S.M.

Digitized by Google

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBRI XVII.

Digitized by Google

CAJI SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBRI SEPTEMDECIM
AD OPTIMAS EDITIONES COLLATI

PRÆMITTITUR

NOTITIA LITERARIA

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINÆ

EDITIO ACCURATA

BIPONTI
Ex Typographia Societatis
CIƆIƆCCLXXXIV

Digitized by Google

C. SILII ITALICI

VITA

AUCTORE CRINITO.

C. Silius Italicus Heroicus ex Hiſpania oriundus traditur, deducto genere ab Italica urbe nobili; unde cognomen reportavit. Sed Romæ natus eſt (ut creditur) atque etiam educatus, neque obſcura fama eſt. Principio adoleſcentiæ præ ſe tuliſſe optimam indolem capiendis literis fertur; cumque ſtudio, & diligentia vehementer præſtaret, brevi conſecutus eſt, ut Romæ haberetur inter præcipuos oratores. nam magna ſolertia, & incredibili cura conatus eſt exprimere M. Tullii eloquentiam, quem præ ceteris omnibus ſibi propoſuerat imitandum. Sub Imperatore Nerone dicitur famam ſuam læſiſſe, accuſatis atque inſimulatis nonnullis apud ſæviſſimum principem. cum Vitellio geſſit ſe prudenter, & egregia vitæ honeſtate. mox factus eſt Aſiæ proconſul, in quo manifeſto apparuit, quanta modeſtia præſtaret, ut qui eam dignitatem geſſerit ſingulari continentia, & integritate maxima. Domitiano Auguſto gratiſſimus fuit, eoque auctore perductus eſt ad

tertium conſulatum honeſtiſſimis ſuffragiis. de quo leguntur adhuc verſiculi poetæ Martialis, quibus venerationem ſuam profitetur:

Auguſto pia tura, victimaſque
Pro noſtro date Silio, Camœnæ.
Biſſenos jubet en redire faſces
Noto conſule, nobilique virga
Vatis Caſtaliam domum ſonare.
Rerum prima ſalus, & una Cæſar,
Gaudenti ſupereſt adhuc, quod optet
Felix purpura, tertiuſque conſul.

C. Plinius permulta refert de poeta Silio in epiſtolis. quare minime alienum fuerit particulam ſubjicere, quo facilius atque cumulatius percipiatur, quam eleganti ingenio fuerit, atque ſtudio in proſequendis optimis exemplis. Plures villas, inquit, poſſidebat, adamatiſque novis priores negligebat. multum ubique librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur. Virgilii ante omnes: cujus natalem religioſius, quam ſuum, celebrabat; maximeque Neapolim, ubi monumentum ejus, adire, ut templum, ſolebat. Opus compoſuit libris XVII, de Bello Punico ſecundo, non vulgari neque abſurdo carmine; etſi illud majore cura (ut traditur) quam ingenio perfecit. præcipue Maronem imitatus eſt, cujus ingenium, atque feliciſſimam majeſtatem admirabatur

in deſcribendis carminibus. de hoc poemate Silii Martialis ſic refert:

Sili, Caſtalidum decus ſororum,
Qui perjuria barbari furoris
Ingenti premis ore, perfidoſque
Faſtus Annibalis, leveſque Pœnos
Magnis cedere cogis Africanis,
Noſtris otia commoda Camœnis.

Complura leguntur apud eundem Martialem de laude ingenii, atque optimæ eruditionis Silii, quæ hoc loco prætermittimus. In agro Neapolitano prædium habuit, in quo cum frequenter ſecederet, maxima animi voluptate conſuevit ſuum otium tranſigere. neque dubium eſt, eundem ad extremam pæne ſenectutem deveniſſe, ut qui major ſeptuagenario vitam finierit. nam morbo detentus inſanabilis clavi, ſingulari conſtantia obitum præpoſuit: felix propemodum, & beatus uſque ad extremum diem, ut copioſe relatum eſt a Plinio in epiſtolis.

NOTITIA LITERARIA
DE
CAJO SILIO ITALICO.
EX

Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca latina a Jo. Aug. Erneſti auctius edita Tom. II. Lib. II, Cap. XII.

Silii Ætas.

C. Silius Italicus, ex Italica civitate Pelignorum, conſulatum [1] Romæ geſſit anno fatali Neronis Imp. a. C. 67. quo honore an deinde bis iterum fun us ſit, incertum eſt, aliis affirmantibus, aliis negantibus. Ciceronis & præſertim Virgilii ingens cultor fuit, & in utroque ſcribendi genere, etſi paſſibus non æquis, imitator, in Campania cum morbi lentitudinem inedia prævertiſſet annos natus 75 deceſſit, primis annis Trajani Imperatoris. Prænomen ejus apud Modium in novantiquis lectionibus, & Glandorpium in Onomaſtico, non *Cajus*

1 Vide Plin. Epiſt. III, 7. *Eſt res rara quidem, poeta Conſul,* inquit Jac. Duportus de Silio agens p. 264. poematum.

eſt, ſed *Publius:* illud verius. *Italici* cognomen conſecutus eſt vel quacunque [1] alia de cauſa, vel quod ipſius aut unius e majoribus ipſius patria fuit Italica Pelignorum, aut Italica Bæticæ, (ſequioribus ſeculis *Talca:* [2]) dubium enim illud eſt viris doctiſſimis Nic. Antonio Bibliothecæ Hiſpanæ vet. lib. 5. pag. 85. ſeq. & Chriſtophoro Cellario in diſſ. de Silio Italico, edita Halæ Sax. 1694. 4. & in diſſertationibus ejus Academicis junctim excuſis Lipſ. 1712. 8. diſſ. IV. & prolegomenis Arnoldi Drakenborchii ad Silium recuſa.

Alia de Silio & ad ejus defenſionem Nic. Hieronymus Gundlingius in Gundlingianis parte XII. c. 1. & Nic. Antonius in Bibl. vetere Hiſpana lib. I. cap. 18. Eruditiſſimum Poetam appellat Thomas de Pinedo pag. 262. ad Stephanum Byz. non ſine cauſa ille quidem [3], ſed fall.tur Claudius Dauſquejus, qui notis ad Silium p. 641. in deſcriptione Virtutis & Voluptatis Philoſtratum Silii oculis obverſatum eſſe, cum ſcriberet, ſtilique imitatione ſibi expreſſum perſuaſit. Nam Philoſtratus ille poſt Silium ſcripſit. Jo. Antonio Vulpio judice p. 113 notis ad Catullum, ubi Statium cum Silio conferre placuit, Statius acrioris ingenii & ad excogi-

1 Spartianus in Hadriani vita cap. 12. *Italici ſunt Itali genere, in provinciis negotiantes, vel fixa etiam ſede ibi commorantes.* Alius Silius Proprætor, ad quem Ciceronis Epiſtolæ libro XIII.

2 Acta Eruditorum 1719. pag. 178.

3 *Ubique in Silio Græcæ eruditionis veſtigia, ubique elegantiæ.* Dan. Heinſius ad II. 626.

tandum promtioris utique videtur, ſed *alter ille perpetuo languidus, Virgiliani poematis compilator, & plane ad aliorum imitationem compoſitus.*

Poema de bello Punico.

Exſtat ejus Poema Heroicum ſub *Punicorum* nomine, de bello Punico ſecundo, quod ætate provectus, [1] ſub Domitiano Imp. uſque ad Scipionis Africani triumphum deſcripſit *libris XVII*, Hiſtorici magis partibus functus, quam Poetæ ingenio ſuo indulgentis: unde majori cura, quam ingenio ſcripſiſſe affirmat Plinius junior lib. III, Epiſt. 7. Inventum eſt Silii Poema a Poggio Florentino in turri quadam, una cum aliis libris, durante Concilio Conſtantienſi, ſi fides Ugolino Verino, e cujus Florentiæ illuſtratæ libro 2. narrat Colomeſius ad Gyraldi dialog. IV de Hiſtoria poetarum pag. 240. & ante Colomeſium Voſſius p. 550. de Hiſt. latin.

> *Quin etiam ſolers* (Poggius) *Germanis eruit antris*
> *In Latium altiloqui divina Volumina Sili.*

Sed Vadianus in Dedicatione Melæ, ſcribit Abbati S. Galli, in hujus monaſterii Bibliotheca a Poggio inventum & inde depromtum fuiſſe.

Alius Codex antiquus, de quo Philippus Roſſius in libro, cui titulus: *Ritratto di Roma antica* p. 83 ubi de Bibliotheca Vaticana: *Fù portato di Spagna*

1 Martial. VII, 62.

il libro di Silio Italico con l'imagine di Annibale, il quale hoggi ſi ritrova nella predetta libraria. Verſus octoginta lib. VIII, 143. ſeq. primus e vetuſto codice reſtituit Franciſcus Aſulanus: de quo poſt, cum de edit. Aldi dicetur.

De Silii Codice MS. aliiſque aliorum præclarorum ſcriptorum antiquorum lucubrationibus per Poggium in Germania a. 1416. tempore Concilii Conſtantienſis repertis & feliciter ab interitu vindicatis, vide etiam, ſi placet, infra cap. 15. in Quinctiliano.

Anglica Metaphraſi hunc poetam donavit *Thomas Roſs*, Eques & Regiæ Bibliothecæ præfectus, Lond. 1656 & 1672. cum iconibus æri inciſis, fol. Idem continuavit poema Silii a Scipionis triumpho ad Hannibalis uſque necem. Non omittendus etiam *Franciſcus Petrarcha*, qui Silium æmulatus, in Africa ſua, libris novem, carmine Heroico Latino, bellum Punicum ſecundum inſecuta & Scipionis Africani res deſcripſit: quod credunt facturum non fuiſſe, ſi tum Silii carmen notum fuiſſet. vid. Apoſtoli Zeni Diſſert. Vol. I pag. 3. Cum Virgilio Silium contulit integro lib. I Virgilii triumphantis Alexander Roſſæus, ſecundo Lucanum. Multa quoque in Silio emendavit, atque illuſtravit præclarus Joannes Fridericus Gronovius in libris Obſervationum.

INDEX
EDITIONUM
C. SILII ITALICI

DRAKENBORCHIANO ET FABRICIO-ERNESTINO AUCTIOR IN QUATUOR ÆTATES DIGESTUS.

ÆTAS I *NATALIS* 1471 — 1514.

Silius, anno 1471 bis lucem adſpexit Romæ curis Jo. *Andreæ Alerienſis*, & *Pomponii Læti*; præter quos etiam *Petrus* quidam *Montopolita* & *Domitius Calderinus* in Silium commentati feruntur; hic certe in Comm. ad Statium ſuos quoque ad Silium laudat, nemini adhuc viſos. Recenſionem novam poſt illos inſtituit Petrus *Juſtinus Philelphus*, Mediolani ab Ant. *Zarotho* an. 1481 expreſſam. Commentarium vero publicavit *Petrus Marſus*, Pomponii & Dom. Calderini diſcipulus, qui Venetas tres obtinet, & Pariſiis recuſus eſt. Lipſienſis ed. an. 1504 Silium exhibet ex recenſione *Martini Herbipolenſis*, cum argumentis Hermanni *Buſchii*. Sed critica diligentia ſuperavit priores Damianus *Beneſſa*, Lugdunenſis an. 1514 curator, aſſeclas per ſubſequentem ætatem haud habiturus.

1471 Romana princeps. fol. *Silius Italicus*, una cum *Calpurnio* & *Heſiodo*, per Conr. Schweynheim & Arnold. Pannarz. In fine: *Anno Dnici Natalis MCCCCLXXI die V menſis Aprilis, ſummo Pont. Paulo II. Veneto,*

anno Pont. VII. Jo. An. Epus. Alerien. in inſula Cyrno recognitionem abſolvit diebus circiter XV. Lector Benevole vale perpetuo.

Aſpicis, illuſtris Lector, quicunque libellos,
Si cupis artificum nomina noſſe, lege,
Aſpera ridebis cognomina Teutona; forſan
Mitiget ars Muſis inſcia verba virum.
Conradus Schweynheim Arnoldus Pannarzque magiſtri
Romæ impreſſere talia multa ſimul.
Petrus cum fratre Franciſco Maximus ambo
Huic operi optatam contribuere domum.

Hujus edit. ducenta ſeptuaginta quinque volumina impreſſa fuerunt, (ut teſtis eſt Jo. An. Alerienſis Epiſcopus in præfat. tom. V bibliorum Lyræ; cf. Fabricii Bibl. Lat. T. III, ed. Ern. p. 565) ex quibus unum nactus Bibliothecæ publicæ Leidenſi legavit cel. Perizonius. Contulit eam Drakenborchius inde a L. VII aut VIII. cf. Maittair. Ann. typ. T. I. p. 303.

—— Romana altera princeps. fol. *Silius Italicus:* ex recognitione *Pomponii*. Memoratur hæc Petro Marſo in præfat. & collata eſt ab editore recentiſſimo Jo. Bapt. Lefebure de Villebrune. vid. Catal. de la Bibl. du Roi. Bell. Lettr. To. I. p. 316. & Hamberg. T. 2. p. 203 & 204.

1474 Romana III. fol. Hanc Maittairius non novit, & Cellarius præfat. in Silium perperam primam vocat; vidit quoque Drakenborchius. cf. Hambergerum l. c.

1480 Romana IV, fol. viſa Drakenborchio.

1481 Parmæ. fol. collata a Nic. Heinſio, cujus MSS. obſervationes & emendd. adhibuit Drakenborchius. & ipſa viſa Drakenborchio.

—— Mediolani. fol. *Silius Italicus.* In fine hæc leguntur: *Hic Syllii Italici codex, quamvis eſſet Romæ impreſſorum negligentia multis in locis depravatus, recognitus eſt ab eodem Petro Juſtino Philelfo, ut nonnullis*

amicis ſuis obtemperaret, ſeptimo Idus Novembres. Impreſſit autem Mediolani Antonius ZAROTHUS, *opera & impendio Johannis Legnani anno ſalutis* MCCCCLXXX *primo.* LECTOR. BENIVOLE. VALE. PERPETVO. — Hac edit. quæ bonas habet lectiones, uſus eſt Drakenborch.

1483 Veneta I. fol. Sylius Italicus c. commentariis Petri *Marſi.* In fine: *Venetiis, per Baptiſtam de Tortis MCCCCLXXXIII die VI Maji.* Conſulta a Drakenborchio inde a L. VII aut VIII Silii.

1492 *Veneta* II, fol. c. commentariis Petri *Marſi.* In fine: Venetiis opera ingenioque Boneti *Locatelli*: inſtinctu vero ac ſumptibus Nobilis Viri Octaviani *Scoti* Modœtienſis, anno ſalutiferæ incarnationis nonageſimo ſecundo ſupra milleſimum ac quadringenteſimum quintodecimo Kalendas Junias.

1493 *Veneta* III, fol. c. commentariis Petri *Marſi.* cf. clar. *Lengnichii* Beytræge Part. II pag. 123. Exſtat quoque in Bibl. Francof. ad M.

[1495 Silium c. commentariis J. Bapt. *Pii*, qui in Bibl. Barberinæ Catalogo memoratur, hoc anno editum Venetiis fol. fruſtra quæri, obſervatur in Bibl. lat. Fabricio-Erneſtina T. II, p. 177 extr.]

1504 Lipſiæ. fol. ex recenſione *Martini Herbipolenſis.* In fine hæc leguntur: *Habes, candide Lector, divinum opus Silii Italici de ſecundo bello Punico, noviter & emaculate impreſſum cura & impenſis Baccalaurei* Martini Herbipolenſis, *cum argumentis Hermanni* Buſchii *in ſingulos libros: ex quibus tibi, quid in unoquoque volumine continetur, ſtatim apprehendere poteris.* Conſulta eſt a Drakenborchio.

1508 Pariſina I, 4. ſine notis. In fine: *Silius Italicus finit, impreſſus Parrhiſii in Belloviſu pro Radulpho Laliſeau, anno ſalutis milleſimo quingenteſimo octavo, die duodecima menſis Decembris.*

1512 Pariſ. II, c. commentario Petri *Marſi.* In fine: *Parrhiſiis ex ædibus Nicolai de Pratis. XI Kalendas Maji anno domini ſupra milleſimum quingenteſimum duodecimo. impenſis vero honeſtiſſimorum virorum, Poncii Probi, & Franciſci Regnault, bibliopolarum.* Conſuluit eam Drakenborchius.

1514 Lugd. 8 per Damianum *Beneſſam;* laudata Drakenborchio, & collata a noviſſimo Silii editore Gallo, Jo. Bapt. Lefebure de Villebrune.

ÆTAS II *JUNTINO-ALDINA* 1515 — 1600.

Quamvis Silio lumen attuliſſet novum Damianus Beneſſa; mox tamen aliam iniit viam Juntinæ curator ſ. corruptor Ambroſius *Nicander;* mirumque ſit, quod ejus veſtigia legerit Aſulanus in ed. Aldina. Sic fecit nomen Juntinum cum Aldino, ut Silius contaminatus obtineret etiam in edd. Antverp. Herm. *Buſchii* argg. & *ſcholiis* Baſilienſes edd. an. 1522 & 1543 & quæ imitata eſt priorem Pariſina Colinæi, ceteræ auctæ ſunt.

1515 Florentiæ. 8. ap. Philipp. *Juntam*, ex emendatione Ambroſii *Nicandri*, Toletani; ſed hunc inconſiderata mutandi prurigine plurimis locis Silium miſere corrupiſſe, clariſſ. *Drakenborchius* fidem facit.

1522 Baſil. 8. ap. Thom. *Wolſium*, cum Hermanni *Buſchii* argumentis & ſcholiis in margine adjectis.

1523 Venet. 8. apud *Aldum* & *Andream Aſulanum* ſocerum. Aſulanus Ambroſii Nicandri legit veſtigia, & verſus libri octavi, ab 145 ad 225, qui a vetuſtis abſunt exemplaribus, is primus invexit, depromtos, ut opinatur, ex collectaneis Jacobi Conſtantii editis Fani anno 1508, qui eos ad Baptiſtam Guarinum e Galliis fuiſſe miſſos affirmat cap. 92. An Silii ſint, multum ambigitur. vid. Nic. Heinſii notas ad Silii VIII, 145. & Catal. Bibl. Bunav. To. I. Vol. 1. p. 347.

1531 Pariſ. 8. ap. Simonem Colinæum. c. argg. & ſcholiis Buſchii.

1543 Baſil. 8. ap. Henricum *Petri*, c. argumentis & ſcholiis in margine adjectis Hermanni *Buſchii*.

1547 Lugd. 12. ap. Sebaſtianum Gryphium.

1551 Lugd. 12. ap. Seb. Gryphium.

1566 Antverpiæ. 12. ap. Philippum *Nutium*. ad Aldinam ſive And. Aſulani editionem expreſſus.

1568 Antv. 12.

1578 Lugd. 12. ap. Antonium Candidum.

1598 Lugd. 12. ap. Anton. Candidum, cum argumentis Buſchii.

ÆTAS III *MODIO - HEINSIANA*

1600 — 1695.

cujus anteſignanus fuit Lud. *Carrio*, qui ex Codice antiquiſſimo & optimæ notæ (Caroli M. ut volunt, ætate, exarato) ſed in quo dimidium Libri XVI & totus ultimus deſideratur, multa Silii loca feliciter reſtituit in Emendd. & Antiqq. lectt. libris, (editis Antverp. 1576, 8 & Pariſ. 1583 atque in Lampade artium Gruteriana recuſis Francof. 1604, 8). Plura vero Franc. *Modius* in Novantiquis lectt. (Francof. 1584, 8 & in Lampade Gruteri T. V) reſtituit; neque vero ipſe ejus Silius, quem cum Homero & Virgilio collatum ac locis innumeris emendatum edere voluit, unquam in lucem prodiit. Totum Silium poſtea ad eaſdem membranas recenſuit, notiſque ſub *Crepundiorum Silianorum* titulo adjunxit Dan. *HEINSIUS*, tunc natus annos nondum viginti an. 1600. Codicis MS. Oxon. Collegii Reginæ excerpta a Grutero nactus Caſpar *Barthius* Silio emaculando & illuſtrando multa capita tribuit in Adverſariorum libris excuſis Francof. 1624 fol. Nono anno ante Claudius *Dauſquejus* Sanctomarius, Canonicus Tornacenſis, Silium cum Commentariis eruditis edidit; quanquam non ſemper optimam amplexus eſt lectionem, & in Modium Heinſiumque invehitur iis quandoque in locis, ubi ſequi eos ſatius fuerat.

1600 Lugd. Bat. Sil. Ital. de ſecundo bello Punico: in quo ad codicis Modiani fidem verſus ſpurii ejecti ſunt, ac legitimi ſubſtituti; notæ uberiores ſub *Crepundiorum Silianorum* titulo adjectæ opera Dan. *Heinſii*. Ex off. Plantin. *Raphelengii*. 24. Vid. Cat. de la Bibl. du Roi Bell. Lettr. To. I, p. 316.

1601 Antv. 12. ap. Giſlerum Janſenium.

1603 Aureliæ Allobrogum ſ. Genevæ 4. ap. Sam. Criſpinum, in corpore omnium poetarum Latinorum ed. I vol. II.

——Lugd. 12. ap. Johannem Pillehotte.

1607 Genevæ 12. ap. hæredes Jacobi Chouet. c. argg. Buſchii.

1611 Lugd. Bat. ap. Chriſtoph. Raphelengium in forma minore.

——Genev. 4. in corpore poetarum Latin. ed. II Genev. vol. II, p. 146 - 263.

1614 Lugd. 8. ap. Jo. Pillehotte.

1615 vel 1618 Pariſ. 4. In C. *Silii Italici* Punica, ſeu de bello Punico ſecundo libr. XVII Claud. *Dauſquejus* Sanctomarius, Canonic. Tornacenſis. Pariſiis ap. Dav. Douceur. Dauſquejus quamvis optimam lectionem non ſemper amplexus in Modium Heinſiumque invehatur, habetur eruditiſſimus & enarrandis poetis præcellens judice Barthio. ſed ex Nic. Heinſii ſententia *glandes* ſectatur ſemper. Quædam exempla hujus ed. habent poſteriorem annum.

1616 Lugdun. in Corp. Poet. Latin. Alexandri *Ficheti* S. J. 4.

1618 Antv. in off. Plantin. Raphelengii repetita eſt Heinſii ed. 12.

1620 Amſtel. 24. ap. Guil. Janſſonium. Præmiſſa eſt Silii vita per Hermannum Buſchium.

1627 Amſtel. repet. præcedentis.

——Genev. 4. in corpore poetarum Latinorum. ed. III, vol. II.

1631 Amſtel. ap. Guil. Blæw. form. min.

1640 Colon. Allobrog. (Genev.) 4. in corpore omnium veterum poetarum Latinorum. ed. IV.

1646 Cantabrigiæ. 12. Crepundia Siliana Danielis *Heinſii*. A Rogero Daniele addita eſt ejuſdem *Heinſii* diſſertatio de veræ Criticæ apud veteres ortu, progreſſu, uſuque, tum in ceteris diſciplinis, tum in ſacris: & de religione Ægyptiorum, Græcorum, Latinorumque ex Oriente repetenda origine.

ÆTAS IV *CELLARIO - DRAKENBORCHIANA*

1695 — 1781

a Duumviris clariſſimis, Chriſtoph. *Cellario* Prof. Halenſi

& Arnoldo *Drakenborch*, philologo Ultrajectino; quibus præiverat Nic. *Heinſius*, qui paternæ editioni adnotaverat emendationes a Joſ. *Scaligero* olim Silio adſcriptas, dein idem Dausquejanæ editioni lectiones Codd. Oxonienſis & Puteanei, nunc Bibl. reg. Pariſ. & edd. priſcarum Parmenſis, Romanæ antiquiſſimæ, Aldinæ &c. De quibus diligentius diſputat Drakenborchius in præf. & nos præcipua ad Cellarianam & Drakenborchianam edd. ſubnotamus. Utrique nuperrime ſupervenit novus, ſi Diis placet, Ariſtarchus Gallus, Jo. Bapt. *Leſebure de Villebrune*, de cujus opera in Silium collata ancipite plura ſententiam Cenſoris eruditi Gœttingenſis ſecuti infra dicimus.

1695 Lipſiæ. 8. Sil. Ital. de bello Punico ſecundo libri XVII. Chriſtophorus *Cellarius* recenſuit, & notis & tabulis geographicis, ac genuino indice rerum & latinitatis illuſtravit. ap. Jo. Thom. Fritſch. Cel. Cellarius ex prioribus criticis, Modio, Barthio, Gronovio, Nicol. Heinſio aliiſque, quæ præcipue ad Silii ornatum ac decus facere videbantur, conquirens, iisque notas ſuas addens, accuratam ſatis atque concinnam editionem dedit. Sed notandum eſt, Heinſii notas deberi potiſſimum Joſ. Scaligero, ex cujus exemplari notas ad marginem adſcriptas Heinſius deſcripſit. Vide præfat. Drakenborchii.

1713 Lond. fol. in corpore poetarum Latinorum, Maittarii cura edito.

1717 Trajecti ad Rhenum. 4. Caji Silii Italici Punicorum libri ſeptemdecim, cum excerptis ex Franciſci *Modii* novantiquis Lectionibus, & Caſpari *Barthii* Adverſariis, tum Danielis *Heinſii* crepundiis Silianis, & poſtumis notis Nicolai *Heinſii*, nunc primum editis, curante Arnoldo *Drakenborch*, cujus etiam annotationes paſſim additæ ſunt. apud Guilielmum van de Water, Academ. Typogr. MDCCXVII. 4. c. figg. æn. Præfat. ſequitur Chriſtoph. Cellarii Diſſertatio de C. Silio Italico poeta conſulari. —— Hujus textum & nos ſecuti ſumus. Simul, conſulturi curioſitati ſtudioſorum Silii, ſubjecimus varietatem lectionis editionis noviſſimæ Pariſinæ Jo. Bapt. *Leſebure de Villebrune*;

ex qua perſpicere poſſint, quidquid ille boni malive contulit in Silium.

1775 Mitaviæ. 8. Caji Silii Italici Punicorum libri ſeptemdecim e recenſione Arnoldi *Drakenborch* curavit & gloſſarium latinitatis adjecit Joannes Petrus *Schmid.* Mitaviæ apud Jac. Frider. Hinzium. Textum quidem profitetur Drakenborchii; ſed ab eo ſæpiſſime aberrat. In gloſſario refert notas Heinſii, Drakenborchii cett.

1781 C. Silii Italici de bello Punico ſecundo poema ad fidem veterum monimentorum caſtigatum, fragmento auctum. Operis integri editio *princeps*. Curante Jo. Bapt. *Leſebure* de *Villebrune*. Pariſiis. 8. Duplex eſt hæc editio; alia conſtans tribus voll. 8. cum verſione Silii Gallica; alia I vol. textum exhibet notis criticis auctum. Monumenta ſ. potius Codices, quibuscum editor denuo contulit textum, ſunt 1) ille *Puteani*, qui hodie in Bibl. regia Pariſ. aſſervatur (etiam Nic. Heinſio conſultus) 2) Codex *Tellierii* recentioris ævi, ſec. ſcil. XV; 3 & 4) Lectt. variæ ex Cod. Colon. & Oxon. a Carrione, Modio & Barthio excerptæ. Præter hæc ſubſidia editiones priſcas ad manus habuit, interque eas Romanam II an. 1471 a nemine antea collatam, & illam Damiani *Beneſſæ*, quæ plurimum boni habet, ſed ex quo a Nicandro, Juntinæ curatore, male ſpreta erat, neglecta eſt. Hiſce ſubſidiis inſtructus multum quidem boni contulit in Silium, lectt. corruptas ſanavit * conjectaque Heinſiorum firmavit e libris, aut ab iis derelicta reſtituit, aliaque ubi illi nil ſuſpicati erant, convicit; ſed idem ille temere conjecturas in textum recepit, quarum aliæ ingenioſæ videri poſſunt, aliæ plurimæ ab omni Latii ſapientia critica alienum & arrogantem ſenſum produnt. Superbius vero etiam maledicit Nic. Heinſio & Drakenborchio, quos viros dum præ ſe contemnit, immo & Germanorum ingenia in-

* Sic L. I, 425 emendatius legit approbante etiam Cenſore erudito Gœttingenſ. *Jamque gemens geminat contra venabula dentem* ad exemplum Virgilii Æn. XI, ℣. 697 *Securim congeminat.*

humanitatis accuſat, egregie ſe ipſe turpem dedit. L. XVI poſt v. 27 editor pannum aſſuit, tanquam ſi Silii eſſet, declamationem Magonis morientis, ex Petrarchae carmine Africa, L. VI extr. decerptam, ac 34 verſibus conſtantem: repetiit etiam verſus L. VIII ab 145 ad 225 ab Andrea Aſulano in editionem Aldinam primum invectos, ab Heinſio aliiſque rejectos; unde hanc ſuam ed. Operis integri principem glorioſe pronuntiat. Verum conſulatur de hiſce, qui nimiam hominis prurientis licentiam & immodeſtiam ex merito notavit Cenſor eruditus Gœttingenſis, in Commentariis rerum novarum in orbe lit. geſtarum an. 1782 Additam 17, p 257 - 266. Editioni majori Latino Gallicæ ſubjunxit indicem juſto majorem, inſcriptum *Nomenclature hiſtorique & geographique;* in quo quidem, uti in ipſo Commentario ſæpius pueros in trivio docere videtur, verborum etyma venatur ex linguis Celtarum & Orientis repetenda, in omnia alia ab Silio illuſtrando aliena ſæpius digreditur.

HERMANNI BUSCHII

ARGUMENTA
IN
C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBROS XVII.

IN LIBRUM I.

Principio Libycæ deſcribitur urbis origo.
Junonis ſtimulis furit hic puer Hannibal actus,
Et jurat medio per Punica numina templo,
Se fore Romanis hoſtem patientibus annis.
Accipit imperium poſt hæc, ſucceſſor iniqui
Hasdrubalis: dura premit obſidione Saguntum;
In qua Dulichii virtus interrita Murri
Spectatur, donec rigido cadit enſe ferocis
Hannibalis. Romam cives clam milite pauci
Sarrano miſſi; Sicoris quos inter acerbam
Exponit ſortem Patribus fatumque ſuorum.
Nec mora. Legati pacis pactique jubentur
Poſcere ruptorem: & ſpreti, de more vetuſto
Triſtia fœdifragis indicere prœlia Pœnis.

IN LIBRUM II.

Hannibal, ut cernit Latiam per cærula velis
Adventare ratem, & mandata afferre Senatus,

Obſtrepere Auſoniis lituos jubet. Ocius illi
Ad muros vertunt iter infelicis Eliſſæ.
Adjuvat arma Libys, Garamantum prædita ſceptro,
Asbyte: hanc Theron clava deturbat ab alto
Bellantem curru: Tyrius quem ductor ovantem
Virginis exſtinctæ ſpoliis, præturbidus ira,
Occupat, & leto damnat, mittitque viciſſim.
Interea Libycis indicit bella profanis
Cum ſocio Fabius. Clypeum fulvo ære micantem
Callaici donant Regi. Delapſa Saguntum
Alma Fides populi penetrando pectora firmat:
Qui ſe mox ſævo per flammas eximit hoſte.

IN LIBRUM III.

Poſtquam clara fide, Pœno ſub Marte, Saguntus
Arſit, ad Hammonis ſcitatum oracula Boſtar
Mittitur, ut Superis quænam ſit fixa voluntas
Imperio ſuper, & rerum novitate reportet.
Ipſe ad vicinos ductor, cum conjuge, Gades
Navigat, & ſpoliis onerat ferallbus aras
Herculeas: poſt hæc caram ſeponit ab armis
Cum puero, nondum bis ſeni menſis, Imilcen:
Et nova mox petitur Carthago claſſe per undas.
Atque hic nocturna ſpecie mirabile monſtrum
Vidit, in Italicam ſtimulans fera pectora gentem.
Quocirca innumeris Romana in prœlia turmis
Collectis, propere trans Alpes ſigna ferebat,
Lætaque Taurinis ſtatuit tentoria campis.

IN LIBRUM IV.

Fama volat, Pœnum ſignis hoſtilibus Alpes
Tranſcendiſſe ducem, totis trepidatur in agris.
Conſultant Patres de bello, intactaque rurſum
Tela novant. Libycis oſtendens Hannibal urbem
Militibus, prædæ cupidos acuebat amore

Ad pugnam. Interea volucri rate Scipio conſul
Maſſiliæ fidis aderat delatus ab oris:
Occurritque hoſti Ticini ad fluminis undam.
Atque ibi tunc prima caluerunt litora pugna.
Sed conſul Trebiæ vicinum Scipio collem
Cedere compulſus petiit. Quo venit & ipſe
Conſulis accitus Siculo collega Peloro.
Hoſtis ſed rurſus victor, ſpumantia, captum
Poſt Apenninum, Thraſymeni ſtagna petebat.

IN LIBRUM V.

Apparat hic pugnam, Superiſque vetantibus audax
Flaminius Tyrio Thraſymeni ad ſtagna tyranno
Congreditur, quamvis, prudens Corvine futuri,
Orares dominæ per Dardana mœnia Romæ,
Cederet ut fatis paulum, ominibuſque ſiniſtris.
Sed pœnam meruit, proque his temerarius auſis
Occubuit, diro telorum oppreſſus in arvo
Agmine. Multa tamen leto dedit ante virorum
Corpora, & inferias nigrum ſibi miſit ad Orcum.
Inter quos ſtricto cecidit mucrone Sychæus,
Filius Hasdrubalis. At poſtquam pugna quievit
Funere Flaminii, victor, Magone ſequente,
Exiit ad cæſos; armiſque, miniſque retentis,
Pectoribuſque ſolum ſternentes reperit omnes.

IN LIBRUM VI.

Hinc, quibus hæc belli & pugnæ fortuna pepercit,
Elapſi furtim diverſa per avia cæcis
Conduntur tenebris, piceæ & caligine noctis.
Hos inter fugiens Serranus, vulnere tardus,
Ad patris quondam comitem devertit, & ipſa
Tecta Mari armigeri pulſabat fida paterni:
Acceptuſque domo recreatur paupere menſa,

Infuſoque ſinit tractari vulnera ſucco.
Diſcit & inde Maro clari narrante parentis
Facta; ſed & pœnam, qua illum Carthago peremit,
Ob ſanctam non æqua fidem, rapit aure dolenti.
At Fabium Patres allata ad munera belli
Clade legunt: hoſtis raptas agit undique prædas,
Donec eum illecebra mollit Campana furentem.

IN LIBRUM VII.

Electus dubiis dictator & ancora rebus,
Non facilis vinci, Fabius, virtute, nec aſtu,
Mox Superis Romæ per templa indicit honores;
Ædibus & votis Divûm ſibi mitigat iram.
Exin Sidonium cautus contendit ad hoſtem,
Non commiſſurus pugnam, niſi Marte coacto.
Quem cum non aſtu ſolito, terrore nec ullo
Hannibal eliceret, Dauni tellure relicta,
Clauditur in tumulis a dictatore Falernis.
Hinc patriis ad ſacra Deis peragenda profectus
Præpoſuit caſtris eqnitum de more magiſtrum;
Sed vetitum conferre manus. Fabio tamen ille
Abſente in pugnam ruit: æquaturque vetanti.
Moxque, erraſſe pigens, illi jus omne remiſit.

IN LIBRUM VIII.

Hic jam Varro, loquax medio in diſcrimine rerum,
Conſul Romanas capit, indignante Senatu,
Inſanæ plebis ſtultæque favore, ſecures
Cum Paullo Æmilio. Noſcens nova vulnera Juno
Præſcia Cannarum, ſtagnis Laurentibus Annam
Alloquitur, Pœnum ut jubeat nunc tendere regem,
Explicat arentes ubi fervida Apulia campos,
Fataque promittant ibi proſperiora peractis.
Anna audita facit; grates agit Hannibal Annæ;

Et movet in campos Diomedis nomine dictos.
Hinc toto e Latio funebria miles in arma
Cogitur. At liquido, variis prodentia monſtris,
Numina vicinam cladem oſtendere; ſed amens
Prodigiis Varro ſpretis ſeſe objicit hoſti.

IN LIBRUM IX.

Demens in pugnam furit hic & vulnera Varro,
Quamvis infelix Solimus monuiſſet abunde
Varronem, proprio ſignatis ſanguine fatis.
Concurrunt igitur Pœni forteſque Latini
Ingenti fremitu, ſummoque ardore virorum.
Stat pro Sarranis obtendens ægida Pallas;
Mars pro Romanis infeſta fulgurat haſta,
Scipiadæque manu fabricatum porrigit enſem
Incude Ætnæa; magis ardet Gorgone Pallas.
Donec cæruleam demittit Jupiter Irim,
Ut cum fulminea revocet Tritonide Martem.
Vulturnum emittit rapidum, Junone volente,
Æolus, adverſos ruit acer Paullus in hoſtes,
Fœde laxatis at Varro fugit habenis.

IN LIBRUM X.

Inter funeſtæ non proſpera tempora pugnæ,
Cannarumque altos & latos ſtragis acervos
Obruitur Paullus coeuntibus undique telis.
Sedibus hinc tacitis placitum Saturnia Somnum
Evocat, ut juvenem victorem a mœnibus urbis
Arceat. At fugiens Canuſinum miles in agrum
Colligitur. Placet exſilio mutare labantem
Auſoniam pubi, pavido ſuadente Metello.
Sed quatiens gladium flammata Scipio dextra,
Non deſerturos patriam jurare coegit.
Interea celebrat laudato funera Paullo

Hannibal, & Marti ſcutorum incendit acervos.
Fama mali tanti triſtem levis advolat urbem,
Et redit amiſſo jactatus milite Varro.

IN LIBRUM XI.

Accepta ad Cannas ferali clade cruentas,
Mox ſequitur populi defectio fœda Latini
Ad Tyrii tam fauſta ducis memorandaque caſtra.
At Capua inprimis, rebus ſufflata ſecundis,
Auſa fuit partem ſummi ſibi poſcere juris,
Et rejecta ſuas victori pandere portas,
Invito & fruſtra Decio prohibente furorem.
Hic cum inter menſas Campanaque pocula victor
Deſidet, inviſum regem obtruncare parabat
Confidens animi juvenis; cœptumque minaci
Enſe patraſſet opus, ni ſe tenuiſſet euntem
Pactulo genitor. Dehinc natus Hamilcare fratrem
Mittit, ut ad patriæ cupidas hæc nuntiet aures
Pugnatum, & Cannas hoſtili cæde repletas.

IN LIBRUM XII.

Jam Zephyro in terras flatu redeunte tepenti,
Hoſtis Parthenopes ad muros agmina ducit.
Irritus hinc cœpti Cumas petit: inde profectus
Marte Dicarchæam parat exagitare juventam.
Hinc movet ad trepidam belli molimina Nolam:
Marcello ſed tum fractus pulſuſque receſſit.
Strenuus & Sardos tutatur ab hoſte Libyſſo
Torquatus. Miſeras ardens incendit Acerras
Hannibal: inde tuos, peritura Petilia, muros:
Et demta madidum luxu capit arce Tarentum.
Nec non & Capuam totis jam viribus urget
Dardanus obſeſſam: quam cum recreare ſoluta

Obſidione nequit, Romam ruit acer ad altam
Hoſtis, ut armorum facto premat orbe viciſſim.

IN LIBRUM XIII.

Mœnia vix hoſtis defenſa, verſus ab urbe,
Cernere deſierat, ſubito cum ſigna movendi
Incidit ad muros iterum calor. Iſſet & illuc,
Propter Palladium ni ſacram Agrippa negaſſet
Poſſe capi Romam. Rapit ergo inde impius arma,
Et te cum pleno ſpoliat Feronia luco:
Litoreoſque petit, quos vertit Bruttius, agros.
Fulvius hinc Capuam rediens, tandemque ſubactam
Intrat, & infidi punit commiſſa Senatus.
Triſtis ſed geminos (quando hæc ita aguntur) Hibera
Scipiadas terra Fors abſtulit. Infera mæſtus
Scipio regna ſubit, caras ubi convenit umbras
Et patris, & patrui, & matris loca læta tenentes:
Diſcit & eximios, quos ſpondent fata, triumphos.

IN LIBRUM XIV.

Naſcitur hinc bellum juvenis poſt fata tyranni,
Hiſpano veniens ubi terris nomen ab amne
Impoſuit pubes. Nam rege Gelone creatus,
Oblitus monitus, arteſque oblitus avitas,
Incepit luxu, ſpreta virtute, cruento
Flagrare, & rigidis delicta tuentibus armis,
Cingere ſe ferro, & regnum terrore fovere.
Hoc igitur (neque enim longum violentia durat)
A conjuratis tota cum ſtirpe peremto,
Marcellus propere Siculis adnavigat oris.
Mutataſque videns, trepidos mox ſpargit in agros
Signa: Leontini ſenſerunt prima coloni.
Pugnaturque mari, Pœnoque per alta fugato
Arma Syracoſios capiunt victricia muros.

IN LIBRUM XV.

Quem, ducibus cæſis, iterum jam Bætis ad oras
Mittat, Romulei quærit dum cura Senatus,
Scipiadæ juveni lauro tum forte ſub ampla
Adſtitit hinc ſubito Virtus, hinc blanda Voluptas,
Et ſibi promiſſis avet utraque jungere magnis.
Ille ſed amplexus Virtutem, crudaque Martis
Munera ſuſcipiens, volitanſque per æquora claſſe,
Arma novæ ſubito Carthaginis horrida muris
Impulit, & victor ferro ſibi mœnia pandit.
Interea Hemathius conflat nova bella Philippus,
Herculeoque ſenex Fabius dat jura Tarento,
Marcelluſque cadit, Nomadum circumdatus aſtu.
Haſdrubaliſque caput, tumidi regione Metauri
Abſciſſum, Hannibali monſtrat Nero lætus atroci.

IN LIBRUM XVI.

Hannibalem accepit miſerandos Bruttia tellus
Mærentem patriæ caſus, fratriſque, ſuoſque.
Non tamen audebat concurrere Roma gementi.
Tantus erat Libyci metus & formido tyranni.
Omnia in auriferis jam Marte ſubegerat arvis
Scipio, jam dederat fugientia carbaſa ventis
Exutus caſtris Mago, jam captus & Hanno
Præbebat Latiis infelix colla catenis.
Haſdrubal huic cladis dum neſcius addere ſeſe
Feſtinat, latebras victus certamine ſpectat.
Dein Maſiniſſa novo contingit fœdere dextram
Scipiadæ, ſociumque ſibi dux ipſe Syphacem
Conciliat: facit hinc ludos patruoque patrique,
Et repetit Latium fama ſpargente triumphum.

IN LIBRUM XVII.

Poſtremo Idæis Divorum mater ab oris
Advehitur Romam; Phrygiam Naſica Cybellen
Excipit, & toto cenſetur ab ordine Patrum
Optimus. Ipſe alacer Libyam dux Scipio claſſe
Navigat, & Sicula lætus diſcedit ab Ætna.
Caſtra Ducum aggreſſus ferro flammiſque duorum
Conficit, Haſdrubalis victor Numidæque Syphacis,
Verterat ad Pœnos qui fœderis immemor arma.
At, cum poſt idem vires reparaſſet & enſes,
Vincitur, & Latiis oneratur colla catenis.
Hannibalem hinc revocant Patres, ſed fulmina vimque
Ferre nequit Latii rectoris. Jura, jugumque
Romanum Carthago capit. Dux ipſe reverſus
Alta triumphanti ſcandit Capitolia curru.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER I.

ORDIOR arma, quibus cœlo ſe gloria tollit
Æneadum, patiturque ferox Œnotria jura
Carthago. Da, Muſa, decus memorare laborum
Antiquæ Heſperiæ; quantoſque ad bella crearit,
Et quot Roma viros: ſacri cum perfida pacti
Gens Cadmea ſuper regno certamina movit:
Quæſitumque diu, qua tandem poneret arce
Terrarum Fortuna caput. Ter Marte ſiniſtro
Juratumque Jovi fœdus, conventaque Patrum
Sidonii fregere duces: atque impius enſis
Ter placitam ſuaſit temerando rumpere pacem.
Sed medio finem bello excidiumque viciſſim
Molitæ gentes: propiuſque fuere periclo
Quis ſuperare datum. Reſeravit Dardanus arces
Ductor Agenoreas: obſeſſa Palatia vallo
Pœnorum, ac muris defendit Roma ſalutem.
Tantarum cauſas irarum, odiumque perenni
Servatum ſtudio, & mandata nepotibus arma,

Fas aperire mihi, ſuperaſque recludere mentes.
Jamque adeo magni repetam primordia motus.
Pygmalioneis quondam per cærula terris
Pollutum fugiens fraterno crimine regnum
Fatali Dido Libyes appellitur oræ:
Tum pretio mercata locos, nova mœnia ponit,
Cingere qua ſecto permiſſum litora tauro.
Hic Juno, ante Argos, (ſic credidit alta vetuſtas)
Ante Agamemnoniam gratiſſima tecta Mycenen,
Optavit profugis æternam condere gentem.
Verum, ubi magnanimis Romam caput urbibus alte
Exſerere, ac miſſas etiam trans æquora claſſes
Totum ſigna videt victricia ferre per orbem,
Jam propius metuens, bellandi corda furore
Phœnicum extimulat. Sed enim conamine primæ
Contuſo pugnæ, fractiſque in gurgite cœptis
Sicanio Libycis, iterum inſtaurata capeſſens
Arma remolitur. Dux agmina ſufficit unus
Turbanti terras, pontumque movere paranti.
Jamque Deæ cunctas ſibi belliger induit iras
Hannibal: hunc audet ſolum componere fatis.
Sanguineo tum læta viro, atque in regna Latini
Turbine mox ſævo venientum haud inſcia cladum,
Intulerit Latio, ſpreta me, Troïus, inquit,
Exſul Dardaniam, & bis numina capta Penates,
Sceptraque fundarit victor Lavinia Teucris:
Dum Romana tuæ, Ticine, cadavera ripæ
Non capiant: ſimiliſque mihi per Celtica rura
Sanguine Pergameo Trebia & ſtipantibus armis
Corporibuſque virûm retro fluat; ac ſua largo

Stagna reformidet Thraſymenus turbida tabo.
Dum Cannas tumulum Heſperiæ, campumque cruore
Auſonio merſum ſublimis Iapyga cernam:
Teque vadi dubium coeuntibus, Aufide, ripis
Per clipeos, galeaſque virûm, cæſoſque per artus
Vix iter Hadriaci rumpentem ad litora ponti.
Hæc ait; ac juvenem facta ad Mavortia flammat.
Ingenio motus avidus, fideique ſiniſter
Is fuit: exſuperans aſtu; ſed devius æqui.
Armato nullus Divûm pudor: improba virtus,
Et pacis deſpectus honos: penituſque medullis
Sanguinis humani flagrat ſitis: his ſuper, ævi
Flore virens, avet Ægates abolere, parentum
Dedecus, ac Siculo demergere fœdera ponto.
Dat mentem Juno, ac laudum ſpe corda fatigat.
Jamque aut nocturno penetrat Capitolia viſu,
Aut rapidis fertur per ſummas paſſibus Alpes.
Sæpe etiam famuli turbato ad limina ſomno
Expavere trucem per vaſta ſilentia vocem,
Ac largo ſudore virum invenere futuras
Miſcentem pugnas, & inania bella gerentem.
Hanc rabiem in fines Italûm, Saturniaque arva
Addiderat quondam puero patrius furor. Ortus
Sarrana priſci Barcæ de gente, vetuſtos
A Belo numerabat avos. Namque orba marito
Cum fugeret Dido famulam Tyron, impia diri
Belides juvenis vitaverat arma tyranni,
Et ſe participem caſus ſociarat in omnes.
Nobilis hoc ortu, & dextra ſpectatus Hamilcar,
Ut fari primamque datum diſtinguere lingua

Hannibali vocem, ſollers nutrire furores,
Romanum ſevit puerili in pectore bellum.
Urbe fuit media ſacrum genetricis Eliſſæ
Manibus, & patria Tyriis formidine cultum,
Quod taxi circum & piceæ ſqualentibus umbris
Abdiderant, cœlique arcebant lumine, templum.
Hoc ſeſe (ut perhibent) curis mortalibus olim
Exuerat Regina loco. Stant marmore mæſto
Effigies, Beluſque parens, omniſque nepotum
A Belo ſeries: ſtat gloria gentis Agenor,
Et qui longa dedit terris cognomina Phœnix.
Ipſa ſedet tandem æternum conjuncta Sychæo:
Ante pedes enſis Phrygius jacet. Ordine centum
Stant aræ cœlique Deis, Ereboque potenti.
Hic, crine effuſo, atque Hennææ numina Divæ,
Atque Acheronta vocat Stygia cum veſte ſacerdos.
Immugit tellus, rumpitque horrenda per umbras
Sibila; inaccenſi flagrant altaribus ignes.
Tum magico volitant cantu per inania manes
Exciti, vultuſque in marmore ſudat Eliſſæ.
Hannibal hæc patrio juſſu ad penetralia fertur:
Ingreſſique habitus atque ora explorat Hamilcar.
Non ille evantis Maſſylæ palluit iras,
Non diros templi ritus, aſperſaque tabo
Limina, & audito ſurgentes carmine flammas.
Olli permulcens genitor caput, oſcula libat;
Attollitque animos hortando, & talibus implet:
Gens recidiva Phrygum Cadmeæ ſtirpis alumnos
Fœderibus non æqua premit: ſi fata negarint
Dedecus id patriæ noſtra depellere dextra,

Hæc tua ſit laus, nate, velis: age concipe bella
Latura exitium Laurentibus: horreat ortus
Jam pubes Tyrrhena tuos: partuſque recuſent,
Te ſurgente, puer, Latiæ prodncere matres.
His acuit ſtimulis. Subicitque haud mollia dictu:
Romanos terra atque undis, ubi competet ætas,
Ferro ignique ſequar, Rhœteaque fata revolvam.
Non Superi mihi, non Martem cohibentia pacta,
Non celſæ obſtiterint Alpes, Tarpejaque ſaxa.
Hanc mentem juro noſtri per numina Martis,
Per manes, Regina, tuos. Tum nigra triformi
Hoſtia mactatur Divæ, raptimqne recludit
Spirantes artus poſcens reſponſa ſacerdos,
Ac fugientem animam properatis conſulit extis.
Aſt ubi quæſitas artis de more vetuſtæ
Intravit mentes Superûm, ſic deinde profatur:
Ætolos late conſterni milite campos,
Idæoque lacus flagrantes ſanguine cerno:
Quanta procul moles ſcopulis ad ſidera tendit,
Cujus in aerio pendent tua vertice caſtra!
Jamque jugis agmen rapitur; trepidantia fumant
Mœnia, & Heſperio tellus porrecta ſub axe
Sidoniis lucet flammis. Fluit ecce cruentus
Eridanus. Jacet ore truci ſuper arma viroſque,
Tertia qui tulerat ſublimis opima Tonanti.
Heu! quænam ſubitis horreſcit turbida nimbis
Tempeſtas, ruptoque polo micat igneus æther?
Magna parant Superi. Tonat alti regia cœli;
Bellantemque Jovem cerno. Venientia fata
Scire ultra vetuit Juno: fibræque repente

Conticuere. Latent caſus, longique labores.
Sic clauſum linquens arcano pectore bellum,
Atque hominum finem Gades, Calpenque ſecutus,
Dum fert Herculeis Garamantica ſigna columnis,
Occubuit ſævo Tyrius certamine ductor.
Interea rerum Hasdrubali traduntur habenæ:
Occidui qui ſolis opes, & vulgus Hiberum,
Bæticolaſque viros furiis agitabat iniquis.
Triſtia corda ducis, ſimul immedicabilis ira,
Et fructus regni feritas erat: aſper amore
Sanguinis, & metui demens credebat honorem:
Nec nota docilis pœna ſatiare furores.
Ore excellentem, & ſpectatum fortibus auſis
Antiqua de ſtirpe Tagum, Superûmque hominumque
Immemor, erecto ſuffixum robore mæſtis
Oſtentabat ovans populis ſine funere regem.
Auriferi Tagus adſcito cognomine fontis,
Perque antra & ripas Nymphis ululatus Hiberis.
Mæonium non ille vadum, uon Lydia mallet
Stagna ſibi, nec qui riguo perfunditur auro
Campum, atque illatis Hermi flaveſcit arenis.
Primus inire manu, poſtremus ponere Martem.
Cum rapidum effuſis ageret ſublimis habenis
Quadrupedem, non enſe virum, non eminus haſta
Siſtere erat: volitabat ovans, acieſque per ambas
Jam Tagus auratis agnoſcebatur in armis.
Quem poſtquam diro ſuſpenſum robore vidit
Deformem leti famulus, clam corripit enſem
Dilectum domino, pernixque irrumpit in aulam,
Atque immite ferit geminato vulnere pectus.

At Pœni ſuccenſi ira, turbataque luctu
Et ſævis gens læta, ruunt, tormentaque portant.
Non ignes, candenſque chalybs, non verbera paſſim
Ictibus innumeris lacerum ſcindentia corpus,
Carnificeſve manus, penituſve inſuſa medullis
Peſtis, & in medio lucentes vulnere flammæ
Ceſſavere: ferum viſu dictuque, per artem
Sævitiæ extenti, quantum tormenta jubebant,
Creverunt artus; atque, omni ſanguine rapto,
Oſſa liquefactis fumarunt fervida membris.
Mens intacta manet: ſuperat, ridetque dolores,
Spectanti ſimilis, feſſoſque labore miniſtros
Increpitat, dominique crucem clamore repoſcit.
Hæc inter ſpretæ miſeranda piacula pœnæ,
Erepto trepidus ductore exercitus, una
Hannibalem voce, atque alacri certamine poſcit.
Hinc ſtudia accendit patriæ virtutis imago,
Hinc fama in populos jurati didita belli,
Hinc virides auſis anni, fervorque decorus,
Atque armata dolis mens, & vis inſita fandi.
Primi ductorem Libyes clamore ſalutant:
Mox & Pyrenes populi, & bellator Hiberus.
Continuoque ferox oritur fiducia menti,
Ceſſiſſe imperio tantum terræque mariſque.
Æoliis candens Auſtris, & lampade Phœbi
Æſtifero Libye torretur ſubdita Cancro,
Aut ingens Aſiæ latus, aut pars tertia terris.
Terminus huic roſeos amnis Lageus ad ortus
Septeno impellens tumefactum gurgite pontum:
At qua diverſas clementior aſpicit Arctos,

Herculeo dirimente freto, diducta propinquis
Europes videt arva jugis: ultra obſidet æquor;
Nec patitur nomen proferri longius Atlas,
Atlas ſubducto tracturus vertice cœlum.
Sidera nubiferum fulcit caput, æthereaſque
Erigit æternum compages ardua cervix:
Canet barba gelu, frontemque immanibus umbris
Pinea ſilva premit; vaſtant cava tempora venti,
Nimboſoque ruunt ſpumantia flumina rictu.
Tum geminæ laterum cautes maria alta fatigant:
Atque ubi feſſus equos Titan immerſit anhelos,
Flammiferum condunt fumanti gurgite currum.
Sed qua ſe campis ſqualentibus Africa tendit,
Serpentum largo coquitur fecunda veneno.
Felix qua pingues mitis plaga temperat agros,
Nec Cerere Hennæa, Phario nec victa colono.
Hic paſſim exſultant Nomades, gens inſcia freni;
Quis inter geminas per ludum mobilis aures
Quadrupedem flectit non cedens virga lupatis.
Altrix bellorum, bellatorumque virorum
Tellus, nec fidens nudo ſine fraudibus enſi.
Altera complebant Hiſpanæ caſtra cohortes,
Auxilia Europa genitoris parta tropæis.
Martius hinc ſonipes campos hinnitibus implet,
Hinc juga cornipedes erecti bellica raptant:
Non Eleus eat campo ferventior axis.
Prodiga gens animæ, & properare facillima mortem.
Namque ubi tranſcendit florentes viribus annos,
Impatiens ævi ſpernit noviſſe ſenectam,
Et fati modus in dextra eſt. Hic omne metallum:

Electri gemino pallent de ſemine venæ,
Atque atros chalybis fetus humus horrida nutrit.
Sed ſcelerum cauſas operit Deus. Aſtur avarus
Viſceribus laceræ telluris mergitur imis,
Et redit infelix effoſſo concolor auro.
Hic certant, Pactole, tibi Duriuſque, Taguſque,
Quique ſuper Gravios lucentes volvit arenas,
Infernæ populis referens oblivia Lethes.
Nec Cereri terra indocilis, nec inhoſpita Baccho,
Nullaque Palladia ſeſe magis arbore tollit.
Hæ poſtquam Tyrio gentes ceſſere tyranno,
Utque dati rerum freni, nunc arte paterna
Conciliare viros; armis conſulta Senatus
Vertere, nunc donis: primus ſumſiſſe laborem,
Primus iter carpſiſſe pedes, partemque ſubire,
Si valli feſtinet opus: nec cetera ſegnis,
Quæcunque ad laudem ſtimulant: ſomnumque negabat
Naturæ, noctemque vigil ducebat in armis;
Interdum projectus humi: turbæque Libyſſæ
Inſignis ſagulo duris certare maniplis:
Celſus & in magno præcedens agmine ductor
Imperium perferre ſuum: tum vertice nudo
Excipere inſanos imbres cœlique ruinam.
Spectarunt Pœni, tremuitque exercitus Aſtur,
Torquentem cum tela Jovem, permixtaque nimbis
Fulmina, & excuſſos ventorum flatibus ignes
Turbato tranſiret equo: nec pulvere feſſum
Agminis ardenti labefecit Sirius aſtro.
Flammiferis tellus radiis cum exuſta dehiſcit,
Candentique globo medius coquit æthera fervor,

Femineum putat humenti jacuiſſe ſub umbra:
Exercetque ſitim, & ſpectato ſonte recedit.
Idem correptis ſternacem ad prœlia frenis
Frangere equum, & famam letalis amare lacerti;
Ignotique amnis tranare ſonantia ſaxa,
Atque e diverſa ſocios arceſſere ripa.
Idem expugnati primus ſtetit aggere muri:
Et quoties campo rapidus fera prœlia miſcet,
Quo ſparſit ferrum, latus rubet æquore limes.
Ergo inſtat fatis, &, rumpere fœdera certus,
Qua datur, interea Romam comprendere bello
Gaudet, & extremis pulſat Capitolia terris.
Prima Saguntinas turbarunt claſſica portas,
Bellaque ſumta viro belli majoris amore.
Haud procul Herculei tollunt ſe litore muri;
Clementer creſcente jugo, quis nobile nomen
Conditus excelſo ſacravit colle Zacynthos.
Hic comes Alcidæ remeabat in agmine Thebas
Geryone exſtincto, cœloque ea facta ferebat.
Tres animas namque id monſtrum, tres corpore dextras
Armarat, ternaque caput cervice gerebat.
Haud alium vidit tellus, cui ponere finem
Non poſſet mors una viro, duræque ſorores
Tertia bis rupto torquerent ſtamina filo.
Hinc ſpolia oſtentabat ovans, captivaque victor
Armenta ad fontes medio fervore vocabat,
Cum tumidas fauces accenſis ſole venenis
Calcatus rupit letali vulnere ſerpens:
Inachiumque virum terris proſtravit Hiberis.
Mox profugi ducente Noto advertere coloni,

Inſula quos genuit Grajo circumflua ponto,
Atque auxit quondam Laertia regna Zacynthos.
Firmavit tenues ortus mox Daunia pubes,
Sedis inops; miſit largo quam dives alumno,
Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen.
Libertas populis pacto ſervata, decuſque
Majorum; & Pœnis urbi imperitare negatum.
Admovet abrupto flagrantia fœdere ductor
Sidonius caſtra, & latos quatit agmine campos.
Ipſe caput quaſſans circumluſtravit anhelo
Muros ſævus equo, menſuſque paventia tecta,
Pandere jamdudum portas, ac cedere vallo
Imperat; & longe clauſis ſua fœdera, longe
Auſoniam fore, nec veniæ ſpem Marte ſubactis:
Scita Patrum, & leges, & jura, fidemque, Deoſque
In dextra nunc eſſe ſua: verba ocius acer
Intorto ſancit jaculo, figitque per arma
Stantem pro muro, & minitantem vana Caïcum.
Concidit exacti medius per viſcera teli:
Effuſiſque ſimul prærupto ex aggere membris,
Victori moriens tepefactam retulit haſtam.
At multo ducis exemplum clamore ſecuti
Involvunt atra telorum mœnia nube.
Clara nec in numero virtus latet: obvia quiſque
Ora duci portans, ceu ſolus bella capeſſit.
Hic crebram fundit Baliari verbere glandem,
Terque levi ducta circum caput altus habena
Permiſſum ventis abſcondit in aere telum.
Hic valido librat ſtridentia ſaxa lacerto:
Huic impulſa levi torquetur lancea nodo.

Ante omnes ductor, patriis inſignis in armis,
Nunc picea jactat fumantem lampada flamma,
Nunc ſude, nunc jaculo, nunc ſaxis impiger inſtat.
Aut hydro imbutas, bis noxia tela, ſagittas
Contendit nervo, atque inſultat fraude pharetræ:
Dacus ut armiferis Geticæ telluris in oris,
Spicula quæ patrio gaudens acuiſſe veneno
Fundit apud ripas inopina binominis Hiſtri.
Cura ſubit, collem turrita cingere fronte,
Caſtelloque urbem circumvallare frequenti.
Heu priſcis numen populis, at nomine ſolo
In terris jam nota Fides! Stat dura juventus,
Ereptamque fugam, & claudi videt aggere muros.
Sed dignam Auſonia mortem putat eſſe Sagunto,
Servata cecidiſſe fide. Jamque acrius omnes
Intendunt vires: adductis ſtridula nervis
Phocaïs effundit vaſtos balliſta molares:
Atque eadem, ingentis mutato pondere teli,
Ferratam excutiens ornum media agmina rumpit.
Alternus reſonat clangor. Certamine tanto
Conſeruere acies, veluti circumdata vallo
Roma foret: clamatque ſuper, Tot millia, gentes
Inter tela ſatæ, jam capto ſtamus in hoſte?
Anne pudet cœpti? pudet ominis? En bona virtus,
Primitiæque ducis. Taline implere paramus
Italiam fama? tales præmittere pugnas?
Accenſæ exſultant mentes, hauſtuſque medullis
Hannibal exagitat, ſtimulantque ſequentia bella.
Invadunt manibus vallum, cæſaſque relinquunt
Dejecti muris dextras. Subit arduus agger,

Imponitque globos pugnantum deſuper urbi.
Armavit clauſos, ac portis arcuit hoſtem
Librari multa conſueta ſalarica dextra,
Horrendum viſu robur, celſiſque nivoſæ
Pyrenes trabs lecta jugis, cui plurima cuſpis;
Vix muris toleranda lues, ſed cetera pingui
Uncta pice, atque atro circumlita ſulfure ſumant,
Fulminis hæc ritu, ſummis e mœnibus arcis
Incita, ſulcatum tremula ſecat aera flamma.
Qualis ſanguineo præſtringit lumina crine
Ad terram cœlo decurrens, ignea lampas.
Hæc ictu rapido pugnantum ſæpe per auras,
Attonito ductore, tulit fumantia membra.
Hæc vaſtæ lateri turris cum turbine fixa,
Dum penitus pluteis Vulcanum exercet adeſis,
Arma viroſque ſimul preſſit flagrante ruina.
Tandem condenſis actæ teſtudinis armis
Subducto Pœni vallo, cæcaque latebra,
Pandunt prolapſam ſuffoſis mœnibus urbem.
Terribilem in ſonitum procumbens aggere victo
Herculeus labor, atque immania ſaxa reſolvens,
Mugitum ingentem cœlo dedit. Alpibus altis
Aeriæ rupes, ſcopulorum mole revulſa,
Haud aliter ſcindunt reſonanti fragmine montem.
Surgebat cumulo certatim prorutus agger,
Obſtabatque jacens vallum, ne protinus inſtent
Hinc atque hinc acies media pugnare ruina.
Emicat ante omnes primævo flore juventæ
Inſignis Rutulo Murrus de ſanguine: at idem
Matre Saguntina Grajus, geminoque parente

Dulichios Italis miſcebat prole nepotes.
Hic magno ſocios Aradum clamore vocantem;
Qua corpus loricam inter galeamque pateſcit,
Conantis motus ſpeculatus, cuſpide ſiſtit;
Proſtratumque premens telo, voce inſuper urget:
Fallax Pœne, jaces: certe Capitolia primus
Scandebas victor. Quæ tanta licentia voti?
Nunc Stygio fer bella Jovi. Tum fervidus haſtam
Adverſi torquens defigit in inguine Hiberi:
Oraque dum calcat jam ſingultantia leto,
Hac iter eſt, inquit, vobis ad mœnia Romæ,
O metuenda manus. Sic, quo properatis, eundum.
Mox inſtaurantis pugnam circumſilit arma,
Et rapto nudum clipeo latus haurit Hiberi.
Dives agri, dives pecoris, famæque negatus
Bella feris arcu jaculoque agitabat Hiberus.
Felix heu! nemorum, & vitæ laudandus opacæ;
Si ſua per patrios tenuiſſet ſpicula ſaltus.
Hunc miſeratus adeſt infeſto vulnere Ladmus.
Cui ſævum arridens, Narrabis Hamilcaris umbris
Hanc, inquit, dextram, quæ jam poſt funera vulgi
Hannibalem vobis comitem dabit: & ferit alte
Inſurgens gladio criſtatæ caſſidis æra,
Perque ipſum tegimen crepitantia diſſipat oſſa.
Tum frontem Chremes intonſam umbrante capillo
Septus, & horrentes effingens crine galeros:
Tum Maſulus, crudaque virens ad bella ſenecta
Carthalo, non pavidus fetas mulcere leænas,
Flumineaque urna cælatus Bagrada parmam,
Et vaſtæ Naſamon Syrtis populator Hyempſal,

Audax in fluctu laceras raptare carinas,
Una omnes dextraque cadunt iraque peremti.
Nec non ſerpentem diro exarmare veneno
Doctus Athyr, tactuque graves ſopire chelydros,
Ac dubiam admoto ſobolem explorare ceraſte.
Tu quoque fatidicis Garamanticus accola lucis
Inſignis flexo galeam per tempora cornu,
Heu! fruſtra reditum ſortes tibi ſæpe locutas
Mentitumque Jovem increpitans, occumbis, Hiarba.
Et jam corporibus cumulatus creverat agger,
Perfuſæque atra fumabant cæde ruinæ.
Tum ductorem avido clamore in prœlia poſcit.
Fulmineus ceu Spartanis latratibus actus,
Cum ſilvam occurſu venantum perdidit, hirto
Horreſcit ſætis dorſo, & poſtrema capeſſit
Prœlia, canentem mandens aper ore cruorem:
Jamque gemens geminum contra venabula torquet.
At parte ex alia, qua ſe inſperata juventus
Extulerat portis, ceu ſpicula nulla manuſque
Vim ferre exitiumve queant, permixtus utriſque
Hannibal agminibus paſſim furit, & quatit enſem,
Cantato nuper ſenior quem fecerat igni
Litore ab Heſperidum Temiſus: qui carmine pollens
Fidebat magica ferrum crudeſcere lingua:
Quantus Biſtoniis late Gradivus in oris
Belligero rapitur curru, telumque coruſcans,
Titanum quo pulſa cohors, flagrantia bella
Cornipedum afflatu tonat, & ſtridoribus axis.
Jamque Hoſtum, Rutulumque Pholum, ingentemque Metiſcum,
Jam Lygdum, Duriumque ſimul, flavumque Galæſum,

Et geminos, Chromin atque Gyan, demiſerat umbris.
Daunum etiam, grata quo non ſpectatior alter
Voce movere fora, atque orando fingere mentes,
Nec legum cuſtos ſollertior, aſpera telis
Dicta admiſcentem: Quænam te, Pœne, paternæ
Huc adigunt Furiæ? Non hæc Sidonia tecta
Feminea fabricata manu, pretiove parata,
Exſulibuſve datum dimenſis litus arenis.
Fundamenta Deûm, Romanaque fœdera cernis.
Aſt illum, toto jactantem talia campo,
Ingenti raptum niſu, medioque virorum
Avulſum inter tela globo, & poſt terga revinctum,
Hannibal ad pœnam lentæ mandaverat iræ;
Increpitanſque ſuos inferri ſigna jubebat:
Perque ipſos cædis cumulos, ſtragemque jacentum
Monſtrabat furibundus iter, cunctoſque ciebat
Nomine, & in prædas ſtantem dabat improbus urbem.
Sed poſtquam a trepidis allatum, fervere partem
Diverſam Marte infauſto, Murroque ſecundos
Hunc Superos tribuiſſe diem, ruit ocius amens
Lymphato curſu, atque ingentes deſerit actus.
Letiferum nutant fulgentes vertice criſtæ.
Crine ut flammifero terret fera regna cometes,
Sanguineum ſpargens ignem: vomit atra rubentes
Fax cœlo radios, ac ſæva luce coruſcum
Scintillat ſidus, terriſque extrema minatur.
Præcipiti dant tela viam, dant ſigna, virique;
Atque ambæ trepidant acies: jacit igneus haſtæ
Dirum lumen apex, ac late fulgurat umbo.
Talis ubi Ægæo ſurgente ad ſidera ponto

Per longum vaſto Cori cum murmure fluctus
Suſpenſum in terras portat mare, frigida nautis
Corda tremunt: ſonat ille procul, flatuque tumeſcens
Curvatis pavidas tranſmittit Cycladas undis.
Non cuncta e muris unum inceſſentia tela,
Fumanteſque ante ora faces, non ſaxa per artem
Tormentis excuſſa tenent. Ut tegmina primum
Fulgentis galeæ conſpexit, & arma cruento
Inter ſolem auro rutilantia, turbidus infit:
En, qui res Libycas, inceptaque tanta retardet,
Romani Murrus belli mora. Fœdera, faxo,
Iam noſcas, quid vana queant, & veſter Hiberus.
Fer tecum caſtamque fidem ſervataque jura:
Deceptos mihi linque Deos. Cui talia Murrus:
Exoptatus ades. Mens olim prœlia poſcit,
Speque tui flagrat capitis: fer debita fraudum
Præmia, & Italiam tellure inquire ſub ima.
Longum in Dardanios fines iter, atque nivalem
Pyrenen, Alpeſque tibi mea dextera donat.
Hæc inter cernens ſubeuntem comminus hoſtem,
Præruptumque loci fidum ſibi, corripir ingens
Aggere convulſo ſaxum, & nitentis in ora
Devolvit, pronoque ſilex ruit incitus ictu.
Subſedit duro concuſſus fragmine muri.
Tum pudor accendir mentem, nec conſcia fallit
Virtus preſſa loco; frendens luctatur, & ægro
Scandir in adverſum per ſaxa vetantia niſu.
Sed poſtquam propior vicino lumine fulſit,
Et tota ſe mole tulit, velut incita clauſum
Agmina Pœnorum cingant, & cuncta paventem

Caſtra premant, lato Murrus caligat in hoſte.
Mille ſimul dextræ, denſuſque micare videtur
Enſis, & innumeræ nutare in caſſide criſtæ.
Conclamant utrinque acies, ceu tota Saguntos
Igne micet: trahit inſtanti languentia leto
Membra pavens Murrus, ſupremaque vota capeſſit:
Conditor Alcide, cujus veſtigia ſacra
Incolimus, terræ minitantem averte procellam,
Si tua non ſegni defenſo mœnia dextra.
Dumque orat, cœloque attollit lumina ſupplex,
Cerne, ait, an noſtris longe Tirynthius auſis
Juſtius affuerit. Ni diſplicet æmula virtus,
Haud me diſſimilem, Alcide, primoribus annis
Agnoſces, invicte, tuis: fer numen amicum,
Et, Trojæ quondam primis memorate ruinis,
Dexter ades Phrygiæ delenti ſtirpis alumnos.
Sic Pœnus, preſſumque ira ſimul exigit enſem,
Qua capuli ſtatuere moræ: teloque relato
Horrida labentis perfunditur arma cruore.
Ilicet ingenti caſu turbata juventus
Procurrit: nota arma viri, corpuſque ſuperbo
Victori ſpoliare negant. Coit aucta viciſſim
Hortando manus, & glomerata mole feruntur.
Hinc ſaxis galea, hinc clipeus ſonat æreus haſtis;
Inceſſunt ſudibus, librataque pondera plumbi
Certatim jaciunt: deciſæ vertice criſtæ,
Direptumque decus nutantum in cæde jubarum.
Jamque agitur largus per membra fluentia ſudor,
Et ſtant loricæ ſquamis horrentia tela:
Nec requies, tegimenve datur mutare ſub ictu.

Genua labant, feſſique humeri geſtamina laxant.
Tum creber, penituſque trahens ſuſpiria, ſicco
Fumat ab ore vapor, niſuque eliſus anhelo
Auditur gemitus, fractumque in caſſide murmur.
Mente adverſa domat, gaudetque niteſcere duris
Virtutem, & decoris pretio diſcrimina penſat.
Hic ſubitus ſciſſo denſa inter nubila cœlo
Erupit quatiens terram fragor: & ſuper ipſas
Bis pater intonuit geminato fulmine pugnas.
Inde inter nubes ventorum turbine cæco
Ultrix injuſti vibravit lancea belli,
Ac femine adverſo librata cuſpide ſedit.
Tarpejæ rupes, Superiſque habitabile ſaxum,
Et vos, virginea lucentes ſemper in ara,
Laomedonteæ Trojana altaria flammæ,
Heu! quantum vobis fallacis imagine teli
Promiſere Dei? Propius ſi preſſa furenti
Haſta foret, clauſæ ſtarent mortalibus Alpes:
Nec, Thraſymene, tuis nunc Allia cederet undis.
Sed Juno, aſpectans Pyrenes vertice celſæ
Nava rudimenta, & primos in Marte calores,
Ut videt impreſſum conjecta cuſpide vulnus,
Advolat, obſcura circumdata nube, per auras,
Et validam duris evellit ab oſſibus haſtam.
Ille tegit clipeo fuſum per membra cruorem,
Tardaque paulatim & dubio veſtigia niſu
Alternata trahens, averſus ab aggere cedit.
Nox tandem optatis terras pontumque tenebris
Condidit, & pugnas erepta luce diremit.
At duræ invigilant mentes, molemque reponunt

Noctis opus. Clauſos acuunt extrema pericli,
Et fractis rebus, violentior ultima virtus.
Hinc puer, invalidique ſenes, hinc femina ferre
Certat opem in dubiis miſerando nava labori,
Saxaque mananti ſubvectat vulnere miles.
Jam Patribus, clariſque ſenum ſua munia curæ.
Concurrunt, lectoſque viros hortantur; & orant,
Defeſſis ſubeant rebus, revocentque ſalutem,
Et Latia extremis implorent caſibus arma.
Ite citi, remis veliſque impellite puppim,
Saucia dum caſtris clauſa eſt fera: tempore Martis
Utendum eſt rapto, & graſſandum ad clara periclis.
Ite citi, deflete fidem, muroſque ruentes,
Antiquaque domo meliora arceſſite fata.
Mandati ſumma eſt: Dum ſtat, remeate, Saguntos.
Aſt illi celerant, qua proxima litora, greſſum,
Et fugiunt tumido per ſpumea cærula velo.
Pellebat ſomnos Tithoni roſcida conjux,
At rutilus primis ſonipes hinnitibus altos
Afflarat montes, roſeaſque movebat habenas.
Jam celſa e muris exſtructa mole juventus
Clauſam nocturnis oſtentat turribus urbem.
Rerum omnes pendent actus, & milite mæſto
Laxata obſidio, ac pugnandi ſubſtitit ardor,
Inque ducem verſæ tanto diſcrimine curæ.
Interea Rutulis longinqua per æquora vectis
Herculei ponto cœpere exſiſtere colles,
Et nebuloſa jugis attollere ſaxa Monœci.
Thracius hos Boreas ſcopulos immitia regna
Solus habet, ſemperque rigens nunc litora pulſat,

Nunc ipſas alis plangit ſtridentibus Alpes :
Atque ubi ſe terris glaciali fundit ab Arcto,
Haud ulli contra fiducia ſurgere vento.
Vorticibus torquet rapidis mare, fractaque anhelant
Æquora, & injecto conduntur gurgite montes :
Jamque volans Rhenum Rhodanumque in nubila tollit.
Hunc poſtquam Boreæ dirum evaſere furorem,
Alternos mæſti caſus bellique mariſque,
Et dubium rerum eventum ſermone volutant.
O patria, o Fidei domus inclita, quo tua nunc ſunt
Fata loco? Sacræne manent in collibus arces,
An cinis, heu Superi! tanto de nomine reſtat?
Ferte leves auras, flatuſque ciete ſecundos,
Si nondum inſultat templorum Pœnicus ignis
Culminibus, Latiæque valent ſuccurrere claſſes.
Talibus illacrimant noctemque diemque querelis,
Donec Laurentes puppis defertur ad oras;
Qua pater, acceptis Anienis ditior undis,
In pontum flavo deſcendit gurgite Thybris.
Hinc conſanguineæ ſubeunt jam mœnia Romæ.
Concilium vocat auguſtum, caſtaque beatos
Paupertate Patres, ac nomina parta triumphis.
Conſul, & æquantem Superos virtute Senatum.
Facta animoſa viros, & recti ſacra cupido
Attollunt, hirtæque comæ, neglectaque menſa,
Dexteraque a curvis capulo non ſegnis aratris,
Exiguo faciles, & opum non indiga corda,
Ad parvos curru remeabant ſæpe penates.
In foribus ſacris, primoque in limine templi
Captivi currus, belli decus, armaque rapta

Pugnantum ducibus, ſævæque in Marte ſecures,
Perfoſſi clipei, & ſervantia tela cruorem,
Clauſtraque portarum pendent: hic, Punica bella,
Ægates cernas, fuſaque per æquora claſſe
Exactam ponto Libyen teſtantia roſtra:
Hic galeæ Senonum, penſatique improbus auri
Arbiter enſis ineſt, Galliſque ex arce fugatis
Arma revertentis pompa geſtata Camilli:
Hic ſpolia Æacidæ, hic Epirotica ſigna,
Et Ligurum horrentes coni, parmæque relatæ
Hiſpana de gente rudes, Alpinaque gæſa.
Sed poſtquam clades patefecit & horrida bella
Orantum ſqualor, præſens adſtare Sagunti
Ante oculos viſa eſt extrema precantis imago.
Tum ſenior mæſto Sicoris ſic incipit ore:
Sacrata gens clara fide, quam rite fatentur
Marte ſatam populi ferro parere ſubacti,
Ne crede emenſos levia ob diſcrimina pontum.
Vidimus obſeſſam patriam, muroſque trementes:
Et, quem inſana freta aut cœtus genuere ferarum,
Vidimus Hannibalem. Procul his a mœnibus, oro,
Arcete, o Superi, noſtroque in Marte tenete
Fatiferæ juvenem dextræ. Qua mole ſonantes
Exigit ille trabes? & quantus creſcit in armis?
Trans juga Pyrenes, medium indignatus Hiberum,
Excivit Calpen, & merſos Syrtis arenis
Molitur populos, majoraque mœnia quærit.
Spumeus hic, medio qui ſurgit ab æquore, fluctus,
Si prohibere piget, veſtras effringet in urbes.
At tanti pretium motus, ruptique per enſes

Fœderis, hoc juveni, jurata in bella ruenti,
Creditis, ut ſtatuat ſuperatæ jura Sagunto?
Ocius ite, viri, & naſcentem exſtinguite flammam,
Ne ſeræ redeant poſt aucta pericula curæ.
Quanquam o, ſi nullus terror, non obruta jam nunc
Semina fumarent belli: veſtræne Sagunto
Spernendum conſanguineam protendere dextram?
Omnis Hiber, omnis rapidis fera Gallia turmis,
Omnis ab æſtifero ſitiens Libys imminet axe.
Per vos culta diu Rutulæ primordia gentis,
Laurentemque larem, & genetricis pignora Trojæ,
Conſervate pios, qui permutare coacti
Acriſioneis Tirynthia culmina muris.
Vos etiam Zanclen Siculi contra arma tyranni
Juviſſe egregium: vos & Campana tueri
Mœnia, depulſo Samnitum robore, dignum
Sigæis duxiſtis avis. Vetus incola Dauni,
Teſtor vos, fontes, & ſtagna arcana Numici,
Cum felix nimium dimitteret Ardea pubem,
Sacra domumque ferens, & avi penetralia Turni,
Ultra Pyrenen Laurentia nomina duxi.
Cur ut deciſa, atque avulſa a corpore membra
Deſpiciar, veſterque luat cur fœdera ſanguis?
Tandem, ut finitæ voces, (miſerabile viſu)
Submiſſi palmas, lacerato tegmine veſtis,
Affigunt proni ſqualentia corpora terræ.
Inde agitant conſulta Patres, curaſque fatigant.
Lentulus, ut cernens accenſæ tecta Sagunti,
Poſcendum pœnæ juvenem, celerique negantis
Exuri bello Carthaginis arva jubebat.

At Fabius, cauta ſpeculator mente futuri,
Nec lætus dubiis, parcuſque laceſſere Martem,
Et melior clauſo bellum producere ferro,
Prima ſuper tantis rebus penſanda: duciſne
Ceperit arma furor, Patres an ſigna moveri
Cenſuerint; mittique viros, qui exacta reportent.
Providus hæc, ritu vatis, fundebat ab alto
Pectore præmeditans Fabius ſurgentia bella.
Ut ſæpe e celſa grandævus puppe magiſter
Proſpiciens ſignis venturum in carbaſa Corum,
Summo jam dudum ſubſtringit lintea malo.
Sed lacrimæ atque ira mixtus dolor impulit omnes
Præcipitare latens fatum: lectique Senatu,
Qui ductorem adeant: ſi perſtet ſurdus in armis.
Pactorum, vertant inde ad Carthaginis arces:
Nec Divûm oblitis indicere bella morentur.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER II.

CÆRULEIS provecta vadis jam Dardana puppis
Triſtia magnanimi portabat juſſa Senatus,
Primoreſque Patrum. Fabius, Tirynthia proles,
Ter centum memorabat avos, quos turbine Martis
Abſtulit una dies, cum Fors non æqua labori
Patricio Cremeræ maculavit ſanguine ripas.
Huic comes æquato ſociavit munere curas
Poplicola, ingentis Voleſi Spartana propago.
Is, cultam referens inſigni nomine plebem,
Auſonios atavo ducebat conſule faſtus.
Hos ut depoſitis portum contingere velis
Allatum Hannibali, conſultaque ferre Senatus,
Jam medio ſeram bello poſcentia pacem,
Ductoriſque ſimul conceptas fœdere pœnas;
Ocius armatas paſſim per litora turmas
Oſtentare jubet minitantia ſigna, recenſque
Perfuſos clipeos, & tela rubentia cæde.
Haud dictis nunc eſſe locum; ſtrepere omnia, clamat,

Digitized by Google

Tyrrhenæ clangore tubæ, gemituque cadentum.
Dum detur, relegant pontum, neu ſe addere clauſis
Feſtinent: notum, quid cæde calentibus armis,
Quantum iræ liceat; motuſve quid audeat enſis.
Sic ducis affatu per inhoſpita litora pulſi,
Converſo Tyrios petierunt remige Patres.
Hic alto Pœnus fundentem vela carinam
Inceſſens dextra, Noſtrum, (pro Jupiter!) inquit,
Noſtrum ferre caput parat illa per æquora puppis.
Heu cæcæ mentes, tumefactaque corda ſecundis!
Armatum Hannibalem pœnæ petit impia tellus.
Ne depoſce, adero: dabitur tibi copia noſtri
Ante exſpectatum: portiſque ſociſque timebis,
Quæ nunc externos defendis, Roma, Penates.
Tarpejos iterum ſcopulos præruptaque ſaxa
Scandatis licet, & celſam migretis in arcem,
Nullo jam capti vitam penſabitis auro.
Incenſi dictis animi, & furor additus armis.
Conditur extemplo telorum nubibus æther,
Et denſa reſonant ſaxorum grandine turres.
Ardor agit, provecta queat dum cernere muros,
Inque oculis profugæ Martem exercere carinæ.
Ipſe autem incenſas promiſſa piacula turmas
Flagitat, inſignis nudato vulnere, ductor:
Ac repetens queſtus furibundo perſonat ore:
Poſcimur, o ſocii: Fabiuſque e puppe catenas
Oſtentat, dominique vocat nos ira Senatus.
Si tædet cœpti, culpandave movimus arma,
Auſoniam ponto propere revocate carinam.
Nil moror: evincta lacerandum tradite dextra.

Nam cur, Eoi deductus origine Beli,
Tot Libyæ populis, tot circumfuſus Hiberis,
Servitium perferre negem? Rhœteïus immo
Imperet æternum, & populis ſecliſque propaget
Regna ferox: nos juſſa virûm nutuſque tremamus.
Effundunt gemitus, atque omina triſtia vertunt
In ſtirpem Æneadum, ac ſtimulant clamoribus iras.
Diſcinctos inter Libyas, populoſque bilingues
Marmaricis audax in bella Œnotria ſignis
Venerat Asbyte, proles Garamantis Hiarbæ.
Hammone hic genitus, Phorcynidos antra Meduſæ
Cinyphiumque Macen, & iniquo e ſole calentes
Battiadas late imperio ſceptriſque regebat:
Cui patrius Naſamon, æternumque arida Barce,
Cui nemora Autololum, atque infidæ litora Syrtis
Parebant, nullaque levis Gætulus habena.
Atque is fundarat thalamos Tritonide nympha:
Unde genus, proavumque Jovem regina ferebat;
Et ſua fatidico repetebat nomina luco.
Hæc ignara viri, vacuoque aſſueta cubili,
Venatu & ſilvis primos defenderat annos:
Non calathis mollita manus, operatave fuſo,
Dictynnam, & ſaltus, & anhelum impellere planta
Cornipedem, ac ſtraviſſe feras immitis amabat.
Quales Threïciæ Rhodopen Pangæaque luſtrant
Saxoſis nemora alta jugis, curſuque fatigant
Hebrum innupta manus. Spreti Ciconeſque, Getæque,
Et Rheſi domus, & lunatis Biſtones armis.
Ergo habitu inſignis patrio, religata fluentem
Heſperidum dono crinem, dextrumque feroci

Nuda latus Marti, ac fulgentem tegmine lævam
Thermodontiaca munita in prœlia pelta,
Fumantem rapidis quatiebat curſibus axem.
Pars comitum bijugo curru, pars cetera dorſo
Fertur equi; nec non Veneris jam fœdera paſſæ
Reginam cingunt: ſed virgine denſior ala eſt.
Ipſa autem, gregibus per longa mapalia lectos,
Ante aciem oſtentabat equos: tumuloque propinquo,
Dum ſequitur gyris campum, vibrata per auras
Spicula contorqueus ſumma ponebat in arce.
Hanc, haſta toties intraniem mœnia, Mopſus
Non tulit, & celſis ſenior Gortynia muris
Tela ſonante fugat nervo, liquidaſque per auras
Dirigit aligero letalia vulnera ferro.
Cres erat, æriſonis Curetum advectus ab antris;
Dictæos agitare puer levioribus annis
Pennata ſaltus aſſuetus arundine Mopſus.
Ille vagam cœlo diviſit ſæpe volucrem;
Ille procul campo linquentem retia cervum
Vulnere ſiſtebat: rueretque inopina ſub ictu
Ante fera incauto, quam ſibila poneret arcus.
Nec ſe tum pharetra jactavit juſtius ulla,
Eois quanquam certet Gortyna ſagittis.
Verum ut, opum levior, venatu extendere vitam
Abnuit, atque artæ res exegere per æquor,
Conjuge cum Meroe natiſque inglorius hoſpes
Intrarat miſeram fato ducente Saguntum.
Coryti fratrum ex humeris, calamique paterni
Pendebant, volucerque chalybs, Minoia tela.
Hic, medius juvenum, Maſſylæ gentis in agmen

Digitized by Google

Crebra Cydoneo fundebat ſpicula cornu.
Jam Garamum, audacemque Thyrum, pariterque ruentes
Giſgonem, levemque Bagam, indignumque ſagittæ
Impubem malas tam certæ occurrere Lyxum
Fuderat, & plena tractabat bella pharetra.
Tum, vultum intendens telumque in virginis ora,
Deſertum non grata Jovem per vota vocabat.
Namque ut fatiferos converti proſpicit arcus,
Oppoſito procul inſidiis Naſamonias Harpe
Corpore, præripuit letum, calamumque volantem,
Dum clamat, patulo excipiens tramiſit hiatu:
Et primæ ferrum a tergo videre ſorores.
At comitis frendens caſu labentia virgo
Membra levat, parvaque oculos jam luce natantes
Irrorat lacrimis, totiſque anniſa doloris
Viribus intorquet letalem in mœnia cornum.
Illa volans humerum rapido tranſverberat ictu
Conantis Dorylæ, junctis jam cornibus arcus,
Et ducti ſpatium nervi complente ſagitta,
Excutere in ventos reſoluto pollice ferrum.
Tum ſubitum in vulnus præceps devolvitur altis
Aggeribus muri: juxtaque cadentia membra
Effuſi verſa calami fluxere pharetra.
Exclamat paribus frater vicinus in armis
Icarus, ulciſcique parat lacrimabile fatum:
Atque illum, raptim promentem in prœlia telum,
Hannibal excuſſi prævertit turbine ſaxi.
Labuntur gelido torpentia frigore membra,
Deficienſque manus pharetræ ſua tela remiſit.
At pater in gemino natorum funere Mopſus

Correptos arcus ter mæſta movit ab ira :
Ter cecidit dextra, & notas dolor abſtulit artes.
Pœnitet heu! ſero dulces liquiſſe penates,
Arreptoque avide, qno concidis, Icare, ſaxo,
Poſtquam ævum ſenior percuſſaque pectora fruſtra
Sentit, &, ut tantos compeſcat morte dolores,
Nil opis in dextra, vaſtæ ſe culmine turris
Præcipitem jacit, & delapſus pondere prono
Membra ſuper nati moribundos explicat artus.
Dum cadit externo Gortynius advena bello,
Jam nova molitus ſtimulato milite Theron,
Alcidæ templi cuſtos, aræque ſacerdos,
Non exſpectatum Tyriis effuderat agmen,
Et fera miſcebat reſerata prœlia porta.
Atque illi non haſta manu, non vertice caſſis,
Sed, fiſus latis humeris & mole juventæ,
Agmina vaſtabat clava, nihil indigus enſis.
Exuviæ capiti impoſitæ, tegimenque leonis;
Terribilem attollunt excelſo vertice rictum.
Centum angues idem Lernæaque monſtra gerebat
In clipeo, & ſectis geminam ſerpentibus hydram.
Ille Jubam, Thapſumque patrem, clarumque Micipſam
Nomine avi, Maurumque Sacen, a mœnibus actos,
Palanteſque fuga, præceps ad litora curſu
Egerat, atque nna ſpumabant æquora dextra.
Nec contentus Idi leto, letoque Cothonis,
Marmaridæ nec cæde Rothi, nec cæde Jugurthæ;
Asbytes currum & radiantis tegmina lænæ
Poſcebat votis, gemmataque lumina peltæ,
Atque in belligera verſabat virgine meatem.

Quem ruere ut telo vidit regina cruento,
Obliquos detorquet equos, lævumque per orbem
Fallaci gyro campum ſecat, ac velut ales
Averſo rapitur ſinuata per æquora curru.
Dumque ea ſe ex oculis aufert, atque ocior Euro
Incita pulveream campo trahit ungula nubem,
Adverſum late ſtridens rota proterit agmen,
Ingerit & crebras virgo trepidantibus haſtas.
Hic cecidere Lycus, Thamyriſque, & nobile nomen
Eurydamas, clari deductum ſtirpe parentis:
Qui thalamos auſus quondam ſperare ſuperbos,
(Heu demens!) Ithacique torum: ſed enim arte pudica
Fallacis toties revoluto ſtamine telæ
Deceptus; merſum pelago jactarat Ulixen.
Aſt Ithacus vero ficta pro morte loquacem
Affecit leto, tædæque ad funera verſæ.
Gens extrema viri campis deletur Hiberis
Eurydamas Nomados dextra: ſuperinſtrepit ater,
Et ſervat curſum perfractis oſſibus axis.
Jamque aderat remeans virgo, inter prœlia poſtquam
Diſtringi Therona videt, ſævamque bipennem
Perlibrans mediæ fronti, ſpolium inde ſuperbum
Herculeaſque tibi exuvias, Dictynna, vovebat.
Nec ſegnis Theron tantæ ſpe laudis, in ipſos
Adverſus conſurgit equos, villoſaque fulvi
Ingerit objectans trepidantibus ora leonis.
Attoniti terrore novo rictuque minaci
Quadrupedes, jactant reſupino pondere currum.
Tum ſaltu Asbyten conantem linquere pugnas
Occupat, incuſſa gemina inter tempora clava;

Ferventeſque rotas, turbataque frena pavore
Disjecto ſpargit colliſa per oſſa cerebro:
Ac rapta properans cædem oſtentare bipenni,
Amputat e curru revolutæ virginis ora.
Necdum iræ poſitæ. Celſa nam figitur haſta
Spectandum caput. Id geſtent ante agmina Pœnûm,
Imperat, & propere currus ad mœnia vertant.
Hæc cæcus fati, Divûmque abeunte favore,
Vicino Theron edebat prœlia leto.
Namque aderat toto ore ferens iramque, minaſque
Hannibal, & cæſam Asbyten, fixique tropæum
Infandum capitis, furiata mente dolebat.
Ac ſimul ærati radiavit luminis umbo,
Et concuſſa procul membris velocibus arma
Letiferum intonuere, fugam perculſa repente
Ad muros trepido convertunt agmina curſu.
Sicut agit levibus per ſera crepuſcula pennis
E paſtu volucres ad nota cubilia veſper:
Aut, ubi Cecropius formidine nubis aquoſæ
Sparſa ſuper flores examina tollit Hymettos,
Ad dulces ceras & odori corticis antra
Mellis apes gravidæ properant, denſoque volatu
Raucum connexæ glomerant ad limina murmur.
Præcipitat metus attonitos, cæcique feruntur.
Heu blandum cœli lumen! Tantone cavetur
Mors reditura metu, naſcentique addita fata?
Conſilium damnant; portaque atque aggere tuto
Erupiſſe gemunt: retinet vix agmina Theron:
Interdumque manu, interdum clamore miniſque:
State, viri: meus ille hoſtis: mihi gloria magnæ,

State, venit pugnæ. Muro tectiſque Sagunti
Hac abigam Pœnos dextra: ſpectacula tantum
Ferte, viri: vel, ſi cunctos metus acer in urbem
(Heu deforme!) rapit, ſoli mihi claudite portas.
At Pœnus rapido præceps ad mœnia curſu,
Dum pavitant trepidi rerum, feſſique ſalutis,
Tendebat: ſtat primam urbem, muroſque patentes,
Poſtpoſita cæde & dilata, invadere, pugna.
Id poſtquam Herculeæ cuſtos videt impiger aræ,
Emicat, & velox formidine prævenit hoſtem.
Gliſcit Eliſſæo violentior ira tyranno.
Tu ſolve interea nobis, bone janitor urbis,
Supplicium, ut pandas, inquit, tua mœnia leto.
Nec plura effari finit ira: rotatque coruſcum
Mucronem: ſed contortum prior impete vaſto
Daunius huic robur juvenis jacit: arma fragore
Icta gravi raucum gemuere, alteque reſultant
Ære illiſa cavo nodoſæ pondera clavæ.
At viduus teli, & fruſtrato proditus ictu,
Pernici velox curſu rapit incita membra,
Et celeri fugiens perluſtrat mœnia planta.
Inſtat atrox terga increpitans fugientia victor.
Conclamant matres, celſoque e culmine muri
Lamentis vox mixta ſonat: nunc nomine noto
Appellant, ſeras feſſo nunc pandere portas
Poſſe volunt: quatit hortantum præcordia terror,
Ne ſimul accipiant ingentem mœnibus hoſtem.
Incutit umbonem feſſo, aſſultatque ruenti
Pœnus, & oſtentans ſpectantem e mœnibus urbem,
I, miſeram Asbyten leto ſolare propinquo.

Hæc dicens, jugulo optantis dimittere vitam
Infeſtum condit mucronem; ac regia lætus
Quadrupedes ſpolia abreptos a mœnibus ipſis,
Quis aditum portæ trepidantum ſepſerat agmen,
Victor agit, curruque volat per ovantia caſtra.
At Nomadum furibunda cohors miſerabile humandi
Deproperat munus, tumulique adjungit honorem,
Et rapto cineres ter circum corpore luſtrat.
Hinc letale viri robur, tegimenque tremendum
In flammas jaciunt: ambuſtoque ore geniſque,
Deforme alitibus liquere cadaver Hiberis.
Pœnorum interea quis rerum ſumma poteſtas,
Conſultant bello ſuper, & quæ dicta ferantur
Auſoniæ a populis: oratorumque minaci
Adventu trepidant. Movet hinc fœduſque, fideſque,
Et teſtes Superi, jurataque pacta parentum:
Hinc popularis amor cœptantis magna juventæ:
Et ſperare juvat belli meliora. Sed, olim
Ductorem infeſtans odiis gentilibus, Hannon
Sic adeo increpitat ſtudia incautumque favorem:
Cuncta quidem, Patres, (neque enim cohibere minantum
Iræ ſe valuere) premunt formidine vocem.
Haud tamen abſtiterim, mortem licet arma propinquent.
Teſtabor Superos, & cœlo nota relinquam,
Quæ poſtrema ſalus rerum patriæque repoſcit.
Nec nunc obſeſſa demum & fumante Sagunto
Hæc ſerus vates Hannon canit: anxia rupi
Pectora, ne caſtris innutriretur & armis
Exitiale caput monui, &, dum vita, monebo,
Ingenitum noſcens virus, flatuſque paternos.

Ut, qui ſtelligero ſpeculatur ſidera cœlo,
Venturam pelagi rabiem, Caurique futura
Prædicit miſeris haud vanus flamina nautis.
Conſedit ſolio, rerumque invaſit habenas.
Ergo armis fœdus, faſque omne abrumpitur armis:
Oppida quaſſantur, longeque in mœnia noſtra
Æneadum arrectæ mentes, disjectaque pax eſt.
Exagitant Manes juvenem furiæque paternæ,
Ac funeſta ſacra, & converſi fœdere rupto
In caput infidum Superi, Maſſylaque vates.
Annuit. Ille novi cæcus caligine regni
Externas arces quatit ut Tirynthia tecta,
Sic propria luat hoc pœna, nec miſceat urbis
Fata ſuis: nunc hoc, inquam, hoc in tempore muros
Oppugnat, Carthago, tuos, teque obſidet armis.
Lavimus Hennæas animoſo ſanguine valles,
Et vix conducto produximus arma Lacone.
Nos ratibus laceris Scyllæa replevimus antra,
Claſſibus & refluo ſpectavimus æquore raptis
Contorta e fundo revomentem tranſtra Charybdin.
Reſpice, (pro demens! pro pectus inane Deorum!)
Ægates, Libyæque procul fluitantia membra.
Quo ruis? & patriæ exitio tibi nomina quæris?
Scilicet immenſæ, viſis juvenilibus armis,
Subſident Alpes? ſubſidet mole nivali
Alpibus æquatum attollens caput Appenninus?
Sed campos fac, vane, dari. Num gentibus iſtis
Mortales animi? aut ferro, flammave fatiſcunt?
Haud tibi Neritia cernes cum prole laborem.
Pubeſcit caſtris miles, galeaque teruntur

Nondum ſignatæ flava lanugine malæ.
Nec requies ævi nota, exſangueſque merendo
Stant prima inter ſigna ſenes, letumque laceſſunt.
Ipſe ego Romanas, perfoſſo corpore, turmas
Tela intorquentes correpta e vulnere vidi;
Vidi animos, morteſque virûm, decoriſque furorem.
Si bello abſiſtis, nec te victoribus offers,
Quantum, heu, Carthago, donat tibi ſanguinis Hannon!
Geſtar ad hæc: namque impatiens aſperque coquebat
Jamdudum immites iras, mediamque loquentis
Bis conatus erat turbando abrumpere vocem:
Concilione, inquit, Libyæ Tyrioque Senatu,
(Pro Superi!) Auſonius miles ſedet? armaque tantum
Haud dum ſumta viro? Nam cetera non latet hoſtis.
Nunc geminas Alpes, Appenninumque minatur:
Nunc freta Sicaniæ, & Scyllæi litoris undas:
Nec procul eſt, quin jam manes umbraſque paveſcat
Dardanias: tanta accumulat præconia leto
Vulneribuſque virûm, ac tollit ſub ſidera gentem.
Mortalem, mihi crede, licet formidine turpi
Frigida corda tremant, mortalem ſumimus hoſtem.
Vidi ego, cum, geminas artis poſt terga catenis
Succinctus palmas, vulgo traheretur ovante
Carceris in tenebras ſpes & fiducia gentis
Regulus Hectoreæ: vidi, cum robore pendens
Heſperiam cruce ſublimis ſpectaret ab alta.
Nec vero terrent puerilia protinus ora
Sub galea, & preſſæ properata caſſide malæ.
Indole non adeo ſegni ſumus. Aſpice, turmæ
Quot Libycæ certant annos anteire labore,

Et nudis bellantur equis. Ipſe, aſpice, ductor,
Cum primam tenero vocem proferret ab ore,
Jam bella & lituos, ac flammis urere gentem
Jurabat Phrygiam, atque animo patria arma movebat.
Proinde polo creſcant Alpes, aſtriſque coruſcos
Appenninus agat ſcopulos: per ſaxa, niveſque,
(Dicam etenim, ut ſtimulent atram vel inania mentem)
Per cœlum eſt qui pandat iter. Pudet Hercule tritas
Deſperare vias, laudemque timere ſecundam.
Sed Libyæ clades, & primi incendia belli
Aggerat, atque iterum pro libertate labores
Hannon ferre vetat. Ponat formidinis æſtus,
Parietibuſque domus imbellis femina ſervet
Singultantem animam: nos, nos contra ibimus hoſtem,
Quis procul a Tyria dominos depellere Byrſa,
Vel Jove non æquo, fixum eſt. Sin fata repugnent,
Et jam damnata ceſſit Carthagine Mavors,
Occumbam potius, nec te, patria inclita, dedam
Æternum famulam, liberque Acheronta videbo.
Nam quæ (pro Superi!) Fabius jubet? Ocius arma
Exuite, & capta deſcendite ab arce Sagunti.
Tum delecta manus ſcutorum incendat acervos:
Uranturque rates, ac toto abſiſtite ponto.
Dî, procul, o, (merita eſt nunquam ſi talia plecti
Carthago) prohibete nefas, noſtrique ſolutas
Ductoris ſervate manus. Ut deinde reſedit:
[Factaque cenſendi, Patrum de more, poteſtas:
Hic Hannon reddi propere certamine rapta.
Inſtat, & auctorem violati fœderis addi.]
Tum vero attoniti, ceu templo irrumperet hoſtis,

Exſiluere Patres, Latioque id verteret omen,
Oravere Deum. At poſtquam diſcordia ſenſit
Pectora, & infidas ad Martem vergere mentes;
Non ultra patiens Fabius rexiſſe dolorem,
Concilium expoſcit propere, Patribuſque vocatis
Bellum ſe geſtare ſinu pacemque profatus;
Quid ſedeat legere, ambiguis neu fallere dictis
Imperat; ac, ſævo neutrum renuente Senatu,
Ceu clauſas acies gremioque effunderet arma,
Accipite infauſtum Libyæ, eventuque priori
Par, inquit, bellum: & laxos effundit amictus.
Tum patrias repetit pugnandi nuntius arces.
Atque ea dum profugæ regnis agitantur Eliſſæ,
Acciis velox populis, quis ægra lababat
Ambiguo ſub Marte fides, prædaque gravatus
Ad muros Pœnus revocaverat arma Sagunti.
Ecce autem clipeum, ſævo fulgore micantem,
Oceani gentes ductori dona ferebant,
Callaïcæ telluris opus, galeamque coruſcis
Subnixam criſtis, vibrant cui vertice coni
Albentis niveæ tremulo nutamine pennæ;
Enſem unum, ac multis fatalem millibus haſtam.
Præterea textam nodis auroque trilicem
Loricam, nulli tegimen penetrabile telo.
Hæc, ære & duri chalybis perfecta metallo,
Atque opibus perfuſa Tagi, per ſingula lætis
Luſtrat ovans oculis, & gaudet origine regni.
Condebat primæ Dido Carthaginis arces,
Inſtabatque operi ſubducta claſſe juventus.
Molibus hi claudunt portus: his tecta domuſque

Partiris, juſtæ Bitia venerande ſenectæ.
Oſtentant caput effoſſa tellure repertum
Bellatoris equi, atque omen clamore ſalutant.
Has inter ſpecies, orbatum claſſe ſuiſque,
Ænean pulſum pelago, dextraque precantem
Cernere erat. Fronte hunc avide regina ſerena
Infelix, ac jam vultu ſpectabat amico.
Hinc & ſpeluncam, furtivaque fœdera amantum
Callaïcæ fecere manus: it clamor ad auras
Latratuſque canum, ſubitoque exterrita nimbo
Occultant alæ venantum corpora ſilvis.
Nec procul Æneadum vacuo jam litore claſſis
Æquora nequidquam revocante petebat Eliſſa.
Ipſa, pyram ſuper ingentem ſtans, ſaucia Dido
Mandabat Tyriis ultricia bella futuris:
Ardentemque rogum media ſpectabat ab unda
Dardanus, & magnis pandebat carbaſa fatis.
Parte alia ſupplex infernis Hannibal aris
Arcanum Stygia libat cum vate cruorem,
Et primo bella Æneadum jurabat ab ævo.
At ſenior Siculis exſultat Hamilcar in arvis:
Spirantem credas certamina anhela movere.
Ardor ineſt oculis, torvumque minatur imago.
Necnon & lævum clipei latus aſpera ſignis
Implebat Spartana cohors: hanc ducit ovantem
Ledæis veniens victor Xanthippus Amyclis.
Juxta triſte decus pendet ſub imagine pœnæ
Regulus, & fidei dat magna exempla Sagunto.
Lætior at circa facies, agitata ferarum
Agmina venatu, & cælata mapalia fulgent.

Nec procul uſta cutem nigri ſoror horrida Mauri
Aſſuetas patrio mulcet ſermone leænas.
It liber campi paſtor, cui ſine fine ullo
Invetitum ſaltus penetrat pecus: omnia Pœnum
Armenti vigilem patrio de more ſequuntur:
Gæſaque, latratorque Cydon, tectumque, focique
In ſilicis venis, & fiſtula nota juvencis.
Eminet excelſo conſurgens colle Saguntos:
Quam circum immenſi populi, condenſaque cingunt
Agmina certantum, pulſantque trementibus haſtis.
Extrema clipei ſtagnabat Hiberus in ora,
Curvatis claudens ingentem flexibus orbem.
Hannibal, abrupto tranſgreſſus fœdere ripas,
Pœnorum populos Romana in bella vocabat.
Tali ſublimis dono, nova tegmina latis
Aptat concutiens humeris, celſuſque profatur:
Heu quantum Auſonio ſudabitis, arma, cruore!
Quas, belli judex, pœnas mihi, Curia, pendes!
Jamque ſeneſcebat vallatis mœnibus hoſtis,
Carpebatque dies urbem, dum ſigna manuſque
Exſpectant feſſi ſocias. Tandem æquore vano
Avertunt oculos, fruſtrataque litora ponunt,
Et propius ſuprema vident. Sedet acta medullis
Jamdudum, atque inopes penitus coquit intima peſtis.
Eſt furtim lento miſere durantia tabo
Viſcera, & exurit ſiccatas ſanguine venas
Per longum celata fames. Jam lumina retro
Exeſis fugere genis: jam lurida ſola
Tecta cute, & venis male juncta trementibus oſſa
Exſtant, conſumtis viſu deformia membris.

Humentis rores noctis terramque madentem
Solamen fecere mali, caſſoque labore
E ſicco fruſtra preſſerunt robore ſuccos.
Nil temerare piget. Rabidi jejunia ventris
Inſolitis adigunt veſci: reſolutaque, nudos
Linquentes clipeos, armorum tegmina mandunt.
Deſuper hæc cœlo ſpectans Tirynthius alto,
Illacrimat fractæ nequidquam caſibus urbis.
Namque metus, magnique tenent præcepta parentis,
Ne ſævæ tendat contra decreta novercæ.
Sic igitur, cœpta occultans, ad limina ſanctæ
Contendit Fidei; ſecretaque pectora tentat.
Arcanis Dea læta, polo tum forte remoto
Cœlicolûm magnas volvebat conſcia curas:
Quam tali alloquitur Nemeæ pacator honore.
Ante Jovem generata, decus Divûmque hominumque,
Qua ſine non tellus pacem, non æquora norunt,
Juſtitiæ conſors, tacitumque in pectore numen;
Exitiumne tuæ dirum ſpectare Sagunti,
Et tot pendentem pro te, Dea, cernere pœnas
Urbem lenta potes? Moritur tibi vulgus, & unam
Te matres, vincente Fame, te mæſta virorum
Ora vocant; primaque ſonant te voce minores.
Fer cœlo auxilium, & feſſis da ſurgere rebus.
Hæc fatus Alcmena: contra cui talia virgo.
Cerno equidem, nec pro nihilo eſt mihi fœdera rumpi;
Statque dies, auſis olim tam triſtibus ultor.
Sed me, pollutas properantem linquere terras,
Sedibus his, tectiſque novis ſuccedere adegit
Fecundum in fraudes hominum genus: impia liqui,

Et, quantum terrent, tantum metuentia regna,
Ac furias auri, nec vilia præmia fraudum,
Et ſuper hæc, ritu horrificos, ac more ferarum
Viventes rapto populos, luxuque ſolutum
Omne decus, multaque oppreſſum nocte pudorem.
Vis colitur, juriſque locum ſibi vindicat enſis:
Et probris ceſſit virtus. En, aſpice gentes:
Nemo inſons: pacem ſervant commercia culpæ.
Sed ſecura tua fundata ut mœnia dextra
Dignum te ſervent memorando fine vigorem;
Dedita nec feſſi tranſmittant corpora Pœno:
(Quod ſolum nunc fata ſinunt ſerieſque futuri)
Extendam leti decus, atque in ſecula mittam,
Ipſaque laudatas ad manes proſequar umbras.
Inde ſevera levi decurrens æthere virgo
Luctantem fatis petit inflammata Saguntum:
Invadit mentes, & pectora nota pererrat,
Immittitque animis numen. Tum, fuſa medullis,
Implicat, atque ſui flagrantem inſpirat amorem.
Arma volunt, tentantque ægros ad prœlia niſus.
Inſperatus adeſt vigor, interiuſque recurſat
Dulcis honos Divæ, & ſacrum pro virgine letum.
It tacitus feſſis per ovantia pectora ſenſus,
Vel leto graviora pati, ſævaſque ferarum
Attentare dapes, & menſis addere crimen.
Sed prohibet culpa pollutam extendere lucem
Caſta Fides, paribuſque famem compeſcere membris.
Quam ſimul inviſæ gentis conſpexit in arce,
Forte ferens ſeſe Libycis Saturnia caſtris,
Virgineum increpitat miſcentem bella furorem,

Atque, ira turbata gradum, ciet ocius atram
Tiſiphonen, imos agitantem verbere manes:
Et palmas tendens, Hos, inquit, noctis alumna,
Hos muros impelle manu: populumque ferocem
Dextris ſterne ſuis: Juno jubet. Ipſa propinqua
Effectus ſtudiumque tuum de nube videbo.
Illa Deos ſummumque Jovem turbantia tela,
Quis Acheronta moves, flammam, immaneſque chelydros,
Stridoremque tuum, quo territa comprimit ora
Cerberus, ac, mixto quæ ſpumant felle, venena,
Et quidquid ſcelerum, pœnarum quidquid & iræ
Pectore fecundo coquitur tibi, congere præceps
In Rutulos, totamque Erebo demitte Saguntum.
Hac mercede Fides conſtet delapſa per auras.
Sic voce inſtimulans, dextra Dea concita ſævam
Eumenida incuſſit muris: tremuitque repente
Mons circum, & gravior ſonuit per litora fluctus.
Sibilat, inſurgens capiti, & turgentia circum
Multus colla micat ſqualenti tergore ſerpens.
Mors graditur, vaſto pandens cava guttura rictu;
Caſuroque inhiat populo: tunc luctus, & atri
Pectora circumſtant planctus, mærorque, dolorque:
Atque omnes adſunt pœnæ, formaque triſauci
Perſonat inſomnis lacrimoſæ janitor aulæ.
Protinus aſſimulat faciem mutabile monſtrum
Tiburnæ, greſſumque ſimul, ſonitumque loquentis.
Hæc bello vacuos, & ſævi turbine Martis
Lugebat thalamos, Murro ſpoliata marito;
Clara genus, Daunique trahens a ſanguine nomen.
Cui vultus induta pares, disjectaque crinem

Eumenis, in medios irrumpit turbida cœtus:
Et mæſtas lacerata genas, Quis terminus, inquit?
Sat Fidei proaviſque datum. Vidi ipſa cruentum,
Ipſa meum vidi lacerato vulnere noſtras
Terrentem Murrum noctes, & dira ſonantem:
Eripe te, conjux, miſerandæ caſibus urbis:
Et fuge, ſi terras adimit victoria Pœni,
Ad manes, Tiburna, meos: cecidere Penates:
Occidimus Rutuli: tenet omnia Punicus enſis.
Mens horret; nec adhuc oculis abſiſtit imago.
Nullane jam poſthac tua tecta, Sagunte, videbo?
Felix, Murre, necis, patriaque ſuperſtite felix.
At nos, Sidoniis famulatum matribus actas,
Poſt belli caſus vaſtique pericula ponti,
Carthago adſpiciet victrix: tandemque ſupremum,
Nocte obita, Libyæ gremio captiva jacebo.
Sed vos, o juvenes, vetuit quos conſcia virtus
Poſſe capi, quis telum ingens contra aſpera mors eſt,
Veſtris ſervitio manibus ſubducite matres.
Ardua virtutem profert via. Pergite primi
Nec facilem populis, nec notam invadere laudem.
His ubi turbatas hortatibus impulit aures,
Inde petit tumulum, ſummo quem vertice montis
Amphitryoniades ſpectandum ex æquore nautis
Struxerat, & grato cineres decorarat honore.
Excitus ſede (horrendum) prorumpit ab ima
Cæruleus maculis auro ſqualentibus anguis:
Ignea ſanguinea radiabant lumina flamma;
Oraque vibranti ſtridebant ſibila lingua:
Iſque inter trepidos cœtus, mediamque per urbem

Volvitur, & muris propere delabitur altis,
Ac ſimilis profugo vicina ad litora tendit,
Spumantiſque freti præceps immergitur undis.
Tum vero excuſſæ mentes, ceu prodita tecta
Expulſi fugiant manes, umbræque recuſent
Captivo jacuiſſe ſolo. Sperare ſaluti
Pertæſum: damnantque cibos: agit addita Erinnys.
Haud gravior duris Divûm inclementia rebus,
Quam leti proferre moras: abrumpere vitam
Ocius attoniti quærunt, lucemque gravantur.
Certatim ſtructus ſurrectæ molis ad aſtra
In media ſtetit urbe rogus; portantque, trahuntque
Longæ pacis opes, quæſitaque præmia dextris,
Callaïco veſtes diſtinctas matribus auro,
Armaque Dulichia proavis portata Zacyntho,
Et priſca advectos Rutulorum ex urbe Penates:
Huc quidquid ſupereſt captis, clipeoſque, ſimulque
Infauſtos jaciunt enſes, & condita bello
Effodiunt penitus terra: gaudentque ſuperbi
Victoris prædam flammis donare ſnpremis.
Quæ poſtquam congeſta videt feralis Erinnys,
Lampada, flammiferis tinctam Phlegethontis in undis,
Quaſſat, & inferna Superos caligine condit.
Inde opus aggreſſi, toto quod nobile mundo
Æternum invictis infelix gloria ſervat.
Princeps Tiſiphone, lentum indignata parentem,
Preſſit ovans capulum, cunctantemque impulit enſem,
Et dirum inſonuit Stygio bis terque flagello.
Invitas maculant cognato ſanguine dextras,
Miranturque nefas averſa mente peractum.

Et facto ſceleri illacrimant. Hic, turbidus ira,
Et rabie cladum, perpeſſæque ultima vitæ,
Obliquos verſat materna per ubera viſus:
Hic, raptam librans dilectæ in colla ſecurim
Conjugis, increpitat ſeſe, mediumque furorem
Projecta damnat ſtupefactus membra bipenni.
Nec tamen evaſiſſe datur. Nam verbera Erinnys
Incutit, atque atros inſibilat ore tumores.
Sic thalami fugit omnis amor: dulceſque marito
Effluxere tori, & ſubiere oblivia tædæ.
Ille jacit, totis conniſus viribus, ægrum
In flammas corpus, denſum qua turbine nigro
Exundat fumum piceus caligine vertex.
At medios inter cœtus pietate ſiniſtra,
Infelix Tymbrene, furis, Pœnoque parentis
Dum properas auferre necem, reddentia formam
Ora tuam laceras, temeraſque ſimillima membra.
Vos etiam primo gemini cecidiſtis in ævo,
Eurymedon fratrem, & fratrem mentite Lycorma,
Cuncta pares; dulciſque labor ſua nomina natis
Reddere, & in vultu genetrici ſtare ſuorum.
Jam fixus jugulo culpa te ſolverat enſis,
Eurymedon, inter miſeræ lamenta ſenectæ:
Dumque malis turbata parens, deceptaque viſis,
Quo ruis? Huc ferrum, clamat, converte, Lycorma;
Ecce ſimul jugulum perfoderat enſe Lycormas.
Sed magno, Quinam, Eurymedon, furor iſte? ſonabat
Cum planctu; geminæque nota decepta figuræ,
Funera mutato revocabat nomine mater:
Donec, tranſacto tremebunda per ubera ferro,

Tunc etiam ambiguos cecidit ſuper inſcia natos.
Quis diros urbis caſus, laudandaque monſtra,
Et Fidei pœnas, & triſtia fata piorum
Imperet evolvens lacrimis? Vix Punica fletu
Ceſſaſſent caſtra, ac miſereſcere neſcius hoſtis.
Urbs, habitata diu Fidei, cœloque parentem
Murorum repetens, ruit inter perfida gentis
Sidoniæ tela, atque immania facta ſuorum,
Injuſtis neglecta Deis: furit enſis & ignis:
Quique caret flamma, ſcelerum eſt locus. Erigit atro
Nigrantem fumo rogus alta ad ſidera nubem.
Ardet in excelſo proceri vertice montis
Arx, intacta prius bellis: hinc Punica caſtra,
Litoraque, & totam ſoliti ſpectare Saguntum:
Ardent tecta Deûm. Reſplendet imagine flammæ
Æquor, & in tremulo vibrant incendia ponto.
Ecce inter medios cædum Tiburna furores,
Fulgenti dextram mucrone armata mariti,
Et læva infelix ardentem lampada quaſſans,
Squalentemque erecta comam, ac liventia planctu
Pectora nudatis oſtendens ſæva lacertis,
Ad tumulum Murri ſuper ipſa cadavera fertur.
Qualis, ubi inferni dirum tonat aula parentis,
Iraque turbatos exercet regia manes,
Alecto ſolium ante Dei ſedemque tremendam
Tartareo eſt operata Jovi, pœnaſque miniſtrat.
Arma viri, multo nuper defenſa cruore,
Imponit tumulo illacrimans: maneſque precata,
Acciperent ſeſe, flagrantem lampada ſubdit.
Tunc rapiens letum, Tibi ego hæc, ait, optime conjux,

Ad manes, en, ipſa fero : ſic enſe recepto
Arma ſuper ruit, & flammas invadit hiatu.
Semiambuſta jacet nullo diſcrimine paſſim,
Infelix obitus, permixto funere, turba.
Ceu, ſtimulante fame, cum victor ovilia tandem
Faucibus invaſit ſiccis leo, mandit hianti
Ore fremens imbelle pecus, patuloque redundat
Gutture ructatus large cruor : incubat atris
Semeſæ ſtragis cumulis; aut, murmure anhelo
Infrendens, laceros inter ſpatiatur acervos.
Late fuſa jacent pecudes, cuſtoſque moloſſus,
Paſtorumque cohors, ſtabulique gregiſque magiſter;
Totaque vaſtatis disjecta mapalia tectis.
Irrumpunt vacuam Pœni tot cladibus arcem.
Tum demum ad manes, perfecto munere, Erinnys
Junoni laudata redit, magnamque ſuperba
Exſultat rapiens ſecum ſub Tartara turbam.
At vos, ſidereæ, quas nulla æquaverit ætas,
Ite, decus terrarum, animæ, venerabile vulgus,
Elyſium & caſtas ſedes decorate piorum.
Cui vero non æqua dedit victoria nomen,
(Audite, o gentes, neu rumpite fœdera pacis,
Nec regnis poſtferte fidem !) vagus exſul in orbe
Errabit toto, patriis projectus ab oris;
Tergaque vertentem trepidans Carthago videbit.
Sæpe Saguntinis ſomnos exterritus umbris
Optabit cecidiſſe manu; ferroque negato,
Invictus quondam Stygias bellator ad undas
Deformata feret liventi membra veneno.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER III.

POSTQUAM rupta fides Tyriis, & mœnia caſtæ,
Non æquo Superûm genitore, everſa Sagunti;
Extemplo poſitos finiti cardine mundi
Victor adit populos, cognataque limina Gades.
Nec vatum mentes agitare & præſcia corda
Ceſſatum ſuper imperio. Citus æquore Boſtar
Vela dare, & rerum prænoſcere fata jubetur.
Priſca fides adytis longo ſervatur ab ævo,
Qua ſublime ſedens, Cirrhæis æmulus antris,
Inter anhelantes Garamantas corniger Hammon
Fatidico pandit venientia ſecula luco.
Hinc omen cœptis, & caſus ſcire futuros
Ante diem, bellique vices noviſſe petebat.
Exin clavigeri veneratus numinis aras
Captivis onerat donis, quæ nuper ab arce
Victor fumantis rapuit ſemuſta Sagunti.
Vulgatum (nec caſſa fides) ab origine fani
Impoſitas durare trabes, ſolaſque per ævum

Condentum noviſſe manus: hinc credere gaudent
Conſediſſe Deum, ſeniumque repellere templis.
Tum, quis fas & honos adyti penetralia noſſe,
Femineos prohibent greſſus, ac limine curant
Sætigeros arcere ſues: nec diſcolor ulli
Ante aras cultus: velantur corpora lino,
Et Peluſiaco præfulget ſtamine vertex.
Diſcinctis mos tura dare, atque e lege parentum
Sacrificam lato veſtem diſtinguere clavo.
Pes nudus, tonſæque comæ, caſtumque cubile,
Irreſtincta focis ſervant altaria flammæ.
Sed nulla effigies, ſimulacrave nota Deorum
Majeſtate locum & ſacro implevere timore.
In foribus labor Alcidæ Lernæa reciſis
Anguibus hydra jacet, nexuque eliſa leonis
Ora Cleonæi patulo cælantur hiatu.
Aſt Stygius, ſævis terrens latratibus umbras,
Janitor, æterno tum primum tractus ab antro,
Vincla indignatur, metuitque Megæra catenas.
Juxta Thraces equi, peſtiſque Erymanthia, & altos
Æripedis ramos ſuperantia cornua cervæ.
Nec levior vinci Libycæ telluris alumnus
Matre ſuper, ſtratique genus deforme bimembres
Centauri, frontemque minor truncam amnis Acarnan.
Inter quæ fulget ſacratis ignibus Œte,
Ingentemque animam rapiunt ad ſidera flammæ.
Poſtquam oculos varia implevit virtutis imago,
Mira dehinc cernit: ſurgentis mole profundi
Injectum terris ſubitum mare, nullaque circa
Litora, & infuſo ſtagnantes æquore campos.

Nam qua cæruleis Nereus evolvitur antris,
Atque imo freta contorquet Neptunia fundo,
Proruptum exundat pelagus, cæcoſque relaxans
Oceanus fontes torrentibus ingruit undis.
Tum vada, ceu ſævo penitus permota tridenti,
Luctantur terris tumefactum imponere pontum.
Mox remeat gurges, tractoque relabitur æſtu,
Ac ratis erepto campis deſerta profundo,
Et fuſi tranſtris exſpectant æquora nautæ.
Cymothoes ea regna vagæ, pelagique labores
Luna movet: Luna, immiſſis per cærula bigis,
Fertque, refertque fretum, ſequiturque reciproca Tethys.
Hæc propere ſpectata duci: nam multa fatigant.
Curarum prima exercet, ſubducere bello
Conſortem thalami, parvumque ſub ubere natum.
Virgineis juvenem tædis, primoque Hymenæo
Imbuerat conjux, memorique tenebat amore.
At puer, obſeſſæ generatus in ore Sagunti,
Biſſenos Lunæ nondum compleverat orbes.
Quos, ut ſeponi ſtetit, & ſecernere ab armis,
Affatur ductor: Spes o Carthaginis altæ,
Nate, nec Æneadum levior metus, amplior, oro,
Sis patrio decore, & factis tibi nomina condas,
Quis ſuperes bellator avum: jamque ægra timoris
Roma tuos numeret lacrimandos matribus annos.
Ni præſaga meos ludunt præcordia ſenſus,
Ingens hic terris creſcit labor: ora parentis
Agnoſco, torvaque oculos ſub fronte minaces,
Vagitumque gravem, atque irarum elementa mearum.
Si quis forte Deûm tantos inciderit actus,

Ut noſtro abrumpat leto primordia rerum;
Hoc pignus belli, conjux, ſervare labora.
Cumque datum fari, duc per cunabula noſtra;
Tangat Eliſſæas palmis puerilibus aras,
Et cineri juret patrio Laurentia bella.
Inde, ubi flore novo pubeſcet firmior ætas,
Emicet in Martem, &, calcato fœdere, victor
In Capitolina tumulum mihi vindicet arce.
Tu vero, tanti felix quam gloria partus
Exſpectat, veneranda fide, diſcede periclis
Incerti Martis, duroſque relinque labores:
Nos clauſæ nivibus rupes, ſuppoſtaque cœlo
Saxa manent; nos, Alcidæ mirante noverca,
Sudatus labor, &, bellis labor acrior, Alpes.
Quod ſi promiſſum vertat Fortuna favorem,
Lævaque ſit cœptis, te longa ſtare ſenecta,
Ævumque extendiſſe velim: tua juſtior ætas,
Ultra me improperæ ducant cui fila ſorores.
Sic ille. At contra Cirrhæi ſanguis Imilce
Caſtalii, cui materno de nomine dicta
Caſtulo Phœbei ſervat cognomina vatis,
Atque ex ſacrata repetebat ſtirpe parentes:
Tempore quo Bacchus populos domitabat Hiberos,
Concutiens thyrſo atque armata Mænade Calpen,
Laſcivo genitus Satyro nymphaque Myrice,
Milichus indigenis late regnarat in oris,
Cornigeram attollens genitoris imagine frontem.
Hinc patriam clarumque genus referebat Imilce,
Barbarica paulum vitiato nomine lingua.
Quæ tunc ſic lacrimis ſenſim manantibus infit:

Mene, oblite tua noſtram pendere ſalute,
Abnuis inceptis comitem? Sic fœdera nota,
Primitiæque tori, gelidos ut ſcandere tecum
Deficiam montes conjux tua? Crede vigori
Femineo: caſtum haud ſuperat labor ullus amorem.
Sin ſolo aſpicimur ſexu, fixumque relinqui:
Cedo equidem, nec fata moror: Deus annuat, oro.
I felix, i numinibus votiſque ſecundis:
Atque, acies inter flagrantiaque arma, relictæ
Conjugis & nati curam ſervare memento.
Quippe nec Auſonios tantum, nec tela, nec ignes,
Quantum te, metuo: ruis ipſos acer in enſes,
Objectaſque caput telis: nec te ulla ſecundo
Eventu ſatiat virtus: tibi gloria ſoli
Fine caret, crediſque viris ignobile letum
Belligeris in pace mori. Tremor implicat artus:
Nec quenquam horreſco, qui ſe tibi conferat unus.
Sed tu, bellorum genitor, miſerere, nefaſque
Averte, & ſerva caput inviolabile Teucris.
Jamque adeo egreſſi ſteterant in litore primo,
Et promota ratis, pendentibus arbore nautis,
Aptabat ſenſim pulſanti carbaſa vento;
Cum, lenire metus properans, ægramque levare
Attonitis mentem curis, ſic Hannibal orſus:
Ominibus parce & lacrimis, fidiſſima conjux.
Et pace & bello cunctis ſtat terminus ævi,
Extremumque diem primus tulit: ire per ora
Nomen in æternum paucis mens ignea donat,
Quos pater æthereis cœleſtum deſtinat oris.
An Romana juga, & famulas Carthaginis arces

Perpetiar? Stimulant manes, noctiſque per umbras
Increpitans genitor: ſtant aræ atque horrida ſacra
Ante oculos, brevitaſque vetat mutabilis horæ
Prolatare diem. Sedeamne, ut noverit una
Me tantum Carthago? &, qui ſim, neſciat omnis
Gens hominum? letique metu decora alta relinquam?
Quantum etenim diſtant a morte ſilentia vitæ?
Nec tamen incautos laudum exhorreſce furores:
Et nobis eſt lucis honos, gaudetque ſenecta
Gloria, cum longo titulis celebratur in ævo.
Te quoque magna manent ſuſcepti præmia belli:
Dent modo ſe Superi, Thybris tibi ſerviet omnis,
Iliacæque nurus, & dives Dardanus auri.
Dumque ea permixtis inter ſe fletibus orant,
Confiſus pelago celſa de puppe magiſter
Cunctantem ciet. Abripitur divulſa marito.
Hærent intenti vultus, & litora ſervant;
Donec, iter liquidum volucri rapiente carina,
Conſumſit viſus pontus, telluſque receſſit.
At Pœnus belli curis avertere amorem
Apparat; & reperit properato mœnia greſſu.
Quæ dum perluſtrat, crebroque obit omnia viſu,
Tandem ſollicito ceſſit vis dura labori,
Belligeramque datur ſomno componere mentem.
Tum pater omnipotens gentem exercere periclis
Dardaniam, & fama ſævorum tollere ad aſtra
Bellorum meditans, priſcoſque referre labores,
Præcipitat conſulta viri; ſegnemque quietem
Terret, & immiſſa rumpit formidine ſomnos.
Jamque per humentem noctis Cyllenius umbram

Aligero lapſu portabat juſſa parentis.
Nec mora. Mulcentem ſecuro membra ſopore
Aggreditur juvenem, ac monitis inceſſit amaris:
Turpe duci totam ſomno conſumere noctem,
O rector Libyæ. Vigili ſtant bella magiſtro.
Jam maria effuſas cernes turbare carinas,
Et Latiam toto pubem volitare profundo,
Dum lentus cœpti terra cunctaris Hibera.
Scilicet, id ſatis eſt decoris, memorandaque virtus,
Quod tanto cecidit molimine Graja Saguntos?
En age, ſi quid ineſt animo par fortibus auſis,
Fer greſſus agiles mecum, & comitare vocantem:
Reſpexiſſe veto: (monet hoc pater ille Deorum)
Victorem ante altæ ſtatuam te mœnia Romæ.
Jamque videbatur dextram injectare, graduque
Lætantem trahere in Saturnia regna citato;
Cum ſubitus circa fragor, & vibrata per auras
Exterrent ſævis a tergo ſibila linguis:
Ingentique metu Divûm præcepta paventi
Effluxere viro, & turbatus lumina flectit.
Ecce jugis rapiens ſilvas, ac robora vaſto
Contorta amplexu, tractaſque per invia rupes,
Ater letifero ſtridebat turbine ſerpens.
Quantus non æquas perluſtrat flexibus Arctos,
Et geminum lapſu fidus circumligat anguis:
Immani tantus fauces diducit hiatu,
Attollenſque caput nimboſis montibus æquat.
Congeminat ſonitus rupti violentia cœli,
Imbriferamque hiemem permixta grandine torquet.
Hoc trepidus monſtro (neque enim ſopor ille, nec altæ

Vis aderat noctis, virgaque fugante tenebras
Miſcuerat lucem ſomno Deus) ardua quæ ſit,
Scitatur, peſtis; terraſque urgentia membra
Quo ferat, & quoſnam populos depoſcat hiatu.
Cui gelidis almæ Cyllenes editus antris:
Bella vides optata tibi. Te maxima bella,
Te ſtrages nemorum, te moto turbida cœlo
Tempeſtas, cædeſque virûm, magnæque ruinæ
Idæi generis, lacrimoſaque fata ſequuntur.
Quantus per campos populatis montibus actas
Contorquet ſilvas ſqualenti tergore ſerpens,
Et late humectat terras ſpumante veneno:
Tantus, perdomitis decurrens Alpibus, atro
Involves bello Italiam, tantoque fragore
Eruta convulſis proſternes oppida muris.
His ægrum ſtimulis liquere Deuſque ſoporque.
It membris gelidus ſudor: lætoque pavore
Promiſſa evolvit ſomni, noctemque retractat.
Jamque Deûm regi Martique ſub omine fauſto
Inſtauratus honos; niveoque ante omnia tauro
Placatus meritis monitor Cyllenius aris.
Extemplo edicit convellere ſigna, repenſque
Caſtra quatit clamor permixtis diſſona linguis.
Prodite, Calliope, famæ, quos horrida cœpta
Excierint populos, tulerintque in regna Latini:
Et quas indomitis urbes armarit Hiberis,
Quaſque Parætonio glomerarit litore turmas
Auſa ſibi Libye rerum depoſcere frenos,
Et terris mutare jugum. Non ulla, nec unquam
Sævior it trucibus tempeſtas acta procellis:

Digitized by Google

Nec bellum raptis tam dirum mille carinis
Acrius infremuit, trepidumque exterruit orbem.
Princeps ſigna tulit Tyria Carthagine pubes,
Membra levis, celſique decus fraudata ſuperbum
Corporis; at docilis fallendi, & nectere tectos
Nunquam tarda dolos. Rudis his tunc parma; brevique
Bellabant enſe; at veſtigia nuda, ſinuſque
Cingere inaſſuetum; & rubræ velamine veſtis
Ars erat in pugna fuſum occuluiſſe cruorem.
His rector fulgens oſtro ſuper altior omnes
Germanus nitet Hannibalis, gratoque tumultu
Mago quatit currus, & fratrem ſpirat in armis.
Proxima Sidoniis Utica eſt effuſa maniplis,
Priſca ſitu, veteriſque ante arces condita Byrſæ.
Tum, quæ Sicanio præcinxit litora muro,
In clipei ſpeciem curvatis turribus, Aſpis.
Sed dux in ſeſe converterat ora Sychæus,
Hasdrubalis proles, cui vano corda tumore
Maternum implebat genus, & reſonare ſuperbo
Hannibal haud unquam ceſſabat avunculus ore.
Affuit undoſa cretus Berenicide miles;
Nec, tereti dextras in pugnam armata dolone,
Deſtituit Barce ſitientibus arida venis.
Nec non Cyrene Pelopei ſtirpe nepotis
Battiadas pravos fidei ſtimulavit in arma:
Quos trahit antiquo laudatus Hamilcare quondam,
Conſilio viridis, ſed belli ferus, Ilertes.
Sabratha tum Tyrium vulgus, Sarranaque Leptis,
Œaque Trinacrios Afris permixta colonos,
Et Tingin rapido mittebat ab æquore Lixus.

Tum Vaga, & antiquis dilectus regibus Hippo,
Quæque procul cavit non æquos Ruſpina fluctus,
Et Zama, & uberior Rutulo nunc ſanguine Thapſus.
Ducit tot populos, ingens & corpore & armis,
Herculeam factis ſervans ac nomine famam,
Antæus, celſumque caput ſuper agmina tollit.
Venere Æthiopes, gens haud incognita Nilo,
Qui magneta ſecant: ſolis honor ille metalli,
Intactum chalybem vicino ducere ſaxo.
His ſimul, immitem teſtantes corpore ſolem,
Exuſti venere Nubæ. Non ærea caſſis,
Nec lorica riget ferro, nec tenditur arcus:
Tempora multiplici mos eſt defendere lino,
Et lino munire latus, ſcelerataque ſuccis
Spicula dirigere, & ferrum infamare veneno.
Tum primum caſtris Phœnicum tendere ritu
Cinyphii didicere Macæ. Squalentia barba
Ora viris: humeroſque tegunt velamine capri
Sætigero: panda manus eſt armata cateja.
Verſicolor contra cætra, & falcatus ab arte
Enſis Adyrmachidis, ac lævo tegmina crure.
Sed menſis aſper populus, victuque maligno:
Nam calida triſtes epulæ torrentur arena.
Quin & Maſſyli fulgentia ſigna tulere,
Heſperidum veniens lucis domus ultima terræ.
Præfuit intortos demiſſus vertice crines
Bocchus atrox, qui ſacratas in litore ſilvas,
Atque inter frondes vireſcere viderat aurum.
Vos quoque deſertis in caſtra mapalibus itis,
Miſceri gregibus Gætulia ſueta ferarum,

Indomitiſque loqui, & ſedare leonibus iras:
Nulla domus; plauſtris habitant: migrare per arva
Mos, atque errantes circumvectare penates.
Hinc mille alipedes turmæ, velocior Euris,
Et doctus virgæ ſonipes in caſtra ruebant.
Ceu pernix cum denſa vagis latratibus implet
Venator dumeta Lacon, aut exigit Umber
Nare ſagax e calle feras, perterrita late
Agmina præcipitant volucres formidine cervi.
Hos agit haud læto vultu, nec fronte ſerena,
Asbytes nuper cæſæ germanus, Acherras.
Marmaridæ, medicum vulgus, ſtrepuere catervis:
Ad quorum cantus ſerpens oblita veneni,
Ad quorum tactum mites jacuere ceraſtæ.
Tum, chalybis pauper, Banjuræ cruda juventus,
Contenti parca duraſſe haſtilia flamma,
Miſcebant avidi trucibus fera murmura linguis.
Nec non Autololes, levibus gens ignea plantis;
Cui ſonipes curſu, cui ceſſerit incitus amnis,
Tanta fuga eſt: certant pennæ; campumque volatu
Cum rapuere, pedum fruſtra veſtigia quæras.
Spectati caſtris, quos ſucco nobilis arbor,
Et dulci paſcit lotos nimis hoſpita bacca.
Quique atro rabidas efferveſcente veneno
Dipſadas immenſis horrent Garamantes arenis.
Fama docet, cæſæ rapuit cum Gorgonis ora
Perſeus, in Libyam dirum fluxiſſe cruorem;
Inde Meduſæis terram exundaſſe chelydris.
Millibus his ductor ſpectatus Marte Coaſpes,
Neritia Meninge ſatus, cui tragula ſemper

Fulmineam armabat, celebratum miſſile, dextram.
Hinc coit æquoreus Naſamon, invadere fluctu
Audax naufragia, & prædas avellere ponto:
Hinc, qui ſtagna colunt Tritonidos alta paludis,
Qua virgo (ut fama eſt) bellatrix edita lympha
Invento primam Libyen perfudit olivo.
Nec non totus adeſt veſper, populique repoſti.
Cantaber ante omnes, hiemiſque æſtuſque famiſque
Invictus, palmamque ex omni ferre labore.
Mirus amor populo, cum pigra incanuit ætas,
Imbelles jam dudum annos prævertere ſaxo,
Nec vitam ſine Marte pati. Quippe omnis in armis
Lucis cauſa ſita, & damnatum vivere paci.
Venit & Auroræ lacrimis perfuſus in orbem
Diverſum, patrias fugit cum devius oras,
Armiger Eoi non felix Memnonis Aſtyr.
His parvus ſonipes, nec Marti notus: at idem
Aut inconcuſſo glomerat veſtigia dorſo,
Aut molli pacata celer rapit eſſeda collo.
Cydnus agit, juga Pyrenes venatibus acer
Metiri, jaculove extendere prœlia Mauro.
Venere & Celtæ ſociati nomen Hiberis.
His pugna cecidiſſe decus, corpuſque cremari
Tale nefas. Cœlo credunt Superiſque referri,
Impaſtus carpat ſi membra jacentia vultur.
Fibrarum & pennæ divinarumque ſagacem
Flammarum, miſit dives Callæcia pubem,
Barbara nunc patriis ululantem carmina linguis,
Nunc, pedis alterno percuſſa verbere terra,
Ad numerum reſonas gaudentem plaudere cætras.

Hæc requies ludusque viris, ea ſacra voluptas.
Cetera femineus peragit labor: addere ſulco
Semina, & impreſſo tellurem vertere aratro,
Segne viris. Quidquid duro ſine Marte gerendum,
Callaïci conjux obit irrequieta mariti.
Hos Viriathus agit, Luſitanumque remotis
Extractum luſtris: primo Viriathus in ævo,
Nomen Romanis factum mox nobile damnis.
Nec Cerretani, quondam Tirynthia caſtra,
Aut Vaſco, inſuetus galeæ, ferre arma morati.
Non, quæ Dardanios poſt vidit, Ilerda, furores,
Nec qui, Maſſageten monſtrans feritate parentem,
Cornipedis fuſa ſatiaris, Concane, vena.
Jamque Ebuſus Phœniſſa movet, movet Arbacus arma,
Aclyde, vel tenui pugnax inſtare veruto:
Jam cui Tlepolemus ſator, & cui Lyndus origo,
Funda bella ferens Baliaris & alite plumbo;
Et quos nunc Gravios violato nomine Grajûm
Œneæ miſere domus, Ætolaque Tyde.
Dat Carthago viros, Teucro fundata vetuſto,
Phocaïcæ dant Emporiæ, dat Tarraco pubem
Vitifera, & Latio tantum ceſſura Lyæo.
Hos inter clara thoracis luce nitebat
Sedetana cohors, quam Sucro rigentibus undis,
Atque altrix celſa mittebat Sætabis arce,
Sætabis & telas Arabum ſpreviſſe ſuperba,
Et Peluſiaco filum componere lino.
Mandonius populis, domitorque inſignis equorum
Imperitat Cæſo, & ſocio ſtant caſtra labore.
At Vectonum alas Balarus probat æquore aperto.

Hic adeo, cum ver placidum, flatuſque tepeſcit,
Concubitus ſervans tacitos, grex perſtat equarum,
Et Venerem occultam genitali concipit aura.
Sed non multa dies generi: properatque ſenectus,
Septimaque his ſtabulis longiſſima ducitur æſtas.
At non Sarmaticos attollens Uxama muros
Tam levibus perſultat equis. Hinc venit in arma
Haud ævi fragilis ſonipes, crudoque vigore
Aſper frena pati, aut juſſis parere magiſtris.
Rhyndacus his ductor; telum ſparus. Ore ferarum
Et rictu horrificant galeas; venatibus ævum
Tranſigitur, vel, more patrum, vi raptaque paſcunt.
Fulgent præcipuis Parnaſia Caſtulo ſignis,
Et celebre Oceano atque alternis æſtibus Hiſpal,
Ac Nebriſſa Dionyſeis conſcia thyrſis,
Quam Satyri coluere leves, redimitaque ſacra
Nebride, & arcano Mænas nocturna Lyæo.
Arganthoniacos armat Carteja nepotes.
Rex proavis fuit humani ditiſſimus ævi,
Ter denos decies emenſus belliger annos.
Armat Tarteſſos, ſtabulanti conſcia Phœbo,
Et Munda, Hemathios Italis paritura labores:
Nec decus auriferæ ceſſavit Corduba terræ.
Hos duxere viros flaventi vertice Phorcys,
Spiciferiſque gravis bellator Arauricus oris,
Æquales ævi; genuit quos ubere ripa
Palladio Bætis umbratus cornua ramo.
Talia Sidonius per campos agmina ductor
Pulvere nigrantes raptat, luſtranſque ſub armis,
Qua viſu comprendere erat, fulgentia ſigna

Ibat ovans, longaque umbram tellure trahebat.
Non aliter, quoties perlabitur æquora curru,
Extremamque petit, Phœbea cubilia, Tethyn
Frenatis Neptunus equis, fluit omnis ab antris
Nereïdum chorus, & ſueto certamine nandi
Candida perſpicuo connectunt brachia ponto.
At Pyrenæi frondoſa cacumina montis
Turbata Pœnus terrarum pace petebat.
Pyrene celſa nimboſi verticis arce
Diviſos Celtis late proſpectat Hiberos,
Atque æterna tenet magnis divortia terris.
Nomen Bebrycia duxere a virgine colles,
Hoſpitis Alcidæ crimen; qui, ſorte laborum
Geryonæ peteret cum longa tricorporis arva,
Poſſeſſus Baccho ſæva Bebrycis in aula
Lugendam formæ ſine virginitate reliquit
Pyrenen, letique Deus (ſi credere fas eſt)
Cauſa fuit leti miſeræ Deus. Edidit alvo
Namque ut ſerpentem, patriaſque exhorruit iras,
Confeſtim dulces liquit turbata penates.
Tum noctem Alcidæ ſolis plangebat in antris,
Et promiſſa viri ſilvis narrabat opacis:
Donec mærentem ingratos raptoris amores,
Tendentemque manus, atque hoſpitis arma vocantem
Diripuere feræ. Laceros Tirynthius artus,
Dum remeat victor, lacrimis perfudit, & amens
Palluit invento dilectæ virginis ore.
At voce Herculea percuſſa cacumina montis
Intremuere jugis: mæſto clamore ciebat
Pyrenen; ſcopulique omnes ac luſtra ferarum

Pyrenen reſonant. Tumulo tum membra reponit,
Supremum illacrimans: nec honos intercidit ævo,
Defletumque tenent montes per ſecula nomen.
Jamque per & colles, & denſos abiete lucos
Bebryciæ Pœnus fines tranſcenderat aulæ.
Inde ferox quæſitum armis per inhoſpita rura
Volcarum populatur iter, tumidique minaces
Accedit Rhodani feſtino milite ripas.
Aggeribus caput Alpinis & rupe nivali
Proferit in Celtas, ingentemque extrahit amnem
Spumanti Rhodanus proſcindens gurgite campos,
Ac propere in pontum lato ruit incitus alveo.
Auget opes ſtanti ſimilis, tacitoque liquore
Mixtus Arar; quem gurgitibus complexus anhelis
Cunctantem immergit pelago, raptumque per arva
Ferre vetat patrium vicina ad litora nomen.
Invadunt alacres inimicum pontibus amnem:
Nunc celſo capite & cervicibus arma tuentur,
Nunc validis gurges certatim frangitur ulnis.
Fluminea ſonipes religatus ducitur alno;
Beluâ nec retinet tardante Libyſſa timore:
Nam trabibus vada, & injecta tellure repertum
Connexas operire trabes, ac ducere in altum
Paulatim ripæ reſolutis aggere vinclis.
At gregis illapſu fremebundo territus acris
Expavit moles Rhodanus, ſtagniſque refuſis
Torſit arenoſo minitantia murmura fundo.
Jamque Tricaſtinis intendit finibus agmen;
Jam faciles campos, jam rura Vocuntia carpit.
Turbidus hic truncis ſaxiſque Druentia lætum

Ductoris vaſtavit iter. Namque Alpibus ortus,
Avulſas ornos & adeſi fragmina montis
Cum ſonitu volvens, fertur latrantibus undis,
Ac vada tranſlato mutat fallacia curſu,
Non pediti fidus, patulis non puppibus æquus:
Et tunc, imbre recens fuſo, correpta ſub armis
Corpora multa virûm ſpumanti vertice torquens
Immerſit fundo laceris deformia membris.
Sed jam præteritos ultra meminiſſe labores
Conſpectæ propius demiſere paventibus Alpes.
Cuncta gelu canaque æternum grandine tecta
Atque ævi glaciem cohibent: riget ardua montis
Ætherei facies, ſurgentique obvia Phœbo
Duratas neſcit flammis mollire pruinas.
Quantum Tartareus regni pallentis hiatus
Ad manes imos atque atræ ſtagna paludis
A ſupera tellure patet: tam longa per auras
Erigitur tellus, & cœlum intercipit umbra.
Nullum ver uſquam, nullique æſtatis honores.
Sola jugis habitat diris, ſedeſque tuetur
Perpetuas deformis hiems: illa undique nubes
Huc atras agit, & mixtos cum grandine nimbos.
Jam cuncti flatus ventique furentia regna
Alpina poſuere domo. Caligat in altis
Obtutus ſaxis, abeuntque in nubila montes.
Mixtus Athos Tauro, Rhodopeque adjuncta Mimanti,
Oſſaque cum Pelio, cumque Hæmo ceſſerit Othrys.
Primus inexpertas adiit Tirynthius arces.
Scindentem nubes, frangentemque ardua montis
Spectarunt Superi, longiſque ab origine ſeclis

Intemerata gradu magna vi ſaxa domantem.
At miles dubio tardat veſtigia greſſu;
Impia ceu ſacros in fines arma per orbem,
Natura prohibente, ferant, Diviſque repugnent.
Contra quæ ductor, non Alpibus ille, nec ullo
Turbatus terrore loci; ſed languida mæſtus
Corda virûm fovet hortando, revocatque vigorem.
Non pudet, obſequio Superûm feſſoſque ſecundis,
Poſt belli decus atque acies, dare terga nivoſis
Montibus, & ſegnes ſubmittere rupibus arma?
Nunc, o, nunc, ſocii, dominantis mœnia Romæ
Credite vos, ſummumque Jovis conſcendere culmen.
Hic labor Auſoniam, dabit hic in vincula Thybrim.
Nec mora: commotum promiſſis ditibus agmen
Erigit in collem, & veſtigia linquere nota
Herculis edicit magni, crudiſque locorum
Ferre pedem, ac proprio turmas evadere calle.
Rumpit inacceſſos aditus, atque ardua primus
Exſuperat, ſummaque vocat de rupe cohortes.
Tum, qua durati concreto frigore collis
Lubrica fruſtratur canenti ſemita clivo,
Luctantem ferro glaciem premit. Haurit hiatu
Nix reſoluta viros, altoque e culmine præceps
Humenti turmas operit delapſa ruina.
Interdum adverſo glomeratas turbine Corus
In media ora nives fuſcis agit horridus alis.
Aut rurſum immani ſtridens avulſa procella
Nudatis rapit arma viris, volvenſque per orbem
Contorto rotat in nubes ſublimia flatu.
Quoque magis ſubiere jugo, atque, evadere niſi,

Digitized by Google

Erexere gradum, creſcit labor. Ardua ſupra
Seſe aperit feſſis, & naſcitur altera moles:
Unde nec edomitos exſudatoſque labores
Reſpexiſſe libet: tanta formidine plana
Exterrent repetita oculis; atque una pruinæ
Canentis, quacunque datur permittere viſus,
Ingeritur facies. Medio ſic navita ponto,
Cum dulces liquit terras, & inania nullos
Inveniunt ventos ſecuro carbaſa malo,
Immenſas proſpectat aquas; ac, victa profundis
Æquoribus, feſſus renovat ſua lumina cœlo.
Jamque, ſuper clades atque importuna locorum,
Illuvie rigidæque comæ ſqualore perenni
Horrida ſemiferi promunt e rupibus ora:
Atque effuſa cavis exeſi pumicis antris
Alpina invadit manus, aſſuetoque vigore
Per dumos, notaſque nives, atque invia pernix
Clauſum montivagis infeſtat curſibus hoſtem.
Mutatur jam forma locis. Hic ſanguine multo
Infectæ rubuere nives: hic, neſcia vinci,
Paulatim glacies cedit tepefacta cruore:
Dumque premit ſonipes duro veſtigia cornu,
Ungula perfoſſis hæſit compreſſa pruinis.
Nec peſtis lapſus ſimplex: abſciſa relinquunt
Membra gelu, fractoſque aſper rigor amputat artus.
Bis ſenos ſoles, totidem per vulnera ſævas
Emenſi noctes, optato vertice ſidunt,
Caſtraque præruptis ſuſpendunt ardua ſaxis.
At Venus, ancipiti mentem labefacta timore,
Affatur genitorem, & rumpit mæſta querelas:

Quis pœnæ modus, aut pereundi terminus, oro,
Æneadis erit? & quando terraſque fretumque
Emenſis ſediſſe dabis? Cur pellere noſtros
A te conceſſa Pœnus parat urbe nepotes?
Alpibus impoſuit Libyen, finemque minatur
Imperio. Caſus metuit jam Roma Sagunti.
Quo Trojæ extremos cineres, ſacramque ruinam,
Aſſaracique larem, & Veſtæ ſecreta feramus,
Da ſedem, genitor, tutiſque jacere. Parumne eſt,
Exſilia errantes totum quæſiſſe per orbem?
Anne iterum capta repetentur Pergama Roma?
His Venus; & contra genitor ſic deinde profatur.
Pelle metus: neu te Tyriæ conamina gentis
Turbarint, Cytherea: tenet, longumque tenebit,
Tarpejas arces ſanguis tuus. Hac ego Martis
Mole viros ſpectare paro, atque expendere bello.
Gens ferri patiens, ac læta domare labores,
Paulatim antiquo patrum deſueſcit honori:
Atque ille, haud unquam parcus pro laude cruoris,
Et ſemper famæ ſitiens, obſcura ſedendo
Tempora agit, mutum volvens inglorius ævum,
Sanguine de noſtro populus: blandoque veneno
Deſidiæ virtus paulatim evicta ſeneſcit.
Magnæ molis opus, multoque labore parandum,
Tot populos inter, ſoli ſibi poſcere regna.
Jamque tibi veniet tempus, quo maxima rerum
Nobilior ſit Roma malis. Hinc nomina noſtro
Non indigna polo referet labor: hinc tibi Paullus,
Hinc Fabius, gratuſque mihi Marcellus opimis.
Hi tantum parient Latio per vulnera regnum,

Quod luxu & multum mutata mente nepotes
Non tamen evertiſſe queant. Jamque ipſe creatus,
Qui Pœnum revocet patriæ, Latioque repulſum
Ante ſuæ muros Carthaginis exuat armis.
Hinc, Cytherea, tuis longo regnabitur ævo.
Exin ſe Curibus virtus cœleſtis ad aſtra
Efferet; & ſacris augebit nomen Iulis
Bellatrix gens baccifero nutrita Sabino.
Hinc pater ignotam donabit vincere Thulen;
Inque Caledonios primus trahet agmina lucos:
Compeſcet ripis Rhenum, reget impiger Afros,
Palmiferamque ſenex bello domitabit Idumen.
Nec Stygis ille lacus, viduataque lumine regna;
Sed Superûm ſedes, noſtroſque tenebit honores.
Tum juvenis, magno præcellens robore mentis,
Excipiet patriam molem, celſuſque feretur,
Æquatum imperio tollens caput. Hic fera gentis
Bella Palæſtinæ primo delebit in ævo.
At tu tranſcendes, Germanice, facta tuorum,
Jam puer auricomo præformidate Batavo.
Nec te terruerint Tarpeji culminis ignes:
Sacrilegas inter flammas ſervabere terris.
Nam te longa manent noſtri conſortia mundi.
Huic laxos arcus olim Gangetica pubes
Submittet, vacuaſque oſtendent Bactra pharetras.
Hic & ab Arctoo currus aget axe per Urbem,
Ducet & Eoos, Baccho cedente, triumphos.
Idem, indignantem tranſmittere Dardana ſigna,
Sarmaticis victor compeſcet ſedibus Hiſtrum.
Quin & Romuleos ſuperabit voce nepotes,

Quis erit eloquio partum decus. Huic ſua Muſæ
Sacra ferent; meliorque lyra, cui ſubſtitit Hebrus,
Et venit Rhodope, Phœbo miranda loquetur.
Ille etiam, qua priſca (vides) ſtat regia nobis,
Aurea Tarpeja ponet Capitolia rupe,
Et junget noſtro templorum culmina cœlo.
Tunc, o nate Deûm, Divoſque dature, beatas
Imperio terras patrio rege. Tarda ſenectam
Hoſpitia excipient cœli, ſolioque Quirinus
Concedet, mediumque parens fraterque locabunt:
Siderei juxta radiabunt tempora nati.
Dum pandit ſeriem venturi Jupiter ævi,
Ductor Agenoreus, tumulis delatus iniquis,
Lapſantem dubio devexa per invia niſu
Firmabat greſſum, atque humentia ſaxa premebat.
Non acies hoſtiſve tenet, ſed prona minaci
Prærupto turbant, & cautibus obvia rupes.
Stant clauſi; mærentque moras, & dura viarum.
Nec reſovere datur torpentia membra quiete:
Noctem operi jungunt, & robora ferre coactis
Approperant humeris, ac raptas collibus ornos.
Jamque ubi nudarunt ſilva denſiſſima montis,
Aggeſſere trabes; rapidiſque accenſus in orbem
Excoquitur flammis ſcopulus. Mox proruta ferro
Dat gemitum putris reſoluto pondere moles,
Atque aperit feſſis antiqui regna Latini.
His tandem ignotas tranſgreſſus caſibus Alpes,
Taurinis ductor ſtatuit tentoria campis.
Interea, voces Jovis atque oracula portans,
Emenſis aderat Garamantum lætus arenis

Boſtar; & ut viſo ſtimulabat corda Tonante:
Maxime Belide, patriis qui mœnibus arces
Servitium dextra, Libycas penetravimus aras.
Nos tulit ad Superos perfundens ſidera Syrtis.
Nos pæne æquoribus tellus violentior hauſit.
Ad finem cœli medio tenduntur ab orbe
Squalentes campi. Tumulum natura negavit
Immenſis ſpatiis; niſi quem cava nubila torquens
Conſtruxit turbo, impacta glomeratus arena:
Vel ſi perfracto populatus carcere terras
Africus, aut pontum ſpargens ſuper aera Corus,
Invaſere truces capientem prœlia campum,
Inque vicem ingeſto cumularunt pulvere montes.
Has obſervatis valles enavimus aſtris:
Namque dies confundit iter; peditemque profundo
Errantem campo, & ſemper media arva videntem,
Sidoniis Cynoſura regit fidiſſima nautis.
Verum ubi defeſſi lucos, nemoroſaque regna
Cornigeri Jovis, & fulgentia templa ſubimus,
Exceptos hoſpes tectis inducit Arisbas.
Stat fano vicina (novum & memorabile!) lympha,
Quæ naſcente die, quæ deficiente tepeſcit,
Quæque riget, medius cum ſol accendit Olympum,
Atque eadem rurſum nocturnis fervet in umbris.
Tum loca plena Deo, dites ſine vomere glebas,
Oſtentat ſenior, lætaque ita mente profatur:
Has umbras nemorum, & connexa cacumina cœlo,
Calcatoſque Jovi lucos prece, Boſtar, adora.
Nam cui dona Jovis non divulgata per orbem,
In gremio Thebes geminas ſediſſe columbas?

Quarum, Chaonias pennis quæ contigit oras,
Implet fatidico Dodonida murmure quercum.
At quæ, Carpathium ſuper æquor vecta, per auras
In Libyen niveis tranavit concolor alis,
Hanc ſedem templo Cythereïa condidit ales:
Hic ubi nunc aram lucoſque videtis opacos,
Ductore electo gregis, (admirabile dictu!)
Lanigeri capitis media inter cornua perſtans,
Marmaricis ales populis reſponſa canebat.
Mox ſubitum nemus atque annoſo robore lucus
Exſiluit; qualeſque premunt nunc ſidera quercus,
A prima venere die: priſco inde pavore
Arbor numen habet, coliturque tepentibus aris.
Dumque ea miramur, ſubito ſtridore tremendum
Impulſæ patuere fores, majorque repente
Lux oculos ferit. Ante aras ſtat veſte ſacerdos
Effulgens nivea, & populi concurrere certant.
Inde ubi mandatas effudi pectore voces,
Ecce intrat ſubitus vatem Deus. Alta ſonoro,
Colliſis trabibus, volvuntur murmura luco,
Ac major nota jam vox prorumpit in auras:
Tenditis in Latium, belloque agitare paratis
Aſſaraci prolem, Libyes. Cœpta aſpera cerno,
Gradivumque trucem currus jam ſcandere, & atram
In latus Heſperium flammam exſpirare furentes
Cornipedes, multoque fluentia ſanguine lora.
Tu, qui pugnarum eventus, extremaque fati
Depoſcis, claroque ferox das vela labori,
Invade Ætoli ductoris Iapyga campum;
Sidonios augebis avos; nullique relinques,

Altius Auſoniæ penetrare in viſcera gentis:
Donec victa tibi trepidabunt Dardana regna.
Nec ponet pubes unquam Saturnia curam,
Dum carpet ſuperas in terris Hannibal auras.
Talia portabat lætis oracula Boſtar,
Implebatque viros pugnæ propioris amore.

Digitized by Google

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER IV.

FAMA per Auſoniæ turbatas ſpargitur urbes;
Nubiferos montes & ſaxa minantia cœlo
Accepiſſe jugum, Pœnoſque per invia vectos,
Æmulaque Herculei jactantem facta laboris
Deſcendiſſe ducem: diros canit improba motus,
Et gliſcir greſſu, volucrique citatior Euro
Terrificis quatit attonitas rumoribus arces.
Adſtruit auditis, docilis per inania rerum
Paſcere rumorem vulgi, pavor: itur in acres
Bellorum raptim curas; ſubituſque per omnem
Anſoniam Mavors ſtrepit, & ciet arma viroſque.
Pila novant, ac deterſa rubigine ſævus
Induitur ferro ſplendor: niveumque repoſtæ
Inſtaurant galeæ coni decus: haſta juvatur
Amento: revocantque nova fornace bipennes.
Conferitnr tegimen laterum impenetrabile, multas
Paſſurus dextras atque irrita vulnera, thorax.
Pars arcu invigilant, domitat pars verbere anhelum

Cornipedem in gyros, ſaxoque exaſperat enſem.
Nec vero muris, quibus eſt luctata vetuſtas,
Ferre morantur opem: ſubvectant ſaxa, cavaſque
Retractant turres, edit quas longior ætas.
Hinc tela accipiunt arces; ac robora portis,
Et fidos certant obices arceſſere ſilva:
Circumdant foſſas. Haud ſegnis cuncta magiſter
Præcipitat timor, ac vaſtis trepidatur in arvis.
Deſeruere larem: portant cervicibus ægras
Attoniti matres, ducenteſque ultima fila
Grandævos rapuere ſenes: tum crine ſoluto
Ante agitur conjux: dextra lævaque trahuntur
Parvi, non æquo comitantes ordine, nati.
Sic vulgus traduntque metus, nec poſcitur auctor.
At Patres (quanquam exterrent immania cœpta,
Inque ſinu bellum; atque Alpes & pervia ſaxa
Decepere) tamen crudam contra aſpera mentem
Et magnos tollunt animos. Juvat ire periclis
Ad decus, & dextra memorandum condere nomen,
Quale dedit nunquam rebus Fortuna ſecundis.
Sed Libyæ ductor tuto fovet agmina vallo,
Feſſa gradum, multoque gelu torpentia nervos:
Solandique genus, lætis oſtentat ad Urbem
Per campos ſupereſſe viam, Romamque ſub ictu.
At non & rerum curas conſultaque belli
Stare probat, ſoluſque nequit perferre quietem.
Armiferæ quondam priſca inter tempora gentes
Auſonium invaſere latus, ſedeſque beatas;
Et metui peperere manu. Mox impia bella
Tarpejus pater & capti ſenſere Quirites.

Hic dum ſollicitat donis, & inania corda
Ac fluxam morum gentem fovet, armaque jungit;
Jam Conſul, volucri pervectus litora claſſe,
Scipio Phocaïcis ſeſe referebat ab oris:
Ingenteſque duces, pelagi terræque laborem
Diverſum emenſos, propiora pericula vallo
Jungebant, magnæque aderant primordia cladis.
Namque ut, collatis admoto Conſule caſtris,
Suſtulerat Fortuna moras, ſignumque furoris
Accenſæ viſo poſcebant hoſte cohortes:
Debellata procul, quæcunque vocantur Hiberis,
Ingenti Tyrius numeroſa per agmina ductor
Voce ſonat, non Pyrenen Rhodanumve ferocem
Juſſa aſpernatos, Rutulam fumaſſe Saguntum,
Raptum per Celtas iter, &, qua ponere greſſum
Amphitryoniadæ fuerit labor, iſſe ſub armis
Pœnorum turmas, equitemque per ardua vectum
Inſultaſſe jugo, & fremuiſſe hinnitibus Alpes.
Contra pulchra ſuos vocat ad diſcrimina Conſul.
Hoſtem, miles, habes fractum ambuſtumque nivoſis
Cautibus, atque ægre torpentia membra trahentem.
En age, qui ſacros montes, rupeſque profundas
Tranſiluit, diſcat, quanto ſtat celſius arce
Herculea vallum; &, majus ſit, ſcandere colles,
An veſtros rupiſſe globos. Det inania famæ:
Dum magna fuſo pugna, retroque ruenti,
Qua ventum eſt, obſtent Alpes. Super ardua ductum
Huc egere Dei, Latios ut ſanguine fines
Imbueret, telluſque hoſtilis conderet oſſa.
Scire libet, nova nunc nobis atque altera bellum

Carthago, anne eadem mittat, quæ, merſa ſub æquor,
Ægates inter vaſto jacet obruta ponto.
Hæc ait; atque agmen Ticini flectit ad undas.
Cæruleas Ticinus aquas, & ſtagna vadoſo
Perſpicuus ſervat turbari neſcia fundo,
Ac nitidum viridi lente trahit amne liquorem.
Vix credas labi: ripis tam mitis opacis,
Argutos inter volucrum certamine cantus,
Somniferam ducit lucenti gurgite lympham.
Jamque ſub extremum noctis fugientibus umbris
Lux aderat, Somnuſque ſuas confecerat horas.
Explorare locos Conſul, colliſque propinqui
Ingenium, & campis quæ ſit natura, parabat.
Par ſtudium Pœno, ſimileſque in pectore curæ.
Ergo aderant, rapidis equitum comitantibus alis.
Verum ubi commoto docuerunt pulvere nubes,
Hoſtem ferre gradum; & propius propiuſque ſonoro
Quadrupedum cornu tellus gemit; ac ſimul acer
Vincentum lituos hinnitus ſævit equorum:
Arma, viri, rapite arma, viri; dux inſtat uterque.
Ambobus velox virtus, geminuſque cupido
Laudis, & ad pugnas Martemque inſania concors.
Haud mora: jam tantum campi dirimebat ab ictu,
Quantum impulſa valet comprendere lancea nodo;
Cum ſubitum liquida, non ullis nubibus, æthra
Augurium mentes oculoſque ad ſidera vertit.
Accipiter, medio tendens a limite Solis,
Dilectas Veneri, notaſque ab honore Diones,
Turbabat violentus aves: atque unguibus idem,
Idem nunc roſtro, duris nunc ictibus alæ,

Ter quinas dederat ſæva inter vulnera leto.
Nec finis ſatiaſve, novi ſed ſanguinis ardor
Gliſcere; & urgebat trepidam jam cæde priorum,
Incertamque fugæ, pluma labente, columbam:
Donec Phœbeo veniens Jovis ales ab ortu
In tenues tandem nubes dare terga coegit.
Tum victrix lætos ſigna ad Romana volatus
Convertit; proleſque ducis qua parte decora
Scipio quaſſabat puerilibus arma lacertis,
Clangorem bis terque dedit, roſtroque coruſcæ
Præſtringens conum galeæ, ſe reddidit aſtris.
Exclamat Liger: (huic Superos ſentire monentes
Ars fuit, ac penna monſtrare futura magiſtra:)
Pœne, bis octonos Italis in finibus annos,
Audaci ſimilis volucri, ſectabere pubem
Auſoniam, multamque feres cum ſanguine prædam;
Sed compeſce minas: tenuit tibi Daunia regna
Armiger ecce Jovis. Noſco te, ſumme Deorum.
Adſis o, firmeſque tuæ, pater alitis omen.
Nam tibi ſervantur (ni vano caſſa volatu
Mentitur Superos præpes) poſtrema ſubactæ
Fata, puer, Libyæ, & majus Carthagine nomen.
Contra læta Bogus Tyrio canit omina regi;
Et fauſtum accipitrem, cæſaſque in nube volucres
Æneadis cladem, & Veneris portendere genti.
Tum dictis comitem contorquet primus in hoſtes,
Ceu ſuadente Deo, & fatorum conſcius, haſtam.
Illa volans patuli longe per inania campi
Ictum perdiderat ſpatio, ni, fuſus habenas,
Dum primæ decus affectat decerpere pugnæ,.

Obvia quadrupedis præceps Catus ora tuliſſet.
Sic elangueſcens, ac jam caſura, petitum
Invenit vulnus, cædemque accepit ab hoſte
Cornus, & oblatæ ſtetit inter tempora frontis.
Incurrunt acies, magnoque fragore per æquor
Suſpendunt cuncti frenis ſublime reductos
Cornipedes, ultroque ferunt. Erectus in auras
It ſonipes, rapidaque volans per aperta procella
Tenuia vix ſummo veſtigia pulvere ſignat.
Bojorum ante alias Cryxo duce mobilis ala
Arietat in primos, obicitque immania membra.
Ipſe, tumens atavis, Brenni ſe ſtirpe ferebat
Cryxus, & in titulos Capitolia capta trahebat.
Tarpejoque jugo demens & vertice ſacro
Penſantes aurum Celtas umbone gerebat.
Colla viri fulvo radiabant lactea torque,
Auro virgatæ veſtes, manicæque rigebant
Ex auro, & ſimili vibrabat criſta metallo.
Sternitur impulſu vaſto perculſa Camertum
Prima phalanx; ſpiſſæque ruunt conferta per arma
Undæ Bojorum: ſociata examina denſent
Infandi Senones: colliſaque quadrupedantum
Pectoribus toto volvuntur corpora campo.
Arva natant, altuſque virûm cruor, altus equorum
Lubrica belligeræ ſorbet veſtigia turmæ.
Seminecum letum peragit gravis ungula pulſu,
Et circumvolitans tætros a ſanguine rores
Spargit humo, miſeriſque ſuo lavit arma cruore.
Spicula prima, puer, tumidi, Tyrrhene, Pelori
Purpureo moriens victricia ſanguine tingis.

Teutalus, & vaſto quatitur ſub pondere tellus.
Occumbit Sarmens, flavam qui ponere victor
Cæſariem crinemque tibi, Gradive, vovebat
Auro certantem, & rutilum ſub vertice nodum.
Sed Parcæ intonſa non exaudita voventem
Ad manes traxere coma: per candida membra
It fumans cruor, & tellus perfuſa rubeſcit.
At, non tardatus jaculo occurrente, Ligaunus
Irruit, adverſumque viro rotat obvius enſem;
Et ferit inſurgens, humero qua brachia lenti
Annectunt nervi, deciſaque vulnere læva
Laxatis paulum moribunda pependit habenis.
Dumque micans tremulo conatu lora retentat,
Flectentem aſſuetos imitatur neſcia frenos.
Demetit averſi Vogeſus tum colla, jubaque
Suſpenſam portans galeam, atque incluſa peremti
Ora viri, patrio Divos clamore ſalutat.
Dumque ea Gallorum populi dant funera campo;
Accitas propere caſtris in prœlia Conſul
Raptabat turmas, primuſque ruebat in hoſtem,
Candenti ſublimis equo. Trahit undique lectum
Divitis Auſoniæ juvenem, Marſoſque, Coramque,
Laurentumque decus, jaculatoremque Sabellum,
Et Gradivicolam celſo de colle Tudertem,
Indutoſque ſimul gentilia lina Faliſcos;
Quoſque ſub Herculeis taciturno flumine muris
Pomifera arva creant Anienicolæ Catilli;
Quoſque in prægelidis duratos Hernica rivis
Mittebant ſaxa, & nebuloſi rura Caſini.
Ibant in Martem terræ dominantis alumni,

Damnati Superis, nec jam reditura juventus.
Scipio, qua medius pugnæ vorat agmina vertex,
Infert cornipedem, atque, inſtinctus ſtrage ſuorum,
Inferias cæſis mactat Labarumque Padumque,
Et Caunum, & multo vix fuſum vulnere Breucum,
Gorgoneoque Larum torquentem lumina vultu.
Occidis & triſti, pugnax Leponrice, fato.
Nam dum frena ferox objecto corpore prenſat,
Atque æquat celſus reſidentis Conſulis ora
Ipſe pedes, frontem in mediam gravis incidit enſis;
Et diviſum humeris jacuit caput. At Batus, amens
Qui luctatur equo, parmaque incurſibus obſtat,
Ictu quadrupedis fulva porrectus arena
Eliſa incuſſis amiſit calcibus ora.
Perfurit Auſonius turbata per æquora ductor,
Ceu Geticus Boreas, totum cum ſuſtulit imo
Icarium fundo victor mare; navita vaſto
Jactatur ſparſus, lacerata claſſe, profundo:
Cnnctaque canenti perfunditur æquore Cyclas.
Cryxus, ut in tenui ſpes, exiguumque ſalutis
[Jam videt eſſe ſuæ, mortemque adſtare propinquam,]
Armat contemtu mentem necis: horrida barba
Sanguinea rutilat ſpuma, rictuſque furentis
Albet, & affuſo ſqualent a pulvere crines.
Invadit Tarium, vicino Conſule pugnas
Miſcentem, ſæviſque virum circumtonat armis.
Volvitur ille ſolo: nam pronum effundit in armos
Fata extrema ferens abies, rapiturque pavore
Tractus equi, vinctis connexa ad cingula membris.
Longa cruor ſparſo linquit veſtigia campo,

Et tremulos cuſpis ductus in pulvere ſignat.
Laudabat leti juvenem, egregioſque parabat
Ulciſci Conſul manes, cum dira per auras
Vox venit, & Cryxum ferri clamoribus audit,
Haud notum vultu. Surgit violentior ira
Comminus, atque oculos optato in corpore figit.
Tum, ſtimulans grato plauſæ cervicis honore,
Cornipedem alloquitur: Vulgum Martemque minorem
[Hactenus, & leto dedimus ſine nomine gentem.]
Mox, Gargane, vocant Superi ad majora. Videſne
Quantus eat Cryxus? Jam nunc tibi præmia pono
Illum, Sidonio fulgentem ardore, tapeta,
Barbaricum decus; & fulvis donabere frenis.
Sic fatus, magno Cryxum clamore ciebat
In pugnam, ac vacuo poſcebat prœlia campo.
Nec detrectantem par ira accenderat hoſtem.
Ut juſſæ ceſſere retro, ſpatiumque dederunt
Hinc atque hinc alæ, & medio ſtetit æquore pugna:
Quantus Phlegræis telluris alumnus in arvis,
Movit ſigna Mimas, & cœlum exterruit armis;
Tantus ſemifero Cryxus ſub pectore murmur
Torquet, & horriſonis ululatibus erigit iras.
Nemone incenſæ captæque ſuperfuit urbi,
Ut tibi, quas Brenni populus ferremus in arma,
Narraret, dextras? Diſce en nunc, inquit: & una
Contorquet nodis & obuſto robore diram
Vel portas quaſſare trabem. Sonat illa tremendum,
Ac nimio jactu ſervaſſe improvida campi
Diſtantis ſpatium, propiorem tranſvolat hoſtem.
Cui Conſul: Ferre hæc umbris proavoque memento,

Quam procul occumbas Tarpeja ſede: tibique
Haud licitum ſacri Capitolia cernere montis.
Tum nodo curſuque levi ſimul adjuvat haſtam,
Dignum mole viri niſus. Fugit illa per oras
Multiplicis lini, ſubtextaque tegmina nervis,
Atque altum tota metitur cuſpide pectus.
Procumbit lata porrectus in arva ruina,
Et percuſſa gemit tellus ingentibus armis.
Haud aliter, ſtructo Tyrrhena ad litora ſaxo,
Pugnatura fretis ſubter cæciſque procellis,
Pila, immane ſonans, impingitur ardua ponto.
Immugit Nereus, diviſaque cærula pulſu
Illiſum accipiunt irata ſub æquora montem.
Ductore amiſſo pedibus ſe credere Celtæ:
Una ſpes anima tantuſque pependerat ardor.
Ac veluti ſummo venator denſa Picano
Cum luſtra exagitat, ſpiſſiſque cubilibus atram
Immittit paſſim dumoſa per invia peſtem:
Dum tacitas vires & flammam colligit ignis,
Nigranti piceus ſenſim caligine vertex
Volvitur, & pingui contorquet nubila fumo;
Mox ſubita in tanto lucent incendia monte.
Fit ſonitus: fugere feræ, fugere volucres;
Atque ima longe trepidant in valle juvencæ.
At Mago, ut vertiſſe globos, primumque laborem,
Qui ſolus genti eſt, caſſum videt, arma ſuorum
Ac patrium in pugnas equitem vocat. Undique nudi
Aſſiliunt frenis, infrenatique manipli.
Nunc Itali in tergum verſis referuntur habenis;
Nunc rurſus Tyrias retro pavor avehit alas:

Aut illi dextros lunatis flexibus orbes;
Aut illi lævos ſinuant in cornua gyros:
Texunt alterno glomerata volumina curſu,
Atque eadem refuga cedentes arte reſolvunt.
Hac pontum vice, ubi exercet diſcordia ventos,
Fert Boreas, Eurusque refert: molemque profundi,
Nunc huc alterno, nunc illuc, flamine geſtant.
Advolat aurato præfulgens murice ductor
Sidonius, circaque Metus, Terrorque, Furorque.
Iſque ubi Callaïci radiantem tegminis orbem
Extulit, & magno percuſſit lumine campos,
Spes virtuſque cadunt, trepidaque a mente recedit
Vertere terga pudor: nec leti cura decori,
Sed fugere infixum eſt, terræque optantur hiatus.
Sic, ubi Caucaſiis tigris ſe protulit antris,
Linquuntur campi, & tutas petit omne latebras
Turbatum inſano vultu pecus: illa pererrat
Deſertas victrix valles: jamque ora reducto
Paulatim nudat rictu, ut præſentia mandens
Corpora, & immani ſtragem meditatur hiatu.
Non illum Metabus, non illum celſior Ufens
Evaſere tamen; quamvis hic alite planta,
Hic ope cornipedis totis ferretur habenis.
Nam Metabum ad manes demiſit cuſpide fulgens
Fraxinus, Ufentem collapſum poplite cæſo
Enſis obit, laudemque pedum cum ſanguine ademit.
Jamque dedit leto Sthenium, Laurumque, domoque
Collinum gelida, vitreo quem Pucinus antro
Nutrierat, dederatque lacum tramittere nando.
Fit ſocius leti conjecta Maſſicus haſta,

Vitiferi ſacro generatus vertice montis,
Et Liris nutritus aquis, qui fonte quieto
Diſſimulat curſum, ac, nullo mutabilis imbri,
Perſtringit tacitas gemmanti gurgite ripas.
Exoritur rabies cædum, ac vix tela furori
Sufficiunt, teritur junctis umbonibus umbo,
Peſque pedem premit, & nutantes caſſide criſtæ
Hoſtilem tremulo pulſant conamine frontem.
Tergemini primam ante aciem fera prœlia fratres
Miſcebant, quos Ledæo Sidonia Barce
Xanthippo felix uteri inter bella crearat.
Res Grajæ, ductorque parens, ac nobile Amyclæ
Nomen, & injectus Spartanis colla catenis
Regulus inflabant veteri præcordia fama:
Marte probare genus, factiſque Lacona parentem
Ardebant, gelidoſque dehinc inviſere montes
Taygeta, & tandem bellis innare ſubactis
Eurotan patrium, rituſque videre Lycurgi.
Sed Spartam penetrare Deus, fratreſque negarunt
Auſonii, totidem numero; quos miſerat altis
Egeriæ genitos immitis Aricia lucis,
Ætatis mentiſque pares: at non dabat ultra
Cloto dura lacus aramque videre Dianæ.
Namque ut in adverſos, impacti turbine pugnæ,
Eumachus & Critias & lætus nomine patris
Xanthippus junxere gradus, ceu bella leones
Inter ſe furibunda movent, & murmure anhelo
Squalentes campos & longa mapalia complent:
Omnis in occultas rupes atque avia pernix
Maurus ſaxa fugit, conjuxque Libyſſa profuſo,

Vagitum cohibens, ſuſpendit ab ubere natos;
Illi dira fremunt, perfractaque in ore cruento
Oſſa ſonant, pugnantque feris ſub dentibus artus.
Hand ſecus Egeriæ pubes, hinc Virbius acer,
Hinc Capys, aſſiliunt, paribuſque Albanus in armis.
Subſidens paulum perfoſſa proruit alvo
Albanum Critias; (aſt illi cuncta repente
Implerunt clypeum miſerando viſcera lapſu)
Eumachus inde Capyn: ſed tota mole tenebat
Ceu fixum membris tegimen; tamen improbus enſis
Annexam parmæ decidit vulnere lævam,
Inque ſuo preſſa eſt non reddens tegmina niſu
Infelix manus, atque hæſit labentibus armis.
Ultima reſtabat fuſis jam palma duobus
Virbius. Huic trepidos ſimulanti ducere greſſus
Xanthippus gladio, rigida cadit Eumachus haſta;
Et tandem æquatæ geminato funere pugnæ.
Inde alterna viris tranſegit pectora mucro,
Inque vicem erepta poſuerunt prœlia vita.
Felices leti, pietas quos addidit umbris!
Optabunt ſimiles venientia ſecula fratres,
Æternnmque decus memori celebrabitur ævo:
Si modo ferre diem, feroſque videre nepotes
Carmina noſtra valent, nec famam invidit Apollo.
At Conſul toto palantes æquore turmas
Voce tenet, dum voce viget: Quo ſigna refertis?
Quis vos, heu! vobis pavor abſtulit? Horrida primi
Si fors viſa loci, pugnæque laceſſere frontem;
Poſt me ſtate viri, & pnlſa formidine tantum
Aſpicite. Has dextras capti genuere parentes.

Quo fugitis? Quæ ſpes victis? Alpeſne petemus?
Ipſam turrigero portantem vertice muros
Credite ſummiſſas Romam nunc tendere palmas.
Natorum paſſim raptus, cædemque parentum,
Veſtaleſque focos exſtingui ſanguine cerno.
Hoc arcete nefas. Póſtquam inter talia crebro
Clamore obtuſæ craſſoque a pulvere fauces,
Hinc læva frenos, hinc dextra corripit arma;
Et latum objectat pectus, ſtrictumque minatur
Nunc ſibi, nunc trepidis, ni reſtent, comminus enſem.
Quas acies alto genitor dum ſpectat Olympo,
Conſulis egregii movere pericula mentem.
Gradivum vocat, & patrio ſic ore profatur:
Magnanimi me, nate, viri, ni bella capeſſis,
Haud dubie extremus terret labor: eripe pugnæ
Ardentem; oblitumque ſui dulcedine cædum
Siſte ducem Libyæ. Nam plus petit improbus uno
Conſulis exitio, tota quam ſtrage cadentum.
Præterea (cernis) teneræ qui prœlia dextræ
Jam credit puer, atque annos tranſcendere factis
Molitur, longumque putat pubeſcere bello:
Te duce primitias pugnæ, te magna magiſtro
Audeat, & primum hoc vincat, ſervaſſe parentem.
Hæc rerum ſator. At Mavors in prœlia currus
Odryſia tellure vocat: tum fulminis atri
Spargentem flammas clipeum, galeamque Deorum
Haud ulli facilem, multoque labore Cyclopum
Sudatum thoraca capit, quaſſatque per auras
Titanum bello ſatiatam ſanguinis haſtam,
Atque implet curſu campos. Exercitus una

Irarum, Eumenideſque ſimul, letique cruenti
Innumeræ facies, freniſque operata regendis
Quadrijugos atro ſtimulat Bellona flagello.
Fertur ab immenſo tempeſtas horrida cœlo,
Nigranteſque globos & turbida nubila torquens
Involvit terras: quatitur Saturnia ſedes
Ingreſſu tremefacta Dei, ripaſque relinquit,
Audito curru, fontique relabitur amnis.
Ductorem Auſonium telis Garamantica pubes
Cinxerat, & Tyrio regi nova dona parabat,
Armorum ſpolium, & rorantia Conſulis ora.
Stabat Fortunæ non cedere certus, & acri
Mole retorquebat, crudeſcens cædibus, haſtas.
Jamque ſuo, jamque hoſtili perfuſa cruore
Membra madent: cecidere jubæ; gyroque per orbem
Artato, Garamas jaculis propioribus inſtat,
Et librat ſæva conjectum cuſpide ferrum.
Hic puer ut patrio defixum corpore telum
Conſpexit, maduere genæ, ſubitoque trementem
Corripuit pallor, gemitumque ad ſidera rupit.
Bis conatus erat præcurrere fata parentis,
Converſa in ſemet dextra: bis tranſtulit iras
In Pœnos Mavors. Fertur per tela, per hoſtes
Intrepidus puer, & Gradivum paſſibus æquat.
Continuo ceſſere globi, latuſque repente
Apparet campo limes. Metit agmina tectus
Cœleſti clipeo, & ſternit ſuper arma jacentum
Corporaque auctorem teli, multaſque paternos
Ante oculos animas, optata piacula, mactat.
Tunc, rapta propere duris ex oſſibus haſta,

Innixum cervice ferens humeroque parentem,
Emicat. Attonitæ tanta ad ſpectacula turmæ
Tela tenent: ceditque loco Libys aſper, & omnis
Late cedit Hiber: pietaſque inſignis & ætas
Belligeris fecit miranda ſilentia campis.
Tum celſo e curru Mavors, Carthaginis arces
Exſcindes, inquit, Tyrioſque ad fœdera coges.
Nulla tamen longo tanta exorietur in ævo
Lux tibi, care puer. Macte, o macte indole ſacra,
Vera Jovis proles: & adhuc majora ſuperſunt:
Sed nequeunt meliora dari. Tum nubila Mavors
Ætheraque, emenſo terras jam ſole, capeſſit;
Et feſſas acies caſtris clauſere tenebræ.
Condebat noctem devexo Cynthia curru,
Fraternis afflata rotis, & ab æquore Eoo
Surgebant roſeæ media inter cærula flammæ.
At Conſul triſtis, campos Pœniſque ſecundam
Planitiem metuens, Trebiam colleſque petebat.
Jamque dies rapti curſu navoque labore,
Et medio abruptus fluitabat in amne ſolutis
Pons vinclis, qui Dardanium tranſvexerat agmen;
Eridani rapidas aderat cum Pœnus ad undas.
Dumque vada & molles aditus, per devia flexo
Circuitu, petit, & ſtagni languentia quærit,
Interdum rapta vicinis ſaltibus alno
Flumineam texit, qua tranſvehat agmina, claſſem:
Ecce aderat, Trebiæque ſimul vicina tenebat,
Trinacrio accitus per cærula longa Peloro,
Gracchorum proles, Conſul. Gens inclita magno
Atque animoſa viro, multuſque in imagine claris

Præfulgebat avus titulis bellique domique.
Nec Pœni, poſitis trans amnem in gramine caſtris,
Deerant: namque animos ſtimulabant proſpera rerum,
Increpitanſque ſuper ductor: Quis tertius Urbi
Jam ſupereſt Conſul? Quænam altera reſtat in armis
Sicania? En omnes Latiæ, Daunique nepotum
Convenere manus. Feriant nunc fœdera mecum
Ductores Italûm, ac leges & pacta repoſcant.
At tu, donata tela inter Martia luce,
Infelix animæ, ſic, ſic vivaſque, tuoque
Des iterum hanc laudem nato: nec fine ſub ævi
Oppetere in bello detur, cum fata vocabunt.
Pugnantem cecidiſſe meum eſt. Hæc perſonat ardens.
Inde levi jaculo, Maſſylûmque impiger alis
Caſtra ſub ipſa datis irritat, & elicit hoſtem.
Nec Latius vallo miles debere ſalutem
Fas putat, aut clauſas pulſari cuſpide portas.
Erumpunt, cunctiſque prior volat aggere aperto
Degener haud Gracchis Conſul. Quatit aura comantes
Caſſidis Auruncæ criſtas, humeroque refulget
Sanguinei patrium ſaguli decus. Agmina magno
Reſpectans clamore vocat; quaque obvia denſos
Artat turba globos, rumpens iter æquore fertur.
Ut torrens celſi præceps e vertice Pindi
Cum ſonitu ruit in campos, magnoque fragore
Avulſum montis volvit latus: obvia paſſim
Armenta, immaneſque feræ, ſilvæque trahuntur.
Spumea ſaxoſis clamat convallibus unda.
Non, mihi Mæoniæ ſedeat ſi gloria linguæ,
Centenaſque pater det Phœbus fundere voces,

Tot cædes proferre queam, quot dextera magni
Conſulis, aut contra Tyriæ furor edidit iræ.
Murranum ductor Libyæ, ductorque Phalantum
Auſonius, gnaros belli, vetereſque laborum,
Alter in alterius fuderunt comminus ore,
Monte procelloſo Murranum miſerat Anxur,
Tritonis niveo te ſacra, Phalante, profundo.
Ut primum inſigni fulſit velamine Conſul,
Quanquam orbus partem viſus, unoque Cupencus
Lumine ſufficiens bellis, citat improbus haſtam,
Et ſummæ figit tremebundam margine parmæ.
Cui Conſul, namque ira coquit: Pone, improbe, quidquid
Reſtat in ore fero, & truncata fronte relucet.
Sic ait, intorquens directo turbine robur,
Et dirum tota tramittit cuſpide lumen.
Nec levior dextra generatus Hamilcare ſævit.
Huic cadit infelix niveis Varenus in armis.
Mevanas Varenus, arat cui divitis uber
Campi Fulginia, & patulis Clitumnus in arvis
Candentes gelido perfundit flumine tauros.
Sed triſtes Superi, atque ingrata maxima cura
Victima Tarpejo fruſtra nutrita Tonanti.
Inſtat Hiber levis, & levior diſcurrere Maurus.
Hinc pila, hinc Libycæ certant ſubtexere cornus
Denſa nube polum: quantumque interjacet æqui
Ad ripas campi, tantum vibrantia condunt
Tela: nec artatis locus eſt in morte cadendi.
Allius, Argyripa Daunique profectus ab arvis
Venator, rudibus jaculis & Iapyge campum
Perſultabat equo, medioſque invectus in hoſtes

Appula non vana torquebat ſpicula dextra.
Huic horret thorax Samnitis pellibus urſæ,
Et galea annoſi vallatur dentibus apri.
Verum ubi turbantem, ſolo ceu luſtra pererret
In nemore, aut agitet Gargano terga ferarum,
Hinc Mago, hinc ſævus pariter videre Maharbal,
Ut ſubigente fame diverſis rupibus urſi
Invadunt trepidum gemina inter prœlia taurum,
Nec partem prædæ patitur furor. Haud ſecus acer
Hinc atque hinc jaculo devolvitur Allius acto.
It ſtridens per utrumque latus Mauruſia taxus:
Obvia tum medio ſonuerunt ſpicula corde,
Incertumque fuit, letum cui cederet haſtæ.
Et jam, diſperſis Romana per agmina ſignis,
Palantes agit, ad ripas (miſerabile) Pœnus
Impellens trepidos, fluvioque immergere certat.
Tum Trebia infauſto nova prœlia gurgite feſſis
Inchoat, & precibus Junonis ſuſcitat undas.
Haurit ſubſidens fugientum corpora tellus,
Inſidaque ſoli fruſtrata voragine ſorbet:
Nec niti, lentoque datur convellere limo
Merſa pedum penitus veſtigia: labe tenaci
Hærent devincti greſſus, reſolutaque ripa
Implicat, aut cæca proſternit fraude paludis.
Jamque alius ſuper atque alius per lubrica ſurgens,
Dum ſibi quiſque viam per inextricabile litus
Præripit, & putri luctatur ceſpite, lapſi
Occumbunt, ſeſeque ſua preſſere ruina.
Ille, celer nandi, jam jamque apprendere tuta
Dum parat, & celſo connixus corpore prenſat

Gramina ſumma manu, liquidiſque emergit ab undis;
Contorta ripæ pendens affigitur haſta.
Hic hoſtem, orbatus telo, complectitur ulnis,
Luctantemque vado permixta morte coercet.
Mille ſimul leti facies. Ligus occidit arvis;
Sed projecta viri lymphis fluvialibus ora
Sanguineum hauſerunt longis ſingultibus amnem.
Enabat tandem medio vix gurgite pulcher
Irpinus, ſociûmque manus clamore vocabat:
Cum rapidis illatus aquis, & vulnere multo
Impulit aſper equus, feſſumque ſub æquora merſit.
Accumulat clades ſubito conſpecta per undas
Vis elephantorum turrito concita dorſo.
Namque vadis præceps rapitur, ceu proruta cautes
Avulſi montis, Trebiamque inſueta timentem
Præ ſe pectore agit, ſpumantique incubat alveo.
Explorant adverſa viros, perque aſpera duro
Nititur ad laudem virtus interrita clivo.
Namque inhonoratam Fibrenus perdere mortem,
Et famæ nudam impatiens, Spectabimur, inquit,
Nec, Fortuna, meum condes ſub gurgite letum.
Experiar, ſine in terris, domitare quod enſis
Non queat Auſonius, Tyrrhenave permeet haſta.
Tum jacit aſſurgens, dextroque in lumine ſiſtit
Spicula ſæva feræ, telumque in vulnere linquit.
Stridore horriſono penetrantem cuſpidis ictum
Belua proſequitur, laceramque cruore profuſo
Attollit frontem, ac lapſo dat terga magiſtro.
Tum vero invadunt jaculis crebraque ſagitta,
Auſi jam ſperare necem, immenſoſque per armos

Et laterum extentus venit atra cuſpide vulnus.
Stat multa in tergo & nigranti lancea dorſo,
Ac ſilvam ingentem, concuſſo corpore, vibrat.
Donec, conſumtis longo certamine telis,
Concidit, & clauſit magna vada preſſa ruina.
Ecce per adverſum, quanquam tardata morantur
Vulnere membra virum, ſubit implacabilis amnem
Scipio, & innumeris infeſtat cædibus hoſtem.
Corporibus, clypeiſque ſimul, galeiſque cadentum
Contegitur Trebia, & vix cernere linquitur undas.
Mazæus jaculo, Geſtar proſternitur enſe:
Tum Pelopeus avis Cyrenes incola Telgon.
Huic torquet rapido correptum e gurgite pilum;
Et, quantum longo ferri tenuata rigore
Procedit cuſpis, per hiantia tranſigit ora.
Pulſati ligno ſonuere in vulnere dentes.
Nec leto quæſita quies. Turgentia membra
Eridano Trebia, Eridanus dedit æquoris undis.
Tu quoque, Thapſe, cadis, tumulo poſt fata negato.
Quid domus Heſperidum, aut luci juvere Dearum,
Fulvos aurifera ſervantes arbore ramos?
Intumuit Trebia, & ſtagnis ſe ſuſtulit imis:
Jamque ferox totum propellit gurgite fontem,
Atque omnes torquet vires. Furit unda ſonoris
Vorticibus; ſequiturque novus cum murmure torrens.
Senſit, & accenſa ductor violentius ira,
Magnas, o Trebia, & meritas mihi, perfide, pœnas
Exſolves, inquit. Lacerum per Gallica rivis
Diſpergam rura, atque amnis tibi nomina demam:
Quoque aperis te fonte, premam: nec tangere ripas,

Illabique Pado dabitur. Quænam iſta repente
Sidonium, infelix, rabies te reddidit amnem?
Talia jactantem conſurgens agger aquarum
Impulit, atque humeros curvato gurgite preſſit.
Arduus adverſa mole incurrentibus undis
Stat ductor, clypeoque ruentem ſuſtinet amnem.
Nec non a tergo fluctus ſtridente procella
Spumeus irrorat ſummas aſpergine criſtas.
Ire vadis, ſtabilemque vetat defigere greſſum
Subducta tellure Deus: percuſſaque longe
Raucum ſaxa ſonant; undæque ad bella parentis
Excitæ pugnant, & ripas perdidit amnis.
Tum madidos crines, & glauca fronde revinctum
Attollit cum voce caput. Pœnaſne ſuperbas
Inſuper, & nomen Trebiæ delere minaris,
O regnis inimice meis? Quot corpora porto
Dextra fuſa tua! Clypeis galeiſque virorum,
Quos mactas, artatus iter curſumque reliqui.
Cæde (vides) ſtagna alta rubent, retroque feruntur.
Adde modum dextræ, aut campis incumbe propinquis.
Hæc, Venere adjuncta, tumulo ſpectabat ab alto
Mulciber, obſcuræ tectus caligine nubis.
Ingravat ad cœlum ſublatis Scipio palmis:
Di patrii, quorum auſpiciis ſtat Dardana Roma,
Talin' me leto tanta inter prœlia nuper
Servaſtis? Fortine animam hanc exſcindere dextra
Indignum eſt viſum? Redde o me, nate, periclis;
Redde hoſti. Liceat bellanti arceſſere mortem,
Quam patriæ fratrique probem. Tum percita dictis
Ingemuit Venus, & rapidas direxit in amnem

Conjugis invicti vires. Agit undique flammam
Diſperſus ripis ignis, multoſque per annos
Nutritas fluvio populatur fervidus umbras.
Uritur omne nemus: lucoſque effuſus in altos
Immiſſis crepitat victor Vulcanus habenis.
Jamque ambuſta comas abies, jam pinus, & alni:
Jam, ſolo reſtans trunco, dimiſit in altum
Populus aſſuetas ramis habitare volucres.
Flamma vorax imo penitus de gurgite tractos
Abſorbet latices, ſævoque urgente vapore
Siccus inareſcit ripis cruor. Horrida late
Scinditur in rimas, & hiatu rupta dehiſcit
Tellus, ac ſtagnis altæ ſedere favillæ.
Miratur pater æternos ceſſare repente
Eridanus curſus: Nympharumque intima mæſtus
Implevit chorus attonitis ululatibus antra.
Ter caput ambuſtum conantem attollere jacta
Lampade Vulcanus merſit fumantibus undis:
Ter correpta Dei crines nudavit arundo.
Tum demum admiſſæ vires, & voce precantis,
Orantique datum ripas ſervare priores:
Ac tandem a Trebia revocavit Scipio feſſas
Munitum in collem, Graccho comitante, cohortes.
At Pœnus, multo fluvium veneratus honore,
Gramineas undis ſtatuit ſocialibus aras;
Neſcius heu! quanto Superi majora moverent,
Et quos Auſoniæ luctus, Thraſymene, parares.
Bojorum nuper populos turbaverat armis
Flaminius, faciliſque viro tum gloria belli,
Corde levem atque aſtus inopem contundere gentem.

Sed labor haud idem Tyrio certaſſe tyranno.
Hunc, lævis Urbi genitum ad fatalia damna
Ominibus, parat imperio Saturnia feſſo
Ductorem, dignumque virum veniente ruina.
Inde ubi prima dies juris, clavumque regendæ
Invaſit patriæ, ac ſub nutu caſtra fuere,
Ut pelagi rudis, & pontum tractare per artem
Neſcius, accepit miſeræ ſi jura carinæ,
Ventorum tenet ipſe vicem, cunctiſque procellis
Dat jactare ratem. Fertur vaga gurgite puppis
Ipſius in ſcopulos dextra impellente magiſtri.
Ergo agitur raptis præceps exercitus armis
Lydorum in populos, ſedemque ab origine priſci
Sacratam Corythi, junctoſque a ſanguine avorum
Mæonios Italis permixta ſtirpe colonos.
Nec regem Afrorum noſcenda ad cœpta moratur
Laude ſuper tanta monitor Deus. Omnia ſomni
Condiderant, ægriſque dabant oblivia curis;
Cum Juno, in ſtagni numen converſa propinqui,
Et madidæ frontis crines circumdata fronde
Populea, ſtimulat ſubitis præcordia curis,
[Ac rumpit ducis haud ſpernenda voce quietem.]
O felix famæ, & Latio lacrimabile nomen
Hannibal, Auſonia ſi te Fortuna creaſſet,
Ad magnos venture Deos! Cur fata tenemus?
Pelle moras. Brevis eſt magni Fortuna favoris.
Quantum voviſti, cum Dardana bella parenti
Jurares, fluet Auſonio tibi corpore tantum
Sanguinis, & patrias ſatiabis cædibus umbras.
Nobis perſolves meritos ſecurus honores.

Namque ego ſum, celſis quem cinctum montibus ambit
Tmolo miſſa manus, ſtagnis Thraſymenus opacis.
His agitur monitis, & lætam numine pubem
Protinus aerii præceps rapit aggere montis.
Horrebat glacie ſaxa inter lubrica, ſummo
Piniferum cœlo miſcens caput, Apenninus.
Condiderat nix alta trabes, & vertice celſo
Canus apex ſtructa ſurgebat ad aſtra pruina.
Ire jubet. Prior exſtingui labique videtur
Gloria, poſt Alpes ſi ſtetur montibus ullis.
Scandunt prærupti nimboſa cacumina ſaxi,
[Nec ſuperaſſe jugum finit mulcetque laborem.]
Plana natant, putrique gelu liquentibus undis
Invia limoſa reſtagnant arva palude.
Jamque ducis nudus tanta inter inhoſpita vertex
Sævitia quatitur cœli, manante per ora
Perque genas oculo. Facilis ſpreviſſe medentes,
Optatum bene credit emi quocunque periclo
Bellandi tempus. Non frontis parcit honori,
Dum ne perdat iter: non cetera membra moratur
In pretium belli dare, ſi victoria poſcat:
Satque putat lucis, Capitolia cernere victor
Qua queat, atque Italum feriat qua comminus hoſtem.
Talia perpeſſi tandem inter ſæva locorum
Optatos venere lacus; ubi deinde per arma
Sumeret amiſſi numeroſa piacula viſus.
Ecce autem Patres aderant Carthagine miſſi,
(Cauſa viæ non parva viris) nec læta ferebant.
Mos fuit in popnlis, quos condidit advena Dido,
Poſcere cæde Deos veniam, ac flagrantibus aris

(Infandum dictu!) parvos imponere natos.
Urna reducebat miſerandos annua caſus,
Sacra Thoanteæ rituſque imitata Dianæ.
Cui fato ſortique Deûm de more petebat
Hannibalis prolem diſcors antiquitus Hannon.
Sed propior metus armati ductoris ab ira,
Et magna ante oculos ſtabat genitoris imago.
Aſperat hæc fœdata genas, lacerataque crines,
Atque urbem complet mæſti clamoris, Imilce.
Edonis ut Pangæa ſuper trieteride mota
It juga, & incluſum ſuſpirat pectore Bacchum.
Ergo inter Tyrias, facibus ceu ſubdita, matres
Clamat, Io conjux, quocunque in cardine mundi
Bella moves, huc ſigna refer. Violentior hic eſt,
Hic hoſtis propior. Tu nunc fortaſſe ſub ipſis
Urbis Dardaniæ muris vibrantia tela
Excipis intrepidus clypeo, ſævamque coruſcans
Lampada Tarpejis infers incendia tectis.
Interea tibi prima domus atque unica proles
Heu! gremio in patriæ Stygias raptatur ad aras.
I nunc, Auſonios ferro populare penates,
Et vetitas molire vias. I, pacta reſigna,
Per cunctos jurata Deos. Sic præmia reddit
Carthago, & tales jam nunc tibi ſolvit honores.
Quæ porro hæc pietas, delubra aſpergere tabo?
Heu primæ ſcelerum cauſæ mortalibus ægris,
Naturam neſcire Deûm! Juſta ite precati
Ture pio, cædumque feros avertite ritus.
Mite & cognatum eſt homini Deus. Hactenus, oro,
Sit ſatis ante aras cæſos vidiſſe juvencos:

Aut ſi, velle nefas Superos, fixumque ſedetque,
Me, me, quæ genui, veſtris abſumite votis.
Cur ſpoliare juvat Libycas hac indole terras?
An flendæ magis Ægates, & merſa profundo
Punica regna forent, olim ſi forte cruenta
Eſſet tanta mei virtus prærepta mariti?
Hæc, dubios vario Divûmque hominumque timore,
Ad cauta illexere Patres; ipſique relictum,
Abnueret ſortem, an Superûm pareret honori.
Tum vero trepidare metu vix compos Imilce,
Magnanimi metuens immitia corda mariti.
His avide auditis, ductor ſic deinde profatur:
Quid tibi pro tanto non impar munere ſolvat
Hannibal æquatus Superis? Quæ præmia digna
Inveniam, Carthago parens? Noctemque diemque
Arma feram: templiſque tuis hinc plurima faxo
Hoſtia ab Auſonio veniat generoſa Quirino.
At puer armorum & belli ſervabitur heres.
Spes, o nate, meæ, Tyriarumque unica rerum,
Heſperia minitante, ſalus, terraque fretoque
Certare Æneadis, dum ſtabit vita, memento.
Perge, patent Alpes; noſtroque incumbe labori.
Vos quoque, Dì patrii, quorum delubra piantur
Cædibus, atque coli gaudent formidine matrum,
Huc lætos vultus totaſque advertite mentes.
Namque paro ſacra, & majores molior aras.
Tu, Mago, adverſi conſide in vertice montis.
Tu lævos propior colles accede, Choaſpe.

Ad clauſtra & fauces ducat per opaca Sychæus.
Aſt ego te, Thraſymene, vago cum milite præceps
Luſtrabo, & Superis quæram libamina belli.
Namque haud parva Deus promiſſis ſpondet apertis,
Quæ ſpectata, viri, patriam referatis in urbem.

Digitized by Google

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER V.

Cœperat Etruſcos occulto milite colles
Sidonius ductor, perque alta ſilentia noctis
Silvarum anfractus cæcis inſiderat armis.
At parte e læva, reſtagnans gurgite vaſto,
Effigiem in pelagi lacus humectabat inertis,
Et late multo fœdabat proxima limo:
Quæ vada, Faunigenæ regnata antiquitus Auno,
Nunc volvente die Thraſymeni nomina ſervant.
Lydius huic genitor, Tmoli decus, æquore longo
Mæoniam quondam in Latias advexerat oras
Tyrrhenus pubem, dederatque vocabula terris:
Iſque inſueta tubæ monſtravit murmura primus
Gentibus, & bellis ignava ſilentia rupit.
Nec modicus voti natum ad majora fovebat.
Verum ardens puero, caſtumque exuta pudorem,
(Nam forma certare Deis Thraſymene valeres)
Litore correptum ſtagnis demiſit Agylle,
Flore capi juvenum primævo lubrica mentem

Nympha, nec Idalia lenta incaluiſſe ſagitta.
Solatæ viridi penitus fovere ſub antro
Naïdes amplexu undoſaque regna trementem.
Hinc dotale lacus nomen, lateque Hymenæo
Conſcia laſcivo Thraſymenus dicitur unda.
Et jam curriculo nigram nox roſcida metam
Stringebat, nec ſe thalamis Tithonia conjux
Protulerat, ſtabatque nitens in limine primo;
Cum minus abnuerit noctem deſiſſe viator,
Quam cœpiſſe diem: Conſul carpebat iniquas,
Prægrediens ſigna ipſa, vias, omniſque ruebat
Mixtus eques; nec diſcretis levia arma maniplis,
Inſertique globo pedites, & inutile Marti
Lixarum vulgus, præſago cuncta tumultu
Implere, ac pugnam fugientum more petebant.
Tum ſuper ipſe lacus, denſam caligine cæca
Exhalans nebulam, late corruperat omnem
Proſpectum miſeris, atque atræ noctis amictu
Squalebat preſſum picea inter nubila cœlum.
Nec Pœnum liquere doli. Sedet enſe repoſto
Abditus, & nullis properantem occurſibus arcet.
Ire datur; longeque patet, ceu pace quieta,
Incuſtoditum, mox irremeabile, litus.
Namque ſub anguſtas artato limite fauces
In fraudem ducebat iter, geminumque receptis
Exitium, hinc rupes, hinc undæ clauſtra premebant.
At cura umbroſo ſervabat vertice montis
Hoſtilem ingreſſum, refugos habitura ſub ictu.
Haud ſecus ac vitreas ſollers piſcator ad undas,
Ore levem patulo texens de vimine naſſam,

Cautius interiora ligat, mediamque per alvum,
Senſim faſtigans, compreſſa cacumina nectit;
Ac fraude artati remeare foraminis arcet
Introitu facilem, quem traxit ab æquore, piſcem.
Ocius interea propelli ſigna jubebat
Excuſſus Conſul fatorum turbine mentem:
Donec flammiferum tollentes æquore currum
Solis equi ſparſere diem. Jamque, orbe renato,
Diluerat nebulas Titan, ſenſimque fluebat
Caligo in terras nitido reſoluta ſereno.
Tunc ales, priſcum populis de more Latinis
Auſpicium, cum bella parant, menteſque Deorum
Explorant ſuper eventu, ceu præſcia luctus,
Damnavit veſci, planctuque alimenta refugit.
Nec rauco taurus ceſſavit flebile ad aras
Immugire ſono, preſſamque ad colla bipennem
Incerta cervice ferens, altaria liquit.
Signa etiam affuſa certant dum vellere mole,
Tæter humo lacera nitentum erupit in ora
Exſultans cruor, & cædis documenta futuræ
Ipſa parens miſeris gremio dedit atra cruento:
Ac ſuper hæc Divûm genitor, terraſque fretumque
Concutiens tonitru, Cyclopum rapta caminis
Fulmina Tyrrhenas Thraſymeni torſit in undas:
Ictuſque ætherea per ſtagna patentia flamma
Fumavit lacus, atque arſerunt fluctibus ignes.
Heu vani monitus, fruſtraque morantia Parcas
Prodigia! heu fatis Superi certaſſe minores!
Atque hic, egregius linguæ, nomenque ſuperbum,
Corvinus, Phœbea ſedet cui caſſide fulva

Oſtentans ales proavitæ inſignia pugnæ,
Plenus & ipſe Deûm, & ſociûm terrente pavore,
Immiſcet precibus monita, atque his vocibus inſit.
Iliacas per te flammas, Tarpejaque ſaxa,
Per patrios, Conſul, muros, ſuſpenſaque noſtræ
Eventu pugnæ natorum pignora, cedas
Oramus Superis, tempuſque ad prœlia dextrum
Opperiare. Dabunt idem campoſque diemque
Pugnandi: tantum, ne dedignare ſecundos
Exſpectare Deos. Cum fulſerit hora, cruentam
Quæ ſtragem Libyæ portet, tum ſigna ſequentur
Nulla vulſa manu, veſcique interritus ales
Gaudebit, nulloſque vomet pia terra cruores.
An te præſtantem belli fugit, improba quantum
Hoc poſſit Fortuna loco? Sedet obvius hoſtis
Adverſa fronte; at circa nemoroſa minantur
Inſidias juga, nec læva ſtagnantibus undis
Effugium patet, & tenui ſtant tramite fauces.
Si certare dolis, & bellum ducere cordi eſt,
Interea rapidis aderit Servilius armis,
Cui par imperium, & vires legionibus æquæ.
Bellandum eſt aſtu. Levior laus in duce dextræ.
Talia Corvinus, primoreſque addere paſſim
Orantum verba, & diviſus quiſque timori
Nunc Superos, ne Flaminio, nunc deinde precari
Flaminium, ne Cœlicolis contendere perſtet.
Acrius hoc accenſa ducis ſurrexerat ira,
Auditoque furens, ſocias non defore vires:
Siccine nos, inquit, Bojorum in bella ruentes
Spectaſtis, cum tanta lues vulguſque tremendum

Ingrueret, rupeſque iterum Tarpeja paveret?
Quas ego tunc animas dextra, quæ corpora fudi,
Irata tellure ſata, & vix vulnere vitam
Reddentes uno! Jacuere ingentia membra
Per campos, magniſque premunt nunc oſſibus arva.
Scilicet has fera ad laudes Servilius arma
Adjungat, niſi diviſo viciſſe triumpho
Ut nequeam, & decoris contentus parte quieſcam?
Quippe monent Superi. Similes ne fingite vobis,
Claſſica qui tremitis, Divos. Sat magnus in hoſtem
Augur adeſt enſis; pulchrumque & milite dignum
Auſpicium Latio, quod in armis dextera præſtat.
An, Corvine, ſedet, clauſum ſe Conſul inerti
Ut teneat vallo? Pœnos nunc occupet altos
Arreti muros, Corythi nunc diruat arcem?
Hinc Cluſina petat? poſtremo ad mœnia Romæ
Illæſus contendat iter? Deforme ſub armis
Vana Superſtitio eſt. Dea ſola in pectore Virtus
Bellantum viget. Umbrarum me noctibus atris
Agmina circumſtant, Trebiæ qui gurgite, quique
Eridani volvuntur aquis, inhumata juventus.
Nec mora. Jam medio cœtu ſigniſque ſub ipſis
Poſtrema aptabat nulli exorabilis arma.
Ære atque æquorei tergo flavente juvenci
Caſſis erat munita viro: cui vertice ſurgens
Triplex criſta jubas effundit crine Suëvo:
Scylla ſuper, fracti contorquens pondera remi,
Inſtabat, ſævoſque canum pandebat hiatus:
Nobile Gargeni ſpolium, quod rege ſuperbus
Bojorum cæſo capiti illacerabile victor

Aptarat, pugnaſque decus portabat in omnes.
Loricam induitur; tortos huic nexilis hamos
Ferro ſquama rudi, permixtoque aſperat auro.
Tum clypeum capit, aſperſum quem cædibus olim
Celticus ornarat cruor, humentique ſub antro,
Ceu fetum, lupa permulcens puerilia membra,
Ingentem Aſſaraci cœlo nutribat alumnum.
Hinc enſem lateri, dextræque accommodat haſtam.
Stat ſonipes, vexatque ferox humentia frena,
Caucaſiam inſtratus virgato corpore tigrim.
Inde exceptus equo, qua dant anguſta viarum,
Nunc hos, nunc illos adit, atque hortatibus implet.
Veſtrum opus eſt, veſtrumque decus, ſuffixa per Urbem
Pœni ferre ducis ſpectanda parentibus ora.
Unum hoc pro cunctis ſat erit caput. Aſpera quiſque
Hortamenta ſibi referat: Meus, heu! meus atris
Ticini frater ripis jacet: at meus alta
Metitur ſtagna Eridani ſine funere natus.
Hæc ſibi quiſque: ſed eſt, veſtrum cui nulla doloris
Privati rabies, is vero ingentia ſumat
E medio, fodiant quæ magnas pectus in iras,
Perfractas Alpes, paſſamque infanda Saguntum,
Quoſque nefas vetiti tranſcendere nomen Hiberi,
Tangere jam Thybrim. Nam dum vos augur, & extis
Quæſitæ fibræ, vanuſque moratur haruſpex,
Solum jam ſupereſt, Tarpejo imponere caſtra.
Turbidus hæc, viſoque artis in millibus atras
Bellatore jubas aptante, Eſt, Orphite, munus,
Eſt, ait, hoc certare tuum, quis opima volenti
Dona Jovi portet feretro ſuſpenſa cruento.

Nam cur hæc alia pariatur gloria dextra?
Hinc prævectus equo, poſtquam inter prœlia notam
Accepit vocem, Procul hinc te Martius, inquit,
Murrane, oſtendit clamor; videoque furentem
Jam Tyria te cæde: venit laus quanta! ſed, oro,
Hæc anguſta loci ferro patefacta relaxa.
Tum Soracte ſatum, præſtantem corpore & armis,
Æquanum noſcens, patrio cui ritus in arvo,
Cum pius arcitenens accenſis gaudet acervis,
Exta ter innocuos lætum portare per ignes,
Sic in Apollinea ſemper veſtigia pruna
Inviolata teras, victorque vaporis ad aras
Dona ſerenato referas ſollemnia Phœbo:
Concipe, ait, dignum factis, Æquane, furorem
Vulneribuſque tuis. Socio te cædis & iræ
Non ego Marmaridum mediam penetrare phalangem,
Cinyphiæque globos dubitarim irrumpere turmæ.
Nec jam ultra monitus & verba morantia Martem
Ferre valet, longo Æneadis quod flebitur ævo.
Increpuere ſimul feralia claſſica ſignum;
Ac tuba terrificis fregit ſtridoribus auras.
Heu dolor, heu lacrimæ, nec tot poſt ſecula feræ!
Horreſco ut pendente malo, ceu ductor ad arma
Exciret Tyrius: latebroſis collibus Aſtur,
Et Libys, & torta Baliaris ſævus habena,
Erumpunt, multuſque Maces, Garamaſque, Nomaſque:
Tum, quo non alius venalem in prœlia dextram
Ocior attulerit, conductaque bella probarit,
Cantaber, & galeæ contemto tegmine Vaſco.
Hinc pariter rupes, lacus hinc, hinc arma, ſimulque

Conſona vox urget, ſignum clamore viciſſim,
Per colles Tyria circumfundente corona.
Avertere Dei vultus, fatoque dederunt
Majori non ſponte locum: timet ipſe tyranni
Fortunam Libyci Mavors, disjectaque crinem
Illacrimat Venus, & Delum pervectus Apollo
Triſtem mærenti ſolatur pectine luctum.
Sola, Apennini reſidens in vertice, diras
Exſpectat cædes immiti pectore Juno.
Primæ Picentum, rupto ceu turbine fuſa
Agmina & Hannibalem ruere ut videre, cohortes
Invadunt ultro, & pœnas pro morte futura,
Turbato victore, petunt accenſa juventus:
Et, velut erepto metuendi libera cœlo,
Manibus ipſa ſuis præſumta piacula [illegible]tit.
Funditur unanimo niſu & concordibus auſis
Pilorum in Pœnos nimbus, fixoſque repulſi
Submittunt clypeos curvato pondere teli.
Acrius hoc rurſum Libys, ut præſentia ſævi
Exſtimulat ducis, hortantes ſe quiſque viciſſim
Incumbunt, preſſoque impellunt pectore pectus.
Ipſa facem quatiens, ac flavam ſanguine multo
Sparſa comam, medias acies Bellona pererrat.
Stridit Tartareæ nigro ſub pectore Divæ
Letiferum murmur, feralique horrida cantu
Buccina lymphatas agit in certamina mentes.
His iras adverſa fovent, cruduſque ruente
Fortuna ſtimulus ſpem projeciſſe ſalutis:
Hos dexter Deus, & læto Victoria vultu
Arridens acuit, Martiſque favore fruuntur.

Abreptus pulchro cædum Lateranus amore,
Dum ſequitur dextram, in medios penetraverat hoſtes.
Quem poſtquam florens æquali Lentulus ævo
Conſpexit, nimium pugnæ, nimiumque cruoris,
Infeſtas inter non æquo Marte catervas
Fata irritantem; niſu ſe concitat acri,
Immitemque Bagam, qui jam vicina ferebat
Vulnera pugnantis tergo, velocior haſta
Occupat, & ſocium duris ſe caſibus addit.
Tunc alacres arma agglomerant, geminaque coruſci
Fronte micant, paribus fulgent capita ardua criſtis.
Actus in adverſos caſu (namque obvia ferre
Arma quis auderet? niſi quem Deus ima colentum
Damnaſſet Stygiæ nocti) præfracta gerebat
Syrticus excelſo decurrens robora monte,
Et, quatiens acer nodoſi pondera rami,
Flagrabat geminæ nequidquam cædis amore.
Non hic Ægates inſidaque litora nautis,
O juvenes, motumque novis ſine Marte procellis
Fortunam bello pelagus dabit: æquoris olim
Victores, media ſit qualis, diſcite, terra
Bellator Libys, & meliori cedite regno.
Ac ſimul infeſto Lateranum vulnere truncæ
Arboris urgebat, jungens convicia pugnæ.
Lentulus huic frendens ira: Thraſymenus in altos
Aſcendet citius colles, quam ſanguine roret
Iſte pio ramus. Subſidenſque ilia niſu
Conantis ſuſpenſa fodit. Tum fervidus atro
Pulmone exundat per hiantia viſcera ſanguis.
Nec minus accenſis in mutua funera dextris

Parte alia campi ſævit furor. Altus Iertes
Obtruncat Nerium, Rullo ditiſſimus agri
Occumbis, generoſe Volunx, nec clauſa repoſtis
Pondera theſauris, patrio nec regia quondam
Præfulgens ebore, & poſſeſſa mapalia ſoli
Profuerunt. Quid rapta juvant? Quid gentibus auri
Nunquam exſtincta ſitis? Modo quem Fortuna fovendo
Congeſtis opibus doniſque referſit opimis,
Nudum Tartarea portabit navita cymba.
Juxta bellator juvenilibus Appius auſis
Pandebat campum cæde: atque, ubi plurima virtus,
Nullique aſpirare vigor, decus inde petebat.
Obvius huic Atlas, Atlas a litore Hibero,
Nequidquam extremæ longinquus cultor arenæ,
Impetit os haſta, leviterque e corpore ſummo
Deguſtat cuſpis generoſum extrema cruorem.
Intonuere minæ, violentaque lumina flammis
Exarſere novis: furit, & diffulminat omnem
Obſtantum turbam. At clauſum ſub caſſide vulnus
Martia commendat mananti ſanguine membra.
Tum vero aſpiceres pavitantem, & condere ſemet
Nitentem in ſociis juvenem: ceu tigride cerva
Hyrcana cum preſſa tremit; vel territa pennas
Colligit accipitrem cernens in nube columba;
Aut dumis ſubit, albenti ſi ſenſit in æthra
Librantem niſus aquilam, lepus ore citato.
Enſe ferit tum colla viri, dextramque micantem
Demetit; ac mutat ſucceſſu ſævior hoſtem.
Stabat fulgentem portans in bella bipennem
Cinyphius, ſocerique miſer Magonis inire

Optabat pugnam ante oculos, ſpe laudis, Iſalces;
Sidonia tumidus ſponſa, vanoque ſuperbus
Fœdere promiſſæ poſt Dardana prœlia tædæ.
Huic immittit atrox violentas Appius iras,
Conantique gravem fronti librare ſecurim,
Altior inſurgens, galeam ſuper exigit ictum.
At fragilis valido conamine ſolvitur enſis
Ære in Cinyphio: nec diſpar fortis Iſalces
Umbonem incerto deterſit futilis ictu.
Tum quod humo haud unquam valuiſſet tollere ſaxum,
Ni vires trux ira daret, contorquet anhelans
Appius, & lapſu reſupino in terga cadentem
Mole premit ſcopuli, perfractiſque oſſibus urget.
Vidit conjuncto miſcens certamina campo
Labentem ſocer, & lacrimæ ſub caſſide fuſæ
Cum gemitu, rapiduſque ruit: data fœdera nuper
Accendunt animos exſpectatique nepotes.
Jamque aderat: clypeumque viri, atque immania membra
Luſtrabat viſu, propiorque a fronte coruſcæ
Lux galeæ ſævas paulum tardaverat iras.
Haud ſecus, e ſpecula præceps delatus opaca,
Subſidens campo ſubmiſſos contrahit artus,
Cum vicina trucis conſpexit cornua tauri,
Quamvis longa fames ſtimulet, leo: nunc ferus alta
Surgentes cervice toros, nunc torva ſub hirta
Lumina miratur fronte, ac jam ſigna moventem,
Et ſparſa pugnas meditantem ſpectat arena.
Hic prior intorquens telum ſic Appius infit:
Si qua tibi pietas, ictum ne deſere fœdus,
Et generum comitare, ſocer. Per tegmina velox

Tunc æriſque moras lævo ſtetit haſta lacerto.
At contra non dicta Libys, ſed fervidus haſtam
Perlibrat, magni donum memorabile fratris:
Cæſo quam victor ſub mœnibus ille Sagunti
Abſtulerat Durio, ac ſpectatæ nobile pugnæ
Germano dederat portare in prœlia pignus.
Telum ingens, perque arma viri, perque ora, doloris
Adjutum niſu, letalem pertulit ictum:
Exſangueſque viri conantis vellere ferrum
In vulnus cecidere manus. Jacet æquore nomen
Clarum Mæonio, atque Italæ pars magnæ ruinæ
Appius: intremuere lacus, corpuſque refugit
Contractis Thraſymenus aquis: telum ore cruento
Exſpirans premit, atque admorſæ immurmurat haſtæ.
Nec fati melior Mamercus corpore toto
Exſolvit pœnas, nulli non ſaucius hoſti.
Namque per adverſos, qua Luſitana ciebat
Pugnas dira manus, raptum cum ſanguine cæſi
Signiferi magna vexillum mole ferebat,
Et trepida infelix revocabat ſigna ſuorum.
Sed furiata cohors, auſiſque accenſa ſuperbis,
Quodcunque ipſa manu geſtabat miſſile, quidquid
Præbebat tellus, ſparſis vix pervia telis,
Injecit pariter, pluresque in corpore nullo
Invenere locum perfoſſis oſſibus haſtæ.
Advolat interea fraterni vulneris ira
Turbatus Libyæ ductor; viſoque cruore,
Num lateri cuſpis, num toto pondere telum
Sediſſet, fratremque amens ſocioſque rogabat.
Utque metum leti procul, & leviora pavore

Cognovit, proprio tectum geſtamine præceps
Ex acie rapit, & tutis a turbine pugnæ
Conſtituit caſtris. Medicas hinc ocius artes,
Et ſenioris opem Synhali vocat; ungere vulnus
Herbarum hic ſuccis, ferrumque e corpore cantu
Exigere, & ſomnum tacto miſiſſe chelydro,
Anteibat cunctos, nomenque erat inde per urbes
Perque Parætoniæ celebratum litora Syrtis.
Ipſe olim antiquo primum Garamanticus Hammon
Scire pater dederat Synhalo, morſuſque ferarum
Telorumque graves ictus ſedare medendo.
Atque is deinde ſuo moriens cœleſtia dona
Monſtravit nato, natuſque heredis honori
Tramiſit patrias artes: quem deinde ſecutus
Haud levior fama Synhalus Garamantica ſollers
Monſtrata augebat ſtudio, multaque vetuſtum
Hammonis comitem numerabat imagine patrem.
Tum, proavita ferens leni medicamina dextra,
Ocius, intortos de more adſtrictus amictus,
Mulcebat lympha purgatum ſanguine vulnus.
At Mago, exuvias ſecum cæſique volutans
Hoſtis mente necem, fraternas pectore curas
Pellebat dictis, & caſum laude levabat:
Parce metu, germane, Meis medicamina nulla
Adverſis majora feres: jacet Appius haſta
Ad manes pulſus noſtra. Si vita relinquat,
Sat nobis actum eſt, ſequar hoſtem lætus ad umbras.
Quæ dum turbatos avertunt æquore campi
Ductores, valloque tenent: ex agmine Pœnum,
Cedentem Conſul tumulo ſpeculatus ab alto,

Atque atram belli caſtris ſe condere nubem,
Turbidus extemplo trepidantes milite mæſto
Invadit cuneos, ſubitoque pavore relaxat
Jam rareſcentes acies: tum voce feroci
Poſcit equum, ac mediæ ruit in certamina vallis.
Sic ubi torrentem crepitanti grandine nimbum
Elidit terris, molitus Jupiter altas
Fulmine nunc Alpes, nunc mixta Ceraunia cœlo,
Intremuere ſimul tellus, & pontus, & æther;
Ipſaque commoto quatiuntur Tartara mundo.
Incidit attonitis inopino turbine Pœnis
Haud ſecus improviſa lues, geliduſque ſub oſſa
Pervaſit miſeris conſpecti Conſulis horror.
It medius, ferroque ruens denſiſſima latum
Pandit iter. Clamor vario diſcrimine vocum
Fert belli rabiem ad Superos, & ſidera pulſat.
Ceu pater Oceanus cum ſæva Tethye Calpen
Herculeam ferit, atque exeſa in viſcera montis
Contortum pelagus latrantibus ingerit undis.
Dant gemitum ſcopuli, fractaſque in rupibus undas
Audit Tarteſſos latis diſtermina terris:
Audit non parvo diviſus gurgite Lixus.
Ante omnes jaculo tacitas fallente per auras
Occumbit Bogus, infauſtum qui primus ad amnem
Ticini rapidam in Rutulos contorſerat haſtam.
Ille ſibi longam Clotho turbamque nepotum
Crediderat, vanis deceptus in alite ſignis.
Sed non augurio Parcarum impellere metas
Conceſſum cuiquám. Ruit inter tela cruentis
Suſpiciens oculis cœlum, Superoſque repoſcit

Tempora promiſſæ media jam morte ſeneƈtæ.
Nec Pagaſo exſultare datum, atque impune reliƈtum
Conſulis ante oculos vita ſpoliaſſe Libonem.
Laurigeris decus illud avis navaque juventa
Florebat: ſed Maſſylus ſucciderat enſis
Pubeſcente caput mala, properoque virentes
Delerat leto bellator barbarus annos.
Flaminium imploraſſe tamen jam morte ſuprema
Haud fruſtra fuit: avulſa eſt nam protinus hoſti
Ore ſimul cervix; juvit punire feroci
Viƈtorem exemplo, & monſtratum reddere letum.
Quis Deus, o Muſæ, paribus tot funera verbis
Evolvat? tantiſque umbris in carmine digna
Quis lamenta ferat? certantes laude cadendi
Primævos juvenes, mortiſque in limine cruda
Faƈta virûm, & fixis rabiem ſub peƈtore telis?
Sternitur alternus vaſtis concurſibus hoſtis:
Nec ſpoliare vacat, prædæque advertere mentem.
Urget amor cædum, clauſis dum detinet hoſtem
Fraternum caſtris vulnus: funditque, ruitque.
Nunc jaculis, nunc enſe: modo inter millia Conſul
Bellantum conſpeƈtus equo; modo Marte feroci
Ante aquilas & ſigna pedes. Fluit impia rivis
Sanguineis vallis: tumulique & concava ſaxa
Armorum ſonitus flatuſque imitantur equorum.
Miſcebat campum, membrorum in prœlia portans
Celſius humano robur, viſaque paventes
Mole gigantei vertebat corporis alas
Othrys Marmarides: lati ſuper agmen utrumque
Ingens tollebant humeri caput; hirtaque torvæ

Frontis cæſaries, & crinibus æmula barba
Umbrabat rictus: ſqualore huic hiſpida diro
Et villoſa feris horrebant pectora ſætis.
Aſpirare viro, propioremque addere Martem
Haud auſum cuiquam. Laxo ceu belua campo
Inceſſebatur tutis ex agmine telis.
Tandem veſanos palantum in terga ferenti
Cum fremitu vultus tacita per nubila penna
Intravit torvum Gortynia lumen arundo,
Avertitque virum. Fugientis ad agmina Conſul
Intorquet tergo jaculum, quod tegmine nudas
Irrupit coſtas, hirtoque a pectore primum
Mucronem oſtendit. Rapidus convellere tentat,
Qua naſci ferrum fulgenti cuſpide cernit;
Donec, abundanter defuſo ſanguine, late
Procubuit moriens, & telum vulnere preſſit.
Spiritus exundans vicinum pulvere moto
Perflavit campum, & nubem diſperſit in auras.
Nec minor interea tumulis ſilviſque fremebat
Diverſis Mavors, variaque per ardua pugna
Et ſaxa & dumi rorantes cæde nitebant.
Exitium trepidis letique & ſtragis acerbæ
Cauſa Sychæus erat: Murranum ille eminus haſta
Perculerat; quo non alius, cum bella ſilerent,
Dulcius Œagrios pulſabat pectine nervos.
Occubuit ſilva in magna, patrioſque ſub ipſo
Quæſivit montes leto, ac felicia Baccho
Æquana, & Zephyro Surrentum molle ſalubri.
Addiderat miſero comitem, pugnæque ferocis
Gaudebat triſti victor novitate Sychæus.

Palantes nam dum ſequitur, pervaſerat altam
In ſilvam, & priſcæ reclinis ab ictibus ulmi
Terga tuebatur trunco, fruſtraque relictos
Tauranus comites ſuprema voce ciebat.
Tranſegit juvenem, ac perfoſſis incita membris
Hæſit in oppoſito cuſpis Sidonia ligno.
Quid vobis? Quænam ira Deûm, vel mente ſiniſtra
Quæ ſedit formido, viri? qui, Marte relicto,
Ramorum quæſiſtis opem. Non æquus in artis
Nimirum rebus ſuaſor metus. Arguit aſper
Exitus eventu pravi conſulta timoris.
Annoſa excelſos tendebat in æthera ramos
Æſculus, umbroſum magnas ſuper ardua ſilvas
Nubibus inſertans altis caput, inſtar (aperto
Si ſtaret campo) nemoris, lateque tenebat
Frondoſi nigra tellurem roboris umbra.
Par juxta quercus, longum molita per ævum
Vertice canenti proferre ſub aſtra cacumen,
Diffuſas patulo laxabat ſtipite frondes;
Umbrabatque coma ſummi faſtigia montis.
Huc Hennæa cohors, Triquetris quam miſerat oris
Rex, Arethuſa, tuus, defendere neſcia morti
Dedecus, & mentem nimio mutata pavore,
Certatim ſeſe tulit, aſcendenſque viciſſim
Preſſit nutantes incerto pondere ramos.
Moxque alius ſuper atque alius conſiſtere tuto
Dum certant, pars excuſſi: (nam fragmine putri
Ramorum & ſenio male fida ſefellerat arbor)
Pars trepidi celſo inter tela cacumine pendent.
Turbatos una properans conſumere peſte

Corripit æratam jam dudum in bella bipennem,
Depoſito clypeo mutatus tela, Sychæus.
Incumbunt ſociæ dextræ, magnoque fragore
Pulſa gemit, crebris ſuccumbens ictibus, arbos.
Fluctuat infelix concuſſo ſtipite turba:
Ceu Zephyrus quatit antiquos ubi flamine lucos,
Fronde ſuper tremuli vix tota cacuminis hærens
Jactatur, nido pariter nutante, volucris.
Procubuit tandem multa devicta ſecuri
Suffugium infelix miſeris & inhoſpita quercus,
Eliſitque virûm ſpatioſa membra ruina.
Inde aliæ cladum facies. Contermina cædis
Collucet, rapidoque involvitur æſculus igni.
Jamque inter frondes, arenti robore gliſcens
Verticibus ſævis, torquet Vulcanus anhelos
Cum fervore globos flammarum, & culmina torret.
Nec tela interea ceſſant. Semuſta gementum,
Atque amplexa cadunt ardentes corpora ramos.
Hæc inter miſeranda virûm certamina Conſul
Ecce aderat, volvens iram exitiumque Sychæo.
At juvenis dubio tantæ diſcrimine pugnæ
Occupat eventum telo tentare priorem;
Cui medio leviter clypeo ſtetit æris in ora
Cuſpis, & oppoſitas vetita eſt tramittere crates.
Sed non & Conſul miſſo concredere telo
Fortunam optatæ cædis parat, ac latus enſe
Haurit; nec crudæ tardarunt tegmina parmæ.
Labitur infelix, atque appetit ore cruento
Tellurem exſpirans. Tum, diffundente per artus
Frigore ſe Stygio, manantem in viſcera mortem

Accipit, & longo componit lumina ſomno.
Atque ea dum variis permixtus triſtia Mavors
Caſibus alternat, jam caſtris Mago relictis,
Jam Libyæ ductor properantia ſigna citato
Raptabant curſu, & ceſſata reponere avebant
Tempora cæde virûm, ac multo penſare cruore.
It globus intorquens nigranti turbine nubem
Pulveris, & ſurgit ſublatis campus arenis:
Quaque ferens greſſum flectit veſtigia ductor,
Undanti circum tempeſtas acta procella
Volvitur, atque altos operit caligine montes.
Occubuere femur Fontanus, Butta canorum
Transfixi guttur, preſſoque e vulnere cuſpis
Proſpexit terga. Hunc triſtes luxere Fregellæ
Multiplicem proavis, hunc mater Anagnia flevit.
Haud diſpar fortuna tibi, Lævine; ſed auſo
Non eadem: neque enim Tyrio concurrere regi
Tentas, ſed lectus par ad certamen Ithemon;
(Autololum moderator erat) quem poplite cæſo
Dum ſpolias, gravis immiti cum turbine coſtas
Fraxinus irrupit, collapſaque membra ſub ictu
Hoſte ſuperfuſo ſubita cecidere ruina.
Nec Sidicina cohors deſit. Viridaſius armat
Mille viros, nulli victus vel ponere caſtra,
Vel junxiſſe ratem, duroque reſolvere muros
Ariete, & in turrim ſubitos immittere pontes.
Quem poſtquam Libyæ ductor virtute feroci
Exſultare videt, (namque illi vulnere præceps
Terga dabat levibus diffiſus Arauricus armis)
Acrius hoc pulchro Mavorte accenſus in iram,

Et dignum ſeſe ratus in certamina ſævo
Comminus ire viro, referenti e corpore telum
Advolat, & fodiens pectus, Laudande laborum,
Quiſquis es, haud alia decuit te occumbere dextra.
Ad manes leti perfer decus. Itala gentis
Ni tibi origo foret, vita donatus abires.
Hinc Fadum petit & veterem bellare Labicum,
Cui Siculis quondam terris congreſſus Hamilcar
Clarum ſpectato dederat certamine nomen.
Immemor annorum, ſeniumque oblitus, in arma
Ille quidem cruda mente & viridiſſimus iræ
Ibat; ſed vani frigentem in Marte ſenectam
Prodebant ictus: ſtipula crepitabat inani
Ignis iners, caſſamque dabat ſine robore flammam.
Quem poſtquam accepit patrio monſtrante ſuperbus
Armigero Pœnûm ductor, Certamina primæ
Hic lue nunc, inquit, pugnæ: te notus Hamilcar
Hac trahit ad manes dextra. Tum librat ab aure
Intorquens jaculum, & verſantem in vulnere ſeſe
Tranſigit. Extracta fœdavit cuſpide ſanguis
Canitiem, ac longos finivit morte labores.
Nec minus Herminium primis obtruncat in armis,
Aſſuetum, Thraſymene, tuos prædantibus hamis
Exhaurire lacus, patriæque alimenta ſenectæ
Ducere ſuſpenſo per ſtagna jacentia lino.
Interea exanimem mæſti ſuper arma Sychæum
Portabant Pœni, corpuſque in caſtra ferebant.
Quos ubi conſpexit triſti clamore ruentes
Ductor, præſago percuſſus pectora luctu,
Quinam, inquit, dolor, o ſocii, quemve ira Deorum,

Eripuit nobis ? Num te , dulcedine laudis
Flagrantem & nimio primi Mavortis amore ,
Atra , Sychæe , dies properato funere carpſit ?
Utque dato gemitu lacrimæ aſſenſere ferentum ,
Et dictus pariter cædis mærentibus auctor ;
Cerno , ait , adverſo pulchrum ſub pectore vulnus
Cuſpidis Iliacæ. Dignus Carthagine , dignus
Hasdrubale ad manes ibis : nec te optima mater
Diſſimilem lugebit avis , Stygiave ſub umbra
Degenerem cernens noſter vitabit Hamilcar.
At mihi Flaminius , tam mæſti cauſa doloris ,
Morte ſua minuet luctus. Hæc pompa ſequetur
Exſequias , ſeroque emtum volet impia Roma ,
Non violaſſe mei corpus mucrone Sychæi.
Sic memorans torquet fumantem ex ore vaporem ,
Iraque anhelatum proturbat pectore murmur :
Ut multo accenſis fervore exuberat undis ,
Clauſus ubi exuſto liquor indignatur aeno.
Tum præceps ruit in medios , ſolumque fatigat
Flaminium inceſſens : nec dicto ſegnius ille
Bella capeſſebat , propiorque inſurgere Mavors
Cœperat , & campo junctus jam ſtabat uterque ;
Cum ſubitus per ſaxa fragor , motique repente
(Horrendum) colles , & ſumma cacumina totis
Intremuere jugis ; nutant in vertice ſilvæ
Pinifero , fractæque ruunt ſuper agmina rupes.
Immugit penitus convulſis ima cavernis
Diſſiliens tellus , nec parvos rumpit hiatus :

Atque umbras late Stygias immenſa vorago
Faucibus oſtendit patulis; maneſque profundi
Antiquum expavere diem. Lacus ater, in altos
Sublatus montes & ſede excuſſus avita,
Lavit Tyrrhenas ignota aſpergine ſilvas.
Jamque eadem populos magnorumque oppida regum
Tempeſtas & dira lues ſtravitque, tulitque.
Ac ſuper hæc reflui pugnarunt montibus amnes,
Et retro fluctus torſit mare. Monte relicto
Apenninicolæ fugere ad litora Fauni.
Pugnabat tamen (heu belli vecordia!) miles,
Jactatus titubante ſolo, tremebundaque tela,
Subducta tellure ruens, torquebat in hoſtem;
Donec pulſa vagos curſus ad litora vertit
Mentis inops, ſtagniſque illata eſt Daunia pubes.
Quis Conſul terga increpitans, nam turbine motæ
Ablatis terræ inciderat, Quid deinde, quid, oro,
Reſtat, io, profugis? Vos en ad mœnia Romæ
Ducitis Hannibalem: vos in Tarpeja Tonantis
Tecta faces ferrumque datis. Sta, miles, & acres
Diſce ex me pugnas: vel, ſi pugnare negatum,
Diſce mori. Dabit exemplum non vile futuris
Flaminius; ne terga Libys, ne Cantaber unquam
Conſulis aſpiciat. Solus, ſi tanta libido
Eſt vobis rabieſque fugæ, tela omnia ſolus
Pectore conſumo, & moriens, fugiente per auras
Hac anima, veſtras revocabo ad prœlia dextras.
Dumque ea commemorat, denſoſque obit obvius hoſtes,

Advolat ora ferus mentemque Ducarius: acri
Nomen erat gentile viro, fuſiſque catervis
Bojorum quondam patriis, antiqua gerebat
Vulnera barbaricæ mentis: noſcenſque ſuperbi
Victoris vultus, Tune, inquit, maximus ille
Bojorum terror? Libet hoc cognoſcere telo,
Corporis an tanti manet de vulnere ſanguis.
Nec vos pœniteat, populares, fortibus umbris
Hoc mactare caput. Noſtros hic curribus egit
Inſiſtens victos alta ad Capitolia patres.
Ultrix hora vocat. Pariter tunc undique fuſis
Obruitur telis, nimboque ruente per auras
Contectus, nulli dextra jactare reliquit
Flaminium cecidiſſe ſua. Nec pugna peremto
Ulterior ductore fuit: namque agmine denſo
Primores juvenum, læva ob diſcrimina Martis
Infenſi Superis dextriſque, & cernere Pœnum
Victorem plus morte rati, ſuper ocius omnes
Membra ducis ſtratoſque artus certamine magno
Telaque, corporaque, & non fauſto Marte cruentas
Injecere manus. Sic denſi cædis acervo,
Ceu tumulo, texere virum. Tum, ſtrage per undas,
Per ſilvas ſparſa, perque altam ſanguine vallem
In medias fratre invectus comitante catervas
Cæſorum juvenum Pœnus, Quæ vulnera cernis?
Quas mortes? inquit. Premit omnis dextera ferrum,
Armatuſque jacet ſervans certamina miles.
Hos, en, hos obitus noſtræ ſpectate cohortes.

Fronte minæ durant, & ſtant in vultibus iræ.
Et vereor, ne, quæ tanta creat indole tellus
Magnanimos ſecunda viros, huic fata dicarint
Imperium, atque ipſis devincat cladibus orbem.
Sic fatus ceſſit nocti; finemque dedere
Cædibus, infuſæ ſubducto ſole, tenebræ.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER VI.

JAM, Tarteſſiaco quos ſolverat æquore, Titan,
In noctem diffuſus, equos jungebat Eois
Litoribus, primique novo Phaethonte retecti
Seres lanigeris repetebant vellera lucis.
Et fœda ante oculos ſtrages, propiuſque patebat
Inſani Mavortis opus: ſimul arma virique
Ac mixtus ſonipes, dextræque in vulnere, cæſi
Hærentes haſtis: paſſim clypeique, jubæque,
Atque artus trunci capitum, fractuſque jacebat
Oſſibus in duris enſis: nec cernere deerat
Fruſtra ſeminecum quærentia lumina cœlum.
Tum ſpumans ſanie lacus, & fluitantia ſummo
Æternum tumulis orbata cadavera ponto.
Nec tamen adverſis fuerat fracta Itala virtus.
Bruttius ingenti miſerandæ cædis acervo,
Non æquum oſtentans confoſſo corpore Martem,
Extulerat vix triſte caput, truncoſque trahebat
Per ſtragem, nervis interlabentibus, artus;

Tenuis opum, non patre nitens, linguave; ſed aſper
Enſe, nec e Volſca quiſquam vir gente redemit
Plus ævi, nec magnanima puer addere ſeſe
Pubeſcente gena caſtris optarat, & acri
Flaminio ſpectatus erat, cum Celtica victor
Obrueret bello Divis melioribus arma.
Inde honor, ac ſacræ cuſtodia Marte ſub omni
Alitis: hinc cauſam nutrivit gloria leti.
Namque, necis certus, captæ prohibere nequiret
Cum Pœnos aquilæ, poſtquam ſubſidere fata
Viderat, & magna pugnam inclinare ruina,
Occulere interdum & terræ mandare parabat.
Sed, ſubitis victus telis, labentia membra
Proſtravit ſuper, atque injecta morte tegebat.
Verum ubi lux nocte e Stygia miſeroque ſopore
Reddita, vicini de ſtrage cadaveris haſta
Erigitur, ſoloque vigens conamine, late
Stagnantem cæde & facilem diſcedere terram
Enſe fodit, clauſamque aquilæ infelicis adorans
Effigiem, palmis languentibus æquat arenas.
Supremus feſſi tenues tum ceſſit in auras
Halitus, & magnam miſit ſub Tartara mentem.
Juxta cernere erat meritæ ſibi poſcere carmen
Virtutis ſacram rabiem. Lævinus, ab alto
Priverno, vitis Latiæ præſignis honore,
Exanimum Naſamona Tyren ſuper ipſe jacebat
Exanimis: non haſta viro, non enſis: in artis
Abſtulerat Fors arma: tamen certamine nudo
Invenit Marti telum dolor. Ore cruento
Pugnatum, ferrique vicem dens præbuit iræ.

Jam laceræ nares, fœdataque lumina morſu,
Jam truncum raptis caput auribus, ipſaque diris
Frons depaſta modis, & ſanguine abundat hiatus:
Nec ſatias; donec mandentia linqueret ora
Spiritus, & plenos rictus mors atra teneret.
Talia dum præbet triſtis miracula virtus,
Diverſo interea fugientes ſaucia turba
Jactantur caſu, ſilviſque per avia cæcis
Ablati furtim multo cum vulnere ſolos
Per noctem metantur agros. Sonus omnis & aura
Exterrent, pennaque levi commota volucris.
Non ſopor, aut menti requies. Agit aſper acerba
Nunc Mago attonitos, nunc arduus Hannibal haſta.
Serranus, clarum nomen, tua, Regule, proles,
Qui, longum ſemper fama gliſcente per ævum,
Inſidis ſervaſſe fidem memorabere Pœnis,
Flore nitens primo, patriis, heu! Punica bella
Auſpiciis ingreſſus erat; miſeramque parentem,
Et dulces triſti repetebat ſorte penates
Saucius. Haud illi comitum ſuper ullus, & atris
Vulneribus qui ferret opem: per devia, fractæ
Innitens haſtæ, furtoque ereptus opacæ
Noctis, iter tacitum Peruſina ferebat in arva:
Ac feſſus parvi (quæcunque ibi fata darentur)
Limina pulſabat tecti: cum membra cubili
Evolvens non tarda Marus (vetus ille parentis
Miles, & haud ſurda tractarat prœlia fama)
Procedit, renovata focis & paupere Veſta
Lumina prætendens: utque ora agnovit, & ægrum
Vulneribus duris, ac (lamentabile viſu)

Lapſantes fultum truncata cuſpide greſſus,
Funeſti rumore mali jam ſaucius aures,
Quod ſcelus, o, nimius vitæ, nimiumque ferendis
Adverſis genitus cerno? Te, maxime, vidi,
Ductorum, cum captivo Carthaginis arcem
Terreres vultu, crimen culpamque Tonantis,
Occidere; atque hauſi, quem non Sidonia tecta
Expulerint everſa meo de corde, dolorem.
Eſtis ubi, en, iterum, Superi? Dat pectora ferro
Regulus, ac ſtirpem tantæ perjura recidit
Surgentem Carthago domus. Inde ægra reponit
Membra toro. Nec ferre rudis medicamina (quippe
Callebat bellis) nunc purgat vulnera lympha,
Nunc mulcet ſuccis. Ligat inde, ac vellera molli
Circumdat tactu, & torpentes mitigat artus.
Exin cura ſeni, triſtem depellere feſſo
Ore ſitim, & parca vires arceſſere menſa.
Quæ poſtquam properata, ſopor ſua munera tandem
Applicat, & mitem fundit per membra quietem.
Necdum exorta dies; Marus inſtat vulneris æſtus
Expertis medicare modis, gratumque teporem,
Exutus ſenium, trepida pietate miniſtrat.
Hic juvenis, mæſtos tollens ad ſidera vultus,
Cum gemitu lacrimiſque ſimul: Si culmina nondum
Tarpeja exoſus damnaſti ſceptra Quirini,
Extremas Italûm res Auſoniamque ruentem
Aſpice, ait, genitor: tandemque adverte procellis
Æquos Iliacis oculos. Amiſimus Alpes,
Nec deinde adverſis modus eſt. Ticinus, & ater
Stragibus Eridanus, tuque inſignite tropæis

Sidoniis Trebia, & tellus lacrimabilis Auni.
Sed quid ego hæc? Gravior quanto vis ecce malorum!
Vidi creſcentes Thraſymeni cædibus undas
Proſtrataque virûm mole: inter tela cadentem
Vidi Flaminium. Teſtor, mea numina, manes,
Dignam me pœnæ tum nobilitate paternæ
Strage hoſtis quæſiſſe necem, ni triſtia letum,
Ut quondam patri, nobis quoque fata negaſſent.
Cetera acerbantem queſtu lenire laborans,
Effatur ſenior: Patrio, fortiſſime, ritu,
Quidquid adeſt duri, & rerum inclinata feramus.
Talis lege Deûm clivoſo tramite vitæ
Per varios præceps caſus rota volvitur ævi:
Sat tibi, ſat magna, & totum vulgata per orbem
Stant documenta domus: ſacer ille, & numine nullo
Inferior, tuus ille parens decora alta paravit
Reſtando adverſis: nec virtutem exuit ullam
Ante, reluctantes liquit quam ſpiritus artus.
Vix puerile mihi tempus confecerat ætas,
Cum primò malas ſignabat Regulus ævo.
Acceſſi comes, atque omnes ſociavimus annos;
Donec Dis Italæ viſum eſt exſtinguere lumen
Gentis, in egregio cujus ſibi pectore ſedem
Ceperat alma Fides, mentemque amplexa tenebat.
Ille enſem nobis magnorum hunc inſtar honorum
Virtutiſque ergo dedit, &, ſordentia fumo
Quæ cernis nunc, frena, ſed eſt argenteus ollis
Fulgor: nec cuiquam Marus eſt poſt talia dona
Non prælatus eques. Verum ſuperavit honores
Omnes haſta meos. Cui me libare Lyæi

Quod cernis latices, dignum eſt cognoſcere cauſam.
Turbidus arentes lento pede ſulcat arenas
Bagrada, non ullo Libycis in finibus amne
Victus limoſas extendere latius undas,
Et ſtagnante vado patulos involvere campos.
Hic ſtudio laticum, quorum eſt haud prodiga tellus,
Per ripas læti ſævis conſedimus arvis.
Lucus iners juxta Stygium pallentibus umbris
Servabat ſine ſole nemus, craſſuſque per auras
Halitus erumpens tætrum exſpirabat odorem.
Intus dira domus, curvoque immanis in antro
Sub terras ſpecus, & triſtes ſine luce tenebræ.
Horror mente redit. Monſtrum exitiabile & ira
Telluris genitum, cui par vix viderat ætas
Ulla virûm, ſerpens centum porrectus in ulnas
Letalem ripam & lucos habitabat Avernos.
Ingluviem immenſi ventris gravidamque venenis
Alvum deprenſi ſatiabant fonte leones,
Aut acta ad fluvium torrenti lampade ſolis
Armenta, & tractæ fœda gravitate per auras
Ac tabe afflatus volucres. Semeſa jacebant
Oſſa ſolo informi: lateque repletus & aſper
Vaſtatis gregibus nigro ructabat in antro.
Iſque ubi ferventi concepta incendia paſtu
Gurgite mulcebat rapido & ſpumantibus undis,
Nondum etiam toto demerſus corpore in amnem
Jam caput adverſæ ponebat margine ripæ.
Imprudens tantæ peſtis gradiebar, Aquino
Apenninicola atque Umbro comitatus Avente:
Scire nemus, pacemque loci explorare libebat.

Jamque propinquantum tacitus penetravit in artus
Horror, & occulto riguerunt frigore membra.
Intramus tamen, & Nymphas numenque precamur
Gurgitis ignoti, trepidoſque & multa paventes
Arcano greſſus audemus credere luco.
Ecce e veſtibulo primiſque e faucibus antri
Tartareus turbo atque inſano ſævior Euro
Spiritus erumpit, vaſtoque e gutture fuſa
Tempeſtas oritur, mixtam ſtridore procellam
Cerbereo intorquens. Pavefacti clade viciſſim
Aſpicimus reſonare ſolum, tellusque moveri,
Atque antrum ruere, & viſi procedere manes.
Quantis armati cœlum petiere Gigantes
Anguibus; aut quantus Lernæ laſſavit in undis
Amphitryoniaden ſerpens; qualiſque comantes
Auro ſervavit ramos Junonius anguis:
Tantus disjecta tellure ſub aſtra coruſcum
Extulit aſſurgens caput, atque in nubila primam
Diſperſit ſaniem, & cœlum fœdavit hiatu.
Diffugimus, tenuemque metu conamur anheli
Tollere clamorem fruſtra: nam ſibila totum
Implebant nemus. At ſubita formidine cæcus
Et facti damnandus Avens (ſed fata trahebant)
Antiquæ quercus ingenti robore ſeſe
Occulit, infandum ſi poſſit fallere monſtrum.
Vix egomet credo: ſpiris ingentibus artæ
Arboris abſtraxit molem, penituſque revulſam
Evertit fundo, & radicibus eruit imis.
Tum trepidum ac ſocios extrema voce cientem
Corripit, atque hauſtu ſorbens & faucibus atris

(Vidi reſpiciens) obſcœna condidit alvo.
Infelix fluvio ſeſe & torrentibus undis
Crediderat, celerique fuga jam nabat Aquinas.
Hunc medio invaſit fluctu, ripæque relatos
(Heu genus infandum leti !) depaſcitur artus.
Sic dirum nobis & lamentabile monſtrum
Effugiſſe datur. Quantum mens ægra ſinebat,
Appropero greſſum, & ductori ſingula pando.
Ingemuit, caſus juvenum miſeratus acerbos.
Utque erat in pugnas, & Martem, & prœlia, & hoſtem
Igneus, & magna audendi flagrabat amore,
Ocius arma rapi, & ſpectatum Marte ſub omni
Ire jubet campis equitem. Ruit ipſe, citatum
Quadrupedem planta fodiens, ſcutataque raptim
Conſequitur juſſo manus, & muralia portat
Balliſtas tormenta graves, ſuetamque movere
Excelſas turres immenſæ cuſpidis haſtam.
Jamque ubi feralem ſtrepitu circumtonat aulam
Cornea gramineum perſultans ungula campum;
Percitus hinnitu ſerpens evolvitur antro,
Et Stygios æſtus fumanti exſibilat ore.
Terribilis gemino de lumine fulgurat ignis:
At nemus arrectæ & procera cacumina ſaltus
Exſuperant criſtæ: trifido vibrata per auras
Lingua micat motu, atque aſſultans æthera lambit.
Ut vero ſtrepuere tubæ, conterritus alte
Immenſum attollit corpus, tergoque reſidens
Cetera ſinuatis glomerat ſub pectore gyris.
Dira dehinc in bella ruit, rapideque reſolvens
Contortos orbes directo corpore totam

Extendit molem, ſubitoque propinquus in ora
Lato diſtantum ſpatio venit: omnis anhelat
Attonitus ſerpentis equus, frenoque teneri
Impatiens, crebros exſpirat naribus ignes.
Arduus ille ſuper tumidis cervicibus altum
Nutat utroque caput: trepidos inde incitus ira
Nunc ſublime rapit, nunc vaſto pondere gaudet
Eliſiſſe premens. Tunc fractis oſſibus atram
Abſorbet ſaniem, &, tabo manante per ora,
Mutat hians hoſtem, ſemeſaque membra relinquit.
Cedebant jam ſigna retro, victorque catervas
Longius avectas afflatus peſte premebat;
Cum ductor, propere revocatam in prœlia turmam
Vocibus impellens, Serpentine Itala pubes
Terga damus, Libyciſque parem non eſſe fatemur
Anguibus Auſoniam? Si debellavit inertes
Halitus, ac viſo mens ægra effluxit hiatu;
Ibo alacer, ſoluſque manus componere monſtro
Sufficiam. Clamans hæc atque interritus haſtam
Fulmineo volucrem torquet per inane lacerto.
Venit in adverſam non vano turbine frontem
Cuſpis, &, haud paulum vires adjuta ruentis
Contra ardore feræ, capiti tremebunda reſedit.
Clamor ad aſtra datur: voceſque repente profuſæ
Æthereas adiere domos. Furit ilicet ira
Terrigena, impatiens dare terga, novuſque dolori,
Et chalybem longo tum primum paſſus in ævo.
Nec fruſtra rapidi, ſtimulante dolore, fuiſſet
Impetus, ablato ni Regulus arte regendi
Inſtantem eluſiſſet equo, rurſuſque ſecutum

Cornipedis gyros flexi curvamine tergi
Detortis læva celer effugiſſet habenis.
At non ſpectator Marus inter talia ſegni
Torpebat dextra. Mea tanto in corpore monſtri
Haſta ſecunda fuit. Jam jamqne extrema triſulca
Lambebat lingua feſſi certamine terga
Quadrupedis: torſi telum, atque urgentia velox
In memet ſævi ſerpentis prœlia verto.
Hinc imitata cohors certatim ſpicula dextris
Congerit, alternaſque ferum diducit in iras:
Donec murali balliſta coercuit ictu.
Tum fractus demum vires: nec jam amplius ægra
Conſuetum ad niſus ſpina præſtante rigorem,
Et ſolitum in nubes tolli caput, acrius inſtat.
Jamque alvo penitus demerſa falarica ſedit,
Et geminum volucres lumen rapuere ſagittæ:
Jam patulis vaſto ſub vulnere faucibus aer
Tabificam exſpirat ſaniem: ſpecus ultima jamque
Ingenti cauda, & jaculis, & pondere conti
Hæret humi, laſſoque tamen minitatur hiatu:
Donec tormentis ſtridens magnoque fragore
Diſcuſſit trabs acta caput, longoque reſolvens
Aggere ſe ripæ tandem exhalavit in auras
Liventem nebulam fugientis ab ore veneni.
Erupit triſti fluvio mugitus, & imis
Murmura fuſa vadis; ſubitoque & lucus, & antrum,
Et reſonæ ſilvis ulularunt flebile ripæ.
Heu quantis luimus mox triſtia prœlia damnis!
Quantaque ſupplicia & quales exhauſimus iras!
Nec tacuere pii vates, famulumque ſororum

Naïadum, tepida quas Bagrada nutrit in unda,
Nos violaſſe manu ſeris monuere periclis.
Hæc tunc haſta, decus nobis pretiumque ſecundi
Vulneris, a veſtro, Serrane, tributa parente,
Princeps quæ ſacro bibit e ſerpente cruorem.
Jamdudum vultus lacrimis atque ora rigabat
Serranus, medioque viri ſermone profatur:
Huic ſi vita duci noſtrum duraſſet in ævum,
Non Trebia infauſtas ſuperaſſet ſanguine ripas;
Nec, Thraſymene, tuus premeret tot nomina gurges.
Tunc ſenior, Magnas, inquit, de ſanguine pœnas
Percepit Tyrio, & præſumta piacula mortis.
Nam, defecta viris & opes attrita, ſupinas
Africa tendebat palmas, cum ſidere diro
Miſit Agenoreis ductorem animoſa Therapne.
Nulla viro ſpecies, decoriſque & frontis egenum
Corpus; in exiguis vigor (admirabile) membris
Vividus, & niſu magnos qui vinceret artus.
Jam Martem regere, atque aſtus adjungere ferro,
Et durus facilem per inhoſpita ducere vitam.
Haud iſti, quem nunc penes eſt ſollertia belli,
Cederet Hannibali. Vellem hunc, o triſtia nobis
Taygeta, hunc unum non duraſſetis opacis
Eurotæ ripis. Vidiſſem mœnia flammis
Phœniſſæ ruere, aut certe non horrida fata
Fleviſſem ducis, & nulla quos morte nec igni
Exutos ſervans portabo in Tartara luctus.
Confertæ campis acies, multuſque per arva
Fervebat Mavors; nec mens erat ulla ſine ira.
Hic inter medios memorandis Regulus auſis

Laxabat ferro campum, ac per iniqua ruebat,
Nec repetenda dabat letali vulnera dextra.
Sic ubi nigrantem torquens ſtridentibus auſtris
Portat turbo globum, piceaque e nube ruinam
Pendentem terris pariter pontoque minatur;
Omnis & agricola, & nemoroſo vertice paſtor,
Et pelago trepidat ſubductis navita velis.
At fraudem nectens, ſocios ubi concava ſaxa
Claudebant, vertit ſubito certamine Grajus,
Et dat terga celer ficta formidine ductor.
Haud ſecus ac, ſtabulis procurans otia, paſtor
In foveam parco tectam velamine frondis
Ducit nocte lupos poſitæ balatibus agnæ.
Abripuit, traxitque virum fax mentis honeſtæ
Gloria, & incerti fallax fiducia Martis.
Non ſocios, comitumve manus, non arma ſequentum
Reſpicere; inſano pugnæ tendebat amore
Jam ſolus: nubes ſubito cum denſa Laconum
Saxoſis latebris intento ad prœlia circum
Funditur, & Pœna inſurgit vis ſæva virorum.
O diram Latio lucem, faſtiſque notandam!
Dedecus o, Gradive, tuum! Tibi dextera & urbi
Nata tuæ triſti damnatur ſorte catenæ.
Haud unquam abſiſtam gemitu. Te, Regule, vidit
Sidonius carcer? Tuque huic ſat magna triumpho
Viſa es, Carthago, Superis? Quæ pœna ſequetur
Digna ſatis tali pollutos Marte Laconas?
At nova Eliſſæi jurato fœdera Patres
Conſultant mandare duci, paciſque ſequeſtrem
Mittere, poſcentes vinctam inter prœlia pubem

Captivamque manum ductore rependere noſtro.
Nec mora : jam ſtabat primis in litoris undis
Navali propulſa ratis ; jam nautica pubes
Aut ſilvis ſtringunt remos, aut abiete ſecta
Tranſtra novant : his intortos aptare rudentes,
His ſtudium erecto componere carbaſa malo.
Unca locant prora curvati pondera ferri.
Ante omnes doctus pelagi rectorque carinæ
Puppim aptat clavumque Cothon. Micat æreus alta
Fulgor aqua trifidi ſplendentis in æquore roſtri.
Tela ſimul variamque ferunt contra aſpera ponti
Rerum ad tempus opem. Mediæ ſtat margine puppis,
Qui voce alternos nautarum temperet ictus,
Et remis dictet ſonitum, pariterque relatis
Ad numerum plaudat reſonantia cærula tonſis.
Poſtquam confectum nautis opus, horaque curſus,
Atque armata ratis, ventoque dedere profundum ;
Omnis turba ruit, matres, puerique, ſeneſque.
Per medios cœtus trahit atque inimica per ora
Spectandum Fortuna ducem. Fert lumina contra
Pacatus frontem : qualis cum litora primum
Attigit appulſa rector Sidonia claſſe.
Acceſſi comes haud ipſo renuente, ratique
Impoſitus mæſtis ſocium me caſibus addo.
Illuviem, atque inopes menſas, durumque cubile,
Et certare malis urgentibus, hoſte putabat
Devicto majus ; nec tam fugiſſe cavendo
Adverſa egregium, quam perdomuiſſe ferendo.
Spes tamen una mihi, (quanquam bene cognita & olim
Atrox illa fides) urbem, muroſque, domumque

Tangere ſi miſeris licuiſſet, corda moveri
Poſſe viro, & veſtro certe miteſcere fletu.
Claudebam ſub corde metus, lacrimaſque putabam
Eſſe viro, & noſtræ ſimilem inter triſtia mentem:
Cum tandem patriæ Tiberino allabimur amni.
Servabam vultus ducis ac prodentia ſenſum
Lumina, & obtutu perſtabam intentus eodem.
Si qua fides, unum, puer, inter mille labores,
Unum etiam in patria, ſævaque in Agenoris urbe,
Atque unum vidi pœnæ quoque tempore vultum.
Obvia captivo cunctis ſimul urbibus ibat
Auſonia, &, campum turba vincente, propinqui
Implentur colles: ſtrepit altis Albula ripis.
Ipſi Pœnorum proceres immitia corda
Ad patrios certant cultus revocare, togæque
Addebatur honos. Stetit, illacrimante Senatu,
Et matrum turba, juvenumque dolore profuſo,
Inter tot gemitus immobilis: aggere Conſul
Tendebat dextram, & patria veſtigia primus
Ponentem terra occurſu celebrabat amico.
Collegit greſſum; monituſque recedere Conſul,
Nec ſummum violare decus: cingente ſuperba
Pœnorum turba, captivoque agmine ſeptus.
Ibat, & invidiam cœlo Diviſque ferebat.
Ecce trahens geminum natorum Marcia pignus,
Infelix nimia magni virtute mariti,
Squalentem crinem & triſtes lacerabat amictus.
Agnoſciſne diem? an teneris non hæſit in annis?
Atque ea, poſtquam habitu juxta & velamine Pœno
Deformem aſpexit, fuſis ululatibus ægra

Labitur, & gelidos mortis color occupat artus.
Si qua Deis pietas, tales, Carthago, videre
Dent tibi Sidonias matres! Me voce quieta
Affatus, jubet & veſtros & conjugis una
Arcere amplexus, patet impenetrabilis ille
Luctibus, & nunquam ſubmiſſus colla dolori.
Hic alto juvenis gemitu lacrimiſque coortis,
Magne parens, inquit, quo majus numine nobis
Tarpeja nec in arce ſedet, ſi jura querelis
Sunt conceſſa piis, cur hoc matrique mihique
Solamen, vel cur decus hoc, o dure, negaſti;
Tangere ſacratos vultus, atque oſcula ab ore
Libaviſſe tuo? Dextram mihi prendere dextra
Non licitum? Leviora forent hæc vulnera quantum,
Si ferre ad manes infixos mente daretur
Amplexus, venerande, tuos. Sed vana recordor
Ni, Mare, (nam primo tunc hærebamus in ævo)
Humana major ſpecies erat: horrida cano
Vertice deſcendens ingentia colla tegebat
Cæſaries, frontique coma ſqualente ſedebat
Terribilis decor, atque animi venerabile pondus.
Nil poſthac oculis ſimile incidit. Excipit inde
Jam Marus, atque, inhibens convellere vulnera queſtu,
Quid, cum præteritis inviſa penatibus, inquit,
Hoſpitia & ſedes Pœnorum intravit acerbas?
Affixi clypei, curruſque, & ſpicula nota
Ædibus in parvis, magni monumenta triumphi,
Pulſabant oculos, conjuxque in limine primo
Clamabat, Quo fers greſſus? Non Punicus hic eſt,
Regule, quem fugias, carcer. Veſtigia noſtri

Caſta tori, domus & patrium ſine crimine ſervat
Inviolata larem. Semel hic, iterumque (quid, oro,
Pollutum eſt nobis?) prolem, gratante Senatu
Et patria, ſum enixa tibi. Tua (reſpice) ſedes
Hæc eſt, unde ingens humeris fulgentibus oſtro
Vidiſti Latios Conſul procedere faſces;
Unde ire in Martem, quo capta referre ſolebas,
Et victor mecum ſuſpendere poſtibus arma.
Non ego complexus & ſanctæ fœdera tædæ
Conjugiumve peto. Patrios damnare Penates
Abſiſte, ac natis fas duc concedere noctem.
Hos inter fletus junctus veſtigia Pœnis
Limine ſe cluſit Tyrio, queſtuſque reliquit.
Vixdum clara dies ſumma luſtrabat in Œta
Herculei monumenta rogi, cum Conſul adire
Accirique jubet Libyas. Tum limina templi
Vidimus intrantem. Quæ conſultata Senatus,
Quaſve viri voces extremum Curia mærens
Audierit, placido nobis ipſe edidit ore.
Intulit ut greſſus, certatim voce manuque
Ad ſolitam ſedem & veſtigia nota vocabant.
Abnuit, antiquumque loci aſpernatus honorem eſt.
At circumfuſi non ſecius undique dextram
Prenſare, ac, patriæ ductorem nomine tanto
Redderet, orabant: captiva poſſe redemtum
Penſari turba: ac Tyrias tum juſtius arces
Arſuras dextra, fuerit quæ vincta catenis.
Tum palmas ſimul attollens ac lumina cœlo:
Juſtitiæ rectique dator, qui cuncta gubernas,
Nec levior mihi Diva Fides, Sarranaque Juno,

Quos reditus teſtes jurata mente vocavi,
Si mihi fas me digna loqui, Latioſque tueri
Voce focos; ibo ad Tyrios non ſegnior, inquit,
Stante fide reditus & ſalvo fœdere pœnæ.
Sic nobis rerum exitio deſiſtite honorem
Tendere. Tot bellis, totque annis fregimus ævum:
Nunc etiam vinclis & longo carcere torpent
Captivo in ſenio vires. Fuit ille, nec unquam,
Dum fuit, a duro ceſſavit munere Martis
Regulus. Exſangui ſpectatis corpore nomen.
At non Carthago, fraudum domus, inſcia quantum
E nobis reſtet, juvenes parat, aſpera ferro
Pectora, captivos noſtra penſare ſenecta.
Ite dolos contra: genſque aſtu fallere læta
Diſcat, me capto quantum tibi, Roma, ſuperſit.
Nec vero placeat, niſi quæ de more parentum
Pax erit. Expoſcunt Libyes, nobiſque dedere
Hæc referenda, pari libeat ſi pendere bellum
Fœdere, & ex æquo geminas conſcribere leges.
Sed mihi ſit Stygios ante intraviſſe penates,
Talia quam videam ferientes pacta Latinos.
Hæc fatus Tyriæ ſeſe jam reddidit iræ,
Nec monitus ſpernente graves fidoſque Senatu;
Pœnorum dimiſſa cohors. Quæ mæſta repulſa,
Ac minitans capto, patrias properabat ad oras.
Proſequitur vulgus Patres: ac planctibus ingens
Perſonat & luctu campus. Revocare libebat
Interdum, & juſto raptum retinere dolore.
At trepida, & ſubito ceu ſtans in funere, conjux
Ut vidit puppi properantem intrare, tremendum

Vociferans, celerem greſſum referebat ad undas:
Tollite me, Libyes, comitem pœnæque neciſque.
Hoc unum, conjux, uteri per pignora noſtri
Unum oro; liceat tecum quoſcunque ferentem
Terrarum pelagique pati cœlique labores.
Non ego Amyclæum ductorem in prœlia miſi,
Nec noſtris tua ſunt circumdata colla catenis.
Cur uſque ad Pœnos miſeram fugis? Accipe mecum
Hanc prolem. Forſan duras Carthaginis iras
Flectemus lacrimis: aut, ſi præcluſerit aures
Urbs inimica ſuas, eadem tunc hora manebit
Teque tuoſque ſimul: vel, ſi ſtat rumpere vitam,
In patria moriamur. Adeſt comes ultima fati.
Has inter voces, vinclis reſoluta moveri
Paulatim, & ripa cœpit decedere puppis.
Tum vero infelix, mentem furiata dolore,
Exclamat, feſſas tendens ad litora palmas:
En, qui ſe jactat Libyæ populiſque neſandis
Atque hoſti ſervare fidem! Data fœdera nobis;
Ac promiſſa fides thalamis ubi, perfide, nunc eſt?
Ultima vox duras hæc tunc penetravit ad aures:
Cetera percuſſi vetuerunt noſcere remi.
Tum fluvio raptim ad pelagi devolvimur oras,
Ac legimus pontum, pinuque immane cavata
Æquor, & immenſas curva trabe findimus undas.
Ludibrium necis horreſcens, vis aſpera ponti
Obrueret, ſcopuliſque ratem furor improbus Euri
Frangeret, optabam: letum id commune fuiſſet.
Sed nos ad pœnam moderato flamine lenes
Vexerunt Zephyri, Tyrioque dedere furori.

Infelix vidi, patriamque remiſſus in urbem
Narrator pœnæ dura mercede reverti.
Nec tibi nunc, ritus imitantem iraſque ferarum,
Pygmalioneam tentarem exprimere gentem,
Si majus quidquam toto vidiſſet in orbe
Gens hominum, quam quod veſtri veneranda parentis
Edidit exemplum virtus. Pudet addere queſtus
Suppliciis, quæ ſpectavi placido ore ferentem.
Tu quoque, care puer, dignum te ſanguine tanto
Fingere ne ceſſa, atque orientes comprime fletus.
Præfixo paribus ligno mucronibus omnes
Armantur laterum crates, denſumque per artem
Texitur erecti ſtantiſque ex ordine ferri
Infelix ſtimulus, ſomniſque hac fraude negatis
Quocunque inflexum producto tempore torpor
Inclinavit iners, fodiunt ad viſcera corpus.
Abſiſte, o juvenis, lacrimis. Patientia cunctos
Hæc ſuperat currus. Longo revireſcet in ævo
Gloria, dum cœli ſedem terraſque tenebit
Caſta Fides; dum virtutis venerabile nomen
Vivet; eritque dies, tua quo, dux inclite, fata
Audire horrebunt a te calcata minores.
Hæc Marus, & mæſta refovebat vulnera cura.
Interea, rapidas perfuſa cruoribus alas,
Sicut ſanguinea Thraſymeni tinxerat unda,
Vera ac ficta ſimul ſpargebat fama per Urbem.
Allia, & infandi Senones, captæque recurſat
Attonitis arcis facies. Excuſſit habenas
Luctificus pavor, & tempeſtas aucta timendo.
Hinc raptim ruit in muros. Vox horrida fertur,

Hoſtis adeſt. Jaciuntque ſudes & inania tela.
Aſt aliæ, laceris canentes crinibus, alta
Verrunt tecta Deûm, & feris poſt fata ſuorum
Sollicitant precibus. Requiem tenebræque dieſque
Amiſere: jacent portis, ululantque dolore
Diſperſum vulgus, remeantumque ordine longo
Servat turba gradus: pendent ex ore loquentum.
Nec lætis ſat certa fides, iterumque morantur
Orando, &, vultu interdum ſine voce precati,
Quod rogitant, audire pavent. Hic fletus, ubi aures
Percuſſæ graviore malo: metus inde, negatum
Si ſcire, & dubius reſponſi nuntius hæſit.
Jamque ubi conſpectu redeuntia viſa propinquo
Corpora, ſollicite læti funduntur, & ipſis
Oſcula vulneribus figunt, Superoſque fatigant.
Hic inter trepidos, curæ venerandus, agebat
Serranum Marus: atque olim poſt fata mariti
Non egreſſa domum vitato Marcia cœtu,
Et lucem cauſa natorum paſſa, ruebat
In luctum ſimilem antiquo: turbata repente,
Agnoſcenſque Marum, Fidei comes inclite magnæ;
Hunc certe mihi reddis, ait. Leve vulnus? an alte
Uſque ad noſtra ferus penetravit viſcera mucro?
Quidquid id eſt, dum non vinctum Carthago catenis
Abripiat, pœnæque inſtauret monſtra paternæ,
Gratum eſt, o Superi. Quoties heu! nate, petebam,
Ne patrias iras animoſque in prœlia ferres,
Neu te belligeri ſtimularet in arma parentis
Triſte decus. Nimium vivacis dura ſenectæ
Supplicia expendi. Quæſo, jam parcite, ſi qua

Numina pugnaſtis nobis. At cladis acerbæ
Diſcuſſa ceu nube, Patres conquirere feſſis
Jam rebus meditantur opem, atque ad munera belli
Certatur, pulſuſque timor graviore periclo.
Maxima curarum, rectorem ponere caſtris,
Cui Latium & moles rerum quaſſata recumbat,
Spectante occaſum patria. Jovis illa ruenti
Auſoniæ atque Italis tempus protendere regnis
Cura fuit: nam Tyrrhenos Pœnumque ſecundis
Albana ſurgens reſpexerat arce tumentem:
Qui ferre in muros victricia ſigna parabat.
Tunc quaſſans caput, Haud unquam tibi Jupiter, inquit,
O juvenis, dederit portas tranſcendere Romæ,
Atque inferre pedem. Tyrrhenas ſternere valles
Cædibus, & ripas fluviorum exire Latino
Sanguine fas fuerit. Tarpejum accedere collem,
Muriſque aſpirare veto. Quater inde coruſcum
Contorſit dextra fulmen, quo tota reluxit
Mæonidum tellus, atramque per æthera volvens
Abrupto fregit cœlo ſuper agmina nubem.
Nec Pœnum avertiſſe ſatis: dat numine magno
Æneadis mentem, gremio deponere tuto
Romuleam tandem, Fabioque ſalutis habenas
Credere ductori. Cui poſtquam tradita belli
Jura videt; Non hunc, inquit, ſuperaverit unquam
Invidia, aut blando popularis gloria fuco:
Non aſtus fallax, non præda, aliuſve cupido.
Bellandi vetus, ac laudum cladumque quieta
Mente capax; par ingenium caſtriſque togæque.
Sic genitor Divûm, recipitque ad ſidera greſſum.

Hic, circumſpectis nulli deprenſus in armis,
Laudatuſque Jovi, Fabius mirabile quantum
Gaudebat reducem patriæ annumerare reverſus,
Duxerat egrediens quam ſecum in prœlia, pubem.
Nec membris quiſquam natove pepercit amato
Acrius, aut vidit ſocium per bella cruorem
Triſtior. Atque idem, perfuſus ſanguine victor
Hoſtili, plenis repetebat mœnia caſtris.
Stirpe genus clarum, cœloque affinis origo.
Nam remeans longis olim Tirynthius oris,
Et triplicis monſtri famam & ſpectacula captas
Mira boves hac, qua fulgent nunc mœnia Romæ,
Egit ovans. Tunc Arcadius (ſic fama) locabat
Inter deſertos fundata Palatia dumos
Paupere ſub populo ductor; cum regia virgo,
Hoſpite victa ſacro, Fabium de crimine læto
Procreat, & magni commiſcet ſeminis ortus
Arcas in Herculeos mater ventura nepotes.
Ter centum domus hæc Fabios armavit in hoſtem,
Limine progreſſos uno; pulcherrima quorum
Cunctando Fabius ſuperavit facta, ducemque
Hannibalem æquando. Tantus tunc, Pœne, fuiſti.
Dum ſe perculſi renovant in bella Latini,
Turbatus Jove, & exuta ſpe mœnia Romæ
Pulſandi, colles Umbros atque arva petebat
Hannibal, excelſo ſummi qua vertice montis
Devexum lateri pendet Tuder, atque ubi latis
Projecta in campis nebulas exhalat inertes,
Et ſedet ingentem paſcens Mevania taurum,
Dona Jovi; tum Palladios ſe fundit in agros

Picenûm dives prædæ, atque, errantibus armis,
Quo ſpolia invitant, transfert populantia ſigna;
Donec peſtiferos mitis Campania curſus
Tardavit, bellumque ſinu indefenſa recepit.
Hic dum ſtagnoſi ſpectat templumque domoſque
Literni ductor, varia ſplendentia cernit
Pictura, belli patribus monimenta prioris
Exhauſti; (nam porticibus ſignata manebant)
Quîs inerat longus rerum & ſpectabilis ordo.
Primus bella truci ſuadebat Regulus ore;
Bella neganda, viro ſi noſcere fata daretur.
At princeps Pœnis indicta more parentum
Appius adſtabat pugna, lauroque revinctus
Juſtum Sarrana ducebat cæde triumphum.
Æquoreum juxta decus & navale tropæum,
Roſtra gerens, nivea ſurgebat mole columna:
Exuvias Marti donumque Duilius, alto
Ante omnes merſa Pœnorum claſſe, dicabat.
Cui, nocturnus honos, funalia clara ſacerque
Poſt epulas tibicen adeſt; caſtoſque penates
Inſignis læti repetebat murmure cantus.
Cernit & extremos defuncti civis honores.
Scipio ductoris celebrabat funera Pœni,
Sardoa victor terra. Videt inde ruentem
Litoribus Libycis diſperſa per agmina pubem;
Inſtabat criſta fulgens, & terga premebat
Regulus: Autololes, Nomadeſque, & Maurus, & Hammon,
Et Garamas poſitis dedebant oppida telis.
Lentus arenoſo ſpumabat Bagrada campo
Viperea ſanie, turmiſque minantibus ultro

Pugnabat ſerpens, & cum duce bella gerebat.
Nec non projectum puppi, fruſtraque vocantem
Numina, Amyclæum mergebat perfida ponto
Rectorem manus, & ſeras tibi, Regule, pœnas
Xanthippus digni pendebat in æquore leti.
Addiderant geminas medio conſurgere fluctu
Ægates; laceræ circum fragmenta videres
Claſſis, & effuſos fluitare in gurgite Pœnos.
Poſſeſſor pelagi, pronaque Lutatius aura
Captivas puppes ad litora victor agebat.
Hoc inter victos religatus in ordine Hamilcar,
Ductoris genitor, cunctarum ab imagine rerum
Totius in ſeſe vulgi converterat ora.
Sed pacis faciem & pollutas fœderis aras
Deceptumque Jovem ac dictantes jura Latinos
Cernere erat. Strictas trepida cervice ſecures
Horrebat Libys, ac ſubmiſſis ordine palmis
Orantes veniam jurabant irrita pacta.
Hæc Eryce e ſummo ſpectabat læta Dione.
Quæ poſtquam infeſto percenſuit omnia vultu,
Arridens Pœnus, lenta proclamat ab ira:
Non leviora dabis noſtris inſcribere tectis
Acta meæ dextræ: captam, Carthago, Saguntum
Da ſpectare, ſimul ferro flammaque ruentem,
Perſodiant patres natorum membra: nec Alpes
Exiguus domitas capiet locus: ardua celſis
Perſultet juga victor equis Garamaſque Nomaſque.
Addes Ticini ſpumantes ſanguine ripas,
Et noſtrum Trebiam, & Thraſymeni litora Tuſcis
Clauſa cadaveribus. Ruat ingens corpore & armis

Flaminius: fugiat Conſul manante cruore
Scipio, & ad ſocios nati cervice vehatur.
Hæc mitte in populos, & adhuc majora dabnntur.
Flagrantem effinges facibus, Carthago, Libyſſis
Romam, & dejectum Tarpeja rupe Tonantem.
Interea vos, ut dignum eſt, iſta, ocius ite,
O juvenes, quorum dextris mihi tanta geruntur,
In cineres monumenta date, atque involvite flammis.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER VII.

INTEREA trepidis Fabius ſpes unica rebus.
Ille quidem ſocios atque ægram vulnere præceps
Auſoniam armabat, viridique ad dura laborum
Bellator ſenio jam caſtra movebat in hoſtem.
Sed mens humana major, nec tela, nec enſes,
Nec fortes ſpectabat equos. Tot millia contra
Pœnorum invictumque ducem, tot in agmina ſolus
Ibat, & in ſeſe cuncta arma viroſque gerebat.
Ac ni ſacra ſeni vis, impreſſumque fuiſſet,
Siſtere Fortunam cunctando adverſa foventem,
Ultima Dardanii tranſiſſet nominis ætas.
Ille modum Superis in Punica caſtra favoris
Addidit; & Libyæ finem inter proſpera bella
Vincendi ſtatuit. Tumefactum cladibus ille
Heſperiis lento Pœnum moderamine luſit.
Summe ducum, qui regna iterum labentia Trojæ,
Et fluxas Latii res, majorumque labores,
Qui Carmentis opes, & regna Evandria ſervas,

Surge, age, & emerito ſacrum caput inſere cœlo.
At Libyæ ductor, poſtquam nova nomina lecto
Dictatore vigent, raptim mutata Latinis
Imperia haud fruſtra reputans, cognoſcere avebat,
Quæ fortuna viro, quodnam decus; ultima feſſis
Ancora cur Fabius, quem poſt tot Roma procellas
Hannibali putet eſſe parem. Fervore carentes
Angebant anni, fraudique inaperta ſenectus.
Ocius accitum captivo ex agmine poſcit
Progeniem rituſque ducis, dextræque laborem.
Cilnius, Arreti Tyrrhenis ortus in oris,
Clarum nomen erat: ſed læva adduxerat hora
Ticini juvenem ripis, fuſuſque ruentis
Vulnere equi, Libycis præbebat colla catenis.
Hic ardens extrema malis, & rumpere vitam:
Non cum Flaminio tibi res, nec fervida Gracchi
In manibus conſulta, inquit. Tirynthia gens eſt:
Quam ſi fata tuis genuiſſent, Hannibal, oris,
Terrarum imperium Carthaginis arce videres.
Non ego te longa ſerie per ſingula ducam.
Hoc ſat erit. Noſces Fabios certamine ab uno.
Vejentum populi violata pace negabant
Acceptare jugum, ac vicino Marte furebat
Ad portas bellum, Conſulque ciebat ad arma.
Delectus vetiti, privataque caſtra Penates
Herculei implevere: domo (mirabile) ab una
Patricius junctis exercitus ibat in armis.
Ter centum exſiluere duces: quocunque liberet,
Uno non pavidus rexiſſes bella magiſtro.
Sed, dirum egreſſis omen, Scelerata minaci

Stridentis ſonitu tremuerunt limina portæ;
Maximaque Herculei mugivit numinis ara.
Invaſere hoſtem, numerarique aſpera virtus
Haud eſt paſſa viros, & plures milite cædes.
Sæpe globo denſi, ſæpe & per devia paſſim
Diſperſi ſubiere, vicis meritique labore
Æquato. Nulli quiſquam virtute ſecundus,
Ducere ter centum Tarpeja ad templa triumphos.
(Spes heu! fallaces, oblitaque corda caducum,
Mortali quodcunque datur.) Grex ille virorum,
Qui Fabia gente incolumi deforme putabat
Publica bella geri, pariter cecidere Deorum
Invidia, ſubitis circumvenientibus armis.
Nec tamen occiſos eſt cur lætere. Superſunt.
Quod tibi ſit Libyæque fatis, certaverit unus
Ter centum dextris. Tam vivida membra, laborque
Providus, & cauta ſollertia tecta quiete.
Nec vero, calidi, nunc tu, cui ſanguinis ætas,
Foderis in pugna velocius ilia planta
Bellatoris equi, freniſque momorderis ora.
Quem cernens avidum leti poſt talia Pœnus,
Nequidquam noſtras, demens, ait, elicis iras,
Et captiva paras moriendo evadere vincla.
Vivendum eſt. Arta ſerventur colla catena.
Hæc juvenis, Diviſque tumens auſiſque ſecundis.
At Patres Latiaſque nurus raptabat ad aras
Cura Deûm. Mæſto ſuffuſæ lumina vultu
Femineus matres graditur chorus; ordine longo,
Junoni pallam conceptaque vota dicabant.
Huc ades, o regina Deûm, gens caſta precamur;

Digitized by Google

Et ferimus, digno quæcunque eſt nomine, turba
Auſonidum pulchrumque, & acu ſubtemine fulvo,
Quod noſtræ nevere manus, venerabile donum.
Ac dum decreſcit matrum metus, hoc tibi, Diva,
Interea velamen erit. Si pellere noſtris
Marmaricam terris nubem dabis, omnis in auro
Preſſa tibi varia fulgebit gemma corona.
Nec non & proprio venerantur Pallada dono,
Phœbumque, armigerumque Deum, primamque Dionem.
Tanta adeo, cum res trepidæ, reverentia Divûm
Naſcitur: at raræ fumant felicibus aræ.
Dum Roma antiquos templis indicit honores,
Jam Fabius, tacito procedens agmine, & arte
Bellandi lento ſimilis, præcluſerat omnes
Fortunæque hoſtique vias. Diſcedere ſignis
Haud licitum: ſummumque decus, quo tollis ad aſtra
Imperii, Romane, caput, parere docebat.
Verum ubi prima fatis conſpecta in montibus altis
Signa procul, fulſitque novis exercitus armis,
Arrectæ ſpes Sidoniæ; fervetque ſecundis
Fortunæ juvenis. Vincendi ſola videtur,
Quod nondum ſteterint acies, mora: Pergite, clamat:
Ite citi; ruite ad portas; propellite vallum
Pectoribus. Quantum campi diſtamus, ad umbras
Tantum hoſti ſupereſt. Reſides ad bella vocantur,
Quis pudeat certare, ſenes. Quodcunque videris,
Hoc reliquum eſt, primo damnatum, ut inutile, bello.
En, ubi nunc Gracchi, atque ubi nunc ſunt fulmina gentis
Scipiadæ? Pulſi Auſonia non ante paventem
Dimiſere fugam, quam terror ad ultima mundi

Oceanumque tulit: profugus nunc errat uterque,
Nomina noſtra tremens, & ripas ſervat Hiberi.
Eſt etiam, cur Flaminio mihi gloria cæſo
Creverit, & titulis libeat cur figere noſtris
Crudum Marte viri nomen. Quot demere noſter
Huic annos Fabio gladius valet! & tamen audet.
Audeat. Haud ultra ſaxo ſpectetur in armis.
Talia vociferans volucri rapit agmina curſu,
Ac, prævectus equo, nunc dextra provocat hoſtem,
Nunc voce increpitat, miſſa nunc eminus haſta
Fertur ovans, pugnæque agitat ſimulacra futuræ.
Ut Thetidis proles Phrygiis Vulcania campis
Arma tulit, clypeo amplexus terramque polumque,
Maternumque fretum, totumque in imagine mundum.
Caſſarum ſedet irarum ſpectator, & alti
Celſus colle jugi domat exſultantia corda,
Infractaſque minas dilato Marte fatigat
Sollers cunctandi Fabius. Ceu nocte ſub atra
Munitis paſtor ſtabulis per ovilia clauſum
Impavidus ſomni ſervat pecus: effera ſævit,
Atque impaſta truces ululatus turba luporum
Exercet, morſuque quatit reſtantia clauſtra.
Irritus incepti movet inde, atque Apula tardo
Arva Libys paſſu legit, ac nunc valle reſidit
Conditus occulta, ſi præcipitare ſequentem,
Atque inopinata detur circumdare fraude:
Nunc nocturna parat cæcæ celantibus umbris
Furta viæ; retroque abitum fictoſque timores
Aſſimulat: tum caſtra citus deſerta relicta
Oſtentat præda, atque invitat prodigus hoſtem,

Qualis Mæonia paſſim Mæandrus in ora,
Cum ſibi gurgitibus flexis revolutus oberrat.
Nulla vacant incepta dolis: ſimul omnia verſat,
Miſcetque exacuens varia ad conamina mentem.
Sicut aquæ ſplendor, radiatus lampade Solis,
Diſſultat per tecta, vaga ſub imagine vibrans
Luminis, & tremula laquearia verberat umbra.
Jamque dolore furens ita ſecum immurmurat iræ:
Obvia ſi primus nobis hic tela tuliſſet,
Nulla eſſent Trebiæ & Thraſymeni nomina, nulli
Lugerent Itali. Nunquam Phaethontius amnis
Sanguinea pontum turbaſſet decolor unda.
Inventum (dum ſe cohibet, terimurque ſedendo,)
Vincendi genus eſt. Quoties, velut obvius iret,
Diſcinxit ratione dolos, fraudeſque reſolvit!
Hæc ſecum, mediam ſomni cum buccina noctem
Divideret; jamque, excubias ſortitus iniquas,
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.
Vertit iter, Daunique retro tellure relicta
Campanas remeat notus populator in oras.
Hic vero, intravit poſtquam uberis arva Falerni,
(Dives ea, & nunquam tellus mentita colono)
Addunt frugiferis inimica incendia ramis.
Haud fas, Bacche, tuos tacitum tramittere honores,
Quanquam magna incepta vocant. Memorabere, ſacri
Largitor laticis, gravidæ cui nectare vites
Nulli dant prælis nomen præferre Falernis.
Maſſica ſulcabat meliore Falernus in ævo
Enſibus ignotis ſenior juga. Pampinus umbras
Nondum uva virides nudo texebat in arvo;

Pocula nec norant ſuccis mulcere Lyæi,
Fonte ſitim & pura ſoliti defendere lympha.
Attulit hoſpitio, pergentem ad litora Calpes
Extremumque diem, pes dexter & hora Lyæum:
Nec pigitum parvoſque lares humiliſque ſubire
Limina cœlicolam tecti. Cepere volentem
Fumoſi poſtes, & ritu pauperis ævi
Ante focos menſæ: lætus nec ſenſerat hoſpes
Adveniſſe Deum; ſed enim de more parentum
Grato curſabat ſtudio, inſtabatque ſenectæ.
Donec opes feſtas puris nunc poma caniſtris
Compoſuit, nunc irriguis citus extulit hortis
Rorantes humore dapes. Tum lacte faviſque
Diſtinxit dulces epulas, nulloque cruore
Polluta caſtus menſa cerealia dona
Attulit, ac primum Veſtæ decerpſit honorem
Undique, & in mediam jecit libamina flammam.
Deeſſe tuos latices, hac ſedulitate ſenili
Captus, Iacche, vetas. Subito (mirabile dictu)
Fagina pampineo ſpumarunt pocula ſucco,
Pauperis hoſpitii pretium: viliſque rubenti
Fluxit mulctra mero, & quercu in cratera cavata
Dulcis odoratis humor ſudavit ab uvis.
En cape, Bacchus ait, nondum tibi nota, ſed olim
Viticolæ nomen pervulgatura Falerni,
Munera: & haud ultra latuit Deus. Inde nitentem
Lumine purpureo frontem cinxere corymbi,
Et fuſæ per colla comæ, dextraque pependit
Cantharus, ac vitis, thyrſo delapſa virenti,
Feſtas Nyſæo redimivit palmite menſas.

Nec facilis læto certaſſe, Falerne, ſapori,
Poſtquam iterata tibi ſunt pocula, jam pede riſum,
Jam lingua titubante moves, patrique Lyæo
Tempora quaſſatus, grates & præmia digna
Vix intellectis conaris reddere verbis.
Donec compoſuit luctantia lumina Somnus,
Somnus, Bacche, tibi comes additus. Hic ubi primo
Ungula diſperſit rores Phaethontia Phœbo,
Uviferis late florebat Maſſicus arvis,
Miratus nemora & lucentes ſole racemos.
Id monti decus: atque ex illo tempore dives
Tmolus, & ambroſiis Ariuſia pocula ſuccis,
Ac Methymna ferox lacubus ceſſere Falernis.
Hæc dum vaſta dabat, terriſque infeſtus agebat
Hannibal, & ſicci ſtimulabant ſanguinis enſes,
Ludificante ducem Fabio; jamque improba caſtris
Auſoniis vota, & pugnandi prava libido
Gliſcebat; proni decurrere monte parabant.
Da famæ, da, Muſa, virum, cui vincere bina
Conceſſum caſtra, & geminos domitare furores.
Fervida ſi nobis corda abruptumque putaſſent
Ingenium Patres, & ſi clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem; non ultima rerum
Et deplorati mandaſſent Martis habenas.
Stat penſata diu belli ſententia, vincam
Servare invitos, urgenteſque ultima fata.
Nulli per Fabium e vobis cecidiſſe licebit.
Si lucis piget, & ſupremis eſſe cupido eſt
Nominis Auſonii, tædetque in tempore tali
Nullum clade nova claræque fragore ruinæ

Inſignem feciſſe locum; revocandus ab atris
Flaminius vobis eſt ſedibus. Ille ruendi
Jam dudum properans ſignum auſpiciumque dediſſet.
An nondum præceps vicinaque fata videris?
Una, ut debellet, ſatis eſt victoria Pœno.
State, viri, & ſentite ducem. Cum optabile tempus
Depoſcet dextras, tunc iſta ferocia dicta
Æquentur factis. Non eſt, mihi credite, non eſt
Arduus in pugnas ferri labor. Una recluſis
Omnes jam portis in campum effuderit hora.
Magnum illud, ſoliſque datum, quos mitis euntes
Jupiter aſpexit, magnum eſt, ex hoſte reverti.
Fortunæ Libys incumbit, flatuque ſecundo
Fidit agens puppim. Dum deſinat aura, ſinuſque
Deſtituat tumidos ſubducto flamine ventus,
In rem cunctari fuerit. Non ulla perenni
Amplexu Fortuna fovet. Jam copia quanto
Artior eſt nullo Tyriis certamine! Quantum
Detritum eſt famæ! Quin inter cetera noſtra
Haud laude afuerit, modo qui. Sed parcere dictis
Sit melius. Jam vos acies & prœlia & hoſtem
Poſcitis? O maneat, Superi, fiducia talis!
Interea, excluſa majoris ſorte pericli,
Me ſolum, quæſo, toti me opponite bello.
His dictis fractus furor, & rabida arma quierunt.
Ut cum turbatis placidum caput extulit undis
Neptunus, totumque videt, totique videtur
Regnator ponto; ſævi fera murmura venti
Dimittunt, nullaſque movent in frontibus alas:
Tum, ſenſim infuſa tranquilla per æquora pace,

Digitized by Google

Languentes tacito lucent in litore fluctus.
Senſit cura ſagax Pœni, fraudiſque veneno
Aggreditur mentes. Pauca, atque hæc ruris aviti
Jugera, nec multis Fabius vertebat aratris;
Maſſicus uviferis addebat nomina glebis.
Hinc peſtem placitum moliri, & ſpargere cauſas
In caſtra ambiguas. Ferro flammiſque pepercit,
Suſpectamque loco pacem dedit arte maligna:
Ceu clandeſtino traheretur fœdere bellum.
Intellectus erat Fabio, Tyrioſque videbat
Dictator ſævire dolos: at non vacat ægre
Invidiam gladios inter lituoſque timere,
Et dubia morſus famæ depellere pugna.
Donec reptantem, & nequidquam ſæpe trahendo
Huc illuc caſtra, ac ſcrutantem prœlia Pœnum,
Qua nemoroſa juga & ſcopuloſi vertice colles
Exſurgunt, clauſit ſparſa ad divortia turma.
Hinc Læſtrygoniæ ſaxoſo monte premebant
A tergo rupes, undoſis ſqualida terris:
Hinc Literna palus: nec ferri aut militis uſum
Poſcebat regio. Septos ſed fraude locorum
Arta fames, pœnas miſeræ exactura Sagunti,
Urgebat; finiſque aderat Carthaginis armis.
Cuncta per & terras & lati ſtagna profundi
Condiderat ſomnus, poſitoque labore dierum
Pacem nocte datam mortalibus orbis agebat.
At non Sidonium curis flagrantia corda
Ductorem, vigileſque metus haurire ſinebant
Dona ſoporiferæ noctis. Nam membra cubili
Erigit, & fulvi circumdat pelle leonis,

Qua ſuper inſtratos projectus gramine campi
Preſſerat ante toros. Tunc ad tentoria fratris
Fert greſſus vicina citos : nec degener ille
Belligeri ritus, taurino membra jacebat
Effultus tergo, & mulcebat triſtia ſomno.
Haud procul haſta viri terræ defixa propinquæ;
Et dira e ſumma pendebat cuſpide caſſis :
At clypeus circa, loricaque, & enſis, & arcus,
Et telum Baliare, ſimul tellure quieſcunt.
Juxta lecta manus, juvenes in Marte probati;
Et ſonipes ſtrato carpebat gramina dorſo.
Ut pepulere levem intrantis veſtigia ſomnum,
Heus! inquit, (pariterque manus ad tela ferebat)
Quæ te cura vigil feſſum, germane, fatigat?
Ac jam conſtiterat, ſocioſque in ceſpite fuſos
Incuſſa revocat caſtrorum ad munera planta.
Cum Libyæ ductor: Fabius me noctibus ægris,
In curas Fabius nos excitat: illa ſenectus,
Heu! fatis quæ ſola meis currentibus obſtat.
Cernis, ut armata circumfundare corona,
Et vallet clauſo collectos miles in orbe.
Verum, age, (nunc quoniam res artæ) percipe porro,
Quæ meditata mihi. Latos correpta per agros
Armenta aſſueto belli de more ſequuntur.
Cornibus arentes edicam innectere ramos,
Sarmentique leves fronti religare maniplos:
Admotus cum fervorem diſperſerit ignis,
Ut paſſim exſultent ſtimulante dolore juvenci,
Et vaga per colles cervice incendia jactent.
Tum terrore novo trepidus laxabit iniquas

Cuſtos excubias, majoraque nocte timebit.
Si cordi conſulta, (moras extrema recuſant)
Accingamur, ait. Gemino tentoria greſſu
Inde petunt. Ingens clypeo cervice repoſta
Inter equos, interque viros, interque jacebat
Capta manu ſpolia & rorantia cæde Maraxes;
Ac dirum, in ſomno ceu bella capeſſeret, amens
Clamorem tum forte dabat; dextraque tremente
Arma toro & notum quærebat fervidus enſem.
Huic Mago, inverſa quatiens ut diſpulit haſta
Bellantem ſomnum: Tenebris, fortiſſime ductor,
Iras compeſce, atque in lucem prœlia differ.
Ad fraudem, occultamque fugam, tutoſque receptus
Nunc nocte utendum eſt. Arentes nectere frondes
Cornibus, & latis accenſa immittere ſilvis
Armenta, oppoſiti referent quo clauſtra manipli,
Germanus parat, atque obſeſſa evellere caſtra.
Emergamus; & hic Fabio perſuadeat aſtus,
Non certare dolis. Nihil hinc cunctante, ſed acris
Incepti læto juvene, ad tentoria Acherræ
Feſtinant: cui parca quies, minimumque ſoporis;
Nec notum ſomno noctes æquare: feroci
Pervigil inſervibat equo, feſſumque levabat
Tractando, & frenis ora exagitata fovebat.
At ſocii renovant tela, arentemque cruorem
Ferro detergunt, & dant mucronibus iras.
Quid fortuna loci poſcat, quod tempus, & ipſi,
Quænam agitent, pandunt; & cœptis ire miniſtrum
Haud ſegnem hortantur. Diſcurrit teſſera caſtris:
Intentique docent, quæ ſint properanda, monentque

Quiſque ſuos: inſtat trepidis, ſtimulatque ruentes
Navus abire timor, dum cæca ſilentia, dumque
Majores umbræ. Rapida jam ſubdita peſte
Virgulta, atque aliis ſurgunt e cornibus ignes.
Hic vero ut, gliſcente malo & quaſſantibus ægra
Armentis capita, adjutæ pingueſcere flammæ
Cœpere, & vincens fumos erumpere vertex:
Per colles dumoſque, (lues agit atra) per altos
Saxoſi ſcopulos montis lymphata feruntur
Corpora anhela boum, atque obſeſſis naribus igni
Luctantur fruſtra rabidi mugire juvenci.
Per juga, per valles errat Vulcania peſtis,
Nuſquam ſtante malo; vicinaque litora fulgent.
Quam multa, affixus cœlo ſub nocte ſerena,
Fluctibus e mediis ſulcator navita ponti
Aſtra videt: quam multa videt, fervoribus atris
Cum Calabros urunt ad pinguia pabula ſaltus,
Vertice Gargani reſidens incendia paſtor.
At facie ſubita volitantum montibus altis
Flammarum, quis tunc cecidit cuſtodia forti,
Horrere, atque ipſos nullo ſpargente vagari
Credere, & indomitos paſci ſub collibus, ignes.
Cœlone exciderint, & magna fulmina dextra
Torſerit omnipotens, ac cæcis rupta cavernis
Fuderit egeſtas accenſo ſulfure flammas
Infelix tellus, media in formidine quærunt.
Jamque abeunt: fauceſque viæ citus occupat armis
Pœnus, & in patulos exſultans emicat agros.
Huc tamen uſque vigil proceſſerat arte regendi
Dictator, Trebiam & Tuſci poſt ſtagna profundi,

Eſſet ut Hannibali Fabium Romanaque tela
Evaſiſſe fatis. Quin & veſtigia pulſi
Et greſſus premeret caſtris, niſi ſacra vocarent
Ad patrios veneranda Deos. Tum, verſus ad Urbem,
Alloquitur juvenem, cui mos tramittere ſigna
Et belli ſummam primaſque jubebat habenas;
Atque his præformat dictis, fingitque monendo:
Si factis nondum, Minuci, te cauta probare
Erudiit Fortuna meis; nec ducere verba
Ad verum decus, ac pravis arcere valebunt.
Vidiſti clauſum Hannibalem. Nil miles & alæ
Juvere, aut denſis legio conferta maniplis.
[Teſtor te, ſolus clauſi, nec deinde morabor.]
Dis ſine me libare dapem, & ſollemnia ferre.
Nunc iterum, atque iterum vinctum vel montibus altis,
Amnibus aut rapidis (modo pugna abſiſtite) tradam.
Interea (crede experto, non fallimus) ægris
Nil moviſſe ſalus rebus. Sit gloria multis,
Et placeat, quippe egregium, proſternere ferro
Hoſtem; ſed Fabio ſic vos ſervaſſe triumphus.
Plena tibi caſtra atque intactus vulnere miles
Creditur: hos nobis (erit hæc tibi gloria) redde.
Jam cernes Libycum hunc vallo aſſultare leonem,
Jam prædas offerre tibi, jam vertere terga,
Reſpectantem adeo, atque iras cum fraude coquentem.
Claude, oro, caſtra; & cunctas ſpes eripe pugnæ.
Hæc monuiſſe fatis. Sed ſi compeſcere corda
Non datur oranti, magno te jure pioque
Dictator capere arma veto. Sic caſtra relinquens
Vallarat monitis, ac ſe referebat ad Urbem.

Ecce autem flatu claſſis Phœniſſa ſecundo
Litora Cajetæ Læſtrygonioſque receſſus
Sulcabat roſtris, portuſque intrarat apertos,
Ac totus multo ſpumabat remige pontus;
Cum trepidæ fremitu vitreis e ſedibus antri
Æquoreæ pelago ſimul emerſere ſorores,
Ac poſſeſſa vident infeſtis litora proris.
Tum magno percuſſa metu Nereïa turba,
Attonitæ propere refluunt ad limina nota,
Teleboï medio ſurgunt qua regna profundo,
Pumiceæque procul ſedes. Immanis in antro
Conditur abrupto Proteus, ac ſpumea late
Cautibus objectis rejectat cærula, vates.
Is poſtquam (ſat gnarus enim rerumque metuſque)
Per varias luſit formas, & terruit atri
Serpentis ſquamis, horrendaque ſibila torſit,
Aut fremuit torvo mutatus membra leone,
Dicite, ait, quæ cauſa viæ? Quiſve ora repente
Pervaſit pallor? Cur ſcire futura libido?
Ad quæ Cymodoce, Nympharum maxima natu
Italidum, Noſti noſtros, præſage, timores.
Quid Tyriæ claſſes, ereptaque litora nobis
Portendunt? Num migrantur Rhœteïa regna
In Libyam Superis? Aut hos Sarranus habebit
Navita jam portus? Patria num ſede fugatæ
Atlantem & Calpen extrema habitabimus antra?
Tum ſic, involvens repetita exordia, retro
Incipit ambiguus vates, reſeratque futura.
Laomedonteus Phrygia cum ſedit in Ida
Paſtor, &, errantes dumoſa per avia tauros

Arguta revocans ad roſcida paſcua canna,
Audivit ſacræ lentus certamina formæ:
Tum matris currus niveos agitabat olores,
Tempora ſollicitus litis ſervaſſe, Cupido.
Parvulus ex humero corytos & aureus arcus
Fulgebat, nutuque vetans trepidare parentem,
Monſtrabat gravidam telis ſe ferre pharetram.
Aſt alius nivea comebat fronte capillos;
Purpureos alius veſtis religabat amictus:
Cum ſic ſuſpirans roſeo Venus ore decoros
Alloquitur natos: Teſtis certiſſima veſtræ
Ecce dies pietatis adeſt. Quis credere ſalvis
Hoc auſit vobis? de forma atque ore (quid ultra
Jam ſupereſt rerum?) certat Venus. Omnia parvis
Si mea tela dedi blando medicata veneno,
Si veſter, cœlo ac terris qui fœdera ſancit,
Stat ſupplex, cum vultis, avus, victoria noſtra
Cypron Idumæas referat de Pallade palmas;
De Junone Paphos centum mihi fumet in aris.
Dumque hic aligeris inſtat Cytherea, ſonabat
Omne nemus gradiente Dea. Jam bellica virgo,
Ægide depoſita, atque aſſuetum caſſide crinem
Involvi tum comta tamen, pacemque ſerenis
Condiſcens oculis, ibat, lucoque ferebat
Prædicto ſacræ veſtigia concita plantæ.
Parte alia intrabat juſſis Saturnia ſilvis,
Judicium Phrygis & faſtus paſtoris & Idam
Poſt fratris latura toros: poſtrema nitenti
Affulſit vultu ridens Venus. Omnia circa
Et nemora & penitus frondoſis rupibus antra

Spirantem ſacro traxerunt vertice odorem.
Nec judex ſediſſe valet; feſſique nitoris
Luce cadunt oculi, ac metuit dubitaſſe videri.
Sed victæ fera bella Deæ vexere per æquor,
Atque exciſa ſuo pariter cum judice Troja eſt.
Tum pius Æneas, terris jactatus & undis,
Dardanios Itala poſuit tellure Penates.
Dum cete ponto innabunt, dum ſidera cœlo
Lucebunt, dum Sol Indo ſe litore tollet,
Hic regna, & nullæ regnis per ſecula metæ.
At vos, o natæ, currit dum immobile filum,
Hadriaci fugite infauſtas Saſonis arenas:
Sanguineis tumidus ponto miſcebitur undis
Aufidus, & rubros impellet in æquora fluctus:
Damnatoque Deûm quondam per carmina campo
Ætolæ rurſus Teucris pugnabitis umbræ.
Punica Romuleos quatient mox ſpicula muros,
Multaque Hasdrubalis fulgebit ſtrage Metaurus.
Hinc ille e furto genitus patruique piabit
Idem ultor patriſque necem: tum litus Eliſſæ
Implebit flammis, avelletque Itala Pœnum
Viſcera torrentem, & propriis ſuperabit in oris.
Huic Carthago armis, huic Africa nomine cedet.
Hic dabit ex ſeſe, qui tertia bella fatiget,
Et cinerem Libyæ ferat in Capitolia victor.
Quæ dum arcana Deûm vates evolvit in antro,
Jam monita & Fabium bellique equitumque magiſter
Exuerat mente, ac præceps tendebat in hoſtem.
Paſcere nec Pœno pravum ac nutrire furorem
Deerat, &, ut parvo majora ad prœlia damno

Eliceret, dabat interdum ſimulantia terga.
Non aliter, quam qui ſparſa per ſtagna profundi
Evocat e liquidis piſcem penetralibus eſca.
Cumque levem ſumma vidit jam nare ſub unda,
Ducit ſinuato captivum ad litora lino.
Fama furit, verſos hoſtes, Pœnumque ſalutem
Inveniſſe fuga: liceat ſi vincere, finem
Promitti cladum: ſed enim ditione carere
Virtutem, & pœnas vincentibus eſſe repoſtas.
Clauſurum jam caſtra ducem, rurſuſque referri
Vaginæ juſſurum enſes, reddatur in armis
Ut ratio, & purget miles, cur vicerit hoſtem.
Hæc vulgus: nec non Patrum Saturnia mentes
Invidiæ ſtimulo fodit & popularibus auris.
Tunc indigna fide cenſent optandaque Pœno,
Quæ mox haud parvo luerent damnata periclo.
Dividitur miles; Fabioque equitumque magiſtro
Imperia æquantur penitus. Cernebat, & expers
Irarum ſenior, magnas ne penderet alti
Erroris pœnas patria inconſulta, timebat.
Ac tum, multa putans ſecum, ut remeavit ab Urbe,
Partitus ſocias vires, vicina propinquis
Signa jugis locat, & ſpecula ſublimis ab alta
Non Romana minus ſervat, quam Punica caſtra.
Nec mora: disjecto Minucî vecordia vallo,
Perdendi ſimul & pereundi ardebat amore.
Quem poſtquam rapidum vidit procedere caſtris
Hinc Libys, hinc Fabius; ſimul accendere ſagaces
In ſubitum curas. Propere capere arma maniplis
Edicit, valliſque tenet munimine turmas

Auſonius. Torquet totas in prœlia vires
Pœnorum ductor, propellitque agmina voce:
Dum dictator abeſt, rape, miles, tempora pugnæ.
Non ſperata diu plano certamina campo
Offert ecce Deus. Quoniam data copia, longum
Detergete ſitum ferro, multoque cruore
Exſatiate, viri, plenos rubiginis enſes.
Atque ea cunctator penſabat ab aggere valli,
Perluſtrans campos oculis, tantoque periclo
Diſcere, quinam eſſet Fabius, te, Roma, dolebat.
Cui natus, juncta arma ferens, Dabit improbus, inquit,
Quas dignum, pœnas; qui per ſuffragia cæca
Invaſit noſtros hæc ad diſcrimina faſces.
Inſanæ ſpectate tribus. Pro lubrica roſtra,
Et vanis fora læta viris! Nunc munera Martis
Æquent imperio, & ſolem concedere nocti
Sciſcant imbelles. Magna mercede piabunt
Erroris rabiem, & noſtrum violaſſe parentem.
Tum ſenior, quatiens haſtam, lacrimiſque coortis:
Sanguine Pœnorum, juvenis, tam triſtia dicta
Sunt abolenda tibi. Patiarne ante ora manuſque
Civem deleri noſtras? Aut vincere Pœnum,
Me ſpectante, ſinam? Nos æquaviſſe minori,
Solvetur culpa, ſi ſunt mihi talia corda.
Jamque hoc (ne dubites) longævi, nate, parentis
Accipe, & æterno fixum ſub pectore ſerva:
Succenſere nefas patriæ: nec fœdior ulla
Culpa ſub extremas fertur mortalibus umbras.
Sic docuere ſenes. Quantus, qualiſque fuiſti,
Cum pulſus lare & extorris Capitolia curru

Intrares exſul! Tibi corpora cæſa, Camille,
Damnata quot ſunt dextra! Pacata fuiſſent
Ni conſulta viro, menſque impenetrabilis iræ;
Mutaſſentque ſolum ſceptris Æneïa regna,
Nullaque nunc ſtares terrarum vertice, Roma.
Pone iras, o nate, meas. Socia arma feramus.
Acceleremus opem. Jamque intermixta ſonabant
Claſſica, procurſuſque viros colliſerat acer.
Primus clauſtra manu portæ Dictator & altos
Disjecit poſtes, rupitque in prœlia curſum.
Non graviore movent venti certamina mole,
Odryſius Boreas, & Syrtim tollere pollens
Africus: obnixi cum bella furentia torquent,
Diſtraxere fretum, ac diverſa ad litora volvunt
Æquor quiſque ſuum; ſequitur ſtridente procella
Nunc huc, nunc illuc, raptum mare, & intonat undis.
Haud prorſus daret ullus honos, telluſque ſubacta
Phœnicum, & Carthago ruens, injuria quantum
Orta ex invidia decoris tulit: omnia namque
Dura ſimul devicta viro, metus, Hannibal, iræ,
Invidia, atque una Fama & Fortuna ſubactæ.
Pœnus ab excelſo rapidos decurrere vallo
Ut vidit, tremuere iræ, ceciditque repente
Cum gemitu ſpes haud dubiæ præſumta ruinæ:
Quippe aciem denſo circumvallaverat orbe,
Hauſurus clauſos conjectis undique telis.
Atque hic Dardanius pravo certamine ductor
Jam Styga & æternas intrarat mente tenebras.
Nam Fabium auxiliumque viri ſperare pudebat.
Cum ſenior, gemino complexus prœlia cornu,

Digitized by Google

Ulteriore ligat Pœnorum terga corona :
Et modo claudentes aciem , nunc extima , cingens
Clauſos ipſe tenet. Majorem ſurgere in arma ,
Majoremque dedit cerni Tirynthius. Altæ
Scintillant criſtæ , & (mirum) velocibus ingens
Per ſubitum membris venit vigor : ingerit haſtas ,
Averſumque premit telorum nubibus hoſtem.
Qualis poſt juvenem , nondum ſubeunte ſenecta ,
Rector erat Pylius bellis ætate ſecunda.
Inde ruens , Thurin , & Buten , & Marin , & Arſen
Dat leto , fiſumque manus conferre Mahalcen ,
Cui decus inſigne , & quæſitum cuſpide nomen.
Tum Garadum , largumque comæ proſternit Adherbem ,
Et geminas acies ſuperantem vertice Thylin ,
Qui ſummas alto prenſabat in aggere pinnas.
Eminus hos : gladio Sapharum , gladioque Monæſum ,
Et Morinum pugnas æris ſtridore cientem ,
Dexteriore gena ſedit cui letifer ictus ,
Perque tubam fixæ decurrens vulnere malæ ,
Extremo fluxit propulſus murmure ſanguis.
Proximus huic jaculo Naſamonius occidit Idmon.
Namque ſuper tepido lapſantem ſanguine , & ægra
Lubrica nitentem nequidquam evadere planta ,
Impacto proſternit equo , trepideque levantem
Membra afflicta ſolo preſſa violentius haſta
Implicuit terræ , telumque in cæde reliquit.
Hæret humi cornus motu tremefacta jacentis ,
Et campis ſervat mandatum affixa cadaver.
Nec non exemplo laudis furiata juventus ,
Sullæque , Craſſique ſimul , junctuſque Metello

Furnius, ac melior dextræ Torquatus, inibant
Prœlia, & unanimi vel morte emiſſe volebant
Spectari Fabio. Miſer hinc veſtigia retro
Dum rapit, & molem ſubducto corpore vitat
Intorti Bibulus ſaxi, atque in terga refertur,
Strage ſuper lapſus ſociûm, qua fibula morſus
Loricæ crebro laxata reſolverat ictu,
Accepit lateri, penituſque in viſcera adegit,
Exſtabat fixo quod forte cadavere, ferrum.
Heu ſortem necis! evaſit Garamantica tela
Marmaridumque manus, ut inerti cuſpide fuſus
Occideret, telo non in ſua vulnera miſſo.
Volvitur exanimis, turpatque decora juventa
Ora novus pallor; membris dimiſſa ſolutis
Arma fluunt, erratque niger per lumina ſomnus.
Venerat ad bellum Tyria Sidone, nepotum
Excitus prece, & auxilio ſocia arma ferebat,
Eoa tumidus pharetrati militis ala,
Gens Cadmi, Cleadas; fulva cui plurima paſſim
Caſſide, & aurato fulgebat gemma monili.
Qualis ubi Oceani renovatus Lucifer unda
Laudatur Veneri, & certat majoribus aſtris.
Oſtro ipſe, ac ſonipes oſtro, totumque per agmen
Purpura Agenoreis ſaturata micabat aenis.
Hic, avidum pugnæ, & tam clarum exſcidere nomen
Brutum exoptantem, varie nunc lævus in orbem,
Nunc dexter levibus flexo per devia gyris
Ludificatus equo, volucrem poſt terga ſagittam
Fundit, Achæmenio detrectans prœlia ritu.
Nec damnata manus, medio ſed (flebile) mento

Armigeri Caſcæ penetrabilis hæſit arundo,
Obliquumque ſecans ſurrecta cuſpide vulnus
Uventi ſerrum admovit tepeſacta palato.
At Brutus, diro caſu turbatus amici,
Auſum multa virum, & ſpargentem in vulnera ſævos
Fraude ſugæ calamos, jam nullis curſibus inſtat
Prendere cornipedis, ſed totam pectoris iram
Mandat atrox haſtæ, telumque volatile nodo
Excutit, ac ſummum, qua laxa monilia crebro
Nudabant verſu, tramitiit cuſpide pectus.
Labitur intento cornu transfoſſus, & una
Arcum læva cadens, dimiſit dextra ſagittam.
At non tam triſti ſortitus prœlia Marte
Phœbei Soractis honor Carmelus agebat:
Sanguine quippe ſuo jam Bagrada tinxerat enſem;
Dux rectorque Nubæ populi; jam fuſus eidem
Zeuſis, Amyclæi ſtirps impacata Phalanti,
Quem tulerat mater claro Phœniſſa Laconi.
Talia dum metuit, nec pugnæ fiſus in hoſte
Tam rapido, nec deinde fugæ, ſuadente pavore,
Per dumos miſer in vicina cacumina quercus
Repſerat, atque alta ſeſe occultabat in umbra
Hampſicus, inſiſtens tremulis ſub pondere ramis.
Hunc longa, multa orantem, Carmelus, & altos
Mutantem ſaltu ramos, tranſverberat haſta.
Ut, qui viſcatos populatur arundine lucos,
Dum nemoris celſi procera cacumina ſenſim
Subſtructa certat tacitus contingere meta,
Sublimem calamo ſequitur creſcente volucrem.
Effudit vitam, atque alte manante cruore

Membra pependerunt curvato exſanguia ramo.
Jamque in palantes ac verſos terga feroces
Pugnabant Itali, ſubitus cum mole pavenda
Terrificis Maurus prorumpit Tunger in armis.
Nigra viro membra, & furvi juga celſa trahebant
Cornipedes, totuſque novæ formidinis arte
Concolor æquabat liventia currus equorum
Terga; nec erectis ſimiles imponere criſtis
Ceſſarat pennas, aterque tegebat amictus.
Ceu quondam æternæ regnator noctis, ad imos
Cum fugeret thalamos, Hennæa virgine rapta
Egit nigrantem Stygia caligine currum.
At Cato, tum prima ſparſus lanugine malas,
Quod peperere decus Circæo Tuſcula dorſo
Mœnia, Laertæ quondam regnata nepoti,
Quanquam tardatos turbata fronte Latinos
Collegiſſe gradum videt, imperterritus ipſe
Ferrata calce atque effuſa largus habena
Cunctantem impellebat equum. Negat obvius ire;
Et trepidat caſſa ſonipes exterritus umbra.
Tum, celer in pugnam dorſo delatus ab alto
Alipedem planta currum premit, atque volanti
Aſſilit a tergo. Cecidere & lora repente,
Et ſtimuli: ferrumque ſuper cervice tremiſcens
Palluit infelix ſubducto ſanguine Maurus.
Ora rapit gladio, præfixaque cuſpide portat.
At ſævo Mavorte ferox perrumpit anhelum
Dictator cum cæde globum. Miſerabile viſu,
Vulneribus feſſum ac multo labente cruore
Ductorem cernit ſuprema ac fœda precantem.

Manavere genis lacrimæ, clypeoque paventem
Protegit, &, natum ſtimulans, Fortiſſime, labem,
Hanc pellamus, ait; Pœnoque ob mitia facta,
Quod nullos noſtris ignes diſperſerit agris,
Dignum expendamus pretium. Tunc, arte paterna
Ac ſtimulis gaudens, juvenis circumdata Pœnûm
Agmina deturbat gladio, campumque relaxat;
Donec Sidonius decederet æquore ductor.
Ceu, ſtimulante fame, rapuit cum Martius agnum
Averſo paſtore lupus, fetumque trementem
Ore tenet preſſo; tum, ſi veſtigia curſu
Auditis celeret balatibus obvia paſtor,
Jam ſibimet metuens, ſpirantem dentibus imis
Rejectat prædam, & vacuo fugit æger hiatu.
Tum demum terris, quas circumfuderat atra
Tempeſtas, Stygiæ tandem fugere tenebræ.
Torpebant dextræ, & ſeſe meruiſſe negabant
Servari, ſubitiſque bonis mens ægra natabat.
Ut, qui collapſa preſſi jacuere ruina,
Eruta cum ſubito membra, & nox atra receſſit;
Connivent, ſolemque pavent agnoſcere viſu.
Quîs actis, ſenior, numerato milite lætus,
Colles & tuto repetebat in aggere caſtra.
Ecce autem e media jam morte renata juventus,
Clamorem tollens ad ſidera, & ordine longo
Ibat ovans, Fabiumque decus, Fabiumque ſalutem
Certatim, & magna memorabant voce parentem.
Tum, qui partitis diſſederat ante maniplis,
Sancte, ait, o genitor, revocato ad lucis honorem
Si fas vera queri, cur nobis caſtra viroſque

Dividere eſt licitum? Patiens cur arma dediſti,
Quæ ſolus rexiſſe vales? Hoc munere lapſi
Æternas multo cum ſanguine vidimus umbras.
Ocius huc aquilas ſervataque ſigna referte.
Hic patria eſt: murique Urbis ſtant pectore in uno.
Tuque dolos, Pœne, atque aſtus tandem exue notos:
Cum ſolo tibi jam Fabio ſunt bella gerenda.
Hæc ubi dicta dedit, mille hinc (venerabile viſu)
Ceſpite de viridi ſurgunt properantius aræ.
Nec prius aut epulas, aut munera grata Lyæi
Fas cuiquam tetigiſſe fuit, quam multa precatus
In menſam Fabio ſacrum libavit honorem.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER VIII.

PRIMUS Agenoridum cedentia terga videre
Æneadis dederat Fabius: Romana parentem
Solum caſtra vocant, ſolum vocat Hannibal hoſtem:
Impatienſque moræ fremit. Ut ſit copia Martis,
Exſpectanda viri fata, optandumque ſub armis
Parcarum auxilium. Namque, hac ſpirante ſenecta,
Nequidquam ſeſe Latium ſperare cruorem.
Jam vero concors miles, ſigniſque relatis
Indiviſus honos, iterumque & rurſus eidem
Soli obluctandum Fabio, majoribus ægrum
Angebat curis. Lentando fervida bella
Dictator, cum multa adeo, tum miles egenus
Cunctarum ut rerum Tyrius foret, arte ſedendi
Egerat, & quanquam finis pugnaque manuque
Haud dum partus erat, jam bello vicerat hoſtem.
Quin etiam ingenio fluxi, ſed prima feroces,
Vaniloquum, Celtæ, genus ac mutabile mentis,
Reſpectare domos. Mærebant, cæde ſine ulla

(Inſolitum ſibi) bella geri, ſiccaſque cruore
Inter tela ſiti Mavortis hebeſcere dextras.
His ſuper internæ labes & civica vulnus
Invidia augebant: lævus conatibus Hannon
Ductoris non ulla domo ſubmittere Patres
Auxilia, aut ullis opibus juviſſe ſinebat.
Quis lacerum curis, & rerum extrema paventem
Ad ſpes armorum & furialia vota reducit
Præſcia Cannarum Juno, atque elata futuris.
Namque hac accitam ſtagnis Laurentibus Annam
Affatur voce, & blandis hortatibus implet:
Sanguine cognato juvenis tibi, Diva, laborat
Hannibal, a veſtro nomen memorabile Belo.
Perge, age, & inſanos curarum comprime fluctus.
Excute ſollicito Fabium. Sola illa Latinos
Sub juga mittendi mora. Jam diſcingitur armis.
Cum Varrone manus, & cum Varrone ferenda
Prœlia. Ne deſit fatis ad ſigna movenda.
Ipſa adero. Tendat jamdudum in Iapyga campum.
Huc Trebiæ rurſum & Thraſymeni fata ſequentur.
Tum Diva, Indigetis caſtis contermina lucis,
Haud, inquit, tua jus nobis præcepta morari.
Sit fas, ſit tantum, quæſo, retinere favorem
Antiquæ patriæ mandataque magna ſororis:
Quanquam inter Latios Annæ ſtet numen honores.
Multa retro rerum jacet, atque ambagibus ævi
Obtegitur denſa caligine merſa vetuſtas,
Cur Sarrana dicant Œnotri numina templo,
Regniſque Æneadum germana colatur Eliſſæ.
Sed preſſis ſtringam revocatam ab origine famam

Narrandi metis, breviterque antiqua revolvam.
Iliàco poſtquam deſerta eſt hoſpite Dido,
Et ſpes abrupta e medio, in penetralibus àtram
Feſtinat furibunda pyram. Tum corripit enſem
Certa necis, profugi donum exitiale mariti.
Deſpectus tædæ regnis ſe imponit Hiarbas,
Et tepido fugit Anna rogo. Quis rebus egenis
Ferret opem, Nomadum late terrente tyranno?
Battus Cyrenen molli tum forte fovebat
Imperio, mitis Battus, lacrimaſque dediſſe
Caſibus humanis facilis. Qui, ſupplice viſa,
Intremuit regum eventus, dextramque tetendit.
Atque ea, dum flavas bis tondet meſſor ariſtas,
Servata interea ſedes: nec longius uti
His opibus Battoque fuit. Nam ferre per æquor
Exitium miſeræ jam Pygmaliona docebat.
Ergo agitur pelago, Divis inimica ſibique,
Quod ſe non dederit comitem in ſuprema ſorori.
Donec jactatam laceris (miſerabile) velis
Fatalis turbo in Laurentes expulit oras.
Non cœli, non illa ſoli, non gnara colentum
Sidonis in Latia trepidabat naufraga terra.
Ecce autem Æneas, ſacro comitatus Iulo,
Jam regni compos, noto ſeſe ore ferebat.
Qui terræ defixam oculos, & multa timentem,
Ac deinde allapſam genibus lacrimantis Iuli,
Attollit, mitique manu intra limina ducit.
Atque ubi jam caſus adverſorumque pavorem
Hoſpitii lenivit honos, tum diſcere mæſta
Expoſcit cura letum infelicis Eliſſæ.

Cui ſic, verba trahens largis cum fletibus, Anna
Incipit, & blandas addit pro tempore voces:
Nate Dea, ſolus regni luciſque fuiſti
Germanæ tu cauſa meæ. Mors teſtis: & ille,
(Heu! cur non idem mihi tum?) rogus. Ora videre
Poſtquam eſt ereptum miſeræ tua, litore ſedit
Interdum, ſtetit interdum; ventoſque ſecuta
Infelix oculis, magno clamore vocabat
Æneam, comitemque tuæ ſe imponere ſolam
Orabat paterere rati. Mox turbida anhelum
Retulit in thalamos curſum, ſubitoque tremore
Subſtitit, & ſacrum timuit tetigiſſe cubile.
Inde amens, nunc ſideream fulgentis Iuli
Effigiem fovet amplexu: nunc tota repente
Ad vultus converſa tuos, ab imagine pendet.
Conqueriturque tibi, & ſperat reſponſa remitti.
Non unquam ſpem ponit amor. Jam tecta domumque
Deſerit, & rurſus portus furibunda reviſit,
Si qui te referant converſo flamine venti.
Ad magicas etiam fallax atque improba gentis
Maſſylæ levitas deſcendere compulit artes.
Heu ſacri vatum errores! Dum numina noctis
Eliciunt, ſpondentque novis medicamina curis,
Quod vidi decepta nefas! Congeſſit in atram
Cuncta tui monumenta pyram, & non proſpera dona.
Tum ſic Æneas dulci repetitus amore:
Tellurem hanc juro, vota inter noſtra frequenter
Auditam vobis; juro caput, Anna, tibique
Germanæque tuæ dilecti, invitus, Iuli,
Reſpiciens, ægerque animi tum regna reliqui

Veſtra, nec abſceſſem thalamo, ni magna minatus
Meque ſua ratibus dextra impoſuiſſet, & alto
Egiſſet rapidis claſſem Cyllenius Euris.
Sed cur, (heu ſeri monitus!) cur tempore tali
Incuſtodito ſævire dediſtis amori?
Contra ſic infit, volvens vix murmur anhelum
Inter ſingultus, labiiſque trementibus Anna:
Nigro forte Jovi, cui tertia regna laborant,
Atque atri ſociæ thalami nova ſacra parabam,
Quis ægram mentem & trepidantia corda levaret
Infelix germana tori; furvaſque trahebam
Ipſa manu, properans ad viſa pianda, bidentes.
Namque aſper ſomno dirus me impleverat horror,
Terque ſuam Dido, ter cum clamore vocarat,
Et læta exſultans oſtenderat ora Sychæus.
Quæ dum abigo menti, &, ſub lucem ut viſa ſecundent,
Oro cœlicolas, ac vivo purgor in amni;
Illa, cito paſſu perveƈta ad litora, mutæ
Oſcula, qua ſteteras, bis terque infixit arenæ.
Deinde amplexa ſinu late veſtigia fovit;
Ceu cinerem orbatæ preſſant ad peƈtora matres.
Tum rapido præceps curſu, reſolutaque crinem,
Evaſit propere in celſam, quam ſtruxerat ante
Magna mole, pyram: cujus de ſede dabatur
Cernere cunƈta freta & totam Carthaginis urbem.
Hic Phrygiam veſtem & baccatum induta monile,
Poſtquam illum infelix hauſit, quo munera primum
Sunt conſpeƈta, diem, & convivia mente reduxit,
Feſtaſque adventu menſas, toque ordine Trojæ
Narrantem longos, ſe pervigilante, labores,

In portus amens.rorantia lumina flexit.
[Atque hæc ſparſa comam Divis in morte profudit:]
Di longæ noctis, quorum jam numina nobis
Mors inſtans majora facit, precor, inquit, adeſte,
Et placidi victos ardore admittite manes.
Æneæ conjux, Veneris nurus, ulta maritum,
Vidi conſtructas noſtræ Carthaginis arces.
Nunc ad vos magni deſcendet corporis umbra.
Me quoque fors dulci quondam vir notus amore
Exſpectat, curas cupiens æquare priores.
Hæc dicens, enſem media in præcordia adegit,
Enſem Dardanii quæſitum in pignus amoris.
Viderunt comites, triſtique per atria planctu
Concurrunt: magnis reſonant ululatibus ædes.
Accepi infelix, diriſque exterrita fatis,
Ora manu lacerans, lymphato regia curſu
Tecta peto, celſoſque gradus evadere nitor.
Ter diro fueram conata incumbere ferro,
Ter cecidi exanimæ membris revoluta ſororis.
Jamque ferebatur vicina per oppida rumor.
Tum Cyrenæam fatis agitantibus urbem
Devenio; hinc veſtris pelagi vis appulit oris.
Motus erat, placidumque animum mentemque quietam
Troïus in miſeram rector ſuſceperat Annam.
Jamque omnes luctus omneſque e pectore curas
Diſpulerat, Phrygiis nec jam amplius advena tectis
Illa videbatur. Tacito nox atra ſopore
Cuncta per & terras & lati ſtagna profundi
Condiderat, triſti cum Dido ægerrima vultu
Has viſa in ſomnis germanæ effundere voces:

His, ſoror, in tectis longæ indulgere quieti,
Heu! nimium ſecura, potes? Nec, quæ tibi fraudes
Tendantur, quæ circumſtent diſcrimina, cernis?
Ac nondum noſtro infauſtos generique ſoloque
Laomedonteæ noſcis telluris alumnos?
Dum cœlum rapida ſtellas vertigine volvet,
Lunaque fraterno luſtrabit lumine terras:
Pax nulla Æneadas inter Tyrioſque manebit.
Surge, age, jam tacitas ſuſpecta Lavinia fraudes
Molitur, dirumque nefas ſub corde volutat.
Præterea (ne falſa putes hæc fingere ſomnum)
Haud procul hinc parvo deſcendens fonte Numicus
Labitur, & leni per valles volvitur amne.
Huc rapies, germana, viam tutoſque receptus.
Te ſacra excipient hilares in flumina Nymphæ,
Æternumque Italis numen celebrabere in oris.
Sic fata in tenuem Phœniſſa evanuit auram.
Anna novis ſomno excutitur perterrita viſis,
Itque timor totos gelido ſudore per artus.
Tunc, ut erat tenui corpus velamine tecta,
Proſiluit ſtratis, humilique egreſſa feneſtra
Per patulos currit plantis pernicibus agros:
Donec arenoſo (ſic fama) Numicius illam
Suſcepit gremio, vitreiſque abſcondidit antris.
Orta dies totum radiis impleverat orbem,
Cum nullam Æneadæ thalamis Sidonida nacti,
Et Rutulum magno errantes clamore per agrum,
Vicini ad ripas fluvii manifeſta ſequuntur
Signa pedum, dumque inter ſe mirantur, ab alto
Amnis aquas curſumque rapit. Tum ſedibus imis.

Inter cæruleas viſa eſt reſidere ſorores
Sidonis, & placido Teucros affarier ore.
Ex illo primis anni celebrata diebus
Per totam Auſoniam venerando numine culta eſt.
Hanc poſtquam in triſtes Italûm Saturnia pugnas
Hortata eſt, celeri ſuperum petit æthera curru,
Optatum Latii tandem potura cruorem.
Diva Deæ parere parat, magnumque Libyſſæ
Ductorem gentis nulli conſpecta petebat.
Ille, virûm cœtu tum forte remotus ab omni,
Incertos rerum eventus bellique volutans,
Anxia ducebat vigili ſuſpiria voce.
Cui Dea ſic dictis curas ſolatur amicis:
Qnid tantum ulterius, rex o fortiſſime gentis
Sidoniæ, ducis cura ægreſcente dolorem?
Omnis jam placata tibi manet ira Deorum,
Omnis Agenoridis rediit favor. Eia, age, ſegnes
Rumpe moras, rape Marmaricas in prœlia vires.
Mutati faſces. Jam bellum atque arma Senatus
Ex inconſulto poſuit Tirynthius heros:
Cumque alio tibi Flaminio ſunt bella gerenda.
Me tibi, ne dubites, ſummi matrona Tonantis
Miſit. Ego Œnotris æternum numen in oris
Concelebror, veſtri generata e ſanguine Beli.
Haud mora ſit: rapido belli rape fulmina curſu,
Celſus Iapygios qua ſe Garganus in agros
Explicat. Haud longe tellus. Huc dirige ſigna.
[Hæc, ut Roma cadat, ſat erit victoria Pœnis.]
Dixit, & in nubes humentia ſuſtulit ora.
Cui dux, promiſſæ revireſcens pignore laudis:

Nympha, decus generis, quo non ſacratius ullum
Numen, ait, nobis, felix oblata ſecundes.
Aſt ego te, compos pugnæ, Carthaginis arce
Marmoreis ſiſtam templis, juxtaque dicabo
Æquatam gemino ſimulacri munere Dido.
Hæc fatus ſocios ſtimulat tumefactus ovantes:
Pone graves curas tormentaque lenta ſedendi,
Fatalis Latio miles. Placavimus iras
Cœlicolûm: redeunt Divi. Finita maligno
Hinc Fabio imperia & mutatos Conſule faſces
Nuntio. Nunc dextras mihi quiſque atque illa referto;
Quæ Marte excluſus promittere magna ſolebas.
En, numen patrium ſpondet majora peractis.
Vellantur ſigna, ac Diva ducente petamus
Infauſtum Phrygibus Diomedis nomine campum.
Dumque Arpos tendunt inſtincti pectora Pœni,
Subnixus rapto plebeji muneris oſtro,
Sævit jam Roſtris Varro, ingentique ruinæ
Feſtinans aperire locum, fata admovet Urbi.
Atque illi ſine luce genus, ſurdumque parentum
Nomen, & immodice vibrabat in ore canoro
Lingua procax. Hinc auctus opes, larguſque rapinæ
Infima dum vulgi fovet, oblatratque Senatum;
Tantum in quaſſata bellis caput extulit urbe,
Momentum ut rerum & fati foret arbiter unus,
Quo conſervari Latium victore puderet.
Hunc Fabios inter, ſacrataque nomina Marti
Scipiadas, interque Jovi ſpolia alta ferentem
Marcellum, faſtis labem ſuffragia cæca
Addiderant, Cannaſque malum exitiale fovebat

Ambitus, & Grajo funeſtior æquore campus.
Idem, ut turbarum ſator, atque accendere ſollers
Invidiam, pravuſque togæ, ſic debilis arte
Belligera, Martemque rudis verſare, nec ullo
Spectatus ferro, lingua ſperabat adire
Ad dextræ decus, atque e Roſtris bella ciebat.
Ergo alacer, Fabiumque moræ increpitare profeſſus;
Ad vulgum in Patres & ovantia verba ferebat.
Vos, quorum imperium eſt, Conſul præcepta modumque
Bellandi poſco. Sedeone, an montibus erro,
Dum mecum Garamas & aduſtus corpora Maurus
Dividit Italiam? An ferro, quo cingitis, utor?
Exaudi, bone Dictator, quid Martia plebes
Imperitet. Pelli Libyas, Romamque levari
Hoſte jubet. Num feſtinant, quos plurima paſſos
Tertius exurit lacrimoſis caſibus annus?
Ite igitur, capite arma, viri. Mora ſola triumpho
Parvum iter eſt. Quæ prima dies oſtenderit hoſtem,
Et Patrum regna & Pœnorum bella reſolvet.
Ite alacres, Latia devinctum colla catena
Hannibalem, Fabio, ducam, ſpectante, per Urbem.
Hæc poſtquam increpuit, portis arma incitus effert,
Impellitque moras, veluti cum carcere rupto
Auriga indocilis totas effundit habenas,
Et, præceps trepida pendens in verbera planta,
Impar fertur equis; fumat male concitus axis,
Ac frena incerto fluitant diſcordia curru.
Cernebat Paullus (namque huic communia Campus
Jura atque arma tulit) labi, mergente ſiniſtro
Conſule, res, peſſumque dari: ſed mobilis ira

Turbati vulgi, ſignataque mente cicatrix
Undantes ægro frenabat corde dolores.
Nam cum perdomita eſt armis juvenilibus olim
Illyris ora viri, nigro allatraverat ore
Victorem invidia, & ventis jactarat iniquis.
Hinc inerat metus & duræ reverentia plebis.
Sed genus admotum Superis, ſummumque per altos
Attingebat avos cœlum. Numerare parentem
Aſſaracum retro præſtabat Amulius auctor,
Aſſaracuſque Jovem: nec, qui ſpectaſſet in armis,
Abnueret genus. Huic Fabius jam caſtra petenti:
Si tibi cum Tyrio credis fore maxima bella
Ductore, invitus vocem hanc e pectore rumpam,
Fruſtraris, Paulle, Auſoniam. Te prœlia dira,
Teque hoſtis caſtris gravior manet: aut ego multo
Nequidquam didici caſus prænoſcere Marte.
Spondentem audivi, (piget, heu! tædetque ſenectæ,
Si, quas proſpicio, reſtat paſſura ruinas!)
Cum duce tam fauſti Martis, qua viderit hora,
Sumturum pugnam. Quantum nunc, Paulle, ſupremo
Abſumus exitio, vocem hanc ſi Conſulis ardens
Audivit Pœnus! Jam laris obvia credo
Stat campis acies, exſpectaturque ſub ictu
Alter Flaminius. Quantos, inſane, ciebis
Varro viros! Tu, (pro Superi!) tu protinus arma?
Tu campum noſcas ante, exploreſque trahendo
Quantum hoſti victus. Tu non, quæ copia rerum,
Quæ natura loci, quod ſit, rimabere ſollers,
Armorum genus? Et ſtantem ſuper omnia tela
Fortunam aſpicies? Fer, Paulle, in devia recti

Pectora : cur, uni patriam ſi affligere fas eſt,
Uni ſit ſervare nefas ? Eget improbus arto
Jam victu Libys, &, belli fervore retuſo,
Laxa fides ſociûm eſt. Non hic domus hoſpita tecto
Invitat patrio, non fidæ mœnibus urbes
Excipiunt, renovatque pari ſe pube juventus.
Tertia vix ſupereſt, crudo quæ venit Hibero,
Turba virûm. Perſta, & lenti meditamina belli
Cautus ama. Si qua interea invitaverit aura,
Annueritque Deus, velox accede ſecundis.
Cui breviter mæſto Conſul ſic ore viciſſim :
Mecum erit hæc prorſus pietas, mentemque feremus
In Pœnos, invicte, tuam. Nec me unica fallit
Cunctandi ratio, qua, te graſſante, ſeneſcens
Hannibal oppreſſum vidit conſidere bellum.
Sed quænam ira Deûm ? Conſul datus alter, opinor,
Auſoniæ eſt, alter Pœnis. Trahit omnia ſecum,
Et metuit demens, alio ne Conſule Roma
Concidat. E Tyrio conſortem accite Senatu :
Non tam ſæva volet. Nullus, qui portet in hoſtem,
Sufficit inſano ſonipes. Incedere noctis
Quæ tardent curſum, tenebras dolet : itque ſuperbus
Tantum non ſtrictis mucronibus ; ulla retardet
Ne pugnas mora, dum vagina ducitur enſis.
Tarpejæ rupes, cognataque ſanguine nobis
Tecta Jovis, quæque arce ſua nunc ſtantia linquo
Mœnia felicis patriæ, quocunque vocabit
Summa ſalus, teſtor, ſpreto diſcrimine, iturum.
Sed ſi ſurda mihi pugnabunt caſtra monenti,
Haud ego vos ultra, nati, dulcemque morabor

Aſſaraci de gente domum; ſimilemve videbit
Varroni Paullum redeuntem ſaucia Roma.
Sic tum diverſa turbati mente petebant
Caſtra duces. At prædictis jam ſederat arvis
Ætolos Pœnus ſervans ad prœlia campos.
Non alias majore virûm, majore ſub armis
Agmine cornipedum concuſſa eſt Itala tellus.
Quippe extrema ſimul gentique Urbique timebant;
Nec ſpes certandi plus uno Marte dabatur.
Faunigenæ ſocio bella invaſere Sicano
Sacra manus Rutuli, ſervant qui Daunia regna,
Laurentique domo gaudent, & fonte Numici:
Quos Caſtrum, Phrygibuſque gravis quondam Ardea miſit,
Quos celſo devexa jugo Junonia ſedes
Lanuvium, atque altrix caſti Collatia Bruti.
Quique immite nemus Triviæ, quique oſtia Tuſci
Amnis amant, tepidoque fovent Almone Cybelen:
Hinc Tibur, Catille, tuum, ſacriſque dicatum
Fortunæ Præneſte jugis, Antemnaque priſco
Cruſtumio prior, atque habiles ad aratra Labici:
Nec non ſceptriferi qui potant Thybridis undam,
Quique Anienis habent ripas, gelidoque rigantur
Simbruvio, raſtriſque domant Æquicula rura.
His Scaurus monitor. Tenero tunc Scaurus in ævo;
Sed jam ſigna dabat naſcens in ſecula virtus.
Non illis ſolitum criſpare haſtilia campo,
Nec mos pennigeris pharetram impleviſſe ſagittis;
Pila volunt, brevibuſque habiles mucronibus enſes:
Ære caput tecti ſurgunt ſuper agmina criſtis.
At quos ipſius menſis ſepoſta Lyæi

Setia, & incelebri miſerunt valle Velitræ,
Quos Cora, quos ſpumans immiti Signia muſto;
Et quos peſtifera Pomptini uligine campi,
Qua Saturæ nebuloſa palus reſtagnat, & atro
Liventes cœno per ſqualida turbidus arva
Cogit aquas Ufens, atque inficit æquora limo,
Ducit avis pollens, nec dextra indignus avorum
Scævola, cui diræ cælatur laudis honora
Effigie clypeus. Flagrant altaribus ignes,
Tyrrhenûm valli medio ſtat Mucius ira
In ſemet verſa, ſævitque in imagine virtus.
Tunc icti ſpecie ruere acri in bella magiſtro.
Cernitur effugiens ardentem Porſena dextram.
Quis Circæa juga, & ſcopuloſi verticis Anxur,
Hernicaque impreſſo raduntur vomere ſaxa,
Quis putri pinguis ſulcaris Anagnia gleba,
Sulla Ferentinis Privernatumque maniplis
Ducebat ſimul excitis: Soræque juventus
Addita fulgebat telis. Hic Scaptia pubes,
Hic Fabrateriæ vulgus; nec monte nivoſo
Deſcendens Atina aberat, detritaque bellis
Sueſſa, atque a duro Fruſino haud imbellis aratro.
At, qui, Fibreno miſcentem flumina, Lirim
Sulfureum, tacitiſque vadis ad litora lapſum,
Accolit, Arpinas, accita pube Venafro
Ac Larinatum dextris, ſocia hiſpidus arma
Commovet, atque viris ingens exhaurit Aquinum.
Tullius æratas raptabat in agmina turmas,
Regia progenies, & Tullo ſanguis ab alto.
Indole pro! quanta juvenis, quantumque daturus

Auſoniæ populis ventura in ſecula civem!
Ille, ſuper Gangen, ſuper exauditus & Indos,
Implebit terras voce, & furialia bella
Fulmine compeſcet linguæ, nec deinde relinquet
Par decus eloquii cuiquam ſperare nepotum.
Ecce inter primos Therapnæo a ſanguine Clauſi
Exſultat rapidis Nero non imitabilis auſis.
Hunc Amiterna cohors, & Bactris nomina ducens
Caſperia, hunc Foruli, magnæque Reate dicatum
Cœlicolûm Matri, nec non habitata pruinis
Nurſia, & a Tetrica comitantur rupe cohortes.
Cunctis haſta decus, clypeuſque refertur in orbem,
Conique implumes, ac lævo tegmina crure.
Ibant, & læti pars Sancum voce canebant
Auctorem gentis, pars laudes ore ferebant,
Sabe, tuas, qui de proprio cognomine primus
Dixiſti populos magna ditione Sabinos.
Quid, qui Picenæ ſtimulat telluris alumnos,
Horridus & ſquamis & equina Curio criſta?
Pars belli quam magna venit! Non æquore verſo
Tam creber fractis albeſcit fluctus in undis:
Nec cœtu leviore, ubi mille per agmina virgo
Lunatis acies imitatur Martia peltis,
Perſtrepit & tellus & Amazonius Thermodon.
Hic &, quos paſcunt ſcopuloſæ rura Numanæ,
Et quîs litoreæ fumant altaria Cupræ,
Quique Truentinas ſervant cum flumine turres,
Cernere erat: clypeata procul ſub ſole coruſco
Agmina ſanguinea vibrant in nubila luce.
Stat fucare colus nec Sidone vilior Ancon,

Murice nec Libyco : ſtatque humectata Vomano
Hadria, & inclemens hirſuti ſignifer Aſcli.
Hoc Picus, quondam nomen memorabile ab alto
Saturno, ſtatuit genitor, quem carmine Circe
Exutum formæ volitare per æthera juſſit,
Et ſparſit plumis croceum fugientis honorem.
Ante (ut fama docet) tellus poſſeſſa Pelaſgis,
Quis Æſis regnator erat, fluvioque reliquit
Nomen, & a ſeſe populos tum dixit Aſilos.
Sed non ruricolæ firmarunt robore caſtra
Deteriore, cavis venientes montibus, Umbri.
Hos Æſis Sapiſque lavant, rapidaſque ſonanti
Vertice contorquens undas per ſaxa Metaurus,
Et lavat ingentem perfundens flumine ſacro
Clitumnus taurum, Narque albeſcentibus undis
In Thybrim properans, Tiniæque inglorius humor,
Et Clanis, & Rubico, & Senonum de nomine Sena.
Sed pater ingenti medios illabitur amne
Albula, & admota perſtringit mœnia ripa.
His urbes Arna, & lætis Mevania pratis,
Hiſpellum, & duro monti per ſaxa recumbens
Narnia, & infeſtum nebulis humentibus olim
Iguvium, patuloque jacens ſine mœnibus arvo
Fulginia: his populi fortes Amerinus, & armis
Vel raſtris laudande Camers, his Saſſina dives
Lactis, & haud parci Martem coluiſſe Tudertes.
Ductor Piſo viros ſpernaces mortis agebat
Ora puer, pulcherque habitum: ſed corde ſagaci
Æquabat ſenium, atque aſtu ſuperaverat annos.
Is primam ante aciem pictis radiabat in armis;

Arſacidum & fulvo micat ignea gemma monili.
Jamque per Etruſcos legio completa maniplos
Rectorem magno ſpectabat nomine Galbam.
Huic genus orditur Minos, inviſaque tauro
Paſiphae, clarique dehinc ſtant ordine patres.
Lectos Cære viros, lectos Cortona ſuperbi
Tarcontis domus & veteres miſere Graviſcæ.
Nec non Argolico dilectum litus Haleſo
Alſium, & obſeſſæ campo ſqualente Fregellæ.
Affuit & ſacris interpres fulminis alis
Fæſula, & antiquus Romanis mœnibus horror
Cluſinum vulgus; cum, Porſena magne, jubebas
Nequidquam pulſos Romæ imperitare Superbos.
Tunc quos a niveis exegit Luna metallis,
Inſignis portu, quo non ſpatioſior alter
Innumeras cepiſſe rates, & claudere pontum,
Mæoniæque decus quondam Vetulonia gentis.
Biſſenos hæc prima dedit præcedere faſces,
Et junxit totidem tacito terrore ſecures:
Hæc altas eboris decoravit honore curules,
Et princeps Tyrio veſtem prætexuit oſtro:
Hæc eadem pugnas accendere protulit ære.
His mixti Nepeſina cohors Æquique Faliſci,
Quique tuos, Flavina, focos, Sabatia quique
Stagna tenent Ciminique lacum, qui Sutria tecta
Haud procul, & ſacrum Phœbo Soracte frequentant.
Spicula bina gerunt; capiti cudone ferino
Sat cautum: Lycios damnant haſtilibus arcus.
Hæ bellare acies norant. At Marſica pubes
Et bellare manu, & chelydris cantare ſoporem,

Vipereumque herbis hebetare & carmine dentem.
Æetæ prolem Angitiam mala gramina primam
Monſtraviſſe ferunt, tactuque domare venena,
Et lunam excuſſiſſe polo, ſtridoribus amnes
Frenantem, ac ſilvis montes nudaſſe vocatis.
Sed populis nomen poſuit metuentior hoſpes;
Cum fugeret Phrygios trans æquora Marſya Crenos,
Mygdoniam Phœbi ſuperatus pectine loton.
Marruvium, veteris celebratum nomine Marri,
Urbibus eſt illis caput, interiorque per udos
Alba ſedet campos, pomiſque rependit ariſtas.
Cetera in obſcuro famæ, & ſine nomine, vulgi
Sed numero caſtella valent: conjungitur acer
Pelignus, gelidoque rapit Sulmone cohortes.
Nec cedit ſtudio Sidicinus ſanguine miles,
Quem genuere Cales. Non parvus conditor urbi
(Ut fama eſt) Calais, Boreæ quem rapta per auras
Orithyia vago Geticis nutrivit in antris.
Haud ullo levior bellis Veſtina juventus
Agmina denſavit, venatu dura ferarum:
Quæ, Fiſcelle, tuas arces, Pinnamque virentem,
Paſcuaque haud tarde redeuntia tondet Avellæ;
Marrucina ſimul Frentanis æmula pubes
Corfinî populos, magnumque Teate trahebat.
Omnibus in pugna fertur ſparus, omnibus alto
Aſſuetæ volucrem cœlo demittere fundæ.
Pectora pellis obit cæſi venatibus urſi.
Jam vero, quos dives opum, quos dives avorum
E toto dabat ad bellum Campania tractu,
Ductorum adventu vicinis ſedibus Oſci

Servabant; Sinueſſa tepens, fluctuque ſonorum
Vulturnum, quaſque evertere ſilentia, Amyclæ,
Fundique, & regnata Lamo Cajeta, domuſque
Antiphatæ compreſſa freto, ſtagniſque paluſtre
Liternum, & quondam fatorum conſcia Cyme:
Illic Nuceria, & Gaurus navalibus apta,
Prole Dicarchea; multo cum milite Graja
Illic Parthenope, ac Pœno non pervia Nola,
Alliſæ, & Clanio contemtæ ſemper Acerræ:
Sarraſtis etiam populos totaſque videres
Sarni mitis opes: illic, quos ſulfure pingues
Phlegræi legere ſinus, Miſenus, & ardens
Ore giganteo ſedes Ithaceſia Baji;
Non Prochyte, non ardentem ſortita Typhœa
Inarime, non antiqui ſaxoſa Telonis
Inſula, nec parvis aberat Calatia muris;
Surrentum, & pauper ſulci cerealis Abella:
In primis Capua, heu! rebus ſervare ſerenis
Inconſulta modum, & pravo peritura tumore.
Lævos rectoris formabat Scipio bello.
Ille viris pila, & ferro circumdare pectus
Addiderat; leviora domo de more parentum
Geſtabant tela, ambuſtas ſine cuſpide cornos:
Aclydis uſus erat, factæque ad rura bipennes.
Ipſe inter medios venturæ ingentia laudis
Signa dabat, vibrare ſudem, tramittere ſaltu
Murales foſſas, undoſum frangere nando
Indutus thoraca vadum: ſpectacula tanta
Ante acies virtutis erant. Sæpe alite planta
Ilia perfoſſum, & campi per aperta volantem

Ipſe pedes prævertit equum: ſæpe arduus idem
Caſtrorum ſpatium & ſaxo tramiſit & haſta:
Martia frons, facileſque comæ, nec pone retroque
Cæſaries brevior: flagrabant lumina miti
Aſpectu, gratuſque inerat viſentibus horror.
Affuit & Samnis, nondum vergente favore
Ad Pœnos; ſed nec veteri purgatus ab ira.
Qui Batulum, Nucraſque metunt, Boviania quique
Exagitant luſtra, aut Caudinis faucibus hærent,
Et quos aut Rufræ, quos aut Æſernia, quoſve
Obſcura incultis Herdonia miſit ab agris.
Bruttius haud diſpar animorum, unaque juventus
Lucanis excita jugis, Hirpinaque pubes
Horrebat telis, & tergo hirſuta ferarum.
Hos venatus alit. Luſtra incoluere, ſitimque
Avertunt fluvio, ſomnique labore parantur.
Additur his Calaber, Sallentinæque cohortes,
Nec non Brundiſium, quo deſinit Itala tellus.
Parebat legio audaci permiſſa Cethego.
Cui ſocias vires, atque indiſcreta maniplis
Arma recenſebant, nunc ſeſe oſtendere miles
Leucoſiæ e ſcopulis, nunc quem Picentia Pæſto
Miſit, & exhauſtæ mox Pœno Marte Cerillæ,
Nunc Silarus quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt
Duritiem lapidum merſis inoleſcere ramis.
Ille & pugnacis laudavit tela Salerni
Falcatos enſes, & quæ Buxentia pubes
Aptabat dextris irraſæ robora clavæ.
Ipſe, humero exſertus gentili more parentum,
Difficili gaudebat equo, roburque juventæ

Flexi cornipedis duro exercebat in ore.
Vos etiam acciſæ deſolatæque virorum
Eridani gentes, nullo attendente Deorum
Votis tunc veſtris, caſura ruiſtis in arma.
Certavit Mutinæ quaſſata Placentia bello:
Mantua mittenda certavit pube Cremonæ,
Mantua Muſarum domus, atque ad ſidera cantu
Evecta Aonio, & Smyrnæis æmula plectris.
Tum Verona Atheſi circumflua, & undique ſollers
Arva coronantem nutrire Faventia pinum.
Vercellæ, fuſcique ferax Pollentia villi,
Et quondam Teucris comes in Laurentia bella
Ocni priſca domus, parvique Bononia Rheni.
Quique gravi remo, limoſis ſegniter undis,
Lenta paludoſæ proſcindunt ſtagna Ravennæ.
Tum Trojana manus, tellure antiquitus orti
Euganea, profugique ſacris Antenoris oris.
Nec non cum Venetis Aquileja ſuperfluit armis.
Tum pernix Ligus, & ſparſi per ſaxa Vagenni
In decus Hannibalis duros miſere nepotes.
Maxima tot populis rector fiducia Brutus
Ibat, & hortando notum accendebat in hoſtem.
Læta viro gravitas, ac mentis amabile pondus,
Et ſine triſtitia virtus. Non ille rigoris
Ingratas laudes, nec nubem frontis amabat,
Nec famam lævo quærebat limite vitæ.
Addiderat ter mille viros, in Marte ſagittæ
Expertos, fidus Sicula regnator ab Ætna.
Non totidem Ilva viros, ſed lectos cingere ferrum,
Armarat patrio, quo nutrit bella, metallo.

Ignoſſet, quamvis avido committere pugnam,
Varroni, quicunque ſimul tot tela videret.
Tantis agminibus Rhœteo litore quondam
Fervere, cum magnæ Trojam invaſere Mycenæ,
Mille rates vidit Leandrius Helleſpontus.
Ut ventum ad Cannas, urbis veſtigia priſcæ,
Defigunt diro ſigna infelicia vallo.
Nec, tanta miſeris jamque impendente ruina,
Ceſſarunt Superi vicinas prodere clades.
Per ſubitum attonitis pila exarſere maniplis,
Et celſæ toto ceciderunt aggere pinnæ,
Nutantique ruens proſtravit vertice ſilvas
Garganus, fundoque imo mugivit anhelans
Aufidus, & magno late diſtantia ponto
Terruerunt pavidos accenſa Ceraunia nautas.
Quæſivit Calaber, ſubducta luce repente
Immenſis tenebris, & terram & litora Sipus:
Obſeditque frequens caſtrorum limina bubo.
Nec denſæ trepidis apium ſe involvere nubes
Ceſſarunt aquilis: non unus crine coruſco
Regnorum everſor rubuit letale cometes.
Caſtra quoque & vallum rabidæ ſub nocte ſilenti
Irrupere feræ, raptique ante ora paventum
Adjunctos vigilis ſparſerunt membra per agros.
Ludificante etiam terroris imagine ſomnos,
Gallorum viſi buſtis erumpere manes:
Terque quaterque ſolo penitus tremuere revulſæ
Tarpejæ rupes, atque atro ſanguine flumen

Manavit Jovis in templis, lacrimæque vetuſta
Effigie patris large fluxere Quirini.
Major & horrificis ſeſe extulit Allia ripis.
Non Alpes ſedere loco, non nocte dieve
Ingentes inter ſtetit Apenninus hiatus.
Axe ſuper medio, Libyes a parte, coruſcæ
In Latium venere faces, ruptuſque fragore
Horriſono polus, & vultus patuere Tonantis.
Ætnæos quoque contorquens e cautibus ignes
Vesbius intonuit, ſcopuliſque in nubila jactis
Phlegræus tetigit trepidantia ſidera vertex.
Ecce inter medios belli præſagus, & ore
Attonito ſenſuque ſimul, clamoribus implet
Miles caſtra feris, & anhelat clade futura.
Parcite, crudeles Superi, jam ſtragis acervis
Deficiunt campi, video per denſa volantem
Agmina ductorem Libyæ, curruſque citatos
Arma virûm ſuper atque artus & ſigna trahentem.
Turbinibus furit inſanis, & prœlia ventus
Inque oculos inque ora rotat. Cadit immemor ævi
Nequidquam, Thraſymene, tuis Servilius oris
Subductus. Quo, Varro, fugis? Pro Juppiter! ictu
Procumbit ſaxi feſſis ſpes ultima Paullus.
Ceſſerit huic Trebia exitio. Pons ecce cadentum
Corporibus ſtruitur, reicitque cadavera fumans
Aufidus, ac victrix inſultat belua campis.
Geſtat Agenoreus noſtro de more ſecures
Conſulis, & ſparſos lictor fert ſanguine faſces.

In Libyam Auſonii portatur pompa triumphi.
O dolor! hoc etiam, Superi, vidiſſe jubetis?
Congeſto, lævæ quodcunque avellitur, auro
Metitur Latias victrix Carthago ruinas.

Digitized by Google

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER IX.

Turbato monſtris Latio, cladiſque futuræ
Signa per Auſoniam prodentibus irrita Divis,
Haud ſecus, ac ſi fauſta forent & proſpera pugnæ
Omina venturæ, Conſul traducere noctem
Exſomnis, telumque manu vibrare per umbras,
Ac modo ſegnitiæ Paullum increpitare, modo acres
Exercere tubas nocturnaque claſſica velle.
Nec minor in Pœno properi certaminis ardor.
Erumpunt vallo, fortuna urgente ſiniſtra,
Conſertæque manus: jam, ſparſi ad pabula campis
Vicinis raptanda, Macæ fudere volucrem
Telorum nubem. Ante omnes invadere bella
Mancinus gaudens, hoſtilique ungere primus
Tela cruore, cadit; cadit & numeroſa juventus.
Nec pecudum fibras Varro & contraria Paullo
Auſpicia incuſante Deûm compeſceret arma,
Ni fors alterni juris, quo caſtra reguntur,
Arbitrium pugnæ properanti in fata negaſſet.

Quæ tamen haud valuit perituris millibus una
Plus donaſſe die. Rediere in caſtra, gemente
Haud dubie Paullo, qui craſtina jura videret
Amenti ceſſura viro, fruſtraque ſuorum
Servatas a cæde animas: nam turbidus ira
Infenſuſque moræ dilata ob prœlia ductor:
Siccine, ſic, inquit, grates pretiumque rependis,
Paulle, tui capitis? Meruerunt talia, qui te
Legibus atque urnæ dira eripuere minanti?
Tradant immo hoſti revocatos ilicet enſes,
Tradant arma, jube, aut pugnantum deripe dextras.
Sed vos, quorum oculos atque ora humentia vidi,
Vertere cum Conſul terga & remeare juberet,
Ne morem & pugnæ ſignum exſpectate petendæ;
Dux ſibi quiſque viam rapito, cum ſpargere primis
Incipiet radiis Gargana cacumina Phœbus.
Pandam egomet propere portas. Ruite ocius, atque hunc
Ereptum revocate diem. Sic turbidus ægra
Peſtifero pugnæ caſtra incendebat amore.
At Paullus, jam non idem nec mente nec ore,
Sed qualis ſtratis deleto milite campis
Poſt pugnam ſtetit, ante oculos atque ora futuro
Obverſante malo; ceu jam ſpe lucis ademta,
Cum ſtupet exanimata parens, natique tepentes
Nequidquam fovet extremis amplexibus artus:
Per toties, inquit, concuſſæ mœnia Romæ,
Perque has, nox Stygia quas jam circumvolat umbra,
Inſontes animas, cladi parce obvius ire:
Dum tranſit Divûm furor, & conſumitur ira
Fortunæ, novus Hannibalis, ſat, nomina ferre

Si diſcit miles, nec frigidus aſpicit hoſtem.
Nonne vides, cum vicinis auditur in arvis,
Quam ſubitus linquat pallentia corpora ſanguis?
Quamque fluant arma ante tubas? Cunctator & æger,
Ut rere, in pugnas Fabius quoſcunque ſub illis
Culpatis duxit ſignis, nunc arma capeſſunt.
At quos Flaminius. Sed dira avertite, Divi.
Sin noſtris animus monitis precibuſque repugnat;
Aures pande Deo. Cecinit Cymæa per orbem
Hæc olim vates, & te præſaga tuoſque
Vulgavit terris proavorum ætate furores.
Jamque alter tibi, nec perplexo carmine, coram
Fata cano vates; ſiſtis ni craſtina ſigna,
Firmabis noſtro Phœbeæ dicta Sibyllæ
Sanguine. Nec Grajo poſthac Diomede ferentur,
Sed te, ſi perſtas, inſignes Conſule campi.
Hæc Paullus, lacrimæque oculis ardentibus ortæ.
Nec non & noctem ſceleratus polluit error.
Xanthippo captus, Libycis tolerarat in oris
Servitium Satricus, mox inter præmia regi
Autololum dono datus ob virtutis honorem:
Huic domus & gemini fuerant Sulmone relicti
Matris in uberibus nati, Mancinus & una
Nomine Rhæteo Solimus: nam Dardana origo,
Et Phrygio genus a proavo, qui, ſceptra ſecutus
Æneæ, claram muris fundaverat urbem
Ex ſeſe dictam Solimon: celebrata colonis
Mox Italis paulatim attrito nomine Sulmo.
Ac tum barbaricis Satricus cum rege catervis
Advectus, quo non ſpretum (ſi poſceret uſus)

Noſcere Gætulis Latias interprete voces.
Poſtquam poſſe datum Peligna reviſere tecta,
Et patrium ſperare larem, ad conamina noctem
Advocat, ac furtim caſtris evadit iniquis.
Sed fuga nuda viri: fumto nam prodere cœpta
Vitabat clypeo, & dextra remeabat inermi.
Exuvias igitur proſtrataque corpora campo
Luſtrat, & exutis Mancini cingitur armis.
Jamque metus levior: verum, cui demta ferebat
Exſangui ſpolia, & cujus nudaverat artus,
Natus erat, paullo ante Maca proſtratus ab hoſte.
Ecce ſub adventum noctis primumque ſoporem
Alter natorum Solimus veſtigia vallo
Auſonio vigil extulerat, dum ſorte viciſſim
Alternat portæ excubias, fratriſque petebat
Mancini ſtratum ſparſa inter funera corpus,
Furtiva cupiens miſerum componere terra.
Nec longum celerarat iter, cum tendere in armis
Aggere Sidonio venientem conſpicit hoſtem.
Quodque dabat Fors in ſubitis nec opina, ſepulcro
Ætoli condit membra occultata Thoantis.
Inde, ubi nulla ſequi propius pone arma, virumque
Incomitata videt veſtigia ferre per umbras,
Proſiliens tumulo contorquet nuda parentis
In terga, haud fruſtra, jaculum: Tyriamque ſequentum
Satricus eſſe manum & Sidonia vulnera credens,
Auctorem cæci trepidus circumſpicit ictus.
Verum ubi victorem juvenili robore curſus
Attulit, & notis fulſit lux triſtis ab armis,
Fraternuſque procul, luna prodente, retexit

Ante oculos ſeſe, & radiavit comminus umbo;
Exclamat juvenis, ſubita flammatus ab ira:
Non ſim equidem Sulmone ſatus tua, Satrice, proles;
Nec frater, Mancine, tuus, fatearque nepotem
Pergameo indignum Solimo, ſi evadere detur
Huic noſtras impune manus. Tu nobile geſtes
Germani ſpolium ante oculos, referaſque ſuperba,
Me ſpirante, domus Pelignæ perfidus arma?
Hæc tibi, cara parens Acca, ad ſolatia luctus
Dona feram, nati ut figas æterna ſepulcro.
Talia vociferans ſtricto mucrone ruebat.
Aſt illi jam tela manu, jamque arma fluebant,
Audita patria, natiſque, & conjuge, & armis;
Ac membra & ſenſus gelidus ſtupefecerat horror.
Tum vox ſemanimi miſeranda effunditur ore:
Parce precor dextræ, non ut mihi vita ſuperſit,
(Quippe nefas hac velle frui) ſed ſanguine noſtro
Ne damnes, o nate, manus. Carthaginis ille
Captivus, patrias nunc primum advectus in oras,
Ille ego ſum Satricus, Solimi genus. Haud tua, nate,
Fraus ulla eſt. Jaceres in me cum fervidus haſtam,
Pœnus eram. Verum, caſtris elapſus acerbis,
Ad vos & caræ properabam conjugis ora.
Hunc rapui exanimi clypeum: ſed jam, unice nobis,
Hæc fratris tumulis arma excuſata reporta.
Curarum tibi prima tamen ſit, nate, referre
Ductori monitus Paullo, producere bellum
Nitatur, Pœnoque neget certamina Martis.
Augurio exſultat Divûm, immenſamque propinqua
Stragem acie ſperat. Quæſo, cohibete furentem

Varronem : namque hunc fama eſt impellere ſigna.
Sat magnum hoc miſeræ fuerit mihi cardine vitæ
Solamen, caviſſe meis. Nunc ultima, nate,
Invento ſimul atque amiſſo redde parenti
Oſcula. Sic fatus galeam exuit, atque rigentis
Invadit nati tremebundis colla lacertis,
Attonito & nitens verbis ſanare pudorem
Vulneris impreſſi, telum excuſare laborat.
Quis teſtis noſtris, quis conſcius affuit actis?
Non nox errorem nigranti condidit umbra?
Cur trepidas? Da, nate, magis, da jungere pectus.
Abſolvo pater ipſe manum, atque in fine laborum
Hac condas oculos dextra, precor. At miſer, imo
Pectore ſuſpirans, juvenis non verba viceſque
Alloquio vocemve refert; ſed ſanguinis atri
Siſtere feſtinat curſum, laceroque ligare
Ocius illacrimans altum velamine vulnus.
Tandem inter gemitus miſeræ erupere querelæ:
Siccine te nobis, genitor, Fortuna reducit
In patriam? ſic te nato, natumque parenti
Impia reſtituit? Felix o terque quaterque
Frater, cui fatis genitorem agnoſcere ademtum!
Aſt ego, Sidoniis imperdiıus, ecce, parentem
Vulnere cognoſco. Saltem hoc, Fortuna, fuiſſet
Solamen culpæ, dubia ut mihi ſigna dediſſes
Infauſti generis. Verum linquetur iniquis
Non ultra Superis noſtros celare labores.
Hæc dum amens queritur, jam, deficiente cruore,
In vacuas ſenior vitam diſperſerat auras.
Tum juvenis, mæſtum attollens ad ſidera vultum:

Pollutæ dextræ & facti Titania teſtis
Infandi, quæ nocturno mea lumine tela
Dirigis in patrium corpus, non amplius, inquit,
His oculis & damnato violabere viſu.
Hæc memorat, ſimul enſe fodit præcordia, &, atrum
Suſtentans vulnus, mananti ſanguine ſignat
In clypeo mandata patris, FUGE PRŒLIA VARRO:
Ac ſummi tegimen ſuſpendit cuſpide teli,
Defletumque ſuper proſternit membra parentem.
Talia venturæ mittebant omina pugnæ
Auſoniis Superi, ſenſimque abeuntibus umbris
Conſcia nox ſceleris roſeo cedebat Eoo.
Ductor in arma ſuos Libys, & Romanus in arma
Excibant de more ſuos: Pœniſque redibat,
Qualis nulla dies omni ſurrexerit ævo.
Nec verborum, inquit, ſtimulantum, Pœnus, egetis,
Herculeis iter a metis ad Iapygis agros
Vincendo emenſi: nuſquam eſt animoſa Saguntos:
Conceſſere Alpes: pater ipſe ſuperbus aquarum
Auſonidum Eridanus captivo defluit alveo.
Strage virûm merſus Trebia eſt, atque ora ſepulto
Lydia Flaminio premitur, lateque refulgent
Oſſibus, ac nullo ſulcantur vomere campi.
Clarior his titulus, pluſque allatura cruoris
Lux oritur. Mihi magna ſatis, ſat vero ſuperque
Bellandi merces ſit gloria: cetera vobis
Vincantur. Quidquid diti devexit Hibero,
Quidquid in Ætnæis jactavit Roma triumphis;
Quin etiam Libyco ſi quid de litore raptum
Condidit, in veſtros veniet ſine ſortibus enſes.

Ferte domos, quod dextra dabit: nil victor honoris
Ex opibus poſco. Raptor per ſecula longa
Dardanus edomitum vobis ſpoliaverit orbem.
Qui Tyria ducis Sarranum ab origine nomen,
Seu Laurens tibi, Sigeo ſulcata colono,
Arridet tellus, ſeu ſunt Byzacia cordi
Rura magis, centum Cereri fruticantia culmis,
Electos optare dabo inter præmia campos.
Addam etiam, flava Thybris quas irrigat unda,
Captivis late gregibus depaſcere ripas.
Qui vero externo ſocius mihi ſanguine Byrſæ
Signa moves, dextram Auſonia ſi cæde cruentam
Attolles, hinc jam civis Carthaginis eſto.
Neu vos Garganus Daunique fefellerit ora;
Ad muros ſtatis Romæ: licet avia longe
Urbs agat, & noſtro procul a certamine diſtet,
Hic hodie ruet. Atque ultra te ad prœlia miles
Nulla voco. Ex acie tende in Capitolia curſum.
Hæc memorat. Tum, propulſo munimine valli,
Foſſarum rapuere moras, aciemque locorum
Conſilio curvis accommodat ordine ripis.
Barbaricus lævo ſtetit ad certamina cornu
Bellator Naſamon, unaque immanior artus
Marmarides, tum Maurus atrox, Garamaſque, Maceſque,
Et Maſſylæ acies, & ferro vivere lætum
Vulgus Adyrmachidæ pariter, gens accola Nili,
Corpora ab immodico ſervans nigrantia Phœbo:
Quis poſitum agminibus caput imperiumque Nealces.
At parte in dextra, ſinuat qua flexibus undam;
Aufidus, & curvo circum errat gurgite ripas,

Mago regit, ſubiere leves, quos horrida miſit
Pyrene, populi, varioque auxere tumultu
Flumineum latus: effulget cætrata juventus;
Cantaber ante alios, nec tectus tempora Vaſco,
Ac torto miſcens Baliaris prœlia plumbo,
Bætigenæque viri. Celſus media ipſa coercet
Agmina, quæ patrio firmavit milite, quæque
Celtarum Eridano perfuſis ſæpe catervis.
Sed qua ſe fluvius retro labentibus undis
Eripit, & nullo cuneos munimine vallat,
Turritæ moles, ac propugnacula dorſo
Belua nigranti geſtans, ceu mobilis agger,
Nutat, & erectos attollit ad æthera muros.
Cetera jam Numidis circumvolitare, vagoſque
Ferre datur curſus, & toto fervere campo.
Dum Libys incenſo diſpenſat milite vires,
Hortandoque iterum atque iterum inſatiabilis urget
Factis quemque ſuis, & ſe cognoſcere jactat,
Qua dextra veniant ſtridentis ſibila teli;
Promittitque viris, nulli ſe deſore teſtem:
Jam Varro, exacta vallo legione, movebat
Cladum principia; ac pallenti lætus in unda
Laxabat ſedem venturis portitor umbris.
Stant primi, quos ſanguineæ pendente vetabant
Ire notæ clypeo, defixique omine torpent.
Juxta terribilis facies; miſeranda jacebant
Corpora in amplexu, natuſque in pectore patris
Impoſita vulnus dextra letale tegebat.
Effuſæ lacrimæ, Mancinique inde reverſus
Fraterna ſub morte dolor, tum triſte movebat

Augurium, & ſimiles defuncto in corpore vultus.
Ocius erroris culpam deflendaque fata
Ductori pandunt, atque arma vetantia pugnam.
Ille, ardens animi, Ferte hæc, ait, omina Paullo:
Namque illum, cui femineo ſtant corde timores,
Moverit iſta manus, quæ, cæde imbuta nefanda,
Cum Furiæ expeterent pœnas, fortaſſe paterno
Signavit moriens ſceleratum ſanguine carmen.
Tum minitans propere deſcribit munera pugnæ;
Quaque feras ſævus gentes aciemque Nealces
Temperat, hac ſeſe Marſo cum milite, cumque
Samnitum opponit ſignis, & Iapyge alumno.
At campi medio (namque hac in parte videbat
Stare ducem Libyæ) Servilius obvia adire
Arma, & Picentes Umbroſque inferre jubetur.
Cetera Paullus habet dextro certamina cornu.
His ſuper inſidias contra Nomadumque volucrem
Scipiadæ datur ire manum: quæque arte doliſque
Scindent ſe turmæ, prædicit ſpargere bellum.
Jamque propinquabant acies, agilique virorum
Diſcurſu, mixtoque ſimul calefacta per ora
Cornipedum hinnitu, & multum ſtrepitantibus armis
Errabat cæcum turbata per agmina murmur.
Sic, ubi prima movent pelago certamina venti,
Incluſam rabiem ac ſparſuras aſtra procellas
Parturit unda freti, fundoque emota minaces
Exſpirat per ſaxa ſonos, atque acta cavernis
Torquet anhelantem ſpumanti vertice pontum.
Nec vero, fati tam ſævo in turbine, ſolum
Terrarum fuit ille labor, diſcordia demens

Intravit cœlo, Superoſque ad bella coegit.
Hinc Mavors, hinc Gradivum comitatus Apollo,
Et domitor tumidi pugnat maris: hinc Venus amens,
Hinc Veſta, & captæ ſtimulatus cæde Sagunti
Amphitryoniades, pariter veneranda Cybele,
Indigeteſque Dei, Faunuſque, ſatorque Quirinus,
Alternuſque animæ mutato Caſtore Pollux.
Contra cincta latus ferro Saturnia Juno,
Et Pallas, Libycis Tritonidos edita lymphis,
Ac patriis flexis per tempora cornibus Hammon,
Multaque præterea Divorum turba minorum.
Quorum ubi mole, ſimul venientum & greſſibus, alma
Intremuit tellus, pars implevere propinquos
Diviſi montes, pars ſedem nube ſub alta
Ceperunt: vacuo deſcenſum ad prœlia cœlo.
Tollitur immenſus deſerta ad ſidera clamor,
Phlegræis quantas effundit ad æthera voces
Terrigena in campis exercitus: aut ſator ævi
Quanta Cyclopas nova fulmina voce popoſcit
Jupiter, exſtructis vidit cum montibus ire
Magnanimos raptum cœleſtia regna gigantas.
Nec vero prima in tantis concurſibus haſta
Ulla fuit. Stridens nimbus certante furore
Telorum ſimul effuſus, cupidæque cruoris
Hinc atque hinc animæ gemina cecidere procella.
Acrius inſanus dextra qua ducitur enſis,
Bellantum pars magna jacet. Super ipſa ſuorum
Corpora conſiſtunt avidi, calcantque gementes.
Nec magis aut Libyco protrudi Dardana niſu
Avertive poteſt pubes, aut ordine pelli

Fixa ſuo Sarrana manus, quam vellere ſede
Si cœptet Calpen impacto gurgite pontus.
Amiſere ictus ſpatium, nec morte peracta
Artatis cecidiſſe licet. Galea horrida flictu
Adverſæ ardeſcit galeæ, clypeuſque fatiſcit
Impulſu clypei, atque enſis contunditur enſe.
Pes pede, virque viro teritur: telluſque videri
Sanguine operta nequit, cœlumque & ſidera pendens
Abſtulit ingeſtis nox denſa ſub æthere telis.
Quis aſtare loco dederat Fortuna ſecundo,
Contorum longo & proceræ cuſpidis ictu,
Ceu primas agitent acies, certamina miſcent.
At quos deinde tenet retrorſum inglorius ordo,
Miſſilibus certant pugnas æquare priorum.
Ultra clamor agit bellum, mileſque, cupiti
Martis inops, ſævis impellit vocibus hoſtem.
Non ullum deſit teli genus. Hi ſude pugnas,
Hi pinu flagrante cient, hi pondere pili:
At ſaxis fundaque alius, jaculoque volucri.
Interdum ſtridens per nubila fertur arundo,
Interdumque ipſis metuenda falarica muris.
Speramuſne, Deæ, quarum mihi ſacra coluntur,
Mortali totum hunc aperire in ſecula voce
Poſſe diem? Tantumne datis confidere linguæ,
Ut Cannas uno ore ſonem? Si gloria vobis
Noſtra placet, neque vos magnis avertitis auſis,
Huc omnes cantus Phœbumque vocate parentem.
Verum utinam poſthac animo, Romane, ſecunda,
Quanto tunc adverſa, feras! ſitque hactenus, oro,
Nec libeat tentare Deis, an Troïa proles

Par bellum tolerare queat. Tuque, anxia fati,
Pone, precor, lacrimas, & adora vulnera, laudes
Perpetuas paritura tibi. Nam tempore, Roma,
Nullo major eris. Mox ſic labere ſecundis,
Ut ſola cladum tuearis nomina fama.
Jamque, inter varias, Fortuna, utrinque virorum
Alternata vices, incerto eluſerat iras
Eventu, mediaque diu pendente per ambas
Spe gentes, paribus Mavors flagrabat in armis.
Mitia ceu virides agitant cum flamina culmos,
Necdum maturas impellit ventus ariſtas,
Huc atque huc it ſumma ſeges, nutanſque viciſſim
Alterno lente motu incurvata niteſcit.
Tandem barbaricis perfractam viribus acri
Diſſipat incurrens aciem clamore Nealces:
Laxati cunei, perque intervalla citatus
Irrupit trepidis hoſtis. Tum turbine nigro
Sanguinis exundat torrens: nullumque ſub una
Cuſpide procumbit corpus. Dum vulnera tergo
Bellator timet Auſonius, per pectora ſævas
Exceptat mortes, & leto dedecus arcet.
Stabat cum primis mediæ certamine pugnæ,
Aſpera ſemper amans, & par cuicunque periclo,
Scævola, nec tanta vitam jam ſtrage volebat,
Sed dignum proavo letum, & ſub nomine mortem.
Is poſtquam frangi res, atque augeſcere vidit
Exitium, Brevis hoc vitæ, quodcunque relictum,
Extendamus, ait: nam virtus futile nomen,
Ni decori ſat ſint pariendo tempora leti.
Dixit: & in medios, qua dextera concita Pœni

Limitem agit, vaſto connixus turbine fertur.
Hic exſultantem Caralim, atque erepta volentem
Induere excelſo cæſi geſtamina trunco,
Enſe ſubit, capuloque tenus ferrum impulit ira.
Volvitur ille ruens, atque arva hoſtilia morſu
Appetit, & mortis premit in tellure dolores.
Nec Gabari Sicchæque virum tenuere furentes
Concordi virtute manus; ſed perdidit acer,
Dum ſtat, deciſam Gabar inter prœlia dextram.
At Siccha auxilium, magno turbante dolore,
Dum temere accelerat, calcato improvidus enſe
Succidit, ac nudæ ſero veſtigia plantæ
Damnavit, dextraque jacet morientis amici.
Tandem convertit fatalia tela Nealcæ
Fulminei gliſcens juvenis furor. Exſilit ardens,
Nomine tam claro ſtimulante, ad præmia cædis.
Tum ſilicem ſcopulo avulſum, quem montibus altis
Depulerat torrens, raptum contorquet in ora
Turbidus. Incuſſo crepuerunt pondere malæ,
Ablatuſque viro vultus: concreta cruento
Per nares cerebro ſanies fluit, atraque manant
Orbibus eliſis & trunca lumina fronte.
Sternitur unanimo Marius ſuccurrere Capro
Conatus, metuenſque viro ſupereſſe cadenti.
Lucis idem auſpicium, ac patrium & commune duobus
Paupertas; ſacro juvenes Præneſte creati
Miſcuerant ſtudia, & juncta tellure ſerebant.
Velle ac nolle ambobus idem, ſociataque toto
Mens ævo, ac parvis dives concordia rebus.
Occubuere ſimul: votiſque ex omnibus unum

Id Fortuna dedit, junctam inter prœlia mortem.
Arma fuere decus victori bina Symætho.
Sed longum tanto lætari munere caſus
Haud licitum Pœnis. Aderat terrore minaci
Scipio, converſæ miſeratus terga cohortis,
Et cuncti fons Varro mali, flavuſque comarum
Curio, & a primo deſcendens Conſule Brutus.
Atque his fulta viris acies repararet ademtum
Mole nova campum, ſubito ni turbine Pœnus
Agmina frenaſſet jam procurrentia ductor.
Iſque ut Varronem procul inter prœlia vidit,
Et juxta ſagulo circumvolitare rubenti
Lictorem: Noſco pompam, atque inſignia noſco:
Flaminius modo talis, ait. Tum fervidus acrem
Ingentis clypei tonitru prænuntiat iram.
Heu miſer! æquari potuiſti funere Paullo,
Si tibi non ira Superûm tunc eſſet ademtum
Hannibalis cecidiſſe manu. Quam ſæpe querere,
Varro, Deis, quod Sidonium defugeris enſem?
Nam, rapido ſubitam portans in morte ſalutem
Procurſu, cœpta in ſeſe diſcrimina vertit
Scipio. Nec Pœnum (quanquam eſt ereptus opimæ
Cædis honor) mutaſſe piget majore ſub hoſte
Prœlia, & erepti Ticina ad flumina patris
Exigere oblato tandem certamine pœnas.
Stabant educti diverſis orbis in oris,
Quantos non alio vidit concurrere tellus
Marte, viri, dextraque pares, ſed cetera ductor
Anteibat Latius, melior pietate fideque.
Deſiluere cava turbati ad prœlia nube,

Mavors Scipiadæ metuens, Tritonia Pœno;
Adventuque Deûm, intrepidis ductoribus, ambæ
Contremuere acies. Ater, qua pectora flectit
Pallas, Gorgoneo late micat ignis ab ore,
Sibilaque horrificis torquet ſerpentibus ægis.
Fulgent ſanguinei, geminum vibrare cometen
Ut credas, oculi: ſummaque in caſſide largus
Undantes volvit flammas ad ſidera vertex.
At Mavors, moto proturbans aera telo,
Et clypeo campum involvens, Ætnæa Cyclopum
Munere fundentem loricam incendia geſtat,
Ac pulſat fulva conſurgens æthera criſta.
Ductores pugnæ intenti, quantumque viciſſim
Audere eſt, propius menſi, tamen arma ferentes
Senſere adveniſſe Deos, &, lætus uterque
Spectari Superis, addebant mentibus iras.
Jamque ictu valido libratam a pectore Pœni
Pallas in obliquum dextra detorſerat haſtam.
Et Gradivus, opem Divæ portare ferocis
Exemplo doctus, porgebat protinus enſem
Ætnæum in pugnas juveni, ac majora jubebat.
Tum virgo, igneſcens penitus, violenta repente
Suffudit flammis ora, atque, obliqua retorquens
Lumina, turbato ſuperavit Gorgona vultu.
Erexere omnes immania membra chelydri
Ægide commota, primique furoris ad ictus
Retulit ipſe pedem ſenſim a certamine Mavors.
Hic Dea convulſam rapido conamine partem
Vicini montis ſcopuliſque horrentia ſaxa
In Martem furibunda jacit, longeque relatos

Expavit ſonitus, tremefacto litore, Saſon.
At non hæc Superûm fallebant prœlia regem.
Demittit propere ſuccinctam nubibus Irim,
Quæ nimios frenet motus, ac talia fatur:
I, Dea, & Œnotris velox allabere terris,
Germanoque truces, dic, Pallas mitiget iras,
Nec ſperet fixas Parcarum vertere leges:
Dic etiam, Ni deſiſtis, (nam virus & æſtus
Flammiferæ novi mentis) nec colligis iram,
Ægide præcellant quantum horrida fulmina noſces.
Quæ poſtquam accepit dubitans Tritonia virgo,
Nec ſat certa diu, patriis an cederet armis,
Abſiſtemus, ait, campo. Sed Pallade pulſa
Num fata avertet? cœloque arcebit ab alto
Cernere Gargani ferventia cædibus arva?
Hæc effata cava Pœnum in certamina nube
Sublatum diverſa tulit, terraſque reliquit.
At Gradivus atrox remeantis in æthera Divæ
Abſceſſu revocat mentes, fuſoſque per æquor
Ipſe manu magna, nebulam circumdatus, acri
Reſtituit pugnæ. Convertunt ſigna, novamque
Inſtaurant Itali, verſa formidine, cædem.
Cum ventis poſitus cuſtos, cui flamina carcer
Imperio compreſſa tenet, cœlumque ruentes
Eurique, & Boreæ parent, Corique, Notique,
Junonis precibus, promiſſa haud parva ferentis,
Regnantem Æolis Vulturnum in prœlia campis
Effrenat. Placet hic iræ exitiabilis ultor.
Qui, ſe poſtquam Ætnæ merſit candente barathro,
Concepitque ignes, & flammea protulit ora,

Evolat horrendo ſtridore, ac Daunia regna
Perflat, agens cæcam glomerato pulvere nubem.
Eripuere oculos auræ, vocemque, manuſque:
Vortice arenoſo candentes (flebile dictu)
Torquet in ora globos Italûm, & bellare maniplis
Juſſa lætantur rabie. Tum mole ruinæ
Sternuntur tellure & miles & arma tubæque;
Atque omnis retro flatu occurſante refertur
Lancea, & in tergum Rutulis cadit irritus ictus.
Atque idem flatus Pœnorum tela ſecundant,
Et velut amento contorta haſtilia turbo
Adjuvat, ac Tyrias impellit ſtridulus haſtas.
Tum, denſo fauces præcluſus pulvere, miles
Ignavam mortem compreſſo mæret hiatu.
Ipſe, caput flavum caligine conditus atra,
Vulturnus, multaque comam perfuſus arena,
Nunc verſos agit a tergo ſtridentibus alis,
Nunc, mediam in frontem veniens clamante procella,
Obvius arma quatit, patuloque inſibilat ore.
Interdum intentos pugnæ, & jam jamque ferentes
Hoſtili jugulo ferrum, conamine ducto
Avertit, dextramque ipſo de vulnere vellit.
Nec ſatis Auſonias paſſim fœdare cohortes,
In Martem vomit immixtas mugitibus auras,
Biſque Dei ſummas libavit turbine criſtas.
Quæ dum Romuleis exercet prœlia turmis
Æolius furor, & Martem ſuccendit in iras,
Affatur virgo ſocia Junone parentem:
Quantos Gradivus fluctus in Punica caſtra
(Reſpice) agit, quantiſque furens ſe cædibus implet!

Nunc, quæſo, terris deſcendere non placet Irim?
Quanquam ego non Teucros, (noſtro cum pignore regnet
Roma, & Palladio ſedes hac urbe locarim)
Non Teucros delere aderam; ſed lumen alumnæ
Hannibalem Libyæ pelli florentibus annis,
Vita, atque exſtingui primordia tanta negabam.
Excipit hic Juno, longique laboris ab ira,
Immo, ait, ut noſcant gentes, immania quantum
Regna Jovis valeant, cunctiſque potentia quantum
Antiſtet, conjux, Superis tua, disjice telo
Flagranti (nil oramus) Carthaginis arces,
Sidoniamque aciem vaſto telluris hiatu
Tartareis immerge vadis, aut obrue ponto.
Contra quæ miti reſpondet Jupiter ore:
Certatis fatis, & ſpes extenditis ægras.
Ille, o nata, libens cui tela inimica ferebas,
Contundet Tyrios juvenis, ac nomina gentis
Induet, & Libycam feret in Capitolia laurum.
At, cui tu, conjux, cui das animoſque decuſque,
(Fata cano) avertet populis Laurentibus arma.
Nec longe cladis metæ. Venit hora dieſque,
Qua nullas unquam tranſiſſe optaverit Alpes.
Sic ait; atque Irim propere demittit Olympo,
Quæ revocet Martem, jubeatque abſcedere pugna.
Nec vetitis luctatus abit Gradivus in altas
Cum fremitu nubes, quanquam lituique, tubæque,
Vulneraque, & ſanguis, & clamor, & arma juvarent.
Ut patuit liber Superûm certamine tandem,
Laxatuſque Deo campus, ruit æquore ab imo
Pœnus, quo ſenſim cœleſtia fugerat arma,

Magna voce trahens equitemque, viroſque, feræque
Turrigeræ molem, tormentorumque labores.
Atque ubi turbantem leviores enſe catervas
Agnovit juvenem, ſcintillavitque cruentis
Ira genis, Quænam Furiæ, quiſve egit in hoſtem,
En, Minuci, Deus, ut rurſum te credere nobis
Auderes, inquit? Genitor tibi natus ab armis
Ille meis, ubi nunc Fabius? Semel, improbe, noſtras
Sit ſatis evaſiſſe manus: atque inde ſuperbis
Haſta comes dictis murali turbine pectus
Transforat, & voces venturas occupat ictu.
Nec ferro ſævire ſat eſt. Appellitur atra
Mole fera, & monſtris componitur Itala pubes.
Nam, prævectus equo, moderantem cuſpide Lucas
Maurum in bella boves ſtimulis majoribus ire,
Ac raptare jubet Libycarum armenta ferarum.
Immane ſtridens agitur, crebroque coacta
Vulnere bellatrix properos fert belua greſſus.
Liventi dorſo turris, flammaque viriſque
Et jaculis armata, ſedet: procul aſpera grando
Saxorum ſuper arma ruit, paſſimque volanti
Celſus telorum fundit Libys aggere nimbum.
Stat niveis longum ſtipata per agmina vallum
Dentibus, atque ebori præfixa comminus haſta
Fulget ab incurvo derecta cacumine cuſpis.
Hic, inter trepidos rerum, per membra, per arma
Exigit Uſentis ſceleratum belua dentem;
Clamantemque ferens calcata per agmina portat.
Nec levius, Tadio lævum qua tegmine thorax
Multiplicis lini claudit latus, improba ſenſim,

Corpore non læſo, penetrarunt ſpicula dentis,
Et ſublime virum clypeo reſonante tulerunt.
Haud excuſſa novi virtus terrore pericli.
Utitur ad laudem caſu, geminumque citato
Vicinus fronti lumen tranſverberat enſe.
Exſtimulata gravi ſeſe fera tollit ad auras
Vulnere, & erectis excuſſam cruribus alte
Pone jacit volvens reflexo pondere turrim.
Arma virique ſimul ſpoliataque belua viſu
Sternuntur ſubita (miſerandum) mixta ruina.
Spargi flagrantes contra bellantia monſtra
Dardanius tædas victor jubet, & facis atræ,
Quos fera circumfert, compleri ſulfure muros.
Nec juſſo mora: collectis fumantia lucent
Terga elephantorum flammis; paſtuſque ſonoro
Ignis edax vento per propugnacula fertur.
Non aliter, Pindo Rhodopeve incendia paſtor
Cum jacit, & ſilvis ſpatiatur fervida peſtis,
Frondoſi igneſcunt ſcopuli; ſubitoque per alta
Collucet juga diſſultans Vulcanius ardor.
It fera candenti torrente bitumine corpus
Amens, & laxo diducit limite turmas.
Nec cuiquam virtus propiora capeſſére bella:
Longinquis audent jaculis, & arundinis ictu.
Uritur impatiens, & magni corporis æſtu
Huc atque huc jactas accendit belua flammas:
Donec vicini tandem ſe fluminis undis
Præcipitem dedit, &, tenui decepta liquore
Stagnantis per plana vadi, tulit incita longis
Exſtantem ripis flammam, tum denique ſeſe

Gurgitis immerſit molem capiente profundo.
At qua pugna datur, necdum Mauruſia peſtis
Igne calet, circumfuſi Rhœteïa pubes
Nunc jaculis, nunc & ſaxis, nunc alite plumbo
Eminus inceſſunt. Ut qui caſtella per altos
Oppugnat munita locos, atque aſſidet arces.
Auſus digna viro, fortuna digna ſecunda,
Extulerat dextram atque adverſum comminus enſem
Mincius infelix auſi: ſed ſtridula, anhelum
Fervorem effundens, monſtri manus abſtulit acri
Implicitum nexu, diroque ligamine torſit,
Et ſuperas alte miſerum jaculata per auras
Telluri eliſis afflixit (flebile) membris.
Has inter clades viſo Varrone ſub armis
Increpitans Paullus, Quin imus commimus, inquit,
Ductori Tyrio, quem vinctum colla catenis
Staturum ante tuos currus promiſimus urbi?
Heu patria, heu plebes ſcelerata, & prava favoris!
Haud unquam expedies tam dura ſorte malorum,
Quem tibi non naſci fuerit per vota petendum,
Varronem, Hannibalemvé magis. Dum talia Paullus,
Urget præcipites Libys, atque in terga ruentum
Ante oculos cunctas ductoris conciat haſtas.
Pulſatur galea, & quatiuntur Conſulis arma.
Acrius hoc Paullus medios ruit aſper in hoſtes.
Tum vero excuſſus mentem, in certamina Paullo
Avia diducto, convertit Varro, manuque
Cornipedem inflectens, Das, inquit, patria, pœnas,
Quæ, Fabio incolumi, Varronem ad bella vocaſti.
Quænam autem mentis, vel quæ diſcordia fati?

Parcarumque latens fraus eſt? Abrumpere cuncta
Jamdudum cum luce libet. Sed comprimit enſem
Neſcio qui Deus, & meme ad graviora reſervat.
Vivamne? & fractos ſparſoſque cruore meorum
Hos referam populo faſces? atque ora per urbes
Iratas ſpectanda dabo? &, quo ſævius ipſe
Hannibal haud poſcat, fugiam, & te, Roma, videbo?
Plura indignantem telis propioribus hoſtes
Egere, & ſonipes rapuit laxatus habenas.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER X.

PAULLUS, ut adverſam videt increbreſcere pugnam,
Ceu fera, quæ, telis circumcingentibus, ultro
Aſſilit in ferrum, & per vulnera colligit hoſtem,
In medios fert arma globos, ſeſeque periclis
Ingerit, atque omni letum molitur ab enſe.
Increpat horrendum, Perſtate, & fortiter, oro,
Pectoribus ferrum accipite, ac ſine vulnere terga
Ad manes deferte, viri. Niſi gloria mortis,
Nil ſupereſt. Idem ſedes adeuntibus imas
Hic vobis dux Paullus erit. Velocius inde
Hæmonio Borea, pennaque citatior ibat,
Quæ redit in pugnas fugientis arundine Parthi;
Atque, ubi certamen primi ciet immemor ævi
Fetus Gradivo mentem Cato, fertur in hoſtes;
Ac juvenem, quem Vaſco levis, quem ſpicula denſus
Cantaber urgebat, letalibus eripit armis.
Abſceſſere retro, pavidique in terga relatos
Abduxere gradus. Ut lætus valle remota

Cum capream venator agit, feſſamque propinquo
Inſequitur curſu, & ſperat jam tangere dextra,
Si ferus adverſo ſubitum ſe protulit antro,
Et ſtetit ante oculos frendens leo, deſerit una
Et color, & ſanguis, & tela minora periclo:
Nec jam ſperatæ cura eſt in pectore prædæ.
Nunc in reſtantes mucronem comminus urget,
Nunc trepidos ac terga mala formidine verſos
Aſſequitur telis. Furere, ac decorare labores,
Et ſævire juvat: cadit ingens nominis expers
Uni turba viro: atque alter ſi detur in armis
Paullus Dardaniis, amittant nomina Cannæ.
Tandem inclinato cornu ſine more ruebat
Prima acies, non parca fugæ. Labienus & Ocris
Sternuntur leto atque Opiter, quos Setia colle
Vitifero, celſis Labienum Cingula ſaxa
Miſerunt muris. Junxit fera tempora leti
Sidonius non conſimili diſcrimine miles:
Nam Labienus obit penetrante per ilia corno;
Fratres, hic humero, cecidere, hic poplite, cæſis.
Oppetis & Tyrio ſuper inguina fixe veruto
Mæcenas, cui Mæonia venerabile terra,
Et ſceptris olim celebratum nomen Etruſcis.
Per medios agitur, projecto lucis amore
Hannibalem luſtrans, Paullus. Sors una videtur
Aſpera, ſi occumbat ductore ſuperſtite Pœno.
Quàm metuens molem (neque enim, certamine ſumto,
Tempeſtas tanta & rabies impune fuiſſent)
In faciem pavidi Juno converſa Metelli,
Quid vanos, inquit, Latio ſpes unica Conſul,

Incaſſumque moves, fato renuente, furores?
Si ſupereſt Paullus, reſtant Æneïa regna:
Sin ſecus, Auſoniam tecum trahis. Ire tumentem
Tu contra juvenem, & caput hoc abſcidere rebus
Turbatis, o Paulle, paras? Nunc Hannibal ipſi
(Tam lætus bello eſt) auſit certare Tonanti.
Et jam converſis (vidi nam flectere) habenis
Evaſit Varro, ac ſeſe ad meliora reſervat.
Sit ſpatium fatis: &, dum datur, eripe leto
Huc noſtris majorem animam: mox bella capeſſes.
Ad quæ ſuſpirans ductor, Mortemne ſub armis
Cur poſcam, cauſa iſta parum eſt, quod talia noſtræ
Pertulerunt aures ſuadentem monſtra Metellum?
I, demens, i, carpe fugam. Non hoſtica tela
Excipias tergo, Superos precor. Integer, oro,
Intactuſque abeas, atque intres mœnia Romæ
Cum Varrone ſimul. Talin', pavidiſſime, dignum
Me vita, pulchraque indignum morte putaſti?
Quippe furit Pœnus, qui nunc contraria bella
Ipſi ferre Jovi valeat. Pro degener altæ
Virtutis patrum! Quando certamen inire,
Cuive virûm mallem memet componere, quam qui
Et victus dabit & victor per ſecula nomen?
Talibus increpitat, medioſque aufertur in hoſtes,
Ac retro curſum tendentem ad crebra ſuorum
Agmina, & in denſis furantem membra maniplis
Per conferta virûm & ſtipata umbonibus arma
Conſequitur melior planta, atque obtruncat Acheram.
Ut canis occultos agitat cum Belgicus apros,
Erroreſque feræ ſollers per devia merſa

Nare legit, tacitoque premens veſtigia roſtro
Luſtrat inacceſſos venantum indagine ſaltus;
Nec ſiſtit, niſi, conceptum ſectatus odorem,
Deprendit ſpiſſis arcana cubilia dumis.
At conjux Jovis, ut Paullum depellere dictis
Nequidquam fuit, & Conſul non deſinit iræ,
In faciem Mauri rurſus mutata Geleſtæ,
Avocat ignarum ſævo a certamine Pœnum.
Huc tela, huc, inquit, dextram implorantibus affer,
O decus æternum Carthaginis. Horrida juxta
Stagnantes Conſul molitur prœlia ripas:
Et laus haud alio major datur hoſte peremto.
Hæc ait; & juvenem diverſa ad prœlia raptat.
Flumineo Libycam turbabat in aggere pubem:
Criſtæ nomen erat. Bis terni juncta ferebant
Arma ſenem circa nati: pauperque penatum,
Sed domus haud obſcura Tuder, notuſque per Umbros
Bellator populos, factis & cæde docebat
Natorum armigeram pugnas tractare cohortem.
Unanima inde phalanx, crudo ducente magiſtro,
Poſtquam hominum ſatiata nece eſt, proſtraverat ictu
Innumero cum turre feram, facibuſque ſecutis
Ardentem monſtri ſpectabat læta ruinam:
Cum ſubitus galeæ fulgor, conoque coruſcæ
Majore intremuere jubæ: nec tarda ſenectus.
(Agnovit nam luce virum) rapit agmine natos
Sæva parens ultro in certamina, & addere paſſim
Tela jubet, nec manantes ex ore feroci,
Aut quæ flagrarent galea, exhorreſcere flammas.
Armiger haud aliter magni Jovis, anxia nido

Cum dignos nutrit geſtanda ad fulmina fetus,
Obverſam ſpectans ora ad Phaethontia prolem;
Explorat dubios Phœbea lampade natos.
Jamque ſuis daret ut pugnæ documenta vocantis;
[Stridentem gelidis vibravit viribus haſtam,]
Quæ medias raptim velox prætervolat auras.
Hæſit multiplici non alte cuſpis in auro,
Ac ſenium invalido dependens prodidit ictu.
Cui Pœnus: Quinam ad caſſos furor impulit ictus
Exſanguem ſenio dextram? Vix prima momordit
Tegmina Callaïci cornus tremebunda metalli.
En, reddo tua tela tibi: memorabilis iſta
A nobis melius diſcet bellare juventus.
Sic propria miſeri transfigit pectora corno.
At contra (horrendum) bis terna ſpicula dextra
Torta volant, paribuſque ruunt conatibus haſtæ.
Haud ſecus ac Libycam feta tellure leænam
Venator premit obſeſſo cum Maurus in antro,
Invadunt rabidi jam dudum, & inania tentant
Nondum ſat firmo catuli certamina dente.
Conſumit clypeo tela, &, collectus in arma,
Suſtinet ingentes crepitantibus ictibus haſtas
Sidonius ductor: nec jam per vulnera credit
Aut per tot cædes actum ſatis: iraque anhelat,
Ni leto det cuncta virûm, jungatque parenti
Corpora, & excidat miſeros cum ſtirpe penates.
Tunc Abarim affatur; namque una hic armiger ira
Flammabat Martem, atque omnes comes ibat in actus:
Suppedita mihi tela. Vadis liventis Averni
Demitti globus ille cupit, qui noſtra laceſſat.

Tegmina, jam ſtultæ fructus pietatis habebit.
Hæc fatus jaculo Lucam, qui maximus ævi,
Transadigit: preſſa juvenis cum cuſpide labens
Arma ſuper fratrum reſupino concidit ore.
Mortiferum inde manu properantem vellere ferrum
Pilo Volſonem (namque hoc de ſtrage jacentum
Fors dabat) affixa ſternit per tegmina nare.
Tum Veſulum, calido lapſantem in ſanguine fratrum,
Enſe metit rapido; plenamque (heu barbara virtus!)
Abſciſi galeam capitis, ceu miſſile telum,
Converſis in terga jacit. Teleſinus, ad oſſa
Illiſo ſaxo, qua ſpina interſtruit artus,
Occumbit; fratriſque videt labentia membra
Quercentis, quem funda procul per inane voluta
Sopierat, dum ſupremam Teleſinus in auras
Exhalat lucem, & dubitantia lumina condit.
At feſſus mærore ſimul, curſuque, metuque,
Et tamen haud iræ vacuus, non certa per æquor
Interdum inſiſtens Peruſinus membra ferebat;
Hunc ſude, quam raptam Libyci per terga jacentis
Armiger obtulerat monſtri, ſuper inguina fixum
Obtruncat, quercuque premit violentus obuſta.
Tentarat precibus ſævum lenire furorem,
Sed Stygius primos implevit fervor hiatus,
Et pulmone tenus demiſit anhelitus ignem.
Tandem cum toto cecidit grege, nomen in Umbro
Clarum, Criſta, diu populo. Ceu fulmine celſa
Æſculus, aut, proavis ab origine cognita, quercus
Cum fumat percuſſa Jovi, ſacroſque per ævum
Æthereo ramos populantur ſulfure flammæ:

Donec victa Deo late procumbit, & omnem
Collabens operit ſpatioſo ſtipite prolem.
Atque ea dum juxta Tyrius ſtagna Aufida ductor
Molitur, Paullus, numeroſa cæde futuram
Ultus jam mortem, ceu victor bella gerebat
Inter mille viros. Jacet ingens Phorcys ab antris
Herculeæ Calpes, cælatus Gorgone parmam,
Unde genus triſtique Deæ manabat origo.
Hinc objectantem ſeſe atque antiqua tumentem
Nomina ſaxificæ monſtroſa e ſtirpe Meduſæ,
Dum lævum petit incumbens violentius inguen,
Detrahit, excelſi correptum vertice coni,
Afflictumque premens, tergo qua balteus imo
Sinuatur, coxaque ſedet munimen utraque,
Conjecto fodit enſe ſuper: vomit ille calentem
Sanguinis effundens per hiantia viſcera rivum,
Et ſubit Ætolos Atlanticus accola campos.
Has inter ſtrages rapido terrore coorti
Invadunt terga, atque averſo turbine miſcent
Bella inopina viri, Tyrius quos fallere doctos
Hanc ipſam pugnæ rector formarat ad artem:
Succinctique dolis, fugerent ceu Punica caſtra,
Dediderant dextras. Tum totis mentibus actam
In cædes aciem pone atque in terga ruentes
Præcipitant. Non haſta viros, non deficit enſis.
E ſtrage eſt ferrum, atque evulſa cadavere tela.
Raptum Galba procul (neque enim virtutis amorem
Adverſa exemiſſe valent) ut vidit ab hoſte
Auferri ſignum, conniſus corpore toto
Victorem aſſequitur, letalique occupat ictu.

Digitized by Google

Ac dum comprenſam cæſo de corpore prædam
Avellit, tardeque manus moribunda remittit,
Transfixus gladio propere accurrentis Amorgi
Occidit, immoriens magnis non proſperus auſis.
Hæc inter, veluti nondum ſatiaſſet Enyo
Iras ſæva truces, ſublatum pulvere campum
Vulturnus rotat, & candentes torquet arenas.
Jamque reluctantes ſtridens immane procella
Per longum tulit ad campi ſuprema, caviſque
Afflictos ripis tumidum demerſit in amnem.
Hic tibi finis erat, metas hic Aufidus ævi
Servabat tacito, non felix Curio, leto.
Namque, furens animi dum conſternata moratur
Agmina, & oppoſitu membrorum ſiſtere certat,
In præceps magna propulſus mole ruentum
Turbatis hauritur aquis, fundoque volutus
Hadriaca jacuit ſine nomine mortis arena.
Ingens ferre mala, & Fortunæ ſubdere colla
Neſcius, adverſa fronte incurrebat in arma
Vincentum Conſul; pereundi Martius ardor,
Atque animos jam ſola dabat fiducia mortis:
Cum Viriathus agens telis, regnator Hiberæ
Magnanimus terræ, juxta atque ante ora furentis
Obtruncat Paulli feſſum certaminis hoſtem.
Heu dolor, heu lacrimæ! Servilius optima belli,
Poſt Paullum belli pars optima, corruit ictu
Barbarico, magnamque cadens leto addidit uno
Invidiam Cannis. Triſtem non pertulit iram
Conſul, & inſani quanquam contraria venti
Exarmat vis, atque obtendit pulvere lucem,

Squalentem rumpens ingeſtæ torvus arenæ
Ingreditur nimbum, ac ritu jam moris Hiberi
Carmina pulſata fundentem barbara cætra
Invadit, lævæque fodit vitalia mammæ.
Hic fuit extremus cædum labor. Addere bello
Haud ultra licuit dextram, nec tanta relictum eſt
Uti, Roma, tibi poſthac ad prœlia Paullo.
Saxum ingens, vaſto libratum pondere, cæca
Venit in ora manu, &, perfractæ caſſidis æra
Oſſibus infodiens, complevit ſanguine vultus.
Inde pedem referens, labentia membra propinquo
Impoſuit ſcopulo, atque, undanti vulnere anhelans,
Sedit terribilis clypeum ſuper ore cruento:
Immanis ceu, depulſis levioribus haſtis,
Accepit leo cum tandem per pectora ferrum,
Stat teli patiens media tremebundus arena,
Ac, manante jubis rictuque & naribus unda
Sanguinis, interdum languentia murmura torquens,
Effundit patulo ſpumantem ex ore cruorem.
Tum vero incumbunt Libyes ſuper. Ipſe citato
Ductor equo, qua flatus agit, qua pervius enſis,
Qua ſonipes, qua belligero fera belua dente.
Obrutus hic telis ferri per corpora Piſo
Rectorem ut vidit Libyæ, conniſus in haſtam
Ilia cornipedis ſubrecta cuſpide tranſit,
Collapſoque ſuper nequidquam incumbere cœptat.
Cum Pœnus, propere collecto corpore, quanquam
Cernuus inflexo ſonipes effuderat armo;
Umbræne Auſoniæ rediviva in bella retractant
Poſt obitum dextras? nec in ipſa morte quieſcunt?

Sic ait, atque ægrum cœptanti attollere corpus
Arduus inſurgens totum permiſcuit enſem.
Ecce, Cydonea violatus arundine plantam,
Lentulus effuſis campum linquebat habenis;
Cum videt in ſcopulo rorantem ſaxa cruore,
Torvoque obtutu labentem in Tartara Paullum,
Mens abiit: puduitque fugæ. Tum viſa cremari
Roma viro, tunc ad portas jam ſtare cruentus
Hannibal; & totum tunc primum ante ora fuere
Sorbentes Latium campi. Quid deinde relictum,
Craſtina cur Tyrios lux non deducat ad Urbem,
Deſeris in tantis puppim ſi, Paulle, procellis?
Teſtor Cœlicolas, inquit, ni damna gubernas
Crudelis belli, viviſque in turbine tanto
Invitus; plus, Paulle, (dolor verba aſpera dictat)
Plus Varrone noces. Cape, quæſo, hunc, unice rerum
Feſſarum, cape cornipedem. Languentia membra
Ipſe levabo humeris, & dorſo tuta locabo.
Hæc inter, lacero manantem ex ore cruorem
Ejectans, Conſul, Macte o virtute paterna!
Nec vero ſpes anguſtæ, cum talia reſtent
Pectora Romuleo regno. Calcaribus auſer,
Qua vulnus permittit, equum: atque hinc ocius Urbis
Claudantur portæ. Ruet hæc ad mœnia peſtis.
Dic, oro, rerum Fabio tradantur habenæ.
Noſtris pugnavit monitis furor. Amplius acta
Quid ſupereſt vita, niſi cæcæ oſtendere plebi
Paullum ſcire mori? Feror an conſumtus in Urbem
Vulneribus? Quantine emtum velit Hannibal, ut nos
Vertentes terga aſpiciat? Nec talia Paullo

Pectora, nec manes tam parva intramus imago.
Ille ego. Sed vano quid enim te demoror æger,
Lentule, conqueſtu? Perge, atque hinc cuſpide feſſum
Eripe quadrupedem propere. Tum Lentulus Urbem,
Magna ferens mandata, petit: nec Paullus inultum,
Quod ſupereſt de luce, finit. Ceu vulnere tigris
Letifero cedens tandem, projectaque corpus
Luctatur morti, & languentem pandit hiatum
In vanos morſus, nec ſufficientibus iræ
Ictibus, extrema lambit venabula lingua.
Jamque coruſcanti telum, propiuſque ferenti
Greſſum exſultantem, & ſecuro cædis Iertæ
Non exſpectatum ſurgens defixerat enſem,
Sidoniumque ducem circumſpectabat, in illa
Exoptans animam certantem ponere dextra.
Sed vicere virum coeuntibus undique telis
Et Nomas, & Garamas, & Celtæ, & Maurus, & Aſtur.
Hic finis Paullo. Jacet altum pectus & ingens
Dextera, quem (ſoli ſi bella agitanda darentur)
Æquares forſan Fabio. Mors additur Urbi
Pulchra decus, miſitque viri inter ſidera nomen.
Poſtquam ſpes Italûm menteſque in Conſule lapſæ,
Ceu truncus capitis, ſævis exercitus armis
Sternitur, & victrix toto fremit Africa campo.
Hic Picentum acies, hic Umber Marrius, illic
Sicana procumbit pubes, hic Hernica turma.
Paſſim ſigna jacent, quæ Samnis belliger, & quæ
Sarraſtes populi, Marſæque tulere cohortes;
Transfixi clypei, galeæque, & inutile ferrum,
Fractaque conflictu parmarum tegmina, & ore

Cornipedum derepta fero ſpumantia frena.
Sanguineus tumidas in campos Aufidus undas
Ejectat, redditque furens ſua corpora ripis.
Sic Lagea ratis, vaſto velut inſula ponto
Conſpecta, illiſit ſcopulis ubi nubifer Eurus,
Naufragium ſpargens operit freta. Jamque per undas
Et tranſtra, & mali, laceroque apluſtria velo,
Ac miſeri fluitant revomentes æquora nautæ.
At Pœnus, per longa diem certamina ſævis
Cædibus emenſus, poſtquam eripuere furori
Inſignem tenebræ lucem, tum denique Martem
Dimiſit, tandemque ſuis in cæde pepercit.
Sed mens invigilat curis, noctiſque quietem
Ferre nequit. Stimulat dona inter tanta Deorum.
Hortatur nondum portas intraſſe Quirini.
Proxima lux placet. Hinc ſtrictos ferre ocius enſes,
Dum fervet cruor, & perfuſæ cæde cohortes,
Deſtinat, ac jam clauſtra manu, jam mœnia flamma
Occupat, & jungit Tarpeja incendia Cannis.
Quo turbata viri conjux Saturnia cœpto,
Irarumque Jovis Latiique haud inſcia fati,
Incautum ardorem atque avidas ad futile votum
Spes juvenis frenare parat. Ciet inde quietis
Regnantem tenebris Somnum; quo ſæpe miniſtro
Edomita inviti componit lumina fratris.
Atque huic arridens, Non te majoribus, inquit,
Auſis, Dive, voco: nec poſco ut mollibus alis
Des victum mihi, Somne, Jovem. Non mille premendi
Sunt oculi tibi, nec ſpernens tua numina cuſtos
Inachiæ multa ſuperandus nocte juvencæ.

Ductori precor immittas nova ſomnia Pœno;
Ne Romam & vetitos cupiat nunc viſere muros,
Quos intrare dabit nunquam regnator Olympi.
Imperium celer exſequitur, curvoque volucris
Per tenebras portat medicata papavera cornu.
Aſt ubi, per tacitum allapſus, tentoria prima
Barcæi petiit juvenis, quatit inde ſoporas
Devexo capiti pennas, oculiſque quietem
Irrorat, tangens Lethæa tempora virga.
Exercent rabidam truculenta inſomnia mentem.
Jamque videbatur multo ſibi milite Thybrim
Cingere, & inſultans adſtare ad mœnia Romæ.
Ipſe refulgebat Tarpejæ culmine rupis,
Elata torquens flagrantia fulmina dextra,
Jupiter, & lati fumabant ſulfure campi,
Ac gelidis Anio trepidabat cærulus undis:
Et denſi ante oculos iterumque iterumque tremendum
Vibrabant ignes. Tunc vox effuſa per auras:
Sat magna, o juvenis, prenſa eſt tibi gloria Cannis.
Siſte gradum; neque enim ſacris irrumpere muris,
Pœne, magis dabitur, noſtrum quam ſcindere cœlum.
Attonitum viſis majoraque bella paventem
Poſt confecta Sopor Junonia juſſa relinquit;
Nec lux terribili purgavit imagine mentem.
Quos inter motus ſomni vanoſque tumultus,
Dedita per noctem reliquo cum milite caſtra
Nuntiat, & prædam pleno trahit agmine Mago.
Huic ductor lætas Tarpejo vertice menſas
Spondenti, cum quinta diem nox orbe tuliſſet,
Celatis Superûm monitis clauſoque pavore,

Vulnera & exhauſtas ſævo certamine vires,
Ac nimium lætis excuſat fidere rebus.
Tum ſpe dejectus juvenis, ceu vertere ab ipſis
Terga juberetur muris, ac ſigna referre,
Tanta mole, inquit, non Roma (ut credidit ipſa)
Sed Varro eſt victus. Quonam tam proſpera Martis
Munera deſtituis fato, patriamque moraris?
Mecum exſultet eques: juro hoc caput, accipe muros
Iliacos, portaſque tibi ſine Marte patentes.
Dumque ea Mago fremit cauto non credita fratri;
Jam Latius ſeſe Canuſina in mœnia miles
Colligere, & profugos vicino cingere vallo,
Cœperat. Heu rebus facies inhonora ſiniſtris!
Non aquilæ, non ſigna viris, non Conſulis altum
Imperium, non ſubnixæ lictore ſecures.
Trunca atque ægra metu, ceu magna eliſa ruina,
Corpora debilibus nituntur ſiſtere membris.
Clamor ſæpe repens, & ſæpe ſilentia fixis
In tellurem oculis, nudæ pleriſque ſiniſtræ
Detrito clypeo: deſunt pugnacibus enſes:
Saucius omnis eques: galeis carpſere ſuperbum
Criſtarum decus, & damnarunt Martis honores.
At multa thorax perfoſſus cuſpide; & hærens
Loricæ interdum Mauruſia pendet arundo.
Interdum mæſto ſocios clamore requirunt.
Hic Galba, hic Piſo . & . leto non dignus inerti,
Curio deflentur; gravis illic Scævola bello.
Hos paſſim; at Paulli pariter, ceu dira parentis
Fata gemunt. Ut vera mali præſentia nunquam
Ceſſarit canere, & Varronis ſiſtere mentem.

Utque diem hunc toties nequidquam averterit Urbi:
Atque idem quantus dextra. Sed cura futuri
Quos premit, aut foſſas inſtant præducere muris,
Aut portarum aditus (ut rerum eſt copia) firmant.
Quaque patet campus planis ingreſſibus hoſti,
Cervorum ambuſtis imitantur cornua ramis,
Et ſtilus occulitur, cæcum in veſtigia telum.
Ecce, ſuper clades & non medicabile vulnus,
Reliquias belli atque imperdita corpora Pœnis
Impia formido ac major jactabat Erinnys.
Trans æquor Tyrios enſes atque arma parabant
Punica & Hannibalem mutato evadere cœlo.
Dux erat exſilio collectis Marte Metellus,
Sed ſtirpe haud parvi cognominis. Is mala bello
Pectora degeneremque manum ad deformia agebat
Conſulta; atque alio poſitas ſpectabat in orbe,
Quís ſeſe occulerent, terras: quo nomina nulla
Pœnorum, aut patriæ penetraret fama relictæ.
Quæ poſtquam accepit flammata Scipio mente,
Quantus Sidonium contra, fera prœlia miſcens,
Ductorem ſtetit in campis, rapit ocius enſem,
Atque, ubi turpe malum Latioque extrema coquebant
Cœpta viri, ruptis foribus ſeſe arduus infert.
Tum, quatiens ſtrictum cum voce ante ora paventum
Mucronem, Tarpeja, pater, qui templa ſecundam
Incolis a cœlo ſedem, & Saturnia nondum
Iliacis mutata malis, tuque aſpera pectus
Ægide Gorgoneos virgo ſuccincta furores,
Indigeteſque Dei, ſponte inter numina noſtra,
Perque caput, nullo levius mihi numine, patris

Magnanimi juro, nunquam Lavinia regna
Linquam, nec linqui patiar, dum vita manebit.
Ocius, en, teſtare Deos, ſi mœnia tædis
Flagrabunt Libycis, nullas te ferre, Metelle,
Auſurum in terras greſſus. Ni talia ſancis,
Quem tremis, & cujus ſomnos formidine rumpis,
Hannibal hic armatus adeſt. Moriere, nec ullo
Pœnorum melior parietur gloria cæſo.
His excuſſa incepta minis. Jamque ordine juſſo
Obſtringunt animas patriæ, dictataque jurant
Sacramenta Deis, & purgant pectora culpa.
Atque ea dum Rutulis turbata mente geruntur,
Luſtrabat campos, & ſævæ triſtia dextræ
Facta recenſebat, pertractans vulnera viſu,
Hannibal, &, magna circumſtipante caterva,
Dulcia præbebat trucibus ſpectacula Pœnis.
Quas ſtrages inter, confoſſus pectora telis,
Seminecem extremo vitam exhalabat in auras
Munere deficiens jam Clœlius, oraque niſu
Languida vix ægro & dubia cervice levabat.
Agnovit ſonipes, arrectiſque auribus acrem
Hinnitum effundens, ſternit tellure Vageſum,
Quem tunc captivo portabat in agmina dorſo.
Hinc, rapidum glomerans curſum, per lubrica pingui
Stante cruore ſoli & mulctata cadavera cæde
Evolat, ac domini conſiſtit in ora jacentis.
Inde, inclinatus colla, & ſubmiſſus in armos,
De more inflexis præbebat ſcandere terga
Cruribus, ac proprio quodam trepidabat amore.
Milite non illo quiſquam felicius acri

Inſultarat equo, vel ſi reſupina citato
Projectus dorſo ferret cum membra, vel idem
Si nudo ſtaret tergo, dum rapta volucris
Tranſigeret curſu ſonipes certamina campi.
At Libys, humanos æquantem pectore ſenſus
Haud parce miratus equum, quinam ille ſiniſtræ
Depugnet morti juvenis, nomenque, decuſque
Erogitat, letique ſimul compendia donat.
Hic Cinna (ad Tyrios namque is ſua verterat arma,
Credulus adverſis, & tum comes ibat ovanti)
Auribus huic, inquit, ductor fortiſſime, origo eſt
Non indigna tuis. Quondam ſub Regibus illa,
Quæ Libycos renuit frenos, ſub Regibus olim
Roma fuit. Sed enim, ſolium indignata Superbi,
Ut ſceptra exegit, confeſtim ingentia bella
Cluſina venere domo. Si Porſena ſando
Auditus tibi, ſi Cocles, ſi Lydia caſtra.
Ille, ope Mæonia & populo ſuccinctus Etruſco,
Certabat pulſos per bella reponere Reges.
Multa adeo nequidquam auſi: preſſitque tyrannus
Janiculum incumbens. Ubi mox, jam pace probata,
Compreſſere odia, & poſitum cum fœdere bellum,
Obſidibuſque obſtricta fides, manſueſcere corda
Neſcia, pro Superi! & nil non immite parata
Gens Italûm pro laude pati! Bis Clœlia ſenos
Nondum complerat primævi corporis annos,
Una puellarum Laurentum, & pignora pacis
Inter virgineas regi tranſmiſſa catervas:
(Facta virûm ſileo) rege hæc, & fœdere, & annis,
Et fluvio ſpretis, mirantem interrita Thybrim

Tranavit, frangens undam puerilibus ulnis.
Cui ſi mutaſſet ſexum Natura, reverti
Forſan Tyrrhenas tibi non licuiſſet in oras,
Porſena. Sed juveni (ne ſim tibi longior) hinc eſt
Et genus & clara memorandum virgine nomen.
Talia dum pandit, vicinus parte ſiniſtra
Per ſubitum erumpit clamor. Permixta ruina
Inter & arma virûm & lacerata cadavera, Paulli
Eruerant corpus media de ſtrage jacentum.
Heu quis erat! quam non ſimilis modo Punica telis
Agmina turbanti! vel cum Taulantia regna
Vertit, & Illyrico ſunt addita vincla tyranno!
Pulvere canities atro, arentique cruore
Squalebat barba, & perfracti turbine dentes
Muralis ſaxi, tum toto corpore vulnus.
Quæ poſtquam aſpexit geminatus gaudia ductor
Sidonius; Fuge, Varro, inquit, fuge, Varro, ſuperſtes,
Dum jaceat Paullus: Patribus Fabioque ſedenti
Et populo Conſul totas ediſſere Cannas.
Concedam hanc iterum, ſi lucis tanta cupido eſt,
Concedam tibi, Varro, fugam. At, cui fortia & hoſte
Me digna haud parvo caluerunt corda vigore,
Funere ſupremo & tumuli decoretur honore.
Quantus, Paulle, jaces! qui tot mihi millibus unus
Major lætitiæ cauſa es. Cum fata vocabunt,
Tale precor nobis, ſalva Carthagine, letum.
Hæc ait: & ſociûm mandari corpora terræ,
Poſtera cum thalamis Aurora rubebit apertis,
Imperat; armorumque jubet conſurgere acervos,
Arſuros, Gradive, tibi. Tum munera juſſa,

Digitized by Google

Defeſſi quanquam, accelerant, ſparſoque propinquos
Agmine proſternunt lucos: ſonat acta bipenni
Frondoſis ſilva alta jugis. Hinc ornus & albæ
Populus alta comæ, validis acciſa lacertis,
Scinditur, hinc ilex proavorum condita ſeclo.
Devolvunt quercus, & amantem litora pinum,
Ac, ferale decus, mæſtas ad buſta cupreſſos.
Funereas tum deinde pyras certamine texunt:
Officium infelix & munus inane peremtis.
Donec anhelantes ſtagna in Tarteſſia Phœbus
Merſit equos, fugienſque polo Titania cæcam
Orbita nigranti traxit caligine noctem.
Poſt, ubi fulſerunt primis Phaethontia frena
Ignibus, atque ſui terris rediere colores,
Supponunt flammam, & manantia corpora tabo
Hoſtili tellure cremant. Subit horrida mentem
Formido incerti caſus, tacituſque pererrat
Intima corda pavor, ſi fors ita Martis iniqui
Mox ferat, ac ipſis inimica ſede jacendum.
Aſt, tibi, bellipotens, ſacrum, conſtructus acervo
Ingenti mons armorum ſurgebat ad aſtra.
Ipſe, manu celſam pinum flammaque comantem
Attollens, ductor Gradivum in vota ciebat;
Primitias pugnæ & læti libamina belli
Hannibal Auſonio cremat hæc de nomine victor,
Et tibi, Mars genitor, votorum haud ſurde meorum,
Arma electa dicat ſpirantum turba virorum.
Tum, face conjecta, populatur fervidus ignis
Flagrantem molem, &, rupta caligine, in auras
Actus apex claro perfundit lumine campos.

Hinc citus ad tumulum donataque funera Paullo
Ibat, & hoſtilis leti jactabat honorem.
Sublimem eduxere pyram, molleſque virenti
Stramine compoſuere toros. Superaddita dona,
Funereum decus: expertis inviſus & enſis,
Et clypeus terror Nomadum: atque inſigne ſuperbum
Tum laceri faſces captæque in Marte ſecures.
Non conjux native aderant, non juncta propinquo
Sanguine turba virûm, aut celſis de more feretris
Præcedens priſca exſequias decorabat imago.
Omnibus exuviis nudo jamque Hannibal unus
Sat decoris laudator erat; fulgentia pingui
Murice ſuſpirans inicit velamina & auro
Intextam chlamydem, ac ſupremo affatur honore:
I, decus Auſoniæ, quo fas eſt ire ſuperbas
Virtute & factis animas. Tibi gloria leto
Jam parta inſigni. Noſtros Fortuna labores
Verſat adhuc, caſuſque jubet neſcire futuros.
Hæc Libys; atque repens crepitantibus undique flammis
Æthereas anima exſultans evaſit in auras.
Fama dehinc gliſcente ſono jam ſidera adibat;
Jam maria ac terras primamque intraverat urbem.
Diffidunt muris. Solam pavitantibus arcem
Speraviſſe ſat eſt. Nec enim ſupereſſe juventam,
Ac ſtare Auſoniæ vacuum ſine corpore nomen.
Quodque adeo nondum portis irruperit hoſtis,
Contemtu ceſſare putant. Jam tecta cremari,
Ac delubra rapi, cædeſque ante ora nefandæ
Natorum, ſeptemque arces fumare videntur.
Lux una everſas bis centum in ſtrage curules,

Ac juvenum bis tricenis orbata gemebat
Millibus exhauſtæ nutantia mœnia Romæ:
Atque ea poſt Trebiam, poſt Tuſci ſtagna profundi,
Nec ſociûm numero pariter leviore peremto.
Sed vero, ſed enim reliqui pia turba Senatus
Munera ſortito invadunt. Celer omnia luſtrans
Clamitat attonitus Fabius, Non ulla relicta eſt
(Credite) cunctandi ratio. Approperemus: ut hoſtis
Nequidquam armatos auſit ſuccedere muros.
Dura inter pavidos alitur fortuna ſedendo,
Et gliſcunt adverſa metu: ite ocius, arma
Deripite, o pubes, templis. Vos atria raptim
Nudate, & clypeos in bella refigite captos.
Sat patriæ ſumus; e numero ſi ad prœlia noſtro
Nil minuit pavor. In patulis illa horrida campis
Sit metuenda lues: muros haud fregerit unquam,
Exſultare levis nudato corpore, Maurus.
Dum Fabius lapſas acuit formidine mentes,
Varronem adventare vagus per mœnia rumor
Spargit, & occulto perfundit pectora motu.
Haud ſecus, ac fractæ rector ſi forte carinæ
Litoribus ſolus vacuis ex æquore ſoſpes
Adnatet, incerti trepidant, tendantve, negentve
Jactato dextras, ipſamque odere ſalutem
Unius amiſſa ſuperantis puppe magiſtri.
Quam reſtare viro labem, qui accedere portis
Audeat, ac dirum veniat pavitantibus omen!
Hos mulcens queſtus Fabius deforme docebat
Cladibus iraſci, vulgumque arcebat ab ira.
Adverſis etenim frangi non eſſe virorum,

Qui Martem inſcribant genti, non poſſe dolores
Condere, & ex pœna ſolatia poſcere luctus.
Si vero exprobare ſinant, ſibi triſtius illum
Illuxiſſe diem, quo caſtris viderit ire
Varronem, quam quo videat remeare ſine armis.
His dictis ſedere minæ, & converſa repente
Pectora: nunc fati miſeret, nunc gaudia Pœno
Conſulibus reputant cæſis erepta duobus.
Ergo omne effundit longo jam ſe agmine vulgus
Gratantum, magnaque actum ſe credere mente
Teſtantur, quod, fiſus avis ſceptriſque ſuperbis,
Laomedontiadum non deſperaverit urbi.
Nec minus infelix culpæ, grandique pudore
Turbatus, Conſul titubantem ad mœnia greſſum
Portabat lacrimans: dejectum attollere vultum,
Ac patriam aſpicere, & luctus renovare pigebat.
Quod vero reduci tum ſe populuſque Patreſque
Offerrent, non gratari; ſed poſcere natos
Quiſque ſuos, fatreſque ſimul, miſeræque parentes
Ire videbantur laceranda ad Conſulis ora.
Sic igitur muto lictore invectus in urbem,
Damnatum Superis aſpernabatur honorem.
At Patres Fabiuſque, procul mærore remoto,
Præcipitant curas. Raptim delecta juventa
Servitia armantur; nec claudit caſtra ſaluti
Poſtpoſitus pudor. Infixum eſt Æneïa regna
Parcarum in leges quacunque reducere dextra,
Proque arce & ſceptris & libertatis honore
Vel famulas armare manus. Primæva ſuorum
Corpora prætexto ſpoliant velamine, & armis

Inſolitis cingunt. Puerilis caſſide vultus
Clauditur, atque hoſtis pubeſcere cæde jubetur.
Idem obſecrantes, captivum vulgus ut auro
Penſarent parvo, (nec pauca fuere precantum
Millia) miranti durarunt prodere Pœno.
Cuncta adeo ſcelera & noxam ſuperaverat omnem,
Armatum potuiſſe capi. Tunc terga dediſſe
Damnatis Siculas longe meritare per oras
Impoſitum, donec Latio decederet hoſtis.
Hæc tum Roma fuit; poſt te cui vertere mores
Si ſtabat fatis, potius, Carthago, maneres.

Digitized by Google

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER XI.

NUNC, age, quos clades inſignis Iapyge campo
Verterit ad Libyam populos Sarranaque caſtra,
Expediam. Stat nulla diu mortalibus uſquam,
Fortuna titubante, fides. Adjungere dextras
Certavere palam rumpenti fœdera Pœno,
Heu! nimium faciles læſis diffidere rebus:
Sævior ante alios iras ſervaſſe repoſtas,
Atque odium renovare ferox in tempore Samnis.
Mox levis & ſero preſſurus fata pudore
Bruttius, ambiguis fallax mox Appulus armis.
Tum gens Hirpini vana indociliſque quieti,
Et rupiſſe indigna fidem. Ceu dira per omnes
Manarent populos fœdi contagia morbi.
Jamque Atella ſuas, jamque & Calatia adegit,
Fas ſuperante metu, Pœnorum in caſtra cohortes.
Inde Phalanteo levitas animoſa Tarento,
Auſonium laxare jugum. Patefecit amicas
Alta Croton portas, Afriſque ad barbara juſſa

Theſpiadum docuit ſubmittere colla nepotes.
Idem etiam Locros habuit furor. Ora vadoſi
Litoris, Argivos major qua Græcia muros
Servat, & Ionio luitur curvata profundo,
Lætas res Libyæ & fortunam e more ſecuta,
Juravit pavitans Tyrio ſua prœlia Marti.
Jam vero, Eridani tumidiſſimus accola, Celtæ
Incubuere malis Italûm, veterefque doloris
Tota ſe ſocios properarunt jungere mole.
Sed fas id Celtis, fas impia bella referre
Bojorum fuerit populis. Capuæne furorem,
Quem Senonum genti, placuiſſe? & Dardana ab ortu
Mœnia barbarico Nomadum ſociata tyranno
Quiſnam, mutato tantum nunc tempore, credat?
Luxus, & inſanis nutrita ignavia luſtris,
Conſumtuſque pudor peccando, uniſque relictus
Divitiis probroſus honor, lacerabat hiantem
Deſidia populum, ac reſolutam legibus urbem.
Inſuper exitio truculenta ſuperbia agebat.
Nec vitiis deerant vires. Non largior ulli
Auſoniæ populo (ſic tum fortuna fovebat)
Aurique argentique modus: madefacta veneno
Aſſyrio manibus veſtis, medioque dierum
Regales epulæ, atque ortu convivia ſolis
Deprenſa, & nulla macula non illita vita.
Tum populo ſævi Patres, plebeſque Senatus
Invidia læta, & collidens diſſona corda
Seditio. Sed enim interea temeraria pubis
Delicta augebat, pollutior ipſa, ſenectus.
Nec, quos vile genus deſpectaque lucis origo

Fœdabat, ſperare ſibi & depoſcere primi
Deerant imperia ac patriæ pereuntis habenas.
Quin etiam exhilarare viris convivia cæde
Mos olim, & miſcere epulis ſpectacula dira
Certantum ferro; ſæpe & ſuper ipſa cadentum
Pocula, reſperſis non parco ſanguine menſis.
Has, aſtu aggreſſus, quo verteret acrius ægras
Ad Tyrios mentes, quia nulla ſorte daturam
Certus erat Romam, neque enim impetrata volebat,
(Pacuvio fuit haud obſcurum crimine nomen)
Hortatur ſummi partem depoſcere juris,
Atque alternatos ſociato Conſule faſces:
Et, ſi partita renuant ſediſſe curuli,
Æquatumque decus geminaſque videre ſecures,
Ultorem ante oculos atque ora adſtare repulſæ.
Ergo electa manus greſſu fert dicta citato.
Antiſtat cunctis præcellens Virrius ore:
Sed genus obſcurum, nullique furore ſecundus.
Qui poſtquam cœtu Patrum ingentique Senatu
Impia dementis vulgi, ac vix tota, profudit
Conſulta, & tumidis incendit vocibus aures;
Concordi fremitu renuentum effunditur aſper
Toto e concilio clamor. Tum quiſque fatigat
Increpitans, vocumque tremit certamine templum.
Hic Torquatus, avum fronte æquaviſſe ſevera
Nobilis, Heu Capua portantes talia dicta
Romuleis duraſtis, ait, ſuccedere muris?
Ad quos non auſi Carthago atque Hannibal arma
Poſt Cannas afferre ſuas? Nunquamne per aures
It veſtras, in Tarpeja cum ſede Latini

Orarent paria, haud verbis, haud voce, ſed acri
Propulſum dextra, qui tum mandata ſuperbo
Ore apportabat, tanto per limina templi
Turbine præcipitem revoluti corporis actum,
Ut, ſævo afflictus ſaxo, ſpectante piaret
Triſtia dicta Jove, & lueret verba impia leto?
En ego progenies ejus, qui ſede Tonantis
Expulit orantem, & nuda Capitolia Conſul
Defendit dextra. Rabidum hinc, palmaſque virorum
Intentantem oculis, proavitaque facta parantem
Ut vidit majore adeo crudeſcere motu,
Excipit his frendens Fabius: Pro cuncta pudendi!
Sedes, ecce, vacat, belli viduata procella:
Quem, quæſo, e vobis huic impoſuiſſe paratis?
Inque locum Paulli quemnam datis? An tua, Virri,
Prima atque ante alios ſors, concedente Senatu,
Te citat, ac noſtris æquat jam purpura Brutis?
I, demens, i, quo tendis: tibi perfida faſces
Det Carthago ſuos. Medio fervore loquentis,
Impatiens ultra gemitu cohibere furorem,
Fulminea torvum exclamat Marcellus ab ira:
Quæ tandem, & quam lenta tenet patientia mentem,
O confuſe nimis Gradivi turbine Varro,
Ut perferre queas furibunda inſomnia Conſul?
Nonne exturbatos jam dudum limine templi
Præcipites agis ad portas? & diſcere cogis
Semiviros, quod ſit noſtro de more creati
Conſulis imperium? Non unquam ſobria pubes
Et peritura brevi, moneo, ocius Urbe faceſſe.
Muros ante tuos (ut par eſt) debita ductor

Armatus reſponſa dabit. Conſurgere cuncti
Hinc pariter, magnoque viros clamore premebant.
Nec non & foribus propere Campana juventus
Extulit ipſa gradum, tantæque dolore repulſæ
Concitus Hannibalem volvebat Virrius ore.
Fulvius, (huic nam ſpondebant præſagia mentis
Venturum decus, & Capuæ pereuntis imago
Jam tum erat ante oculos) Non ſi Carthaginis, inquit,
Ductorem veſtris devinctum colla catenis
Romam victor agis, poſthac intrare Quirini
Sacratas dabitur ſedes. Tende ocius, oro,
Quo mens ægra vocat. Referunt hæc inde citati
Mixta minis & torva trucis reſponſa Senatus.
Tantane, omnipotens, caligine merſa latere
Fata placet? Veniet quondam felicior ætas,
Cum pia Campano gaudebit Conſule Roma,
Et per bella diu faſces perque arma negatos
Ultro ad magnanimos referet ſecura nepotes.
Pœna ſuperborum tamen hæc durabit avorum,
Quod non ante ſuos Capua ad ſuffragia mittet,
Quam Carthago ſuos. Poſtquam nunc dicta Senatus,
Nunc facta expoſuit, tum veris falſa per artem
Virrius admiſcens cecinit fatale cruenti
Turbatis ſignum belli. Furiata juventus
Arma, arma, Hannibalemque volunt. Ruit undique vulgus,
Et Pœnos in tecta vocant: ingentia facta
Sidonii juvenis celebrant, ut ruperit Alpes
Herculei ſocius decoris, Diviſque propinquas
Tranſierit curſu rupes: ut cæde referta
Clauſerit Eridani victor vada: victor ut idem

Lydia Romano turbarit ſtagna cruore.
Ut Trebiæ ripas æterno nomine famæ
Tradiderit, Paullumque idem inter prœlia, & idem
Flaminium, proceres rerum, demiſerit umbris.
His ſuper exciſam primori Marte Saguntum,
Et juga Pyrenes, & Hiberum, & ſacra parentis,
Juratumque viro bellum puerilibus annis
Accumulant. Unum, ducibus tot cæde peremtis,
Tot fuſis acie, ſtare inter prœlia nullis
Attactum telis. Superûm cum munere detur
Huic ſociare viro dextras & fœdere jungi;
Faſtus exſanguis populi vanumque tumorem
Nimirum Capua & dominatum perferat Urbis,
Ceu famulis faſces æquataque jura negantis?
Prorſus enim tanto potiorem nomine habendum
Varronem, ut fugiat Conſul fulgentior oſtro.
Talia jactantes jam lectam forte parabant
Mittere, quæ Tyrios adjungat fœdere, pubem.
Sed non invictum ponebat pectore robur
Tum ſolum Decius Capuæ decus. Iſque receptus
In medios cœtus, neque enim differre dabatur;
Itis, ait, cives violanda ad jura parentum?
Damnatumque caput temerati fœderis actis
Jungitis hoſpitio? Quæ tanta oblivio recti?
Magnum utique in magnis rebus populiſque viriſque
Adverſis ſervare fidem. Nunc tempus inire
Prœlia pro Rutulis; nunc ſigna aciemque movere,
Dum trepidæ res, & medicinam vulnera poſcunt;
Is locus officio, cum ceſſant proſpera, cumque
Dura ad opem Fortuna vocat. Nam læta fovere,

Haud quaquam magni eſt animi decus: hunc, age, adeſte.
Novi Dis animas ſimiles & pectora magnis
Nunquam anguſta malis: capiunt (mihi credite) Cannas,
Et Thraſymena vada, & Paulli memorabile letum.
Hi ſunt, qui veſtris infixum mœnibus hoſtem
Dejecere manu, & Capuam eripuere ſuperbis
Samnitum juſſis. Hi ſunt, qui jura dedere
Terrore expulſo, Sidicinaque bella remorunt.
Quo fugitis? ſocios quoſve additis? Ille ego ſanguis
Dardanius, cui ſacra pater, cui nomina liquit
Ab Jove ducta Capys, magno cognatus Iulo;
Ille ego, ſemihomines inter Naſamonas, & inter
Sævum atque æquantem ritus Garamanta ferarum,
Marmarico ponam tentoria mixtus alumno?
Ductoremque feram, cui nunc pro fœdere proque
Juſtitia eſt enſis, ſolæque e ſanguine laudes?
Non ita, non Decio permixtum faſque nefaſque,
Hæc ut velle queat. Nullo nos invida tanto
Armavit Natura bono, quam janua mortis
Quod patet, & vita non æqua exire poteſtas.
Hæc vana averſas Decius jactavit ad aures.
Aſt delecta manus jungebant fœdera Pœno.
Jamque aderant præmiſſa duci turbante tumultu
Autololes numeroſa cohors. Ipſe agmine magno
Feſtinata citus per campos ſigna movebat.
Et Decius, Nunc hora, viri, nunc tempus: adeſte,
Dum Capua dignum, dum me duce dextera vindex
Molitur facinus; procumbat barbara pubes.
Pro ſe quiſque alacres rapite hoc decus. Hoſtis adire
Si parat, obſtructas replete cadavere portas,

Et ferro purgate nefas. Hic denique ſolus
Eluerit ſanguis maculatas crimine mentes.
Dumque ea nequidquam non ulli læta profatur,
Audita aſperitate viri cœptoque feroci,
Multa feta gerens ira præcordia, Pœnus
Adſtabat muris, propereque arceſſere lectos
Immitem caſtris Decium jubet. Horrida virtus;
Armatumque fide pectus, rectique cupido,
Et major Capua mens imperterrita mole
Invicta ſtabat, torvoque minacia vultu
Juſſa ducis, verbiſque etiam inceſſebat amaris.
Quem Libyæ rector tot ſigna tot arma ferentis
Spernentem increpitans magno clamore profatur:
Poſt Paullum, poſt Flaminium componimur, eheu!
Vecordi Decio, mecum certaſſe volenti
In decus & famam leti. Rapite, ite citati,
Signa, duces. Pateatne mihi Campana vetante
Urbs Decio, explorare libet, nova bella moventi
Cui patuere Alpes, ſaxa impellentia cœlum,
Atque uni calcata Deo. Suffuderat ora
Sanguis, & a torvo ſurgebant lumine flammæ.
Tum rictus ſpumans, & anhelis faucibus acta
Verſabant penitus dirum ſuſpiria murmur.
Sic urbem invectus, toto comitante Senatu,
Et vulgo ad ſpectanda ducis ſimul ora ruente,
Effundit cunctam rabiem irarumque procellas.
Nec non & Decio propiora pericula mentem
Flammarant, tempuſque adeo cernebat adeſſe,
Quo laudes ducis invicti ſuperaret inermis.
Non illum fuga, non clauſi occuluere penates:

Sed liber, veluti nullus penetraſſet in urbem
Hannibal, intrepido ſervaverat otia vultu.
Cum juvenem ſævis (horrendum) concitus armis
Invadunt globus, & pedibus ſublime ſedentis
Ductoris ſiſtunt. Tonat inde ferocibus alte
Inceſſens victor dictis, Soluſne ruentem
Fulcire, & revocare paras a funere, Romam?
O demens! en, qui Divûm mihi munera tanta
Eripiat. Decio prorſus ſervabar inerti
Vincendus, Decio imbelli, cui femina nulla,
Orta in Agenoreis noſtræ Carthaginis oris,
Ceſſerit: huic agedum, (nam cur indigna feramus?)
Magnanime o miles, meritas innecte catenas.
Dixerat hæc: nec dum finem convicia norant.
[Cum fera gens Decii conſtanti pectore corpus
Invadit, vincitque manus poſt terga catenis.]
Illatus velut armentis ſuper ardua colla
Cum ſeſe impoſuit, victorque immane ſub ira
Infremuit leo, & immerſis gravis unguibus hæſit,
Mandit anhelantem pendens cervice juvencum.
At Decius, dum vincla ligant, Necte ocius, inquit,
(Nam ſic Hannibalem decet intraviſſe) catenas,
Fœderis infauſti pretium. Sic victima prorſus
Digna cadat Decius. Nec enim te, ſanguine lætum
Humano, ſit fas cæſis placaſſe juvencis.
En dextra! en fœdus! Nondum tibi Curia, nec dum
Templorum intrati poſtes: jam panditur acri
Imperio carcer. Perge, ac primordia tanta
Accumula paribus factis. Mihi fama ſub umbras
Te feret oppreſſum Capuæ cecidiſſe ruinis.

Nec plura effari conceſſum. Obnubitur atra
Veſte caput, trahiturque ferox ante ora ſuorum.
Exin victor ovans ſedato pectore tandem
Spectandis urbis tectis templiſque ſerenos
Lætus circumfert oculos, & ſingula diſcit:
Quis muris ſator, & pubes ſit quanta ſub armis,
Quotque auri pateant bello argentique talenta.
Nunc qualis frenata acies, nunc deinde pedeſtris
Copia quanta viris. Monſtrant Capitolia celſa,
Stellateſque docent campos, Cereremque benignam.
Jamque diem ad metas defeſſis Phœbus Olympo
Impellebat equis, fuſcabat & Heſperus umbra
Paulatim infuſa properantem ad litora currum.
Inſtituunt de more epulas, feſtamque per urbem
Regifice exſtructis celebrant convivia menſis.
Ipſe, Deûm cultu & ſacro dignatus honore,.
Præcipuis multoque procul ſplendentibus oſtro
Accipitur ſublime toris: non una miniſtri
Turba gregis: poſuiſſe dapes his addita cura,
His adolere focos, his ordine pocula ferre.
Nec non & certis ſtruitur penus. Aſpera menſa
Pondera cælati fulgent antiquitus auri.
Eripiunt flammæ noctem, ſtrepituque moventum
Murmurat alta domus. Stupet inconſuetus opimæ
Sidonius menſæ miles, faciemque ſuperbi
Ignotam luxus oculis mirantibus haurit.
Veſcitur ipſe ſilens, & tantos damnat honores
Eſſe epulis, facileſque coli tanto agmine menſas.
Donec pulſa fames, & Bacchi munera duram
Laxarunt mentem. Tum fronti reddita demum

Lætitia, & poſitæ graviores pectore curæ.
Perſonat Euboïca Teuthras teſtudine, Cymes
Incola, & obtuſas immiti murmure ſævæ
Inter bella tubæ permulcet cantibus aures.
Jamque Jovem & lætos per furta canebat amores,
Electræque toros Atlantidos: unde creatus,
Proles digna Deûm, tum Dardanus: iſque Tonanti
Ut det Erichthonium magna de ſtirpe nepotem.
Hinc Tros, hinc Ilus, generis tunc ordine longo
Aſſaracus, nulloque minor famave manuve
Tum Capys ut primus dederit ſua nomina muris.
Concelebrant plauſu pariter Sidonia pubes,
Campanæque manus. Ante omnes ductor honori
Nominis auguſto libat carcheſia ritu;
Cetera quem ſequitur, Bacchique ex more liquorem
Irrorat menſis turba, ardeſcitque Lyæo.
Interea, Tyrio reſoluta in gaudia cœtu
Converſo, (neque enim, juvenis non digne ſileri,
Tranſmittam tua cœpta libens, famamque negabo
Quanquam imperfectis, magnæ tamen indolis, auſis)
Mens una inviolata mero, nulliſque venenis
Potando exarmata, decus pugnæque, neciſque
Sidoniæ tacito volvebat pectore molem.
Quoque eſſet miranda magis tam ſacra libido,
Pacuvio genitus patrias damnaverat artes.
Is variis oneratum epulis atque atria tardo
Linquentem greſſu comitatus pone parentem,
Poſtquam poſſe datum meditata aperire, novoſque
Pandere conatus, & liber parte relicta
Tectorum a tergo patuit locus, Accipe digna

Et Capua & nobis, inquit, conſulta. Togaque
Armatum amota nudat latus. Hoc ego bellum
Conficere enſe paro, atque avulſum ferre Tonanti
Rectoris Libyci victor caput. Hic erit ille,
Qui polluta dolis jam fœdera ſanciet, enſis.
Si perferre nequit ſpectacula tanta ſenectus,
Et tremit inceptis laſſo majoribus ævo,
At tu ſecuris concede penatibus, & me
Linque meæ menti: ſummum quod credis, & æquas
Hannibalem Superis, o quantum nomine major
Jam Pœno tibi natus erit! Vibrabat ab ore
Ignis atrox, animuſque viri jam bella gerebat,
Cum ſenior, tanti pondus conaminis ægra
Jam dudum vix aure ferens, tremebundus ibidem
Sternitur, & pedibus crebro pavida oſcula figens,
Per ſi quid ſupereſt vitæ, per jura parentis,
Perque tuam noſtra potiorem, nate, ſalutem,
Abſiſte inceptis, oro: ne ſanguine cernam
Polluta hoſpitia, ac tabo repleta cruento
Pocula, & everſas pugnæ certamine menſas.
Tunc illum, quem non acies, non mœnia & urbes
Ferre valent, cum frons propior lumenque coruſco
Igne micat, tunc illa viri, quæ vertice fundit,
Fulmina pertuleris; ſi viſo intorſerit enſe
Diram, qua vertit per campos agmina, vocem?
Fallit te, menſas inter quod credis inermem.
Tot bellis quæſita viro, tot cædibus armat
Majeſtas æterna ducem. Si admoveris ora,
Cannas, & Trebiam ante oculos, Thraſymenaque buſta,
Et Paulli ſtare ingentem miraberis umbram.

Quid? tanto in caſu comitum juxtaque jacentum
Torpebunt dextræ? Parce, oro, & deſine velle,
Cui nequeas victor ſupereſſe. An triſtia vincla
Et Decius non erudiunt componere mentem?
Talia commemorans, famæ majoris amore
Flagrantem ut vidit juvenem ſurdumque timori;
Nil ultra poſco, refer in convivia greſſum:
Approperemus, ait. Non jam tibi pectora pubis
Sidoniæ fodienda manu tutantia regem.
Hoc jugulo dextram explora. Namque hæc tibi ferrum,
Si Pœnum invaſiſſe paras, per viſcera ferrum
Noſtra eſt ducendum. Tardam ne ſperne ſenectam.
Opponam membra, atque enſem extorquere negatum
Morte mea eripiam. Lacrimæ tunc ore profuſæ,
Et magna Superûm cura ſervatus in arma
Scipiadæ Pœnus; nec tantum fata dederunt
Externa peragi dextra. Pulcherrimus iræ,
Et dignus fieri compos memorabilis auſi,
Amiſit quantam poſito conamine laudem,
Cui tantum eſt voluiſſe decus? Tum reddere ſeſe
Feſtinant epulis, & triſtia fronte ſerenant:
Donec læta virûm ſolvit convivia ſomnus.
Poſtera lux Phaethontis equos proferre parabat,
Jam rapido ſummis curru ſplendente ſub undis:
Et juvenis, magno generatus Hamilcare, duras
Jam dudum exercet curas. Carthaginis arces
Ire ferox Mago, & Patribus portare jubetur
Nuntia facta ducis. Præda & captiva leguntur
Corpora, dereptæque viris ſub Marte cruento
Exuviæ, fauſti Superis libamina belli.

Altera curarum Libycis demittitur oris
Heu! Decius, reduci lenias ſervatus ad iras;
Ni pœnæ juvenem indignæ miſeratus ab alto
Jupiter antiquam Batti vertiſſet ad urbem.
Hic Pellea virum Ptolemæi ſceptra vehentum
Eripuere minis, reſolutaque vincula collo.
Atque eadem vitæ cuſtos mox deinde quieto
Accepit tellus oſſa inviolata ſepulcro.
Nec Venerem interea fugit exoptabile tempus
Pœnorum mentes cæco per læta premendi
Exitio, & luxu corda importuna domandi.
Spargere tela manu paſſim fallentia natis
Imperat, & tacitas in pectora mittere flammas.
Tum pueris dulce arridens: Eat improba Juno,
Et nos (nec mirum, quid enim ſumus?) acta ſecundis
Deſpiciat. Valet illa manu, valet illa lacertis:
Parvula nos arcu puerili ſpicula ſenſim
Fundimus, & nullus noſtro de vulnere ſanguis.
Verum, agite, o mea turba, precor, nunc tempus, adeſte,
Et Tyriam pubem tacitis exurite telis.
Amplexu, multoque mero, ſomnoque virorum
Profliganda acies, quam non perfregerit enſis,
Non ignes, non immiſſis Gradivus habenis.
Combibat illapſos ductor per viſcera luxus,
Nec pudeat picto fultum jacuiſſe cubili,
Nec crinem Aſſyrio perfundere pugnet amomo.
Ille ſub hiberno ſomnos educere cœlo
Jactator, tectis malit conſumere noctes.
Ac ponat ritus veſcendi, ſæpe citato
Dum reſidet ſub caſſide equo, diſcatque Lyæo

Imbellem donare diem. Tum deinde madenti
Poſt epulas ſit grata chelys, ſegniſque ſoporas,
Aut noſtro vigiles ducat ſub numine noctes.
Hæc poſtquam Venus, applaudit laſcivus, & alto
Mittit ſe cœlo niveis exercitus alis.
Sentit flammiferas pubes Mauruſia pennas,
Et pariter fuſis tepuerunt pectora telis.
Bacchi dona volunt, epulaſque, & carmina rurſus
Pieria liquefacta lyra. Non acer aperto
Deſudat campo ſonipes: non ulla per auras
Lancea nudatos exercet torta lacertos.
Mollitæ flammis lymphæ languentia ſomno
Membra fovent, miſeriſque bonis perit horrida virtus.
Ipſe etiam, afflatus fallente Cupidine, ductor
Inſtaurat menſas dapibus, repetitque volentum
Hoſpitia, & patrias paulatim decolor artes
Exuit, occulta mentem vitiante ſagitta.
Altera jam patria, atque æquo ſub honore vocatur
Altera Carthago Capua, intactumque ſecundæ
Fortunæ ingenium vitia allatrantia quaſſant.
Nec luxus ullus merſæque libidine vitæ
Campanis modus: accumulant, variaſque per artes
Scenarum certant epulas diſtinguere ludo.
Ut ſtrepit aſſidue Phrygiam ad Nilotica loton
Memphis Amyclæo paſſim laſciva Canopo.
Inprimis dulcem, Pœno lætante, per aures
Nunc voce infundit Teuthras, nunc pectine cantum.
Iſque ubi mirantem reſonantia pollice fila
Ductorem vidit Libyæ, canere inde ſuperbas
Aoniæ laudes ſenſim teſtudinis orſus,

Concordem citharæ movit per carmina linguam,
Vincere linquentes vitam quæ poſſit olores.
Atque hæc e multis carpſit molliſſima menſæ
[Facta antiqua virûm, placidas quis mulceat aures.]
Argolicis quondam populis (mirabile dictu!)
Exaudita chelys, lapidem teſtudine felix
Ducere, & in muros poſuiſſe volentia ſaxa.
Hæc Amphionio vallavit pectine Thebas,
Ac, ſilice aggeribus per ſe ſcandente vocatis,
Juſſit in immenſum cantatas ſurgere turres.
Altera, turbatum plectro moderata profundum,
Et tenuit phocas, & in omni Protea forma
Traxit, & æquoreo portavit Ariona dorſo.
Nam, quæ Peliaca formabat rupe canendo
Heroum mentes & magni pectora Achillis,
Centauro dilecta chelys compeſceret iras,
Percuſſa fide, vel pelagi vel triſtis Averni.
Namque chaos, cæcam quondam ſine ſidere molem
Non ſurgente die, ac mundum ſine luce canebat.
Tum Deus ut liquidi diſciſſet ſtagna profundi,
Telluriſque globum media compage locaſſet:
Ut celſum Superis habitare dediſſet Olympum,
Caſtaque Saturni monſtrabat ſecula patris.
Sed, quos pulſabat Rhipæum ad Strymona, nervi,
Auditus Superis, auditus manibus Orpheus,
Emerito fulgent clara inter ſidera cœlo.
Hunc etiam mater, tota comitante ſororum
Aonidum turba, mater mirata canentem.
Non illo Pangæa juga aut Mavortius Hæmus,
Non illo modulante ſonos ſtetit ultima Thrace:

Cum ſilvis venere feræ, cum montibus amnes.
Immemor & dulcis nidi, poſitoque volatu
Non mota volucris captiva pependit in æthra.
Quin etiam Pagaſæa ratis, cum cærula nondum
Cognita terrigenis, pontoque intrare negarent,
Ad puppim ſacræ, cithara eliciente, carinæ
Adductum cantu venit mare. Pallida regna
Biſtonius vates flammiſque Acheronta ſonantem
Placavit plectro, & fixit revolubile ſaxum.
O diræ Ciconum matres, Geticique furores,
Et damnata Deis Rhodope! tulit ora revulſa
In pontum, ripis utrinque ſequentibus, Hebrus.
Tum quoque, cum rapidi caput a cervice reciſum
Portarent fluctus, ſubito emicuere per undas
Ad murmur cete toto exſultantia ponto.
Sic tum Pierius bellis durata virorum
Pectora Caſtalio frangebat carmine Teuthras.
Interea placida attulerant jam flamina terris
Magonem Libycis. Lauro redimita ſubibat
Optatos puppis portus, pelagoque micabant
Captiva arma procul celſa fulgentia prora.
At, patulo ſurgens jam dudum ex æquore, late
Nauticus implebat reſonantia litora clamor,
Et, ſimul adductis percuſſa ad pectora tonſis,
Centeno fractus ſpumabat verbere pontus.
Nec lentum in medios rapienda ad gaudia vulgus
Procurrit fluctus, elataque turba favore
Certatim ingenti celebrant nova gaudia plauſu.
Æquatur rector Divis. Illum undique matres,
Illum turba minor moniti gaudere nepotes,

Et ſenior manus, & juxta populuſque, Patreſque,
Mactatis Superûm dignantur honore juvencis.
Sic patriam Mago & portas ingreſſus ovantes
Fraternæ laudis fama. Ruit inde Senatus,
Et multo Patrum ſtipatur curia cœtu.
Tum, Divos veneratus avûm de more vetuſto,
Martem, ait, egregium & fractas, queîs Itala tellus
Nitebatur, opes, pars ipſe haud parva laborum,
Nuntio. Pugnatum Superis in vota ſecundis.
Eſt locus, Ætoli ſignat quem gloria regis,
Poſſeſſus quondam priſca inter ſecula Dauno:
Humentes rapido circumdat gurgite campos
Aufidus, & ſtagnis intercipit arva refuſis;
Mox fluctus ferit Hadriacos, magnoque fragore
Cedentem impellit retrorſus in æquora pontum.
Hic Varro & magnum Latia inter nomina Paullus
Nomen, queîs rerum ducibus permiſſa poteſtas,
Vix dum depulſa nigræ caligine noctis,
Invadunt campum, & late fulgentibus armis
Accendunt ultro lucem ſurgentis Eoï.
Nos contra (nam germanum furor acer agebat
Optatæ pugnæ) caſtris cita ſigna movemus.
Intremit & tellus, & pulſus mugit Olympus.
Hic fluvium & campos abſcondit cæde virorum
Ductor, quo nunquam majorem ad bella tulerunt
Rectorem terræ. Vidi, cum turbine ſævo
Auſonia & ſonitu bellantis fuſa per agros
Uni terga daret. Vidi, cum Varro citato
Auferretur equo, projectis degener armis.
Quin & magnanimum, perfoſſo corpore telis,

Digitized by Google

Strage ſuper ſociûm vidi te, Paulle, cadentem.
Ægates ille & ſervilia fœdera larga
Ultus cæde dies: non plus optaſſe liberet;
Quam tum conceſſit dexter Deus. Altera jam lux
Si talis redeat, populis ſis omnibus una
Tum, Carthago, caput, terraſque colare per omnes.
Teſtes hi ſtragis, quos ſignum illuſtre ſuperbis
Mos læva geſtare viris. Tum funditur ante
Ora admirantum præfulgens annulus auro;
Datque fidem verbis haud parvo inſignis acervo.
Hinc iterum repetens: Reſtat nunc ſedibus imis
Vertenda atque æquanda ſolo jam ſubruta Roma.
Annitamur, ait, vires refovere tot hauſtas
Caſibus, ut pateant non parca æraria dextris,
Quas emimus bello. Deſit jam belua, triſtis
Auſoniis terror: nec non alimenta fatigant.
Atque ea dum memorat, torvo converſus in ora
Hannonis vultu, quem gliſcens gloria pravum
Ductoris ſtudio jam dudum agitabat acerbo.
Jamne tibi dextras inceptaque noſtra probamus?
Jam fas Dardanio me non ſervire colono?
Anne iterum Hannibalem dedi placet? Atra veneno
Invidiæ nigroque undantia pectora felle,
Tandem tot titulis totque exorata tropæis,
Infelix muta. Dextra en, en dextera, quam tu
Æneadis lacerare dabas, & litora, & amnes,
Et ſtagna, & latos implevit ſanguine campos.
Hæc Mago, atque animos favor haud obſcurus alebat.
Cui, ſimul invidia atque ira ſtimulantibus, Hanno:
Talia veſani juvenis convicia miror

Haud equidem: tumet ingenio, fraternaque corda
Non tarde agnoſcas & virus futile linguæ.
Quin, ne mutatum vanis abſiſtere credat,
Nunc pacem orandum, nunc improba fœdere rupto
Arma reponendum, & bellum exitiale cavendum
Auctor ego. Atque adeo voſmet perpendite, quæſo,
Quid ferat: haud aliud nobis cenſere relictum eſt.
Tela, viros, aurum, claſſes, alimenta precatur,
Belligeramque feram. Victus non plura dediſſem.
Sanguine Dardanio Rutulos ſaturavimus agros,
Et jacet in campis Latium. Deponere curas
Tandem ergo, bone, da, victor, liceatque ſedere
In patria; liceat non exhaurire rapacis
Impenſis belli vacuatos ſæpe penates.
Nunc en, nunc, inquam, (falſa ut præſagia noſtra
Sint, oro, menſque augurio ludatur inani)
Haud procul eſt funeſta dies. Atrocia novi
Corda, ac proſpicio natas e cladibus iras.
Vos ego, vos metuo, Cannæ. Submittite ſigna,
Atque adeo tentate, agedum, ac depoſcite pacem:
Non dabitur. Parat ille dolor (mihi credite) majus
Exitium accepto: citiuſque hæc fœdera victor,
Quam victus, dabit. Atque adeo, qui tanta ſuperbo
Facta ſonas ore, & ſpumanti turbine perflas
Ignorantum aures, dic, en, germanus in armis
Ille tuus par Gradivo, per ſecula tellus
Cui ſimilem nunquam ductorem in bella creavit,
Mœnia Romuleæ cur nondum viderit urbis?
Scilicet e gremio matrum rapiamus in hoſtem
Nondum portandis habiles gravioribus armis?

Æratas juſſi texamus mille carinas,
Atque omnis Libyæ quæratur belua terris?
Ut longa imperia, atque armatos proroget annos
Hannibal, & regnum trahat uſque in tempora fati?
Vos vero, (neque enim occulto circumdamur aſtu)
Ne dulces ſpoliate domos; caſtriſque potentum
Atque opibus ſancite modum. Pax optima rerum,
Quas homini noviſſe datum eſt: pax una triumphis
Innumeris potior: pax, cuſtodire ſalutem
Et cives æquare potens, revocetur in arces
Tandem Sidonias; & fama fugetur ab urbe
Perfidiæ, Phœniſſa, tua. Si tanta libido
Armorum tenet, atque enſes non reddere perſtat
Poſcenti patriæ; nil ſuppeditare furori
Hortor, & hæc fratri Magonem dicta referre.
Plura annectentem (neque enim ſatiaverat iras
Dicendo) clamor turbat diverſa volentum.
Si, Libyæ decus, haud ulli ſuperabilis armis,
Hannibal eſt iræ tibi, deſtituemus ad ipſas
Victorem metas? nec opum adjumenta feremus?
Invidia unius ſceptra ut jam parta retardet?
Inde alacres tribuunt, quæ belli poſceret uſus:
Abſentique ſuum jactant ſub teſte favorem.
Mox eadem terris placitum traducere Hiberis,
Dum malus obtrectat facta immortalia livor,
Nec finit adjutas ductoris creſcere laudes.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER XII.

JAM terra glaciale caput, ſecundaque nimbis
Tempora, & auſtrifero nebuloſam vertice frontem
Immitis condebat hiems, blandiſque ſalubre
Ver Zephyris tepido mulcebat rura ſereno.
Prorumpit Capua Pœnus, vicinaque late
Præmiſſo terrore quatit. Ceu condita bruma,
Dum Rhipæa rigent Aquilonis flamina, tandem
Evolvit ſerpens arcano membra cubili,
Et ſplendente die novus emicat, atque coruſcum
Fert caput, & ſaniem ſublatis faucibus efflat.
At Libyci ducis ut fulſerunt ſigna per agros,
Deſolata metu cuncta, &, ſuadente pavore,
Vallo ſe clauſere ſimul, trepidique ſalutis
Exſpectant ipſis metuentes mœnibus hoſtem.
Sed non ille vigor, qui ruptis Alpibus arma
Intulerat, dederatque vias, Trebiaque potitus
Mæonios Itala ſceleravit ſanguine fluctus,
Tunc inerat. Molli luxu madefacta meroque,

Digitized by Google

Illecebris ſomni torpentia membra fluebant:
Quîs gelidas ſuetum noctes thorace gravatis
Sub Jove non æquo trahere, & tentoria ſæpe
Spernere, ubi hiberna ruerent cum grandine nimbi,
Ac ne nocte quidem clypeive enſeſve repoſti,
Non pharetræ aut jacula, & pro membris arma fuere;
Tunc grave caſſis onus, majoraque pondera viſa
Parmarum, ac nullis fuſæ ſtridoribus haſtæ.
Prima inſtaurantem ſenſit certamina mitis
Parthenope, non dives opum, non ſpreta vigoris:
Sed portus traxere ducem ſecura volentem
Æquora, quæ peteret veniens Carthagine puppis.
Nunc molles urbi ritus, atque hoſpita Muſis
Otia, & exemtum curis gravioribus ævum.
Sirenum dedit una ſuum memorabile nomen
Parthenope muris Acheloïas: æquore cujus
Regnavere diu cantus, cum dulce per undas
Exitium miſeris caneret non proſpera nautis.
Hæc pone aggreſſus (nam frontem clauſerat æquor)
Mœnia, non ullas valuit perfringere Pœnus
Tota mole vias, fruſtraque inglorius auſi
Pulſavit quatiens obſtructas ariete portas.
Stabat Cannarum Graja ad munimina victor
Nequidquam, & cautæ mentis conſulta probabat
Eventu, qui poſt Dauni ſtagnantia regna
Sanguine Tarpejas ire abſtinuiſſet ad arces.
En, qui nos ſegnes, & neſcire addere curſum
Fatis jactaſtis, quod vobis ſcandere nuper
Non acie ex ipſa conceſſum mœnia Romæ;
Intrate, atque epulas promiſſas ſede Tonantis

His, quæ Graja manus defendit, reddite tectis.
Talia jactabat, famæque pudore futuræ,
Irritus incepta primus ſi abſiſteret urbe,
Audebat cuncta, atque acuebat fraudibus enſes.
Sed ſubitæ muris flammæ, totoque fluebant
Aggeris anfractu tela improviſa per auras.
Haud ſecus, occuluit ſaxi quos vertice fetus
Ales fulva Jovis, tacito ſi ad culmina niſu
Evaſit ſerpens, terretque propinquus hiatu;
Illa, hoſtem roſtro atque aſſuetis fulmina ferre
Unguibus inceſſens, nidi circumvolat orbem.
Tandem ad vicinos Cumarum vertere portus
Defeſſus ſubigit, varioque laceſſere motu
Fortunam, & famæ turbando obſtare ſiniſtræ.
Sed cuſtos urbi Gracchus, tutela vel ipſis
Certior, arcebat, muris, iterumque ſedere,
Portus atque aditus iterum ſperare vetabat.
Luſtrat inops animi, rimaturque omnia circum
Alite vectus equo, rurſuſque hortatibus infit
Laudum agitare ſuos: Pro Dî, quis terminus, inquit,
Ante urbes ſtandi Grajas, oblite tuorum
Factorum miles? quis erit modus? Alpibus aſtat
Nimirum major moles, & ſcandere cœlum
Pulſantes jubeo ſcopulos: quanquam altera detur
Si ſimilis tellus, aliæque repente ſub aſtra
Exſurgant rupes, non ibis, & arduus arma
Me ducente feres? Tene, heu! Cumanus hiantem
Agger adhuc muruſque tenet? Gracchumque, moveri
Non auſum portis, parvo in diſcrimine cerno?
An vobis gentes, quæcunque labore paraſtis,

Caſu geſta putem? Per vos Tyrrhena faventum
Stagna Deûm, per ego & Trebiam, cinereſque Sagunti
Obteſtor, dignos jam voſmet reddite veſtra,
Quam trahitis, fama, & revocate in pectora Cannas.
Sic ductor feſſas luxu attritaſque ſecundis
Erigere, & verbis tentabat ſiſtere mentes.
Atque hic perluſtrans aditus, fulgentia cernit
Arcis templa jugo, quorum tum Virrius, altæ
Immitis ductor Capuæ, primordia pandit.
Non eſt hoc, inquit, noſtri, quod ſuſpicis, ævi:
Majores fecere manus. Cum bella timeret
Dictæi regis, ſic fama eſt, linquere terras
Dædalus invenit, nec toto ſigna ſequenti
Orbe dare, ætherias aliena tollere in auras
Auſus ſe penna, atque homini monſtrare volatus.
Suſpenſum hic librans media inter nubila corpus
Enavit, Superoſque novus conterruit ales.
Natum etiam docuit falſæ ſub imagine plumæ
Attentare vias volucrum: lapſumque ſolutis
Pennarum remis, & non felicibus alis
Turbida plaudentem vidit freta. Dumque dolori
Indulget ſubito, motis ad pectora palmis,
Neſcius heu! planctu duxit moderante volatus.
Hic pro nubivago gratus pia templa meatu
Inſtituit Phœbo, atque audaces exuit alas.
Virrius hæc. Sed enim ductor numerabat inertes
Atque actos ſine Marte dies, ac ſtare pudebat.
Ingemit adverſis, reſpectanſque irrita tecta
Urbe Dicarchæa parat exſatiare dolorem.
Hic quoque nunc pelagus, nunc muri ſaxea moles

Officit ardenti, defenſantúmque labores.
Dumque tenet ſocios, dura atque obſepta viarum
Rumpere nitentes, lentus labor; ipſe propinqua
Stagnorum terræque ſimul miracula luſtrat.
Primores adſunt Capuæ, docet ille, tepentes
Unde ferant nomen Bajæ, comitemque dediſſe
Dulichiæ puppis ſtagno ſua nomina monſtrat.
Aſt hic Lucrino manſiſſe vocabula quondam
Cocyti memorat, medioque in gurgite ponti
Herculeum commendat iter, qua diſcidit æquor
Amphitryoniades, armenti victor Hiberi.
Ille, olim populis dictum Styga, nomine verſo
Stagna inter celebrem nunc mitia monſtrat Avernum;
Tum, triſti nemore atque umbris nigrantibus horrens,
Et formidatus volucri, letale vomebat
Suffuſo virus cœlo, Stygiaque per urbes
Religione ſacer ſævum retinebat honorem.
Hinc vicina palus (fama eſt, Acherontis ad undas
Pandere iter) cæcas ſtagnante voragine fauces
Laxat, & horrendos aperit telluris hiatus,
Interdumque novo perturbat lumine manes.
At juxta caligantes, longumque per ævum
Infernis preſſas nebulis, pallente ſub umbra
Cimmerias jacuiſſe domos, noctemque profundam
Tartareæ narrant urbis: tum ſulfure & igni
Semper anhelantes coctoque bitumine campos
Oſtentant. Tellus, atro exundante vapore
Suſpirans, uſtiſque diu calefacta medullis,
Æſtuat, & Stygios exhalat in aera flatus.
Parturit, & tremulis metuendum exſibilat antris.

Interdumque cavas luctatus rumpere ſedes,
Aut exire fretis, ſonitu lugubre minaci
Mulciber immugit, lacerataque viſcera terræ
Mandit, & exeſos labefactat murmure montes.
Tradunt Herculea proſtratos mole gigantas
Tellurem injectam quatere, & ſpiramine anhelo
Torreri late campos, quotieſque minantur
Rumpere compagem impoſitam, expalleſcere cœlum.
Apparet Prochyte ſævum ſortita Mimanta:
Apparet procul Inarime, quæ turbine nigro
Fumantem premit Iapetum, flammaſque rebelli
Ore ejectantem, &, ſi quando evadere detur,
Bella Jovi rurſus Superiſque iterare volentem.
Monſtrantur Veſvina juga, atque in vertice ſummo
Depaſti flammis ſcopuli, ſtratuſque ruina
Mons circum, atque Ætnæ fatis certantia ſaxa.
Nec non Miſenum ſervantem Idæa ſepulcro
Nomina, & Herculeos videt ipſo in litore Baulos.
Miratur pelagique minas terræque labores.
Quæ poſtquam perſpecta viro, regreſſus ad altos
Inde Pherecyadum muros, frondentia læto
Palmite devaſtat Nyſæa cacumina Gauri.
Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nolam.
Campo Nola ſedet, crebris circumdata in orbem
Turribus, & celſo facilem tutatur adiri
Planitiem vallo: ſed, qui non turribus arma
Defendenda daret, verum ultro mœnia dextra
Protegeret, Marcellus opem auxiliumque ferebat.
Iſque ubi Agenoream procul adventare per æquor,
Et ferri ad muros nubem videt; Arma, cruentus

Hoſtis adeſt, capite arma, viri, clamatque, capitque.
Circumſtant rapidi juvenes, aptantque frementi
Sanguineas de more jubas: ſonat inde, citato
Agmina diſponens paſſu, Tu limina dextræ
Servabis portæ, Nero: tu converte cohortes
Ad lævam patrias & Larinatia ſigna,
Clarum Volſcorum Tulli decus: aſt ubi juſſo,
Per tacitum ruptis ſubita vi fundite portis
Telorum in campos nimbum. Ferar ipſe revulſa
In medios, equitumque traham certamina, porta.
Dumque ea Marcellus, jam clauſtra revellere Pœni,
Et ſcalis ſpretos tentabant rumpere muros.
Inſonuere tubæ paſſim, clamorque virorum,
Hinnituſque, ſimul litui, raucoque tumultu
Cornua, & in membris concuſſa furentibus arma.
Fertur acerba lues disjectis undique portis,
Effuſæque ruunt inopino flumine turbæ;
Improbus ut fractis exundat molibus amnis,
Propulſum ut Borea ſcopulis impingitur æquor,
Ut rupto terras invadunt carcere venti.
Nec, torrente, Libys, viſo armorumque virûmque
Dejectus, ſperare valet. Dux Dardanus inſtat
Attonito, prægreſſus equo, tergiſque ruentum
Incumbens haſta, ſocios nunc voce fatigat:
Perge, age, fer greſſus. Dexter Deus; horaque noſtra eſt.
Hac iter ad muros Capuæ. Nunc rurſus in hoſtem
Converſus, Sta. Quo raperis? Non terga tuorum,
Te, ductor Libyæ, increpito. Sta. Campus, & arma,
Et Mars in manibus. Dimitto a cæde cohortes.
Spectemur ſoli. Marcellus prœlia poſco.

Sic rector Latius: juvenique invadere pugnam
Barcæo ſuadebat honor pretiumque pericli.
Sed non hæc placido cernebat pectore Juno,
Cœptoque avertit ſuprema in fata ruentem.
Siſtere perculſos ille & revocare laborat.
Taleſne e gremio Capuæ tectiſque ſiniſtris
Egredimur? State, o miſeri, quis gloria ſumma
Dedecori eſt. Nil vos hodie (mihi credite) terga
Vertentes fidum exſpectat. Meruiſtis, ut omnis
Ingruat Auſonia. & ſævo Mavorte paraſtis,
Ne qua ſpes fuſos pacis vitæque maneret.
Vincebat clamore tubas, vociſque vigore
Quamvis obſtinctas ſævus penetrabat in aures.
Polydamanteis juvenis Pedianus in armis
Bella agitabat atrox, Trojanaque ſemina & ortus
Atque Antenorea ſeſe de ſtirpe ferebat,
Haud levior generis fama ſacroque Timavo
Gloria, & Euganeis dilectum nomen in oris.
Huic pater Eridanus, Venetæque ex ordine gentes,
Atque Apono gaudens populus, ſeu bella cieret,
Seu Muſas placidus doctæque ſilentia vitæ
Mallet, & Aonios plectro mulcere labores,
Non ullum dixere parem; nec notior alter
Gradivo juvenis, nec Phœbo notior alter.
Qui poſtquam, effuſis urgens veſtigia frenis
Pœnorum, juxta galeam atque inſigne peremti
Agnovit ſpolium Paulli. Puer illa gerebat,
Non parvo lætus ductoris munere, Cinyps,
Dilectus Pœno Cinyps, quo gratior ora
Non fuit, ac nulla nituit plus fronte decoris.

Quale micat, ſemperque novum eſt, quod Tiburis aura
Paſcit, ebur, vel qui miro candoris honore
Lucet in aure lapis, rubris advectus ab undis.
Quem poſtquam, egregium criſtis & caſſide nota
Fulgentem, extremo Pedianus in agmine vidit,
Ceu ſubita ante oculos Paulli emerſiſſet imago
Sedibus infernis, amiſſaque poſceret arma,
Invadit frendens, Tune, ignaviſſime, ſacri
Portabis capitis, quæ non ſine crimine veſter
Invidiaque Deûm geſtaret, tegmina, ductor?
En Paullus. Vocat inde viri ad ſpectacula manes,
Et fugientis agit coſtis penetrabile telum.
Tum, delapſus equo, galeam atque inſignia magni
Conſulis abrumpit dextra, ſpoliatque videntem.
Solvitur omne decus leto, niveoſque per artus
It Stygius color, & formæ populatur honores.
Ambroſiæ cecidere comæ, violataque cervix
Marmoreum in jugulum collo labente recumbit.
Haud ſecus Oceano rediens Cythereius ignis,
Cum ſeſe Veneri jactat ſplendore refecto,
Si ſubita invadat nubes, hebetatur, &, atris
Decreſcens tenebris, languentia lumina condit.
Ipſe etiam, capta, Pedianus, caſſide, nudos
Attonitus ſtupet ad vultus, iraſque coercet.
Tum, galeam magno ſociûm clamore reportans,
Immitem quatiebat equum, ſpumantia ſævo
Frena cruentantem morſu, cui turbidus armis
Obvia Marcellus rapido tulit ora tumultu:
Agnoſcenſque, Decus macte o virtutis avitæ,
Macte Antenoride. Nunc, inquit, rapta petamus;

Quod ſupereſt, Libyci ductoris tegmina, & ardens
Terrificis ſævam fundit ſtridoribus haſtam.
Nec forſan voti vanus foret, obvia ni vis
Geſtaris oppoſito tenuiſſet corpore telum.
Qui dum vicinis ductorem protegit armis,
Tranſabiit non hunc ſitiens gravis haſta cruorem,
Ingenteſque minas mutata morte peregit.
Avehitur raptim ductor, diſcrimine leti
Turbatus, curſumque furens ad caſtra capeſſit.
Jamque, fugæ immodicus, tendit certamine greſſum
Præcipitem verſis Pœnorum exercitus armis.
Aſſequitur telis hoſtis, longaſque viritim
Exſatiant iras cladum, cœloque cruentos
Certatim oſtentant & Dis ultoribus enſes.
Ille dies primus docuit, quod credere nemo
Auderet Superis. Martis certamine ſiſti
Poſſe ducem Lybiæ. Raptant curruſque, viroſque,
Maſſylamque feram; & vivis avulſa reportant
Tegmina bellantum, atque abeunt, ſub cuſpide terga
Contenti vidiſſe ducis. Tum Martis adæquant
Marcellum decori. Graditur comitante triumpho
Major, quam ferret cum victor opima Tonanti.
Inde furens, poſtquam vallo vix depulit hoſtem,
Ductor Agenoreus. Quando hanc, quantoque cruore
Hoſtili labem eluerim? Mea terga videre
Contigit Auſoniæ? Mene, inquit, ſumme Deorum,
Poſt Trebiam ſtatuis tam triſti funere dignum?
Voſque, invicta diu, nunc, heu! ſine Marte, juventus
Debellata bonis Capuæ, non degener ipſe
Geſtorum Auſoniis verti victricia ſigna,

Vobis terga dedi. Vidi, cum ad bella vocarem,
Non ſecus atque Italo fugere a ductore paventes.
Quid reliquum priſci Martis tibi, qui dare terga
Me revocante potes? Fundebat talia Pœnus:
Et Latiæ ſeſe Nolana ad mœnia turmæ,
Portantes ſpolia inſigni clamore, ferebant.
At, conſueta graves per longum audire ſuorum
Eventus, Roma, & nunquam recreata ſecundis,
Allato tandem fauſtæ certamine pugnæ,
Erigitur, primoque Deûm ſe munere tollit.
Ante omnes pigra in Martem, fugienſque laborum,
Dum bellum tonat, & ſeſe furata juventus
Dat pœnas latebræ: tum, qui dulcedine vitæ
Invenere dolos, jurataque fœdera Pœno
Corrupere, notant, & purgant crimine gentem.
Punitur patriam meditati linquere terram
Conſilium infelix ſcelerataque culpa Metelli.
Talia corda virûm. Sed enim nec femina ceſſat
Mente æquare viros, & laudis poſcere partem.
Omnis, præ ſeſe portans capitiſque manuſque
Antiquum decus ac derepta monilia collo,
Certatim matrona ruit, belloque miniſtrant.
Haud tanta ceſſiſſe viros in tempore tali
Laudis forte piget; factoque in ſecula ituro
Lætantur tribuiſſe locum. Tum celſa Senatus
Subſequitur turba. In medium certamine magno
Privatæ cumulantur opes. Nudare penates,
Ac nihil arcanos vitæ melioris ad uſus
Sepoſuiſſe juvat. Coit & ſine nomine vulgus.
Corpore ſic toto ac membris Roma omnibus uſa,.

Exſangues rurſus tollebat ad æthera vultus.
Addunt ſpem miſeris dulcem Parnaſia Cirrha
Portantes reſponſa viri. Nam læta ferebant
Exaudiſſe adytis, ſacra cum voce tonaret
Antrum, & mugiret Phœbo jam intrata ſacerdos.
Solvite, gens Veneris, graviores corde timores:
Adverſa, & quidquid duri ſub Marte manebat,
Exhauſtum eſt vobis. Reſtant leviora laborum,
Et ſine pernicie terror. Dis vota preceſque
Ferte modo, & tepidos aris libate cruores.
Neu date terga malis. Aderit Gradivus, & ipſe
Delius avertet propiora pericula vates,
Trojanos notus ſemper minuiſſe labores.
Sed vero, ſed enim ante omnes altaria fument
Centum feſta Jovi: centum cadat hoſtia cultris.
Ille trucem belli nubem ſævaſque procellas
In Libyam violenter aget; ſpectabitis ipſi
Ægida turbato quatientem in prœlia mundo.
Atque ea Parnaſi poſtquam clamata ſub antris
Allatum, vulgique Deus pervenit ad aures;
In Capitolinas certatim ſcanditur arces,
Sternunturque Jovi, & delubrum ſanguine honorant.
Tum Pæana canunt, reſponſaque fida precantur.
Interea aſſuetis ſenior Torquatus in armis,
Sardoas patrio quatiebat milite terras.
Namque, ortum Iliaca jactans ab origine nomen,
In bella Hampſagoras Tyrios renovata vocarat.
Proles pulchra viro, nec tali digna parente,
Hoſtus erat: cujus fretus fulgente juventa,
Ipſe aſper paci, crudos ſine viribus annos,

Barbarici ſtudio ritus, refovebat in armis.
Iſque ubi Torquatum raptim properata ferentem
Signa videt, pugnæque avidas accendere dextras,
Fraude loci nota, latebroſa per avia ſaltus
Evolat, &, proviſa fugæ compendia carpens,
Virgulta tegitur valle ac frondentibus umbris.
Inſula, fluctiſono circumvallata profundo,
Caſtigatur aquis, compreſſaque gurgite terras
Enormes cohibet nudæ ſub imagine plantæ.
Inde Ichnuſa prius Grajis memorata colonis,
Mox, Libyci, Sardus, generoſo ſanguine fidens
Herculis, ex ſeſe mutavit nomina terræ.
Affluxere etiam, & ſedes poſuere coactas
Diſperſi pelago, poſt eruta Pergama, Teucri.
Nec parvum decus, advecto cum claſſe paterna
Agmine Theſpiadum, terris, Iolae, dediſti.
Fama eſt, cum laceris Actæon flebile membris
Supplicium lueret ſpectatæ in fonte Dianæ,
Attonitum novitate mali fugiſſe parentem
Per freta Ariſtæum, & Sardoos iſſe receſſus:
Cyrenen monſtraſſe ferunt nova litora matrem.
Serpentum tellus pura, ac viduata venenis;
Sed triſtis cœlo, & multa vitiata palude.
Qua videt Italiam, ſaxoſo torrida dorſo
Exercet ſcopulis late freta, pallidaque intus
Arva coquit nimium, Cancro fumantibus Auſtris.
Cetera propenſæ Cereris nutrita favore.
Hoc habitu terræ nemoroſa per invia crebro
Torquatum eludens hoſtis, Sidonia pugnæ
Tela exſpectabat, ſocioſque laboris Hiberos.

Qui poſtquam appulſis animos auxere carinis;
Haud mora, prorumpit latebris; adverſaque late
Agmina inhorreſcunt, longumque coire videtur,
Et conferre gradum. Media intervalla patentis
Corripiunt campi properatis eminus haſtis:
Donec ad expertos enſes, fidiſſima tela,
Perventum. Dira inde lues, cæduntque, caduntque,
Alternique animas ſævo in mucrone relinquunt.
Non equidem innumeras cædes totque horrida facta
Sperarim tanto digne pro nomine rerum
Pandere, nec dictis bellantum æquare calorem.
Sed vos, Calliope, noſtro donate labori,
Nota parum magni longo tradantur ut ævo
Facta viri, & meritum vati ſacremus honorem.
Ennius, antiqua Meſſapi ab origine regis,
Miſcebat primas acies, Latiæque ſuperbum
Vitis adornabat dextram decus: hiſpida tellus
Miſerunt Calabri; Rudiæ genuere vetuſtæ:
Nunc Rudiæ ſolo memorabile nomen alumno.
Is prima in pugna (vates ut Thracius olim,
Infeſtam bello quateret cum Cyzicus Argo,
Spicula depoſito Rhodopeïa pectine torſit)
Spectandum ſeſe non parva ſtrage virorum
Fecerat, & dextræ gliſcebat cædibus ardor.
Advolat, æternum ſperans fore, pelleret Hoſtus
Si tantam labem, ac perlibrat viribus haſtam.
Riſit nube ſedens vani conamina cœpti,
Et telum procul in ventos dimiſit Apollo.
Ac ſuper his: Nimium, juvenis, nimiumque ſuperbi
Sperata hauſiſti. Sacer hic, ac magna ſororum

Aonidum cura eſt, & dignus Apolline vates.
Hic canet illuſtri primus bella Itala verſu,
Attolletque duces cœlo; reſonare docebit
Hic Latiis Helicona modis, nec cedet honore
Aſcræo famave ſeni. Sic Phœbus, & Hoſto
Ultrix per geminum tranſcurrit tempus arundo.
Vertuntur juvenis caſu perculſa per agros
Agmina, & effuſæ pariter dant terga catervæ.
Tum pater, audita nati nece, turbidus iræ,
Barbaricum atque immane gemens, transfigit anhelum
Pectus, & ad manes urget veſtigia nati.
At Libyæ ductor, Marcello fractus, & acri
Contuſus pugna, campos damnarat, & arma
Verterat ad miſeras non æqui Martis Acerras.
Inde, ubi permiſit flammis atque enſibus urbem,
Nuceriæ, nihilo levior nec parcior ira,
Incuſſit ſeſe, atque æquavit mœnia terræ.
Poſt Caſilina ſibi, multum obluctatus iniquis
Defendentum armis, ægre reſeraverat aſtu
Limina, & obſeſſis vitam penſaverat auro.
Jamque, in Dauniacos perfundens agmina campos,
Flectebat rabiem, quo præda vel ira vocaſſet.
Fumabat verſis incenſa Petilia tectis,
Infelix fidei, miſeræque ſecunda Sagunto,
At quondam Herculeam ſervare ſuperba pharetram.
Verterat & mentem Tyria ad conata Tarentus,
Portiſque intrarant Pœni. Sed enim arce coruſca,
Fiſa loco, manus Auſoniæ ſtipata ſedebat.
Hic, miranda movens, claſſem, quæ condita portu
Adſtabat, (namque anguſtis e faucibus æquor

Erumpit ſcopulos inter, patuloque receſſu
Effundit campis ſecretum gurgite pontum.)
Incluſas igitur, quibus haud enare dabatur,
Arce ſuperpoſita, clauſtris maris extulit aſtu,
Perque averſa tulit portatas arva carinas.
Lubrica roboreis aderant ſubſtramina plauſtris,
Atque, recens cæſi tergo prolapſa juvenci,
Æquoream rota ducebat per gramina puppim.
Et jam, per colles dumoſque ad litus adacta,
Innabat pelago veniens ſine remige claſſis.
Nuntius interea vectis non more carinis
Terrentem freta curarum fervoribus implet.
Dum procul Œbalios amet expugnare nepotes,
Et primus roſtris ſulcet navalibus arva,
Aſſeſſos Capuæ muros, clauſtra ipſa revelli
Portarum, ac totum miſeris incurrere bellum.
Linquit cœpta ferox, pennaſque addente pudore
Atque ira ſimul immani, per proxima motu
Evolat, & minitans avida ad certamina fertur.
Haud ſecus, amiſſo tigris ſi concita fetu
Emicet, attonitæ paucis luſtratur in horis
Caucaſus, & ſaltu tramittitur alite Ganges;
Donec fulmineo partus veſtigia curſu
Colligat, & rabiem prenſo conſumat in hoſte.
Obvius huic ſparſo Centenius agmine raptim
Funditur, audendi pravus, faciliſque periclis.
Sed parvum decus Hannibali. Nam, vitis honore
Perfunctus Latiæ, ſubito ſtimularat agreſtes,
Semermemque manum ſternendam objecerat hoſti.
Bis ſeptem demiſſa neci, nec ſubſtitit agmen,

Millia : bis ſeptem , quæ non ſollertior enſe ,
Sed genus inſignis , juſtis ducebat in armis
Fulvius , aſt æque per corpora fuſa jacentum
Raptum iter eſt , victorque moram non paſſus eundi.
Exſequiæ tantum famam nomenque volentem
Mitificæ mentis tenuerunt funere læto.
Namque per inſidias (infandum !) & ab hoſpite cæſus ,
Colloquium & promiſſa petit dum perfida gentis
Lucanæ , Gracchus , cæco circumdatus aſtu ,
Occiderat , laudemque Libys rapiebat humandi.
Sed non , ut ſcitum celerare ad mœnia Pœnum ,
Adſtabat res ulla loco. Jam Conſul uterque
Præcipites aderant ; Nola vis omnis , & Arpis
Ævi floridior Fabius rapida arma ferebat ;
Hinc Nero , & hinc volucres Silanus nocte dieque
Impellebat agens properata ad bella cohortes.
Undique conveniunt , pariterque opponere cunctos
Uni ductores juveni placet. Arduus ipſe
Tifata inſidit , propior qua mœnibus inſtat
Collis , & e tumulis ſubjectam deſpicit urbem.
Verum ubi , tot ſeſe circumfundentibus armis ,
Vallatas ſociûm portas , unaque negari
Intraviſſe ſibi , Capuæque erumpere cernit ,
Anxius adventus , nunc ferro frangere cœtum
Obſtantum meditatur : init nunc avia cœpto
Conſilia , atque aſtu quærit tot millia portis
Abſtrahere artatis , cinctoſque reſolvere muros.
Sic igitur ſecum , curaſque ita corde fatigat :
Quo , mens ægra , vocas ? Rurſuſne pericula ſumam ,
Non æquus regione loci ? Capuaque vidente

Terga dabo? an, reſidens vicini vertice montis,
Exſcindi ante oculos patiar ſocialia tecta?
Non ita me experti Fabius Fabiique magiſter
Turbatum, Heſperio cum clauſos milite colles
Evaſi victor, ſparſoſque per arva juvencos
Jactare accenſis ſtimulavi cornibus ignes.
Haud dum omnes abiere doli. Defendere nobis
Si Capuam ereptum eſt, dabitur circumdare Romam.
Hæc poſtquam placita, & tenuit ſententia mentem,
Non exſpectato, Titan dum gurgite lucem
Spirantes proferret equos, impellit in agmen
Voce manuque viros, & cœpta immania pandit:
Perge, age, vince omnem, miles, virtute laborem;
Et, quantum humani poſſunt ſe tendere paſſus,
Arduus accelera. Romam petis. Hoc iter Alpes,
Hoc Cannæ ſtravere tibi. Eja, incute muris
Umbonem Iliacis, Capuæque repende ruinas;
Quam tanti fuerit cadere, ut Palatia cernas,
Et demigrantem Tarpeja ſede Tonantem.
Inſtincti glomerant greſſus. Roma auribus hæret,
Roma oculis. Creduntque ducis ſollertibus actis
Aptius id cœptum, quam ſi duxiſſet ab ipſo
Fatali Æneadis campo. Vulturna citata
Tranſmittunt alno vada, poſtremique relinquunt
Tardandis Italis corruptas igne carinas.
Tum Sidicina legunt pernicibus arva maniplis,
Threïciamque Calen, veſtras a nomine nati,
Orithyïa, domos. Hinc Alliſanus Iaccho
Haud inamatus ager, Nymphiſque habitata Caſinis
Rura evaſtantur: mox & vicinus Aquinas,

Et, quæ fumantem texere giganta, Fregellæ
Agmine carpuntur volucri. Fert concitus inde
Per juga celſa gradum, duris qua rupibus hæret
Bellator Fruſino, & ſurgit ſuſpenſa tumenti
Dorſo frugiferis Cerealis Anagnia glebis.
Jamque adeo eſt campos ingreſſus & arva Labici,
Linquens Telegoni pulſatos ariete muros,
Haud dignam inter tanta moram. Nec amœna retentant
Algida, nec juxta Junonis tecta Gabinæ.
Præceps ad ripas immani turbine fertur,
Sulfureis gelidus qua ſerpit leniter undis
Ad genitorem Anio, labens ſine murmure, Thybrim.
Hic ut ſigna ferox dimenſaque caſtra locavit,
Et ripas tremefecit eques, perterrita pulſis
Ilia prima vadis ſacro ſe conjugis antro
Condidit, & cunctæ fugerunt gurgite Nymphæ.
At matres Latiæ, ceu mœnia nulla ſuperſint,
Attonitæ paſſim furibundis greſſibus errant.
Ante oculos aſtant laceræ trepidantibus umbræ,
Quæque gravem ad Trebiam, quæque ad Ticina fluenta
Oppetiere necem, Paullus Gracchuſque cruenti,
Flaminiuſque ſimul, miſeris ante ora vagantur.
Clauſit turba vias. Stat celſus & aſper ab ira,
Ingentemque metum torvo domat ore Senatus.
Interdum tamen erumpunt ſub caſſide fuſæ
Per tacitum lacrimæ; quidnam Fortuna minetur,
Quidve parent Superi? Pubes diſperſa per altas
Stat turres, atque huc ventum ſub corde volutat,
Ut jam Roma fatis credat defendere muros.
Pœnus ut ad ſomnos vix totam curſibus actæ

Indulſit pubi noctem, vigil ipſe, nec ullam
Ad requiem facilis, credenſque abſcedere vitæ,
Quod ſopor eripiat, tempus; radiantibus armis
Induitur, Nomadumque jubet prorumpere turmas.
Inde, levis frenis, circum pavitantia fertur
Quadrupedante ſono perçulſæ mœnia Romæ.
Nunc aditus luſtrat, clauſas nunc cuſpide pulſat
Infeſta portas, fruiturque timore paventum.
Nunc, lentus celſis aſtans in collibus, intrat
Urbem oculis, diſcitque locos, cauſaſque locorum.
Ac legeret viſu cuncta, & penetraret in omnes
Spectando partes, ni magno turbine adeſſet
Fulvius, haud tota Capuæ obſidione relicta.
Tum demum caſtris turmas inflexit ovantes,
Spectata, ductor, ſatiatus pectora Roma.
Atque, ubi nox depulſa polo, primaque rubeſcit
Lampade Neptunus, revocatque Aurora labores,
Effundit rupto perſultans agmina vallo,
Et quantum clamare valet, Per plurima noſtra,
O ſocii, decora & ſacras in ſanguine dextras,
Vobis ite pares, & tantum audete ſub armis,
Quantum Roma timet. Reliquam hanc exſcindite molem;
Nil, quod vincatis, toto reſtabit in orbe.
Neu populi vos Martigenæ tardarit origo;
Intratam Senonum capietis millibus urbem,
Aſſuetamque capi. Fortaſſe curulibus altis,
Jam vos, exemplo proavorum, ad nobile letum
Exſpectant de more ſenes, mortique parantur.
Talibus hinc Pœnus: ſed contra Œnotria pubes
Non ullas voces ducis aut præcepta requirit.

Sat matres ſtimulant, natique, & cara ſupinas
Tendentum palmas lacrimantiaque ora parentum.
Oſtentant parvos, vagituque incita pulſant
Corda virûm, armatis infigunt oſcula dextris.
Ire volunt, & pro muris opponere denſi
Pectora, reſpectantque ſuos, fletumque reſorbent.
Ut vero impulſo patefactæ cardine portæ,
Et ſimul erupit motis exercitus armis,
Funditur immixtus gemitu precibuſque per altos
Ad cœlum muros plangor, ſparſæque ſolutis
Crinibus exululant matres, atque ubera nudant.
Fulvius antevolans agmen, Quis neſciat, inquit,
Non ſponte ad noſtros Pœnum veniſſe penates?
A portis fugit Capuæ. Subnectere plura
Conantem triſtis cœli cum murmure vaſto
Turbavit fragor, & ſubita de nube procellæ.
Jupiter, Æthiopum remeans tellure, minantem
Romuleo Pœnum ut vidit ſuccedere vallo,
Cœlicolis raptim excitis, defendere tecta
Dardana, & in ſeptem diſcurrere juſſerat arces.
Ipſe e Tarpejo ſublimis vertice cuncta,
Et ventos ſimul, & nubes, & grandinis iras,
Fulminaque, & tonitrus, & nimbos conciet atros.
Concuſſi tremuere poli, cœlumque tenebris
Clauditur, & terras cæco nox condit amictu.
Inſtat tempeſtas oculis, hoſtique propinquo
Roma latet. Jactæ in turmas per nubila flammæ
Stridorem ſervant, membriſque inſibilat ignis.
Hinc Notus, hinc Boreas, hinc fuſcis Africus alis
Bella movent, quantis animos & pectora poſſint

Irati ſatiare Jovis. Fluit agmen aquarum,
Turbine confuſum piceo & nigrante procella,
Atque omnes circa campos ſpumantibus undis
Involvit. Celſus ſummo de culmine montis
Regnator Superûm ſublata fulmina dextra
Libravit, clypeoque ducis, non cedere certi,
Incuſſit. Summa liquefacta eſt cuſpis in haſta,
Et fluxit, ceu correptus fornacibus, enſis.
Ambuſtis ſed enim ductor Sidonius armis
Siſtebat ſocios, & cæcum e nubibus ignem,
Murmuraque a ventis miſceri vana docebat.
Tandem poſt clades ſociûm cœlique ruinam,
Non hoſte in nimbis viſo, non enſe, referri
Signa jubet caſtris, mæſtaſque reſuſcitat iras.
Ventis debebis nimirum hiemiſque procellis
Unum, Roma, diem. Sed non te craſtina nobis
Lux unquam eripiet; deſcendat Jupiter ipſe
In terras licet. Infrendens tum talia fatur,
Ecce ſerenato clarum jubar emicat axe,
Purgatuſque nitet diſcuſſis nubibus æther.
Æneadæ ſenſere Deum, teliſque repoſtis
Summiſſas tendunt alta ad Capitolia dextras,
Et feſta cingunt montis penetralia lauro.
Tum vultus, modo non parvo ſudore madentes,
Nunc lætos Jovis aſpectant. Da, ſumme Deorum,
Da, pater, ut ſacro Libys inter prœlia telo
Concidat. Haud alia potis eſt occumbere dextra.
Sic adeo orantes preſſere ſilentia, poſtquam
Abſtulerat terras nigrantibus Heſperus umbris:
Quem, ſimul attollens rutilantem lampada, Titan

Obruit, & vitæ rediit mortalibus uſus,
Pœnus adeſt, nec ſe caſtris Œnotria pubes
Continet. Haud dum enſes ſtricti, mediumque jacebat
Tantum ad bella loci, quantum tranſmittere jactæ
Sufficerent haſtæ, cum fulgor hebeſcere cœli
Per ſubitum cœpit, denſæque ſubire tenebræ;
Atque dies fugere, atque armari ad prœlia rurſus
Jupiter. Incumbunt venti, craſſuſque, rotante
Auſtro, nimborum fervet globus. Intonat ipſe,
Quo tremat & Rhodope, Tauruſque, & Pindus, & Atlas.
Audivere lacus Erebi, merſuſque profundis
Agnovit tenebris cœleſtia bella Typhœus.
Invadit Notus, ac, piceam cum grandine multa
Intorquens nubem, cunctantem & vana minantem
Circumagit, caſtriſque ducem ſuccedere cogit.
Verum ubi depoſitis ſepſit ſeſe aggere telis,
Læta ſerenati facies aperitur Olympi,
Nullaque tam mitem credas habuiſſe Tonantem
Fulmina, nec placido commota tonitrua cœlo.
Durat, & affirmans non ultra ſpondet in ipſos
Venturam crebroque diem, modo patria virtus
In dextras redeat, nec Romam exſcindere Pœni
Credant eſſe nefas. Ubi nam tunc fulmina tandem
Invicti latuiſſe Jovis, cum ſterneret enſis
Ætolos campos? ubi, cum Tyrrhena natarent
Stagna cruore virûm? Pugnat pro mœnibus, inquit,
Si rector Superûm tot jactis fulmine telis,
Inter tot motus cur me contra arma ferentem
Afflixiſſe piget? Ventis hiemique fugaces
Terga damus. Remeet, quæſo, mens illa vigorque,

Qua vobis, cum pacta Patrum, cum fœdera adeſſent,
Integrare acies placitum. Sic pectora flammat;
Donec equûm Titan ſpumantia frena reſolvit.
Nec nox compoſuit curas, ſomnuſve frementem
Auſus adire virum, & redeunt cum luce furores.
Rurſus in arma vocat trepidos, clypeoque tremendum
Increpat, atque armis imitatur murmura cœli.
Ut vero accepit, tantum confidere Divis
Auſonios Patres, ſummiſſaque Bætis ad oras
Auxilia, & noctu progreſſum mœnibus agmen:
Sic agitare fremens obſeſſos otia, jamque
Securam Hannibalis Romam, violentior inſtat.
Jamque propinquabat muro, cum Jupiter ægram
Junonem alloquitur curis, mulcetque monendo:
Nullane Sidonio juveni, conjuxque ſororque
Cara mihi, non ulla unquam ſine fine feroci
Addes frena viro? Fuerit delere Saguntum,
Exæquare Alpes, imponere vincula ſacro
Eridano, fœdare lacus. Etiamne parabit
Noſtras ille domos, noſtras perrumpere in arces?
Siſte virum. Namque (ut cernis) jam flagitat ignes,
Et parat accenſis imitari fulmina flammis.
His dictis, grates agit, ac turbata per auras
Devolat, & prenſa juvenis Saturnia dextra,
Quo ruis, o vecors? majoraque bella capeſſis,
Mortali quam ferre datum? Juno inquit, & atram
Dimovit nubem, veroque apparuit ore.
Non tibi cum Phrygio res Laurentive colono,
En, age, (namque, oculis amota nube parumper,
Cernere cuncta dabo) ſurgit qua celſus ad auras,

Aſpice, montis apex, vocitata Palatia regi
Parrhaſio plena tenet & reſonante pharetra,
Intenditque arcum, & pugnas meditatur Apollo.
At, qua vicinis tollit ſe collibus altæ
Molis Aventinus, viden', ut Latonia virgo
Accenſas quatiat Phlegethontis gurgite tædas,
Exſertos avide pugnæ nudata lacertos?
Parte alia, cerne, ut ſævis Gradivus in armis
Impleri dictum proprio de nomine campum.
Hinc Janus movet arma manu, movet inde Quirinus,
Quiſque ſuo de colle Deus. Sed enim aſpice, quantus
Ægida commoveat nimbos flammaſque vomentem
Jupiter, & quantis paſcat ſeris ignibus iras.
Huc vultus flecte, atque aude ſpectare Tonantem,
Quas hiemes, quantos concuſſo vertice cernis
Sub nutu tonitrus! Oculis qui fulgurat ignis!
Cede Deis tandem, & Titania deſine bella.
Sic effata virum, indocilem paciſque modique,
Mirantem Superûm vultus & flammea membra,
Abſtrahit, ac pacem terris cœloque reponit.
Reſpectans abit, & caſtris avulſa moveri
Signa jubet ductor, remeaturumque minatur.
Redditur extemplo flagrantior æthere lampas,
Et tremula infuſo reſplendent cærula Phœbo.
At procul e muris videre ut ſigna revelli
Æneadæ, verſumque ducem; tacita ora viciſſim
Oſtentant, nutuque docent, quod credere magno
Non audent hærente metu; nec abire volentis,
Sed fraudem inſidiaſque putant, & Punica corda:
Ac tacitæ natis infigunt oſcula matres,

Donec procedens oculis ſeſe abſtulit agmen,
Suſpectoſque dolos demto terrore reſolvit.
Tum vero paſſim ſacra in Capitolia pergunt,
Inque vicem amplexi permixta voce triumphum
Tarpeji clamant Jovis, ac delubra coronant.
Jamque omnes pandunt portas; ruit undique lætum,
Non ſperata petens dudum ſibi gaudia, vulgus.
Hi ſpectant, quo fixa loco tentoria regis
Aſtiterint: hi, qua celſus de ſede vocatas
Affatus fuerit turmas: ubi belliger Aſtur,
Atque ubi atrox Garamas, ſævuſque tetenderit Hannon.
Corpora nunc viva ſparguntur gurgitis unda:
Nunc Anienicolis ſtatuunt altaria Nymphis.
Tum feſtam repetunt, luſtratis mœnibus, urbem.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER XIII.

SEGNE iter emenſo vix dum Tarpeja videri
Culmina deſierant; torvos cum verſus ad Urbem
Ductor Agenoreus vultus, remeare parabat.
Caſtra locat, nulla lædens ubi gramina ripa
Turia deducit tenuem ſine nomine rivum,
Et tacite Tuſcis inglorius affluit undis.
Hic modo primores ſociûm, modo juſſa Deorum,
Nunc ſeſe increpitat. Dic o, cui Lydia cæde
Creverunt ſtagna, & concuſſa eſt Daunia tellus
Armorum tonitru, quas exanimatus in oras
Signa refers? Qui mucro tuum, quæ lancea tandem
Intravit pectus? Si nunc exſiſteret alma
Carthago ante oculos, turrita celſa figura,
Quas abitus, miles, cauſas, illæſe, dediſſes?
Imbres, o patria, & mixtos cum grandine nimbos
Et tonitrus fugio. Procul hanc expellite gentis
Femineam Tyriæ labem, niſi luce ſerena
Neſcire ac liquida Mavortem agitare ſub æthra.

Digitized by Google

Terror adhuc inerat Superûm, ac redolentia in armis
Fulmina, & ante oculos irati pugna Tonantis.
Parendi tamen, & cuicunque incumbere juſſo
Durabat vigor, ac, ſenſim diffuſus ad aures,
Signa reportandi creſcebat in agmine fervor.
Sic, ubi perrupit ſtagnantem calculus undam,
Exiguos format per prima volumina gyros,
Mox, tremulum vibrans motu gliſcente liquorem,
Multiplicat crebros ſinuati gurgitis orbes;
Donec poſtremo laxatis circulus oris
Contingat geminas patulo curvamine ripas.
At contra Argyripæ pravum decus, (inclita namque
Semina ab Œnea ductoris ſtirpe trahebat
Ætoli) Daſio fuit haud ignobile nomen,
Lætus opum, ſed clauda fides, ſeſeque calenti
Addiderat Pœno, Latiæ diffiſus habenæ.
Is, volvens veterum memorata antiqua parentum,
Longo, miles, ait, quateret cum Teucria bello
Pergama, & ad muros ſtaret ſine ſanguine Mavors,
Sollicitis Calchas (nam ſic fortiſſimus heros
Poſcenti ſocero ſæpe inter pocula Dauno
Narrabat memori Diomedes condita mente)
Sed Calchas Danais, niſi clauſum e ſedibus arcis
Armiſonæ curent ſimulacrum avellere Divæ,
Non unquam affirmat Therapnæis Ilion armis
Ceſſurum, aut Ledæ rediturum nomen Amyclas.
Quippe Deis viſum, ne cui perrumpere detur,
Effigies ea quas unquam poſſederit, urbes.
Tum meus adjuncto monſtratam evaſit in arcem
Tydides Ithaco, &, dextra molitus in ipſo

Cuſtodes aditu templi, cœleſte reportat
Palladium, ac noſtris aperit mala Pergama fatis.
Nam poſtquam Œnotris fundavit finibus urbem,
Æger delicti, Phrygium placare colendo
Numen, & Iliacos parat exorare Penates.
Ingens jam templum celſa ſurgebat in arce,
Laomedonteæ ſedes ingrata Minervæ:
Cum medios inter ſomnos altamque quietem,
Nec celata Deam, & minitans Tritonia virgo:
Non hæc, Tydide, tantæ pro laudis honore
Digna paras, non Garganus, nec Daunia tellus
Debentur nobis. Quære in Laurentibus arvis,
Qui nunc prima locant melioris mœnia Trojæ.
Huc vittas caſtumque refer penetrale parentum.
Qnis trepidus monitis Saturnia regna capeſſit.
Jam Phryx condebat Lavinia Pergama victor,
Armaque Laurenti figebat Troïa luco.
Verum ubi Tyrrheni perventum ad fluminis undas,
[Caſtraque Tydides poſuit fulgentia ripa,]
Priamidæ intremuere metu. Tum, pignora pacis
Prætendens dextra ramum canentis olivæ,
Sic orſus Dauni gener inter murmura Teucrûm:
Pone, Anchiſiade, memores iraſque metuſque:
Quidquid ad Idæos Xanthum Simoentaque nobis
Sanguine ſudatum Scææque ad limina portæ,
Haud noſtrum eſt: egere Dei duræque ſorores.
Nnnc, age, quod ſupereſt, cur non melioribus, ævi,
Ducimus auſpiciis? Dextras jungamus inermes.
Fœderis, en, hæc teſtis erit. Veniamque precatus
Trojanam oſtentat trepidis de puppe Minervam.

Hæc auſos Celtas irrumpere mœnia Romæ
Corripuit leto; neque tot de millibus unum
Ingentis populi patrias dimiſit ad aras.
His fractus ductor convelli ſigna maniplis
Optato lætis abitu jubet. Itur in agros,
Dives ubi ante omnes colitur Feronia luco;
Et ſacer humectat fluvialia rura Capenas.
Fama eſt, intactas longævi ab origine fani
Creviſſe, in medium congeſtis undique donis;
Immenſum per tempus opes, luſtriſque relictum
Innumeris aurum, ſolo ſervante pavore.
Hac avidas mentes & barbara corda rapina
Polluit, atque armat contemtu pectora Divûm.
Avia tunc longinqua placent, quæ ſulcat aratro
Ad freta porrectis Trinacria Bruttius arvis.
Dum Libys haud lætus Rhegina ad litora tendit;
Victor, ſummoto patriis a finibus hoſte,
Fulvius infauſtam Campana ad moenia clauſis
Portabat famam, miſeriſque extrema movebat.
Tum prenſans paſſim, cuicunque eſt nomen in armis,
Dedecus hoc defende manu: cur perfida, & urbi
Altera Carthago noſtræ, poſt fœdera rupta,
Et miſſum ad portas Pœnum, poſt jura petita
Conſulis alterni, ſtat adhuc? & turribus altis
Hannibalem ac Libycas exſpectat lenta cohortes?
Miſcebat dictis facta, & nunc robore celſas
Educi turres, quis vinceret ardua muri,
Cogebat, nunc conjunctas aſtringere nodis
Inſtabat ferroque trabes, quo frangeret altos
Portarum poſtes, quateretque morantia clauſtra.

Hic latera intextus ſtellatis axibus agger,
Hic gravida armato ſurgebat vinea dorſo.
Ac poſtquam properata fatis, quæ commonet uſus,
Dat ſignum, atque alacer ſcalis tranſcendere muros
Imperat, ac ſævis urbem terroribus implet;
Cum ſubito dextrum offulſit conatibus omen.
Cerva fuit, raro terris ſpectata colore,
Quæ candore nivem, candore anteiret olores.
Hanc agreſte Capys donum, cum mœnia ſulco
Signaret, grato parvæ mollitus amore,
Nutrierat, ſenſuſque hominis donarat alendo.
Inde exuta feram, dociliſque accedere menſis,
Atque ultro blanda attactu gaudebat herili.
Aurato matres aſſuetæ pectine mitem
Comere, & humenti fluvio revocare colorem.
Numen erat jam cerva loci: famulamque Dianæ
Credebant, ac tura Deûm de more dabantur.
Hæc, ævi vitæque tenax, felixque ſenectam
Mille indefeſſos viridem duxiſſe per annos,
Seclorum numero Trojanis condita tecta
Æquabat; ſed enim longo nox venerat ævo.
Nam, ſubito incurſu ſævorum agitata luporum,
Qui noctis tenebris urbem (miſerabile bello
Prodigium) intrarant, primos ad luminis ortus
Extulerat ſeſe portis, pavidaque petebat
Conſternata fuga poſitos ad mœnia campos.
Exceptam læto juvenum certamine ductor
Mactat, Diva, tibi, tibi enim hæc gratiſſima ſacra,
Fulvius, atque, adſis, orat, Latonia, cœptis.
Inde, alacer fidenſque Dea, circumdata clauſis

Arma movet, quaque obliquo curvantur in orbem
Mœnia flexa ſinu, ſpiſſa vallata corona
Alligat, & telis in morem indaginis ambit.
Dum pavitant, ſpumantis equi fera corda fatigans,
Evehitur porta ſublimis Taurea criſtis
Bellator; cui Sidonius ſuperare lacerto
Ductor & Autololas dabat & Maurusia tela.
Is, trepido ac lituûm tinnitu ſtare neganti
Imperitans violenter equo. poſtquam auribus hoſtis
Vicinum ſeſe videt, & clamore propinquo,
Claudius huic, inquit, (præſtabat Claudius arte
Bellandi, & merita mille inter prœlia fama)
Huic, inquit, ſolum, ſi qua eſt fiducia dextræ,
Det ſeſe campo, atque ineat certamina mecum.
Una mora Æneadæ, poſtquam vox attigit aures,
Dum daret auſpicium juſque in certamina ductor.
Prævetitum namque & capital, committere Martem
Sponte viris. Erumpit ovans, ut Fulvius arma
Imperio ſolvit, patulumque invectus in æquor
Erigit undantem glomerato pulvere nubem.
Indignatus opem amenti, ſocioque juvare
Expulſum nodo jaculum, atque arceſſere vires,
Taurea vibrabat nudis conatibus haſtam.
Inde, ruens ira, telum contorquet in auras.
At non idem animus Rutulo: ſpeculatur, & omni
Corpore perluſtrat, qua ſit certiſſima ferro
In vulnus via. Nunc vibrat, nunc comprimit haſtam,
Mentiturque minas; mediam tunc tranſiit ictu
Parmam, ſed grato fraudata eſt ſanguine cuſpis.
Tum ſtrictum propere vagina detegit enſem.

Et jam ferrata rapiebat calce volantem
Taurea cornipedem, fugiens minitantia fata.
Nec Rutulus levior cedentis prendere terga.
Nam profugo rapidus fuſis inſtabat habenis.
Utque metus victum, ſic ira & gloria portis
Victorem immiſit, meritique cupido cruoris.
Ac dum vix oculis, vix credunt mentibus, hoſtem
Confiſum nullo comitante irrumpere tectis,
Per mediam propere trepidantum interritus urbem
Egit equum, adverſaque evaſit ad agmina porta.
Hinc ardore pari niſuque incurrere muris
Igneſcunt animi, penetrataque tecta ſubire.
Tela ſimul flammæque micant. Tunc ſaxeus imber
Ingruit, & ſummis aſcendunt turribus haſtæ.
Nec pronum audendi virtute excellere cuiquam:
Æquarunt iræ dextras. Dictæa per auras
Tranat, & in medium perlabitur urbis arundo.
Lætatur, non hortandi, non plura monendi
Fulvius eſſe locum. Rapiunt ſibi quiſque laborem.
Quos ubi tam erectos animi videt, & ſupereſſe
Fortunæ ſibi quemque ducem; ruit impete vaſto
Ad portam, magnæque optat diſcrimina famæ.
Tres clauſtra æquævo ſervabant corpore fratres,
Quis delecta manus centeni cuique ferebant
Excubias, unaque locum ſtatione tenebant.
Forma ex his Numitor, curſu plantaque volucri
Præſtabat Laurens, membrorum mole Laburnus.
Sed non una viris tela. Hic mirabilis arcu,
Ille haſtam quatere, ac medicatæ cuſpidis ictu
Prœlia moliri, & nudo non credere ferro,

Tertius aptabat flammis ac ſulfure tædas.
Qualis Atlantiaco memoratur litore quondam
Monſtrum Geryones immane tricorporis iræ;
Cui tres in pugna dextræ varia arma gerebant.
Una ignes ſævos, aſt altera pone ſagittas
Fundebat, validam torquebat tertia cornum,
Atque uno diverſa dabat tria vulnera niſu.
Hos ubi non æquis variantes prœlia Conſul
Conſpexit telis, & portæ limina circum
Stragem, ac perfuſos ſubeuntum ſanguine poſtes,
Concitat intortam furiatis viribus haſtam.
Letum triſte ferens auras ſecat Itala taxus,
Et, qua nudarat, dum fundit ſpicula ab alto,
Arcum protendens, Numitor latus, ilia tranſit.
At, non obſepto contentus limine Martem
Exercere levis bello, ſed turbidus auſi,
Virrius incauto fervore eruperat amens
Recluſa in campum porta, miſeramque furori
Vincentum obtulerat pubem. Ruit obvia in arma
Scipio, & oblatum metit inſatiabilis agmen.
Tifata umbrifero generatum monte Calenum
Nutrierant, audere trucem. Nec corpore magno
Mens erat inferior. Subſidere ſæpe leonem,
Nudus inire caput pugnas, certare juvenco,
Atque obliqua trucis deducere cornua tauri
Aſſuerat, crudoque aligna ſe attollere facto.
Is, dum præcipites expellit Virrius urbe,
Seu ſpreto, ſeu ne fieret mora, nudus in æquor
Thorace exierat, leviorque premebat anhelos
Pondere loricæ, & palantes victor agebat.

Jamque Veliternum media tranſegerat alvo,
Jam, ſolitum æquali ludo committere equeſtres
Scipiadæ pugnas, Marium tellure revulſo
Perculerat ſaxo. Miſer implorabat amicum
Cum gemitu exſpirans, ſcopuluſque premebat hiantem.
Sed, validas ſævo vires duplicante dolore,
Effudit lacrimas pariter cornumque ſonantem
Scipio, ſolamen properans optabile in armis
Hoſtem proſtrato morientem oſtendere amico.
Tranavit, liquidas volucris ceu ſcinderet auras,
Haſta viri pectus, rupitque immania membra.
Quanta eſt vis agili per cærula ſumma liburnæ,
Quæ, pariter quoties revocatæ ad pectora tonſæ
Percuſſere fretum, ventis fugit ocior, & ſe,
Quam longa eſt, uno remorum præterit ictu.
Aſcanium Voleſus, projectis ocius armis,
Quo levior peteret muros, per aperta volantem
Aſſequitur planta. Dejectum protinus enſe
Ante pedes domini jacuit caput: ipſe ſecutus
Corruit ulterior procurſus impete truncus.
Nec ſpes obſeſſis ultra reſerata tueri
Mœnia. Convertunt greſſus, recipique precantes
Infandum! excludunt ſocios. Tum cardine verſo
Obnixi torquent obices, munimina ſera.
Acrius hoc inſtant Itali, clauſoſque fatigant.
Et, ni cæca ſinu terras nox conderet atro,
Perfractæ rapido patuiſſent milite portæ.
Sed non in requiem pariter ceſſere tenebræ.
Hinc ſopor impavidus, qualem victoria movit:
At Capua, qui mæſtis ululantum flebile matrum

Queſtibus, aut gemitu trepidantum exterrita patrum;
Tormentis finem metamque laboribus orat.
Muſſat perfidiæ ductorque caputque Senatus
Virrius, a Pœno nullam docet eſſe ſalutem,
Vociferans, pulſis vivendi e pectore curis:
Speravi ſceptra Auſoniæ, pepigique, ſub armis
Si dexter Pœnis Deus & Fortuna fuiſſet,
Ut Capuam Iliaci migrarent regna Quirini:
Qui quaterent muros Tarpejaque mœnia, miſi:
Nec mihi poſcendi vigor afuit, alter ut æquos
Portaret faſces noſtro de nomine Conſul.
Hactenus eſt vixiſſe ſatis; dum copia noctis.
Cui cordi comes æterna eſt Acherontis ad undam
Libertas, petat ille meas menſaſque dapeſque:
Et, victus mentem fuſo per membra Lyæo,
Sopitoque necis morſu, medicamina cladis
Hauriat, ac placidis exarmet fata venenis.
Hæc ait, & turba repetit comitante penates.
Ædibus in mediis conſurgens ilice multa
Exſtruitur rogus, hoſpitium commune peremtis.
Nec vulgum ceſſat furiare dolorque pavorque.
Nunc menti feræ Decius redit, & bona virtus
Exſilio punita truci. Deſpectat ab alto
Sacra fides, agitatque virûm fallacia corda.
Vox occulta ſubit, paſſim diffuſa per aures:
Fœdera, mortales, ne ſævo rumpite ferro:
Sed caſtam ſervate Fidem. Fulgentibus oſtro
Hæc potior regnis. Dubio qui frangere rerum
Gaudebit pacta, ac tenues ſpes linquet amici,
Non illi domus, aut conjux, aut vita manebit

Unquam expers luctus lacrimæque. Aget, æquore ſemper
Ac tellure premens, aget ægrum nocte dieque
Deſpecta ac violata Fides. Adit omnia jamque
Concilia, ac menſas contingit, &, abdita nube,
Accumbitque toris, epulaturque improba Erinnys.
Ipſa etiam Stygio ſpumantia pocula tabo
Porrigit, & large pœnas letumque miniſtrat.
Virrius interea, dum dat penetrare medullas
Exitio, aſcenditque pyram, atque amplexibus hæret
Jungentum fata, & ſubici jubet ocius ignes.
Stringebant tenebræ metas, victorque ruebat.
Jamque ſuperſtantem muro, ſocioſque Milonem
Voce attollentem pubes Campana videbat.
Pandunt attoniti portas, trepidoque capeſſunt
Caſtra inimica gradu, quis leto avertere pœnas
Defuerant animi. Patet urbs, confeſſa furorem,
Et reſerat Tyrio maculatas hoſpite ſedes.
Matronæ puerique ruunt, mæſtumque Senatus
Concilium, nullique hominum lacrimabile vulgus.
Stabant innixi pilis exercitus omnis,
Spectabantque viros, & læta & triſtia ferre
Indociles, nunc propexis in pectora barbis
Verrere humum, nunc fœdantes in pulvere crinem
Canentem, & turpi lacrima precibuſque pudendis
Femineum tenues ululatum fundere in auras.
Atque ea dum miles miratur inertia facta,
Exſpectatque ferox ſternendi mœnia ſignum,
Ecce repens tacito percurrit pectora ſenſu
Religio, & ſævas componit numine mentes:
Ne flammam tædaſque velint, ne templa ſub uno

In cinerem traxiſſe rogo. Subit intima corda,
Perlabens ſenſim, mitis Deus. Ille ſuperbæ
Fundamenta Capyn poſuiſſe antiquius urbi,
Non cuiquam viſus, paſſim monet: ille refuſis
In ſpatium immenſum campis habitanda relinqui
Utile tecta docet. Paulatim atrocibus iræ
Languеſcunt animis, & vis mollita ſeneſcit.
Pan Jove miſſus erat, ſervari tecta volente
Troïa, pendenti ſimilis Pan ſemper, & imo
Vix ulla inſcribens terræ veſtigia cornu.
Dextera laſcivit cæſa Tegeatide capra
Verbera læta movens feſta per compita cauda.
Cingit acuta comas, & opacat tempora, pinus,
Ac parva erumpunt rubicunda cornua fronte:
Stant aures, imoque cadit barba hiſpida mento.
Paſtorale Deo baculum, pelliſque ſiniſtrum
Velat grata latus teneræ de corpore damæ.
Nulla in præruptum tam prona & inhoſpita cautes,
In qua non, librans corpus, ſimiliſque volanti
Cornipedem tulerit præciſa per avia plantam.
Interdum inflexus, medio naſcentia tergo
Reſpicit arridens hirtæ ludibria caudæ.
Obtendenſque manum ſolem inferveſcere fronti
Arcet, & umbrato perluſtrat paſcua viſu.
Hic, poſtquam mandata Dei perfecta, malamque
Sedavit rabiem, & permulſit corda furentum,
Arcadiæ volucris ſaltus & amata reviſit
Mænala; ubi argutis longe de vertice ſacro
Dulce ſonat calamis, ducit ſtabula omnia cantu.
At legio Auſonidum, flammas ductore jubente

Arceri portis, ſtanteſque relinquere muros,
(Mite decus mentis) condunt enſeſque faceſque.
Multa Deûm templis domibuſque nitentibus auro
Egeritur præda, & victus alimenta ſuperbi,
Quîſque bonis periere, virûm de corpore veſtes
Femineæ, menſæque alia tellure petitæ,
Poculaque Eoa luxum irritantia gemma.
Nec modus argento, cælataque pondera facti
Tantum epulis auri, tum paſſim corpora longo
Ordine captiva, & domibus depromta talenta,
Paſcere longinquum non deficientia bellum,
Immenſique greges famulæ ad convivia turbæ.
Fulvius, ut finem ſpoliandis ædibus, ære
Belligero revocante, dedit, ſublimis ab alto
Suggeſtu, magnis auctor non futilis auſis:
Lanuvio generate, inquit, quem Soſpita Juno
Dat nobis, Milo, Gradivi cape victor honorem,
Tempora murali cinctus turrita corona.
Tum fontes procerum meritoſque piacula prima
Acciit, & juſta punit commiſſa ſecuri.
Hic atrox virtus, (nec enim occuluiſſe probarim
Spectatum vel in hoſte decus) clamore feroci,
Taurea, Tune, inquit, ferro ſpoliabis inultus
Te majorem animam? Et juſſo lictore reciſa
Ignavos cadet ante pedes fortiſſima cervix?
Haud unquam hoc vobis dederit Deus. Inde, minaci
Obtutu torvum contra & furiale renidens,
Bellatorem alacer per pectora tranſigit enſem.
Cui ductor, Patriam moriens comitare cadentem.
Qui nobis animus, quæ dextera, quidve viritim

Decernet Mavors. Tibi, ſi rebare pudendum
Juſſa pati, licuit pugnanti occumbere letum.
Dum Capua infauſtam luit haud ſine ſanguine culpam,
Interea geminos terra crudelis Hibera
Fortuna abſtulerat. permiſcens triſtia lætis,
Scipiadas, magnumque decus, magnumque dolorem.
Forte Dicarchea juvenis dum ſedit in urbe
Scipio, poſt belli repetens extrema penates,
Huc triſtis lacrimas & funera acerba ſuorum
Fama tulit. Duris quanquam non cedere ſuetus,
Pulſato lacerat violenter pectore amictus.
Non comites tenuiſſe valent, non ullus honorum
Militiæve pudor. Pietas irata ſiniſtris
Cœlicolis furit, atque odit ſolatia luctus.
Jamque dies, iterumque dies abſumta querelis.
Verſatur ſpecies ante ora oculoſque parentum.
Ergo excire parat manes animaſque ſuorum,
Alloquioque virûm tantos mulcere dolores.
Hortatur vicina palus, ubi ſignat Averni
Squalentem introitum ſtagnans Acheruſius humor.
Noſcere venturos agitat mens protinus annos.
Sic ad Cymæam, quæ tum ſub nomine Phœbi
Autonoe tripodas ſacros antrumque tenebat,
Fert greſſus juvenis, conſultaque pectoris ægri
Pandit, & aſpectus orat contingere patrum.
Nec cunctata diu vates, Mactare repoſtis
Mos umbris, inquit, conſueta piacula nigras
Sub lucem pecudes, recluſæque abdere terræ
Manantem jugulis ſpirantum cæde cruorem.
Tunc populos tibi regna ſuos pallentia mittent.

Cetera, quæ poſcis, majori vate canentnr.
Namque tibi Elyſio repetita oracula campo
Eliciam, veteriſque dabo inter ſacra Sibyllæ
Cernere fatidicam Phœbei pectoris umbram.
Vade, age, &, a medio cum ſe nox humida curſu
Flexerit, ad fauces vicini caſtus Averni
Duc prædicta ſacris duro placamina Diti.
Mella ſimul tecum & puri fer dona Lyæi.
Hoc alacer monitu, & promiſſæ nomine vatis,
Apparat occulto monſtrata piacula cœpto.
Inde, ubi nox juſſam procedens contigit horam,
Et ſpatia æquarunt tenebras tranſacta futuras,
Conſurgit ſtratis, pergitque ad turbida portæ
Oſtia Tartareæ: penitus quis abdita vates
Promiſſa implerat, Stygioque ſedebat in antro.
Tum, qua ſe primum rupta tellure recludit
Inviſum cœlo ſpecus, atque eructat acerbam
Cocyti laxo ſuſpirans ore paludem,
Inducit juvenem, ferroque cavare refoſſam
Ocius urget humum, atque, arcanum murmur anhelans,
Ordine mactari pecudes jubet. Ater operto
Ante omnes taurus Regi, tum proxima Divæ
Cæditur Hennææ caſta cervice juvenca.
Inde tibi, Alecto, tibi, nunquam læta Megæra,
Corpora lanigerûm procumbunt lecta bidentum.
Fundunt mella ſuper Bacchique & lactis honorem.
Sta, juvenis; faciemque, Erebo quæ ſurgit ab omni,
Exclamat vates, patere. Accedentia cerno
Tartara, & ante oculos aſſiſtere tertia regna.
Ecce ruunt variæ ſpecies, & quidquid ab imo

Natum hominum exſtinctumque chao eſt. Jam cuncta videbat,
Cyclopas, Scyllamque, & paſtos membra virorum
Odryſiæ telluris equos. Contende tueri,
Eductumque tene vagina interritus enſem.
Quæcunque ante animæ tendent potare cruorem,
Diſſice, dum caſtæ procedat imago Sibyllæ.
Interea cerne, ut greſſus inhumata citatos
Fert umbra, & properat tecum conjungere dicta:
Cui datur ante atros abſumti corporis ignes,
Sanguine non tacto, ſolitas effundere voces.
Aſpicit, & ſubito turbatus Scipio viſu,
Quinam te, qui caſus, ait, dux maxime, feſſæ
Eripuit patriæ; cum tales horrida poſcant
Bella viros? Nec enim dextra conceſſerit ulli
Appius, aut actu. Decimum lux retulit ortum,
Ut te, cum Capua remearem, vulnera vidi
Mulcentem, hoc uno mæſtum, quod adire nequires
Saucius ad muros, & Martis honore careres.
Contra quæ ductor: Feſſo mihi proxima tandem
Lux gratos Phaethontis equos avertit, & atris
Æternum demiſit aquis. Sed lenta meorum,
Dum vanos ritus, cura, & ſollemnia vulgi
Exſequitur, ceſſat flammis imponere corpus,
Ut portet tumulis per longum membra paternis.
Quod te per noſtri Martis precor æmula facta,
Arce, quæ putres artus, medicamina, ſervant:
Daque vago portas quamprimum Acherontis adire.
Tum juvenis: Gens o veteris pulcherrima Clauſi,
Haud ulla ante tuam, quanquam non parva fatigent,
Curarum prior exſtiterit. Namque iſta per omnes

Diſcrimen ſervat populos, variatque jacentum
Exſequias tumuli & cinerum ſententia diſcors.
Tellure (ut perhibent) is mos antiquus Hibera,
Exanima obſcœnus conſumit corpora vultur.
Regia cum lucem poſuerunt membra, probatum eſt
Hyrcanis adhibere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato poſt funus ſtantia ſaxo
Corpora, & a menſis exſanguem haud ſeparat umbram.
Exhauſto inſtituit Pontus vacuare cerebro
Ora virûm, & longum medicata reponit in ævum.
Quid, qui recluſa nudos Garamantes arena
Infodiunt? Quid, qui ſævo ſepelire profundo
Exanimos mandant Libycis Naſamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Oſſa (nefas) auro, ac menſis ea pocula ſervant.
Cecropidæ ob patriam Mavortis forte peremtos
Decrevere ſimul communibus urere flammis.
At gente in Scythica ſuffixa cadavera truncis
Lenta dies ſepelit, putri liquentia tabo.
Talia dum memorant, umbra veniente Sibyllæ,
Autonoe, Finem hic, inquit, ſermonibus adde
Alternis. Hæc, hæc veri fecunda ſacerdos:
Cui tantum patuit rerum, quantum ipſe negarit
Plus noviſſe Deus. Me jam comitante tuorum
Tempus abire globo, & pecudes imponere flammis.
At gravida arcanis Cymes anus attigit ore
Poſtquam ſacrificum, delibavitque cruorem,
In decus egregiæ vultus intenta juventæ,
Ætherea fruerer cum luce, haud ſegniter, inquit,
Cymæo populis vox noſtra ſonabat in antro.

Tunc te permixtum ſeclis rebuſque futuris
Æneadum cecini. Sed non ſat digna mearum
Cura tuis vocum. Nec enim conquirere dicta,
Aut ſervare fuit proavis ſollertia veſtris.
Verum age, diſce, puer, (quando cognoſcere cordi eſt)
Jam tua, deque tuis pendentia Dardana fatis.
Namque tibi cerno properatum oracula vitæ
Hinc petere, & patrios viſu contingere manes.
Armifero victor patrem ulciſceris Hibero,
Creditus ante annos Marti, ferroque reſolves
Gaudia Pœnorum, & miſſum lætabere bello
Omen, Hiberiacis victa Carthagine terris.
Majus ad imperium poſt hæc capiere, nec ante
Jupiter abſiſtet cura, quam cuncta fugarit
In Libyam bella, & vincendum duxerit ipſe
Sidonium tibi rectorem. Pudet urbis iniquæ,
Quod poſt hæc decus hoc patriaque domoque carebit.
Sic vates, greſſumque lacus vertebat ad atros.
Tum juvenis, Quæcunque datur ſors durior ævi,
Obnitemur, ait: culpa modo pectora ceſſent.
Sed, te oro, (quando vitæ tibi cauſa labores
Humanos juviſſe fuit) ſiſte, inclita virgo,
Pauliſper greſſum, & nobis maneſque ſilentum
Enumera, Stygiæque aperi formidinis aulam.
Annuit illa quidem: ſed, Non optanda recludis
Regna, ait. Hic tenebras habitant, volitantque per umbras
Innumeri quondam populi. Domus omnibus una.
In medio vaſtum late ſe tendit inane,
Huc, quidquid terræ, quidquid freta, & igneus aer
Nutrivit primo mundi genitalis ab ævo,

Digitized by Google

(Mors communis agit) deſcendunt cuncta: capitque
Campus iners, quantum interiit, reſtatque futurum.
Cingunt regna decem portæ: quarum una receptat
Belligeros, dura Gradivi ſorte creatos.
Altera, qui leges poſuere atque inclita jura
Gentibus, & primas fundarunt mœnibus urbes.
Tertia ruricolas Cereris, juſtiſſima turba
Quæ venit ad manes, & fraudum illæſa veneno.
Exin, qui lætas artes vitæque colendæ
Invenere viam, nec dedignanda parenti
Carmina fuderunt Phœbo, ſua limina ſervant.
Proxima, quos venti ſævæque hauſere procellæ,
Naufraga porta rapit; ſic illam nomine dicunt.
Finitima huic, noxa gravido & peccaſſe fatenti,
Vaſta patet populo. Pœnas Rhadamanthus in ipſo
Expetit introitu, mortemque exercet inanem.
Septima femineis reſeratur porta catervis,
Humentes ubi caſta fovet Proſerpina lucos.
Infantum hinc gregibus, verſaſque ad funera tædas
Paſſis virginibus, turbæque in limine lucis
Eſt iter exſtinctæ, & vagitu janua nota.
Tum, ſeducta loco, & laxata lucida nocte,
Clauſtra nitent, quæ ſecreti per limitis umbram
Elyſios ducunt campos. Hic turba piorum,
Nec Stygio in regno, cœli nec poſta ſub axe:
Verum, ultra Oceanum ſacro contermina fonti,
Lethæos potat latices, oblivia mentis.
Extrema hinc, auro fulgens, jam lucis honorem
Sentit, & admoto ſplendet ceu ſidere lunæ.
Hac animæ cœlum repetunt; ac, mille peractis,

Oblitæ Ditem redeunt in corpora, luſtris.
Has paſſim nigrum pandens Mors lurida rictum
Itque reditque vias, & portis omnibus errat.
Tum jacet in ſpatium ſine corpore pigra vorago;
Limoſique lacus: late exundantibus urit
Ripas ſævus aquis Phlegethon, &, turbine anhelo
Flammarum reſonans, ſaxoſa incendia torquet.
Parte alia torrens Cocytos ſanguinis atri
Vorticibus furit, & ſpumanti gurgite fertur.
At, magnis ſemper Divis regique Deorum
Jurari dignata palus, picis horrida rivo,
Fumiferum volvit Styx inter ſulfura limum.
Triſtior his Acheron ſanie craſſoque veneno
Æſtuat, &, gelidam eructans cum murmure arenam,
Deſcendit nigra lentus per ſtagna palude.
Hanc potat ſaniem non uno Cerberus ore.
Hæc & Tiſiphones ſunt pocula, & atra Megæra
Hinc ſitit, ac nullo rabies reſtinguitur hauſtu.
Ultimus erumpit lacrimarum fontibus amnis
Ante aulam, atque aditus, & inexorabile limen.
Quanta cohors, omni ſtabulante per avia monſtro,
Excubat, & manes permixto murmure terret!
Luctus edax, Macieſque, malis comes addita morbis,
Et Mæror paſtus Fletu, & ſine ſanguine Pallor,
Curæque, Inſidiæque, atque hinc queribunda Senectus,
Hinc angens utraque manu ſua guttura Livor,
Et deforme malum ac ſceleri proclivis Egeſtas,
Errorque inſido greſſu, & Diſcordia gaudens
Permiſcere fretum cœlo; ſed & oſtia Ditis
Centenis ſuetus Briareus recludere palmis,

Et Sphinx, virgineos rictus infecta cruore,
Scyllaque, Centaurique truces, umbræque Gigantum.
Cerberus hic ruptis peragrat cum Tartara vinclis,
Non ipſa Alecto, nec fera furore Megæra
Audet adire ferum, dum fractis mille catenis
Viperea latrans circumligat ilia cauda.
Dextra vaſta comas nemoroſaque brachia fundit
Taxus, Cocyti rigua frondoſior unda.
Hic diræ volucres, paſtuſque cadavere vultur,
Et multus bubo, ac ſparſis ſtrix ſanguine pennis,
Harpyiæque fovent nidos, atque omnibus hærent
Condenſæ foliis: ſævit ſtridoribus arbor.
Has inter formas conjux Junonis Avernæ,
Suggeſtu reſidens, cognoſcit crimina regum.
Stant vincti, feroque piget ſub judice culpæ.
Circumerrant Furiæ, pœnarumque omnis imago.
Quam vellent nunquam ſceptris fulſiſſe ſuperbis!
Inſultant duro imperio non digna nec æqua
Ad ſuperos paſſi manes: quæque ante profari
Non licitum vivis, tandem permiſſa queruntur.
Tunc alius ſævis religatur rupe catenis:
Aſt alius ſubigit ſaxum contra ardua montis:
Vipereo domat hunc æterna Megæra flagello.
Talia letiferis reſtant patienda tyrannis.
Sed te maternos tempus cognoſcere vultus,
Cujus primà venit non tardis paſſibus umbra.
Adſtabat fecnnda Jovis Pomponia furto.
Namque, ubi cognovit Latio ſurgentia bella
Pœnorum, Venus, inſidias anteire laborans
Junonis, fuſa ſenſim per pectora patrem

Implicuit flamma. Quæ ni proviſa fuiſſent,
Sidonia Iliacas nunc virgo accenderet āras.
Ergo ubi guſtatus cruor, admonuitque Sibylla,
Et dedit alternos ambobus noſcere vultus,
Sic juvenis prior: O, magni mihi numinis inſtar,
Cara parens, quam, te ut nobis vidiſſe liceret,
Optaſſem Stygias vel leto intrare tenebras.
Quæ ſors noſtra fuit, cui te, cum prima ſubiret,
Eripuit ſine honore dies, & funere carpſit?
Excipit his mater: Nullos, o nate, labores
Mors habuit noſtra: æthereo dum pondere partum
Exſolvor, miti dextra Cyllenia proles
Imperio Jovis Elyſias deduxit in oras;
Attribuitque pares ſedes, ubi magna moratur
Alcidæ genetrix, ubi ſacro munere Leda.
Verum age, nate, tuos ortus, ne bella paveſcas
Ulla, nec in cœlum dubites te tollere factis,
Quando aperire datur nobis, nunc denique diſce.
Sola die caperem medio cum forte petitos
Ad requiem ſomnos, ſubitus mihi membra ligavit
Amplexus, non ille, meo veniente marito,
Aſſuetus faciliſque mihi: tum luce coruſca,
Implebat quanquam languentia lumina ſomnus,
Vidi (crede) Jovem. Nec me mutata fefellit
Forma Dei, quod, ſqualentem converſus in anguem,
Ingenii traxit curvata volumina gyro.
Sed mihi poſt partum non ultra ducere vitam
Conceſſum. Heu, quantum gemui, quod ſpiritus ante,
Hæc tibi quam noſcenda darem, diſceſſit in auras!
His alacer colla amplexu materna petebat:

Digitized by Google

Umbraque ter fruſtra per inane petita feſellit.
Succedunt ſimulacra virûm concordia, patris
Unanimique ſimul patrui. Ruit ipſe per umbram,
Oſcula vana petens, juvenis, fumoque volucri
Et nebulis ſimiles animas apprendere certat.
Quis te, care pater, quo ſtabant Itala regna,
Exoſus Latium Deus abſtulit? Hei mihi! nam cur
Ulla fuere adeo, quibus a te ſævus abeſſem,
Momenta? Oppoſito mutaſſem pectore mortem.
Quantos funeribus veſtris gens Itala paſſim
Dat gemitus! Tumulus vobis, cenſente Senatu,
Mavortis geminus ſurgit per gramina campo.
Nec paſſi plura, in medio ſermone loquentis
Sic adeo incipiunt. Prior hæc genitoris imago:
Ipſa quidem virtus ſibimet pulcherrima merces,
Dulce tamen venit ad manes, cum gratia vitæ
Durat apud ſuperos, nec edunt oblivia laudem.
Verum age, fare, decus noſtrum, te quanta fatiget
Militia. Heu, quoties intrat mea pectora terror,
Cum repeto, quam ſævus eas, ubi magna pericla
Contingunt tibi! Per noſtri, fortiſſime, leti
Obteſtor cauſas, Martis moderare furori.
Sat tibi ſint documenta domus. Octava terebat
Arentem culmis meſſem crepitantibus æſtas,
Ex quo cuncta mihi calcata, meoque ſubibat
Germano devexa jugum Tarteſſia tellus.
Nos miſeræ muros & tecta renata Sagunto,
Nos dedimus Bætin nullo potare ſub hoſte.
Nobis indomitus convertit terque quaterque
Germanus terga Hannibalis. Pro barbara nunquam

Impolluta fides! Peierem cum victor adeſum
Cladibus Hasdrubalem; ſubito venale, cohortes
Hiſpanæ, vulgus, Libyci quas fecerat auri
Hasdrubal, abrupto liquerunt agmine ſigna.
Tunc hoſtis ſocio deſertos milite, multum
Ditior ipſe viris, ſpiſſo circumdedit orbe.
Non ſegnis nobis nec inultis, nate, peracta eſt
Illa ſuprema dies, & laude incluſimus ævum.
Excipit inde ſuos frater conjungere caſus.
Excelſæ turris poſt ultima rebus in artis
Subſidium optaram, ſupremaque bella ciebam.
Fumantes tædas, ac lata incendia paſſim,
Et mille injecere faces. Nil nomine leti
De Superis queror. Haud parvo data membra ſepulcro
Noſtra cremaverunt in morte hærentibus armis.
Sed me luctus habet, geminæ ne clade ruinæ
Ceſſerit affuſis oppreſſa Hiſpania Pœnis.
Contra quæ juvenis turbato fletibus ore:
Di, quæſo, ut merita eſt, dignas pro talibus auſis
Carthago expendat pœnas. Sed continet acres
Pyrenes populos, qui, veſtro Marte probatus,
Excepit feſſos, & notis Marcius armis
Succeſſit bello. Fuſos quoque fama ferebat
Victores acie, atque exacta piacula cædis.
His læti rediere duces loca amœna piorum:
Proſequiturque oculis puer adveneratus euntes.
Jamque aderat multa vix agnoſcendus in umbra
Paullus, & epoto fundebat ſanguine verba:
Lux Italûm, cujus ſpectavi Martia facta,
Multum uno majora viro, deſcendere noſti,

Atque habitanda ſemel ſubigit quis viſere regna?
Cui contra tales effundit Scipio voces:
Armipotens ductor, quam ſunt tua fata per Urbem
Lamentata diu! Quam pæne ruentia tecum
Traxiſti ad Stygias Œnotria tecta tenebras!
Tum tibi defuncto tumulum Sidonius hoſtis
Conſtituit, laudemque tuo quæſivit honore.
Dumque audit lacrimans hoſtilia funera Paullus,
Ante oculos jam Flaminius, jam Gracchus, & ægro
Abſumtus Cannis ſtabat Servilius ore.
Appellare viros erat ardor, & addere verba:
Sed raptabat amor priſcos cognoſcere manes.
Nunc meritum ſæva Brutum immortale ſecuri
Nomen, nunc Superos æquantem laude Camillum,
Nunc auro Curium non unquam cernit amicum.
Ora Sibylla docet venientum, & nomina pandit.
Hic fraudes pacis Pyrrhumque a limine portæ
Dejecit, viſus orbus. Tulit ille ruentem
Thybridis in ripas regem, ſoluſque revulſo
Pone ferox ponte excluſit redeuntia regna.
Si tibi dulce virum, primo qui fœdera bello
Phœnicum pepigit, vidiſſe; hic inclitus ille
Æquoreis victor cum claſſe Lutatius armis.
Si ſtudium & ſævam cognoſcere Hamilcaris umbram;
Illa eſt, (cerne procul) cui frons nec morte remiſſa
Irarum ſervat rabiem. Si jungere cordi eſt
Colloquium; ſine, guſtato det ſanguine vocem.
Atque ubi permiſſum, & ſitiens ſe implevit imago,
Sic prior increpitat non miti Scipio vultu:
Taliane, o fraudum genitor, ſunt fœdera vobis?

Aut hæc Sicania pepigiſti captus in ora?
Bella tuus toto natus contra omnia pacta
Exercet Latio, &, perruptis molibus, Alpes
Eluctatus adeſt, fervet gens Itala Marte
Barbarico, & refluunt obſtructi ſtragibus amnes.
Poſt quæ Pœnus ait: Decimum modo cœperat annum
Exceſſiſſe puer, noſtro cum bella Latinis
Concepit juſſu: licitum nec fallere Divos
Juratos patri. Quod ſi Laurentia vaſtat
Nunc igni regna, & Phrygias res vertere tentat,
O pietas, o ſancta fides, o vera propago!
Atque utinam amiſſum reparet decus! Inde citato
Celſus abit greſſu, majorque receſſit imago.
Exin deſignat vates, qui jura ſub armis
Poſcenti dederint populo, primique petitas
Miſcuerint Italis Piræo litore leges.
Lætatur, ſpectatque virûm inſatiabilis ora
Scipio, & appellet cunctos; ni magna ſacerdos
Admoneat turbæ innumeræ: Qnot millia toto
Credis in orbe, puer, luſtras dum ſingula viſu,
Deſcendiſſe Erebo? Nullo non tempore abundans
Umbrarum huc agitur torrens, vectatque capaci
Agmina mole Charon, & ſufficit improba puppis.
Poſt hæc, oſtendens juvenem, ſic virgo profatur:
Hic ille eſt, tellure vagus qui victor in omni
Curſu ſigna tulit; cui pervia Bactra Dahæque;
Qui Gangem bibit, & Pellæo ponte Niphaten
Adſtrinxit; cui ſtant ſacro ſua mœnia Nilo.
Incipit Æneades: Libyci certiſſima proles
Hammonis, quando exſuperat tua gloria cunctos

Indubitata duces, ſimilique cupidine rerum
Pectora noſtra calent, quæ te via, fare, ſuperbum
Ad decus & ſummas laudum perduxerit arces.
Ille ſub hæc: Turpis lenti ſollertia Martis.
Audendo bella expedias. Pigra extulit artis
Haud unquam ſeſe virtus. Tu magna gerendi
Præcipita tempus: mors atra impendet agenti.
Hæc effatus abit. Crœſi mox advolat umbra,
Dives apud ſuperos; ſed mors æquarat egenis.
Atque hic, Elyſio tendentem limite cernens
Effigiem juvenis caſtam, cui vitta ligabat
Purpurea effuſos per colla nitentia crines,
Dic, ait, hic quinam, virgo? nam luce refulget
Præcipua fons ſacra viro, multæque ſequuntur
Mirantes animæ, & læto clamore frequentant.
Qui vultus! quam (ſi Stygia non eſſet in umbra)
Dixiſſem facile eſſe Deum! Non falleris, inquit,
Docta comes Triviæ: meruit Deus eſſe videri,
Et fuit in tanto non parvum pectore numen.
Carmine complexus terram, mare, ſidera, manes,
Et cantu Muſas & Phœbum æquavit honore.
Atque hæc cuncta, prius quam cerneret, ordine terris
Prodidit, & veſtram tulit uſque ad ſidera Trojam.
Scipio, perluſtrans oculis lætantibus umbram,
Si nunc fata darent, ut Romula facta per orbem
Hic caneret vates, quanto majora futuros
Facta eadem intrarent hoc, inquit, teſte nepotes!
Felix Æacida, cui tali contigit ore
Gentibus oſtendi! Crevit tua carmine virtus.
Sed quæ tanta adeo gratantum turba requirens,

Heroum effigies majoreſque accipit umbras.
Inde viro ſtupet Æacide, ſtupet Hectore magno;
Ajaciſque gradum venerandaque Neſtoris ora
Miratur, geminos aſpectat lætus Atridas,
Jamque Ithacum, corde æquantem Peleïa facta.
Victuram hinc cernit Ledæi Caſtoris umbram:
Alternam lucem peragebat in æthere Pollux.
Sed ſubito vultus monſtrata Lavinia traxit.
Nam virgo admonuit, tempus cognoſcere manes
Femineos, ne cunctantem lux alma vocaret.
Felix hæc, inquit, Veneris nurus ordine longo
Trojugenas junxit ſociata prole Latinis.
Vis & Martigenæ thalamos ſpectare Quirini?
Herſiliam cerne: hirſutos cum ſperneret olim
Gens vicina procos, paſtori rapta marito
Intravitque caſæ, culmique e ſtramine fultum
Preſſit læta torum, & ſoceros revocavit ab armis.
Adſpice Carmentis greſſus. Evandria mater
Hæc fuit, & veſtros tetigit præſaga labores.
Vis &, quos Tanaquil vultus gerat? Hæc quoque caſtæ
Augurio valuit mentis, venturaque dixit
Regna viro, & dextros agnovit in alite Divos.
Ecce pudicitiæ Latium decus, inclita leti
Fert frontem atque oculos terræ Lucretia fixos.
Non datur, heu! tibi, Roma, nec eſt, quod malle deceret,
Hanc laudem retinere diu. Virginia juxta,
Cerne, cruentato vulnus ſub pectore ſervat,
Triſtia defenſi ferro monumenta pudoris,
Et patriam laudat miſerando in vulnere dextram.
Illa eſt, quæ Thybrim, quæ fregit Lydia bella,

Nondum paſſa marem, quales optabat habere
Quondam Roma viros, contemtrix Clœlia ſexus.
Cum, ſubito aſpectu turbatus, Scipio poſcit,
Quæ pœnæ cauſa, & qui ſint in crimine manes.
Tum virgo: Patrios fregit quæ curribus artus,
Et ſtetit adductis ſuper ora trementia frenis,
Tullia, non ullos fatis exhauſtura labores,
Ardenti Phlegethonte natat. Fornacibus atris
Fons rapidus furit, atque uſtas ſub gurgite cautes
Egerit, & ſcopulis pulſat flagrantibus ora.
Illa autem, quæ tondetur præcordia roſtro
Alitis, (en quantum reſonat plangentibus alis
Armiger ad paſtus rediens Jovis!) hoſtibus arcem
Virgo (immane nefas) adamato prodidit auro
Tarpeja, & pactis reſeravit clauſtra Sabinis.
Juxta (nonne vides? neque enim leviora domantur
Delicta) illatrat jejunis faucibus Orthrus,
Armenti quondam cuſtos immanis Hiberi,
Et morſu petit, & polluto eviſcerat ungue.
Nec par pœna tamen ſceleri: ſacraria Veſtæ
Polluit, exuta ſibi virginitate, ſacerdos.
Sed ſatis hæc vidiſſe, ſatis: mox deinde videnti
Nunc animas tibi, quæ potant oblivia, paucas
In fine enumeraſſe paro, & remeare tenebris.
Hic Marius (nec multa dies jam reſtat ituro
Æthereum in lucem) veniet tibi origine parva
In longum imperium Conſul: nec Sulla morari
Juſſa poteſt, aut amne diu potare ſoporo.
Lux vocat, & nulli Divûm mutabile fatum.
Imperium hic primus rapiet: ſed gloria culpæ,

Quod reddet ſolus: nec tanto in nomine quiſquam
Exiſtet, Sullæ qui ſe velit eſſe ſecundum.
Ille, hirta cui ſubrigitur coma fronte, decorum
Et gratum terris Magnus caput: ille Deûm gens,
Stelligerum attollens apicem, Trojanus Iulo
Cæſar avo; quantas moles, cum ſede recluſa
Hac tandem erumpent, terraque marique movebunt!
Heu miſeri, quoties toto pugnabitur orbe!
Nec leviora lues, quam victus, crimina victor.
Tum juvenis lacrimans, Reſtare hæc ordine duro
Lamentor rebus Latiis. Sed luce remota
Si nulla eſt venia, & merito mors ipſa laborat,
Perfidiæ Pœnus quibus aut Phlegethontis in undis
Exuret ductor ſcelus, aut quæ digna renatos
Ales in æternum laniabit morſibus artus?
Ne metue, exclamat vates. Non vita ſequetur
Inviolata virum: patria non oſſa quieſcent.
Namque ubi, fractus opum, magnæ certamine pugnæ
Pertulerit vinci, turpemque orare ſalutem,
Rurſus bella volet Macetûm inſtaurare ſub armis.
Damnatuſque doli, deſertis conjuge fida
Et dulci nato, linquet Carthaginis arces,
Atque una profugus luſtrabit cærula puppe.
Hinc Cilicis Tauri ſaxoſa cacumina viſet.
Pro, quanto levius mortalibus ægra ſubire
Servitia, atque hiemes, æſtus, fugamque, fretumque,
Atque famem, quam poſſe mori! Poſt Itala bella
Aſſyrio famulus regi, falſuſque cupiti
Auſoniæ motus, dubio petet æquora velo;
Donec, Pruſiacas delatus ſegniter oras,

Altera ſervitia imbelli patietur in ævo,
Et latebram munus regni. Perſtantibus inde
Æneadis, reddique ſibi poſcentibus hoſtem,
Pocula furtivo rapiet properata veneno,
Ac tandem terras longa formidine ſolvet.
Hæc vates, Erebique cavis ſe reddidit umbris.
Tum lætus ſocios juvenis portumque reviſit.

C. SILII ITALICI PUNICORUM

LIBER XIV.

FLECTITE nunc veſtros, Heliconis numina, cantus
Ortygiæ pelagus Siculique ad litoris urbes.
Muneris hic veſtri labor eſt; modo Daunia regna
Æneadum, modo Sicanios accedere portus,
Aut Macetûm luſtrare domos & Achaia rura,
Aut vaga Sardoo veſtigia tingere fluctu,
Vel Tyriæ quondam regnata mapalia genti,
Extremumve diem & terrarum inviſere metas.
Sic poſcit ſparſis Mavors agitatus in oris.
Ergo, age, qua litui, qua ducunt bella, ſequamur.
Auſoniæ pars magna jacet Trinacria tellus,
Ut ſemel expugnante Noto & vaſtantibus undis
Accepit freta, cæruleo propulſa tridente.
Namque per occultum cæca vi turbinis olim
Impactum pelagus laceratæ viſcera terræ
Diſcidit, &, medio perrumpens arva profundo,
Cum populis pariter convulſas tranſtulit urbes.
Ex illo, ſervans rapidus divortia, Nereus

Sævo dividuos conjungi pernegat æſtu.
Sed ſpatium, quod diſſociat conſortia terræ,
Latratus fama eſt (ſic arta intervenit unda)
Et matutinos volucrum tranſmittere cantus.
Multa ſolo virtus. Jam reddere fœnus aratris,
Jam montes umbrare olea, dare nomina Baccho,
Cornipedemque citum lituis generaſſe ferendis,
Nectare Cecropias Hyblæo accedere ceras.
Hic & Pæonios arcano ſulfure fontes,
Hic Phœbo digna & Muſis venerabere vatum
Ora excellentum, ſacras qui carmine ſilvas,
Quique Syracoſia reſonant Helicona Camena.
Promtæ gens linguæ: aſt eadem, cum bella cieret,
Portus æquoreis ſueta inſignire tropæis.
Poſt dirum Antiphatæ ſceptrum & Cyclopia regna,
Vomere verterunt primum nova rura Sicani.
Pyrene miſit populos, qui nomen ab amne
Aſcitum patrio terræ impoſuere vacanti.
Mox Ligurum pubes, Siculo ductore, novavit
Poſſeſſis bello mutata vocabula regnis.
Nec Cres dedecori fuit accola, duxerat actos
Mœnibus e centum non fauſta ad prœlia Minos;
Dædaleam repetens pœnam. Qui fraude nefanda
Poſtquam perpetuas judex conceſſit ad umbras,
Cocalidum inſidiis, feſſo Minoïa turba
Bellandi ſtudio Siculis ſubſedit in oris.
Miſcuerunt Phrygiam prolem Trojanus Aceſtes,
Trojanuſque Helymus, ſtructis qui, pube ſecuta,
In longum ex ſeſe donarunt nomina muris.
Nec Zanclæa gerunt obſcuram mœnia famam,

Dextera quam tribuit poſito Saturnia telo.
Sed decus Hennæis haud ullum pulchrius oris,
Quam quæ Siſyphio fundavit nomen ab Iſthmo,
Et multum ante alias Ephyræis fulget alumnis.
Hic Arethuſa ſuum piſcoſo fonte receptat
Alpheon, ſacræ portantem ſigna coronæ.
At non æquus amat Trinacria Mulciber antra.
Nam Lipare, vaſtis ſubter depaſta caminis,
Sulfureum vomit exeſo de vertice fumum.
Aſt Ætna eructat tremefactis cautibus ignis
Incluſi gemitus, pelagique imitata furorem
Murmure per cæcos tonat irrequieta fragores
Nocte dieque ſimul. Fonte e Phlegethontis ut atro
Flammarum exundat torrens, piceaque procella
Semiambuſta rotat liquefactis ſaxa cavernis.
Sed quanquam largo flammarum exæſtuet intus
Turbine, & aſſidue ſubnaſcens profluat ignis,
Summo cana jugo cohibet (mirabile dictu!)
Vicinam flammis glaciem; æternoque rigore
Ardentes horrent ſcopuli: ſtat vertice celſi
Collis hiems, calidaque nivem tegit atra favilla.
Quid referam Æolio regnatas nomine terras?
Ventorumque domos, atque addita clauſtra procellis?
Hic verſi penitus Pelopea ad regna Pachyni
Pulſata Ionio reſpondent ſaxa profundo.
Hic, contra Libyamque ſitum Cauroſque furentes,
Cernit devexas Lilybæon nobile Chelas.
At, qua diverſi lateris frons tertia terris
Vergit in Italiam prolato ad litora dorſo;
Celſus arenoſa tollit ſe mole Pelorus.

Digitized by Google

His longo mitis placide dominator in ævo
Præfuerat terris Hieron, tractare ſereno
Imperio vulgum pollens, & pectora nullo
Parentum exagitare metu, pactamque per aras
Haud facilis temerare fidem, ſocialia jura
Auſoniis multos ſervarat caſta per annos.
Verum, ubi fata virum fragili ſolvere ſenecta,
Primævo ceſſit ſceptrum exitiale nepoti,
Et placida indomitos accepit regia mores.
Namque, bis octonis nondum rex præditus annis,
Caligare alto in ſolio, nec pondera regni
Poſſe pati, & nimium fluxis confidere rebus.
Jamque brevi nullum, delicta iuentibus armis,
Fas notum, ignotumque nefas: viliſſima regi
Cura pudor. Tam præcipiti materna furori
Pyrrhus origo dabat ſtimulos, proavique ſuperbum
Æacidæ genus, atque æternus carmine Achilles.
Ergo ardor ſubitus Pœnorun incepta fovendi:
Nec ſceleri mora. Conjungit nova fœdera, pacto,
Cederet ut Siculis victor Sidonius oris.
Sed ſtabant pœnæ, tumulumque negabat Erinnys,
Qua modo pactus erat ſocium non cernere, terra.
Sævos namque pati faſtus, juvenemque cruento
Flagrantem luxu, & miſcentem turpia diris,
Haud ultra faciles, quos ira metuſque coquebat,
Jurati obtruncant: nec jam modus enſibus: addunt
Femineam cædem, atque inſontum rapta ſororum
Corpora proſternunt ferro. Nova ſævit in armis
Libertas, jactatque jugum. Pars Punica caſtra,
Pars Italos & nota volunt; nec turba furentum

Deſit, quæ neutro ſociari fœdere malit.
Tali Trinacriæ motu, rebuſque Sicanis
Exitio regis trepidis, ſublimis honore
(Tertia nam Latios renovarat purpura faſces)
Marcellus claſſem Zanclæis appulit oris.
Atque ubi cuncta viro, cædeſque expoſta tyranni,
Ambiguæque hominum mentes; Carthaginis arma
Quos teneant, & quanta, locos; quod vulgus amicum
Duret Trojugenis; quantos Arethuſa tumores
Concipiat, perſtetque ſuas non pandere portas;
Incumbit bello, ac totam per proxima raptim
Armorum effundit flammato pectore peſtem.
Non aliter Boreas, Rhodopes a vertice præceps
Cum ſeſe immiſit, decimoque volumine pontum
Expulit in terras, ſequitur cum murmure molem
Ejecti maris, & ſtridentibus affremit alis.
Prima Leontinos vaſtarunt prœlia campos,
Regnatam diro quondam Læſtrygone terram.
Inſtabat ductor, cui tarde vincere Grajas
Par erat, ac vinci, turmas. Ruit æquore toto;
(Femineum credas maribus concurrere vulgum)
Et Cereri placitos ſecundat ſanguine campos.
Sternuntur paſſim; pedibuſque evadere letum
Eripuit rapidus Mavors. Ut cuique ſalutem
Promiſit fuga, præveniens dux occupat enſe.
Ite, gregem metite imbellem, ac ſuccidite ferro,
Clamat, cunctantes urgens umbone catervas.
Pigro luctandi ſtudio certamen in umbra
Molle pati docta, & gaudens ſplendeſcere olivo,
Stat, mediocre decus vincentum, ignava juventus.

Hæc laus ſola datur, ſi viſo vincitis hoſte.
Ingruit, audito ductore, exercitus omnis;
Solaque, quod ſupereſt, ſecum certamina morunt,
Quis dextra antiſtet, ſpoliiſque excellat opimis.
Euboïci non, per ſcopulos illiſa Caphareo,
Euripi magis unda furit; pontumve ſonantem
Ejicit anguſto violentius ore Propontis;
Nec fervet majore fretum rapiturque tumultu;
Quod ferit Herculeas extremo Sole columnas.
Mite tamen dextræ decus inter prœlia tanta
Enituit fama. Miles Tyrrhenus, (Aſilo
Nomen erat) captus quondam ad Thraſymena fluenta,
Servitium facile & dominantis mollia juſſa
Expertus Beryæ, patrias remearat ad oras
Sponte faventis heri; repetitiſque impiger armis
Tum veteres Siculo caſus Mavorte piabat.
Atque is, dum medios inter fera prœlia miſcet,
Illatus Beryæ, cui, pacta ad regia miſſo
Pœnorum a populis, ſociataque bella gerenti,
Ærato caſſis munimine clauſerat ora,
Invadit ferro juvenem, trepideque ferentem
Inſtabiles retro greſſus proſternit arena.
At miſer, audita victoris voce, trementem
Cunctantemque animam Stygia ceu ſede reducens,
Caſſidis a mento malefidæ vincula rumpit,
Iungebatque preces, atque addere verba parabat.
Sed, ſubito aſpectu & noto conterritus ore,
Tyrrhenus ferrumque manu revocavit, & ultro
Talia cum gemitu lacrimis effudit obortis:
Ne, quæſo, ſupplex lucem dubiuſque precare:

Fas hoſtem ſervare mihi. Multo optimus ille
Militiæ, cui poſtremum eſt primumque, tueri
Inter bella fidem: tu letum evadere nobis
Das prior, & ſervas nondum ſervatus ab hoſte.
Haud equidem indignum memet, quæ triſtia vidi,
Abnuerim, dignumque iterum in pejora revolvi;
Si tibi per medios ignes medioſque per enſes
Non dederit mea dextra viam. Sic fatur, & ultro
Attollit, vitaque exæquat munera vitæ.
At, compos Sicula primum certaminis ora
Cœpti, Marcellus victricia ſigna, quieto
Agmine progrediens, Ephyræa ad mœnia vertit.
Inde Syracoſias caſtris circumdedit arces.
Sed ferri languebat amor. Sedare monendo
Pectora cæca virûm, atque iras evellere avebat.
Nec (renuant ſi forte ſibi, & ſi mitia malle
Credant eſſe metum) laxis ſervatur omiſſa
Obſidio clauſtris; quin contra intentior ipſe
Invigilat cautis, frontem imperterritus, armis:
Et ſtruit arcana necopina pericula cura.
Haud ſecus Eridani ſtagnis ripave Cayſtri
Innatat albus olor, pronoque immobile corpus
Dat fluvio, & pedibus tacitas eremigat undas.
Interea, dum incerta labat ſententia clauſis,
Exciti populi atque urbes ſocia arma ferebant:
Incumbens Meſſana freto, minimumque revulſa
Diſcreta Italia, atque Oſco memorabilis ortu:
Tum Catane, nimium ardenti vicina Typhœo,
Et generaſſe Pios quondam celeberrima Fratres,
Et, cui non licitum fatis, Camarina, moveri.

Tum, quæ nectareis vocat ad certamen Hymetton,
Audax Hybla, favis, palmæque arbuſta Selinus:
Et, juſti quondam portus, nunc litore ſolo
Subſidium infidum fugientibus æquora, Myle.
Nec non altus Eryx, nec non & vertice celſo
Centuripæ, largoque virens Entella Lyæo,
Entella, Hectoreo dilectum nomen Aceſtæ.
Non Thapſos, non e tumulis glacialibus Acræ
Defuerunt: Agathyrna manus, geminoque Lacone
Tyndaris attollens ſeſe affluit. Altor equorum
Mille rapit turmam, atque hinnitibus aera flammat,
Pulveream volvens Agragas ad inania nubem.
Ductor Groſphus erat, cujus cælata gerebat
Taurum parma trucem, pœnæ monumenta vetuſtæ.
Ille, ubi torreret ſubjectis corpora flammis,
Mutabat gemitus mugitibus: actaque veras
Credere erat ſtabulis armenta effundere voces.
Haud impune quidem: nam diræ conditor artis
Ipſe ſuo moriens immugit flebile tauro.
Venit, ab amne trahens nomen, Gela; venit Halæſa,
Et, qui præſenti domitant perjura, Palici,
Pectora ſupplicio; Trojanaque venit Aceſta;
Quique per Ætnæos Acis petit æquora fines,
Et dulci gratam Nereïda perluit unda.
Æmulus ille tuo quondam, Polypheme, calori,
Dum fugit agreſtem violenti pectoris iram,
In tenues liquefactus aquas evaſit & hoſtem,
Et tibi victricem, Galatea, immiſcuit undam.
Nec non qui potant Hypſamque Alabimque ſonoros,
Et perlucentem ſplendenti gurgite Achaten:

Qui fontes, vage Chryſa, tuos, & pauperis alvei
Hipparin, ac facilem ſuperari gurgite parco
Pantagiam, rapidique colunt vada flava Symæthi.
Litora Thermarum, priſca dotata Camena,
Armavêre ſuos, qua mergitur Himera ponto
Æolio. Nam dividuas ſe ſcindit in oras;
Nec minus occaſus petit incita, quam petit ortus.
Nebrodes gemini nutrit divortia fontis,
Quo mons Sicania non ſurgit ditior umbræ.
Henna Deûm lucis ſacram dedit ardua dextram.
Hic ſpecus, ingentem laxans telluris hiatum,
Cæcum iter ad manes tenebroſo limite pandit,
Qua novus ignotas Hymenæus venit in oras.
Hac Stygius quondam, ſtimulante Cupidine, rector
Auſus adire diem, mæſtoque Acheronte relicto
Egit in illicitas currum per inania terras.
Tum rapta præceps Hennæa virgine flexit
Attonitos cœli viſu lucemque paventes
In Styga rurſus equos, & prædam condidit umbris.
Romanos Petræa duces, Romana perivit
Fœdera Callipolis, lapidoſique Enguion arvi,
Hadranum, Ergetumque ſimul, telaque ſuperba
Lanigera Melite, & litus piſcoſa Melacte,
Quæque procelloſo Cephalœdias ora profundo
Cæruleis horret campis paſcentia cete,
Et qui, correptas ſorbentem vorticis hauſtu,
Atque iterum e fundo jaculantem ad ſidera, puppes,
Tauromenitana cernunt de ſede Charybdim.
Hæc Latium manus & Laurentia ſigna movebat.
Cetera Eliſſæis aderat gens Sicana votis.

Mille Agathyrna dedit, perflataque Trogilos Auſtris,
Mille Thoanteæ ſedes Facelina Dianæ.
Tergemino venit numero fecunda Panormos;
Seu ſilvis ſectere feras, ſeu retibus æquor
Verrere, ſeu cœlo libeat traxiſſe volucrem.
Non Herbeſos iners, non Naulocha pigra pericli
Sederunt; non frondoſis Morgentia campis
Abſtinuit Marte inſido: comitata Menæis
Venit Amaſtra viris, & parvo nomine Tiſſe,
Et Netum, & Mutyce, pubeſque liquentis Achæti.
Sidonios Drepane, atque undæ clamoſus Helorus,
Et mox ſervili vaſtata Triocala bello,
Sidonios Arbela ferox, & celſus Ietas,
Et bellare Tabas docilis, Coſſyraque parva,
Nec major Megara Mute concordibus auſis
Juvere, & ſtrato Gaulum ſpectabile ponto,
Cum ſonat Halcyones cantu, nidoſque natantes
Immota geſtat, ſopitis fluctibus, unda.
Ipſa Syracuſæ patulos urbs inclita muros
Milite collecto variiſque impleverat armis.
Ductores facilem impelli lætamque tumultus
Vaniloquo pubem furiabant inſuper ore:
Nunquam hoſte intratos muros, & quatuor arces,
Et Salaminiacis quantam Eoiſque tropæis
Ingenio portus urbs invia fecerit umbram,
Spectatum proavis, ter centum ante ora triremes
Unum naufragium, merſaſque impune profundo
Clade pharetrigeri ſubnixas regis Athenas.
Flammabant vulgum geniti Carthagine fratres,
Pœni matre genus; ſed quos, ſub crimine pulſus

Urbe Syracoſia, Libycis eduxerat oris
Trinacrius genitor, geminaque a ſtirpe parentum
Aſtus miſcebant Tyrios levitate Sicana.
Quæ cernens ductor, poſtquam immedicabile viſum
Seditio, atque ultro bellum ſurgebat ab hoſte,
Teſtatus Divos Siculorum, amneſque, lacuſque,
Et fontes, Arethuſa, tuos, ad bella vocari
Invitum; quia ſponte diu non ſumſerit, hoſtem
Induere arma ſibi; telorum turbine vaſto
Aggreditur muros, atque armis intonat urbi.
Par omnes ſimul ira rapit; certantque, ruuntque.
Turris, multiplici ſurgens ad ſidera tecto,
Exibat, tabulata decem cui creſcere Grajus
Fecerat, & multas nemorum conſumſerat umbras.
Armatam hinc igni pinum & devolvere ſaxa
Certabant, calidæque picis diffundere peſtem.
Huic procul ardentem jaculatus lampada Cimber
Conjicit, & lateri telum exitiabile figit.
Paſcitur adjuto Vulcanus turbine venti,
Gliſcentemque trahens turris per viſcera labem,
Perque altam molem & toties creſcentia tecta,
Scandit ovans, rapidiſque vorat crepitantia flammis
Robora, &, ingenti ſimul exundante vapore
Ad cœlum, victor nitentia culmina lambit.
Implentur fumo, & nebula caliginis atræ
(Nec cuiquam evaſiſſe datur) ceu fulminis ictu
Correptæ rapido in cineres abiere ruinæ.
Par contra pelago miſeris fortuna carinis.
Namque ubi ſe propius tectis urbique tulere,
Qua portus muris pacatas applicat undas,

Digitized by Google

Improviſa novo peſtis conterruit aſtu.
Trabs fabre teres, atque, eraſis undique nodis,
Navali ſimilis malo, præfixa gerebat
Uncæ tela manus: ea celſo ex aggere muri
Bellantes curvi rapiebat in aera ferri
Unguibus, & mediam revocata ferebat in urbem.
Nec ſolos vis illa viros, quin ſæpe triremem
Belligeræ rapuere trabes, cum deſuper actum
Incuterent puppi chalybem morſuſque tenaces.
Qui, ſimul affixo vicina in robora ferro
Suſtulerant ſublime ratem, (miſerabile viſu!)
Per ſubitum rurſus laxatis arte catenis
Tanta præcipitem reddebant mole profundo,
Ut totam haurirent undæ cum milite puppem.
His ſuper inſidiis anguſta foramina murus
Arte cavata dabat, per quæ confundere tela
Tutum erat, oppoſito mittentibus aggere valli.
Nec ſine fraude labos, arta ne rurſus eodem
Spicula ab hoſte via viclbus contorta redirent.
Calliditas Graja, atque aſtus pollentior armis
Marcellum tantaſque minas terraque marique
Arcebat; ſtabatque ingens ad mœnia bellum.
Vir fuit Iſthmiacis decus immortale colonis,
Ingenio facile ante alios telluris alumnos,
Nudus opum; ſed cui cœlum terræque paterent.
Ille novus pluvias Titan ut proderet ortu
Fuſcatis triſtis radiis; ille hæreat, anne
Pendeat inſtabilis tellus; cur fœdere certo
Hunc affuſa globum Tethys circumliget undis,
Noverat, atque una pelagi lunæque labores,

Et pater Oceanus qua lege effunderet æſtus.
Non illum mundi numeraſſe capacis arenas
Una fides: puppes etiam conſtructaque ſaxa
Feminea traxiſſe ferunt contra ardua dextra.
Hic dum Italûm ductorem aſtu Teucroſque fatigat,
Adnabat centum late Sidonia velis
Claſſis ſubſidio, & ſcindebat cærula roſtris.
Erigitur ſubitas in ſpes Arethuſia proles,
Adjungitque ſuas, portu progreſſa, carinas.
Nec contra Auſonius tonſis aptare lacertos
Addubitat, merſiſque celer fodit æquora remis.
Verberibus torſere fretum: ſalis icta frequenti
Albeſcit pulſu facies, perque æquora late
Spumat canenti ſulcatus gurgite limes.
Inſultant pariter pelago: ac Neptunia regna
Tempeſtate nova trepidanr. Tum vocibus æquor
Perſonat, & clamat ſcopulis clamoris imago.
Ac jam diffuſus vacua bellator in unda
Cornibus ambierat patulos ad prœlia fluctus,
Navali claudens humentem indagine campum.
At ſimili curvata ſinu diverſa ruebat
Claſſis, & artabat lunato cærula gyro.
Nec mora: terrificis ſævæ ſtridoribus æris,
Per vacuum late cantu reſonante profundum,
Incubuere tubæ, quis excitus æquore Triton
Expavit tortæ certantia murmura conchæ.
Vix meminere maris; tam vaſto ad prœlia niſu
Incumbunt proni, poſitiſque in margine puppis
Extremæ plantis nutantes ſpicula torquent.
Sternitur effuſis pelagi media area telis,

Celſaque anhelatis exſurgens ictibus alnus
Cærula nigranti findit ſpumantia ſulco.
Aſt aliæ latere atque incuſſi roboris ictu
Detergent remos: aliæ per viſcera pinus
Tramiſſis ipſo retinentur vulnere roſtris,
Quo retinent. Medias inter ſublimior ibat
Terribilis viſu puppis, qua nulla per omne
Egreſſa eſt Libycis major navalibus ævum.
Sed quater hæc centum numeroſo remige pontum
Pulſabat tonſis: veloque ſuperba capaci
Cum rapidum hauriret Borean, & cornibus omnes
Colligeret flatus, lento ſe robore agebat,
Intraret fluctus ſolis ſi pulſa lacertis.
Procurrunt levitate agili, docileſque regentis
Audiviſſe manum, Latio cum milite puppes.
Has ut per lævum venientes æquor Himilco
In latus obliquas juſſamque incurrere proram
Conſpexit, propere Divis in vota vocatis
Æquoris, intento volucrem de more ſagittam
Aſſignat nervo: utque oculis libravit in hoſtem,
Et calamo monſtravit iter, diverſa relaxans
Brachia, deduxit vultu comitante per auras
In vulnus telum, ac reſidentis puppe magiſtri
Affixit plectro dextram: nec deinde regenda
Puppe manus valuit, flectenti immortua clavo.
Dumque ad opem accurrit, ceu capta, navita, puppe,
Ecce iterum fatoque pari nervoque ſagitta,
In medium perlapſa globum, transverberat ictu
Orba gubernacli ſubeuntem munera Taurum.
Irrumpit Cumana ratis, quam Corbulo ductor

Lectaque complebat Stabiarum litore pubes.
Numen erat celſæ puppis vicina Dione.
Sed ſuperingeſtis propior quæ ſubdita telis
Bella capeſſebat, media ſubſedit in unda,
Diviſitque fretum. Clamantum ſpumeus ora
Nereus implet aquis, palmæque, trahente profundo,
Luctantum fruſtra ſummis in fluctibus exſtant.
Hic, audax ira, magno per cærula ſaltu
Corbulo tranſgreſſus (nam textam robore turrim
Appulerant nexæ ferri compage triremes)
Evadit tabulata ſuper, flammaque comantem
Multifida pinum celſo de culmine quaſſat.
Inde atros alacer paſtoſque bitumine torquet,
Amentante Noto, Pœnorum apluſtribus ignes.
Intrat diffuſos peſtis Vulcania paſſim,
Atque implet diſperſa foros: trepidatur omiſſo
Summis remigio; ſed enim tam rebus in artis
Fama mali nondum tanti penetrarat ad imos.
At rapidus fervor, per pingues unguine tædas
Illapſus, flammis victricibus inſonat alveo.
Qua nondum tamen impulerat vim Dardana lampas,
Parcebatque vapor, ſaxorum grandine dirus
Arcebat, fatumque ratis retinebat, Himilco.
Hic miſer, igniferam dum ventilat aere pinum,
Murali ſaxo per lubrica ſanguine tranſtra
Volvitur in fluctus, Lychæi vulnere, Cydnus.
Fax nidore gravi fœdavit comminus auras,
Ambuſto inſtridens pelago. Ferus inde citatum
Miſſile adorata contorquet Sabratha puppe:
Hammon numen erat Libycæ gentile carinæ,

Cornigetaque ſedens ſpectabat cærula fronte.
Fer, pater, afflictis, fer, ait, Garamantice vates,
Rebus opem, inque Italos da certa effundere tela.
Has inter voces tremulo venit agmine cornus,
Et Neptunicolæ tranſverberat ora Telonis.
Urgebant nihilo levius, jam in limine mortis
Quos fuga præcipites partem glomerarat in unam
Puppis, adhuc vacuam tædæ: ſed, proxima curſu
Fulmineo populatus, inevitabilis ardor
Correptam flammis involvit ovantibus alnum.
Primus, ope æquorei funis delapſus in undas,
Qua nondum Stygios glomerabat Mulciber æſtus,
Ambuſtus ſociûm remis auſertur Himilco.
Proxima nudarunt miſerandi fata Batonis
Deſertam ductore ratem. Bonus ille per artem
Crudo Inctari pelago, atque exire procellas.
Idem, quid Boreas, quid vellet craſtinus Auſter,
Anteibat: nec pervigilem tu fallere vultum,
Obſcuro quamvis curſu, Cynoſura, valeres.
Is, poſtquam adverſis nullus modus, Accipe noſtrum,
Hammon, ſanguinem, ait, ſpectator cladis iniquæ.
Atque, acto in pectus gladio, dextra inde cruorem
Excipit, & large ſacra inter cornua fundit.
Hos inter Daphnis, deductum ab origine nomen
Antiqua, fuit infelix, cui linquere ſaltus,
Et mutare caſas infido marmore viſum.
At princeps generis quanto majora paravit
Intra paſtorem ſibi nomina. Daphnin amarunt
Sicelides Muſæ. Dexter donavit avena
Phœbus Caſtalia, & juſſit, projectus in herba

Si quando caneret, lætos per prata per arva
Ad Daphnin properare greges, rivoſque ſilere.
Ille ubi, ſeptena modulatus arundine carmen,
Mulcebat ſilvas, non unquam tempore eodem
Siren aſſuetos effudit in æquore cantus:
Scyllæi tacuere canes: ſtetit atra Charybdis:
Et lætus ſcopulis audivit jubila Cyclops.
Progeniem hauſerunt & nomen amabile flammæ.
Innatat ecce ſuper tranſtris fumantibus aſper
Ornytos, ac longam ſibimet facit æquore mortem,
Qualis Oiliades, fulmen jaculante Minerva,
Surgentes domuit fluctus ardentibus ulnis.
Tranſigitur valida medius, dum ſe allevat, alni
Cuſpide Marmarides Scyron. Pars ſubnatat undæ
Membrorum, pars exſtat aquis; totumque per æquor
Portatur, rigido (miſerandum) immortua roſtro.
Accelerant puppes utrinque, atque ora ruentum
Sanguinei feriunt remorum aſpergine rores.
Ipſe adeo ſenis ductor Rhœteïus ibat
Pulſibus, & valido ſuperabat remige ventos.
Quam rapidis puppem manibus frenare Lilæus
Dum tentat, ſæva truncatur membra bipenni,
Ac fert hærentes trabibus ratis incita palmas.
Sicania Æoliden portabant tranſtra Podætum.
Hic, ævo quanquam nondum exceſſiſſet ephebos,
Seu lævi traxere Dei, ſeu fervida corda,
(Nec ſat maturus laudum) belliqne cupido,
Arma puer niveis aptarat picta lacertis,
Et freta gaudebat celſa turbare Chimæra.
Jamque ſuper Rutula, ſuper & Garamantide pinu

Ibat ovans, melior remo meliorque ſagitta:
Et jam turrigerum demerſerat æquore Neſſum:
(Heu puero maleſuada rudi nova gloria pugnæ!)
Dum criſtam galeæ trucis exuviaſque precatur
De duce Marcello Superos temerarius, haſta
Excepit raptim vulnus letale remiſſa.
Pro qualis! ſeu ſplendentem ſub ſidera niſu
Exigeret diſcum, jaculo ſeu nubila ſupra
Surgeret, aligeras ferret ſeu pulvere plantas
Vix tacto, vel dimenſi ſpatia improba campi
Tranſiret velox ſaltu, decuere labores.
Sat prorſus, ſat erat decoris diſcrimine tuto,
Sat laudis. Cur fata, puer, majora petebas?
Illum, ubi labentem pepulerunt tela ſub undas,
Oſſa Syracoſio fraudatum naufraga buſto,
Fleverunt freta, fleverunt Cyclopia ſaxa,
Et Cyane, & Anapus, & Ortygie Arethuſa.
Parte alia Perſeus (puppem hanc Tiberinus agebat)
Quaque vehebatur Crantor Sidonius, Io
Concurrunt. Injecta ligant hinc vincula ferri
Atque illinc, ſteteruntque rates ad prœlia nexæ.
Nec jaculo aut longe certatur arundine fuſa.
Comminus & gladio terreſtria prœlia miſcent.
Perrumpunt Itali, qua cædes prima recluſit,
Monſtravitque viam: vaſtas & mole catenas
Hortatur ſocios & vincla abrumpere ferri,
Ac parat hoſtili reſoluta puppe receptos
Avehere, & paribus pelago diducere ab armis.
Ætnæo Polyphemus erat nutritus in antro;
Atque inde antiquæ nomen feritatis amabat.

Ubera præbuerat parvo lupa : corporis alti
Terribilis moles, mens aſpera, vultus in ira
Semper, & ad cædes Cyclopia corde libido.
Iſque relaxatis membrorum pondere vinclis
Impulerat puppim, & mergebat gurgite tonſas,
Duxiſſetque ratem, preſſa Laronius haſta
Ni propere duro nitentem exſurgere velox
Affixet tranſtro. Vix morte incepta remittit.
Namque manus ſervat dum ſuetos languida ductus,
Ignavum ſumma attraxit ſuper æquora remum.
Perculſi cuneo Pœni denſantur in unum,
Quod caret hoſte, latus : ſubito cum pondere victus
Inſiliente mari, ſubmergitur alveus undis.
Scuta virûm, criſtæque, & inerti ſpicula ferro,
Tutelæque Deûm fluitant. Hic robore fracto
Pugnat inops chalybis, ſeſeque in prœlia rurſus
Armat naufragio : remis male fervidus ille
Feſtinat ſpoliare ratem, diſcrimine nullo
Nautarum interdum convulſa ſedilia torquens.
Non plectro ratis, aut frangendæ in vulnera proræ
Parcitur, & pelago repetuntur nantia tela.
Vulneribus patulis intrat mare. Mox ſua ponto
Singultante anima propulſa refunditur unda.
Nec deſunt, qui correptos amplexibus artis
Immergant pelago, &, jaculis ceſſantibus, hoſtem
Morte ſua perimant. Remeantum gurgite mentes
Crudeſcunt, ac pro ferro ſtat fluctibus uti.
Haurit ſanguineus contorta cadavera vortex.
Hinc clamor, gemitus illinc, morteſque, fugæque,
Remorumque fragor, flictuque ſonantia roſtra.

Perfuſum bello fervet mare : feſſus acerbis
Terga fuga celeri Libyæ convertit ad oras,
Exigua ſeſe furatus Himilco carina.
Conceſſere mari tandem Grajuſque Libyſque,
Et jam captivæ vinclis ad litora longo
Ordine ducuntur puppes. Flagrantibus alto
Stant aliæ tædis. Splendet lucente profundo
Mulciber, & tremula vibratur imagine pontus.
Ardet nota fretis Cyane, pennataque Siren.
Ardet & Europe, nivei ſub imagine tauri
Vecta Jovi, ac prenſo tramittens æquora cornu.
Et quæ, fuſa comas, curvum per cærula piſcem
Nereïs humenti moderatur roſcida freno.
Uritur undivagus Python, & corniger Hammon,
Et, quæ Sidonios vultus portabat Eliſſæ,
Bis ternis ratis ordinibus graſſata per undas.
At vinclis trahitur cognata in litora Anapus,
Gorgoneaſque ferens ad ſidera Pegaſus alas.
Ducitur & Libyæ puppis ſignata figuram,
Et Triton captivus, & ardua rupibus Ætne,
Spirantis rogus Enceladi, Cadmeaque Sidon.
Nec mora, quin trepidos hac clade irrumpere muros
Signaque ferre Deûm templis jam jamque fuiſſet,
Ni ſubito importuna lues inimicaque peſtis,
Invidia Divûm pelagique labore, parata,
Polluto, miſeris rapuiſſet gaudia, cœlo.
Criniger æſtiferis Titan fervoribus auras,
Et patulam Cyanen lateque paluſtribus undis
Stagnantem Stygio Cocyti opplevit odore,
Temporaque autumni, lætis florentia donis,

Fœdavit, rapidoque accendit fulminis igni.
Fumabat craſſus nebulis caliginis aer:
Squalebat tellus, vitiato fervida dorſo;
Nec victum dabat, aut ullas languentibus umbras:
Atque ater picea vapor exſpirabat in æthra.
Vim primi ſenſere canes. Mox nubibus atris
Fluxit deficiens penna labente volucris:
Inde feræ ſilvis Herni: tum ſerpere labes
Tartarea, atque hauſtis populari caſtra maniplis.
Arebat lingua, & gelidus per viſcera ſudor
Corpore manabat tremulo: deſcendere fauces
Abnuerant ſiccæ juſſorum alimenta ciborum.
Aſpera pulmonem tuſſis quatit, & per anhela
Igneus efflatur ſitientum ſpiritus ora.
Lumina, ferre gravem vix ſufficientia lucem,
Unca nare jacent, ſanieſque immixta cruore
Exſpuitur, membriſque cutis tegit oſſa pereſis.
Heu dolor! inſignis notis bellator in armis
Ignavo rapitur leto. Jactantur in ignem
Dona ſuperba virûm, multo Mavorte parata.
Succubuit medicina malis. Cumulantur acervo
Labentum, & magno cineres ſeſe aggere tollunt.
Paſſim etiam deſerta jacent inhumataque late
Corpora, peſtiferos tetigiſſe timentibus artus.
Serpit paſcendo creſcens Acheruſia peſtis,
Nec leviore quatit Trinacria mœnia luctu,
Pœnorumque parem caſtris fert atra laborem.
Æquato par exitio, & communis ubique
Ira Deûm, atque eadem leti verſatur imago.
Nulla tamen Latios fregit vis dura malorum,

Incolumi ductore, viros, clademque rependit
Unum inter ſtrages tutum caput. Ut gravis ergo
Primum letiferos repreſſit Sirius æſtus,
Et minuere avidæ mortis contagia peſtes;
Ceu, fidente Noto cum ſe maria alta reponunt,
Propulſa invadit piſcator cærula cymba.
Sic tandem ereptam morbis graſſantibus armat
Marcellus pubem, luſtratis rite maniplis.
Circumſtant alacres ſigna, auditiſque tubarum
Reſpirant læti clangoribus. Itur in hoſtem;
Et, ſi fata ferant, juvat inter prœlia ferro
Poſſe mori. Sociûm miſeret, qui forte pudenda
In morem pecudum effudere cubilibus atris
Illaudatam animam. Tumulos inhonoraque buſta
Reſpiciunt, &, vel nullo jacuiſſe ſepulcro,
Quam debellari morbis, placet. Ardua primus
Ad muros dux ſigna rapit. Tenuata jacendo
Et macie galeis abſcondunt ora, maluſque,
Ne ſit ſpes hoſti, velatur caſſide pallor.
Infundunt rapidum convulſis mœnibus agmen,
Condenſique ruunt: tot bellis invia tecta,
Totque uno introitu capiuntur militis arces.
Totum, qua vehitur Titan, non ulla per orbem
Tum ſeſe Iſthmiacis æquaſſent oppida tectis.
Tot delubra Deûm, totque intra mœnia portus,
Adde fora, & celſis ſuggeſta theatra columnis,
Certanteſque mari moles, adde ordine longo
Innumeras ſpatioque domos, æquare ſuperbas
Rura. Quid, incluſos porrecto limite longis
Porticibus, ſacros juvenum certamine lucos?

Quid tot captivis fulgentia culmina roſtris?
Armaque fixa Deis, aut quæ Marathonius hoſtis
Perdidit, aut Libya quæ ſunt advecta ſubacta?
Hic Agathocleis ſedes ornata tropæis:
Hic mites Hieronis opes: hic ſancta vetuſtas
Artificum manibus. Non uſquam clarior illo
Gloria picturæ ſeclo. Non æra juvabant,
Quæ ſcirent Ephyren, fulvo certaret ut auro
Veſtis, ſpirantes referens ſubtemine vultus,
Quæ radio cælat Babylon, vel murice picto
Læta Tyros, quæque Attalicis variata per artem
Aulæis ſcribuntur acu, aut Memphitide tela.
Jam ſimul argento fulgentia pocula, mixta
Quîs gemma quæſitus honos, ſimulacra Deorum,
Numen ab arte datum ſervantia: munera rubri
Præterea ponti, depexaque vellera ramis,
Femineus labor. Hîs tectis opibuſque potitus
Auſonius ductor, poſtquam ſublimis ab alto
Aggere deſpexit trepidam clangoribus urbem,
Inque ſuo poſitum nutu, ſtent mœnia regum,
An nullos oriens videat lux craſtina muros,
Ingemuit nimium juris, tantumque licere
Horruit, & propere revocata militis ira,
Juſſit ſtare domos, indulgens templa vetuſtis
Incolere atque habitare Deis. Sic parcere victis
Pro præda fuit, &, ſeſe contenta, nec ullo
Sanguine pollutis plauſit Victoria pennis.
Tu quoque ductoris lacrimas, memorande, tuliſti,
Defenſor patriæ. Meditantem in pulvere formas,
Nec turbatum animi, tanta feriente ruina,

* * *

[Ignarus miles vulgi tum forte peremit.]
At reliquum vulgus, reſoluta in gaudia mente,
Certarunt victi victoribus. Æmulus ipſe
Ingenii Superûm, ſervando condidit urbem.
Ergo exſtat ſeclis, ſtabitque inſigne tropæum,
Et dabit antiquos ductorum noſcere mores.
Felices populi! ſi, quondam ut bella ſolebant,
Nunc quoque inexhauſtas pax noſtra relinqueret urbes.
At, ni cura viri, qui nunc dedit otia mundo,
Effrenum arceret populandi cuncta furorem,
Nudaſſent avidæ terraſque fretumque rapinæ.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER XV.

AT nova Romuleum carpebat cura Senatum,
Quis trepidas gentes Martemque ſubiret Hiberum,
Attritis rebus. Geminus jacet hoſte ſuperbo
Scipio, belligeri Mavortia pectora fratres.
Hinc metus, in Tyrias ne jam Tarteſſia leges
Concedat tellus, propioraque bella paveſcat.
Anxia turba Patrum quaſſo medicamina mæſti
Imperio circumſpectant, Divoſque precantur.
Qui laceris auſit ductor ſuccedere caſtris?
Abſterret juvenem, patrios patruique piare
Optantem manes, triſti conterrita luctu,
Et reputans annos, cognato ſanguine turba.
Si gentem petat infauſtam, inter buſta ſuorum
Decertandum hoſti, qui fregerit arma duorum,
Qui conſulta ducum, ac flagret meliore Gradivo.
Nec promtum teneris immania bella lacertis
Moliri, regimenque rudi depoſcere in ævo.
Has, lauri reſidens juvenis viridante ſub umbra,

Digitized by Google

Ædibus extremis volvebat pectore curas:
Cum ſubito aſſiſtunt, dextra lævaque per auras
Allapſæ, haud paulum mortali major imago,
Hinc Virtus, illinc virtuti inimica Voluptas.
Altera Achæmenium ſpirabat vertice odorem,
Ambroſias diffuſa comas, & veſte refulgens,
Oſtrum qua fulvo Tyrium ſuffuderat auro:
Fronte decor quæſitus acu, laſcivaque crebras
Ancipiti motu jaciebant lumina flammas.
Alterius diſpar habitus, frons hirta, nec unquam
Compoſita mutata coma: ſtans vultus, & ore
Inceſſuque viro propior, lætique pudoris,
Celſa humeros niveæ fulgebat ſtamine pallæ.
Occupat inde prior, promiſſis fiſa, Voluptas:
Quis furor hic, non digne puer, conſumere bello
Florem ævi? Cannæne tibi, graviorque palude
Mæonius Stygia lacus exceſſere, Paduſque?
Quem tandem ad finem bellando fata laceſſes?
Tune etiam tentare paras Atlantica regna,
Sidoniaſque domos? Moneo, certare periclis
Deſine, & armiſonæ caput objectare procellæ.
Ni fugis hos ritus, Virtus te ſæva jubebit
Per medias volitare acies, medioſque per ignes.
Hæc patrem patruumque tuos, hæc prodiga Paullum,
Hæc Decios Stygias Erebi detruſit ad undas:
Dum cineri titulum, memorandaque nomina buſtis
Prætendit, nec ſenſuræ, quid geſſerit, umbræ.
At ſi me comitere, puer, non limite duro
Jam tibi decurrat conceſſi temporis ætas.
Haud unquam trepidos abrumpet buccina ſomnos:

Non glaciem Arctoam, non experiere furentis
Ardorem Cancri, nec menſas ſæpe cruento
Gramine compoſitas: aberunt ſitis aſpera, & hauſtus
Sub galea pulvis, partique timore labores:
Sed current albuſque dies, horæque ſerenæ;
Et molli dabitur victu ſperare ſenectam.
Quantas ipſe Deus lætos generavit in uſus
Res homini, plenaque dedit bona gaudia dextra!
Atque idem, exemplar lenis mortalibus ævi,
Imperturbata placidus tenet otia mente.
Illa ego ſum, Anchiſæ Venerem Simoentis ad undas
Quæ junxi, generis vobis unde editus auctor.
Illa ego ſum, verti Superûm quæ ſæpe parentem
Nunc avis in formam, nunc torvi in cornua tauri.
Huc adverte aures. Currit mortalibus ævum,
Nec naſci bis poſſe datur: fugit hora, rapitque
Tartareus torrens; ac ſecum ferre ſub umbras,
Si qua animo placuere, negat. Quis luce ſuprema
Dimiſiſſe meas ſero non ingemit horas?
Poſtquam conticuit, finiſque eſt addicta dictis,
Tum Virtus: Quaſnam juvenem florentibus, inquit,
Pellicis in fraudes annis, vitæque tenebras,
Cui ratio & magnæ cœleſtia ſemina mentis
Munere ſunt conceſſa Deûm? Mortalibus alti,
Quantum Cœlicolæ, tantundem animalibus iſti
Præcellunt cunctis. Tribuit namque ipſa minore
Hos terris Natura Deo: ſed fœdere certo
Degeneres tenebris animas damnavit Avernis.
At, quis ætherei ſervatur ſeminis ortus,
Cœli porta patet. Referam quid cuncta domantem

Amphitryoniadem? quid, cui, poſt Seras & Indos
Captivo Liber cum ſigna referret ab Euro,
Caucaſeæ currum duxere per oppida tigres?
Quid ſuſpiratos magno in diſcrimine nautis
Ledæos referam fratres, veſtrumque Quirinum?
Nonne vides, hominum ut celſos ad ſidera vultus
Suſtulerit Deus, ac ſublimia finxerit ora?
Cum pecudes, volucrumque genus, formaſque ferarum,
Segnem atque obſcœnam paſſim ſtraviſſet in alvum.
Ad laudes genitum, capiat ſi munera Divûm
Felix, ad laudes hominum genus. Huc, age, paulum
Aſpice (nec longe repetam) modo Roma minanti
Impar Fidenæ, contentaque creſcere aſylo,
Quo ſeſe extulerit dextris: idem aſpice, late
Florentes quondam luxus quas verterit urbes.
Quippe nec ira Deûm tantum, nec tela, nec hoſtes;
Quantum ſola noces animis illapſa Voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi Luxus, & atris
Circa te ſemper volitans Infamia pennis:
Mecum Honor, ac Laudes, & læto Gloria vultu,
Et Decus, ac niveis Victoria concolor alis.
Me cinctus lauro producit ad aſtra triumphus.
Caſta mihi domus, & celſo ſtant colle penates:
Ardua ſaxoſo perducit ſemita clivo.
Aſper principio (nec enim mihi fallere mos eſt)
Proſequitur labor. Annitendum intrare volenti:
Nec bona cenſendum, quæ Fors infida dediſſe,
Atque eadem rapuiſſe valet. Mox celſus ab alto
Infra te cernes hominum genus. Omnia contra
Experienda manent, quam ſpondet blanda Voluptas.

Stramine projectus duro patiere ſub aſtris
Inſomnes noctes, frigusque famemque domabis.
Idem juſtitiæ cultor, quæcunque capeſſes,
Teſtes factorum ſtare arbitrabere Divos.
Tunc, quoties patriæ rerumque pericula poſcent,
Arma feres primus: primus te in mœnia tolles
Hoſtica: nec ferro mentem vincere, nec auro.
Hinc tibi non Tyrio vitiatas murice veſtes,
Nec donum deforme viro fragrantis amomi;
Sed dabo, qui veſtrum ſævo nunc Marte fatigat
Imperium, ſuperare manu, laurumque ſuperbam
In gremio Jovis exciſis deponere Pœnis.
Quæ poſtquam cecinit ſacrato pectore Virtus,
Exemplis lætum vultuque audita probantem
Convertit juvenem. Sed enim indignata Voluptas
Non tenuit voces. Nil vos jam demoror ultra,
Exclamat. Venient, venient mea tempora quondam,
Cum docilis noſtris magno certamine Roma
Serviet imperiis, & honos mihi habebitur uni.
Sic quaſſans caput in nubes ſe ſuſtulit atras.
At juvenis, plenus monitis, ingentia corde
Molitur, juſſæque calet virtutis amore.
Ardua roſtra petit, nullo fera bella volente;
Et gravia ancipitis depoſcit munera Martis.
Arrecti cunctorum animi. Pars lumina patris,
Pars credunt torvos patrui revireſcere vultus.
Sed quanquam inſtinctis tacitus tamen ægra periclis
Pectora ſubrepit terror, molemque paventes
Expendunt belli, & numerat favor anxius annos.
Dumque ea confuſo percenſet murmure vulgus

Ecce, per obliquum cœli ſqualentibus auro
Effulgens maculis, ferri inter nubila viſus
Anguis, & ardenti radiare per aera ſulco,
Quaque ad cœliferi tendit plaga litus Atlantis,
Perlabi reſonante polo. Bis terque coruſcum
Addidit augurio fulmen pater, & vaga late
Per ſubitum moto ſtrepuere tonitrua mundo.
Tum vero capere arma jubent, genibuſque ſalutant
Submiſſi augurium, ac iret, qua ducere Divos
Perſpicuum, & patrio monſtraret ſemita ſigno.
Certatim comites rerum bellique miniſtros
Agglomerant ſeſe, atque acres ſociare labores
Expoſcunt, laudumque loco eſt ìsdem eſſe ſub armis.
Tum nova cæruleum deſcendit claſſis in æquor.
It comes Auſonia, atque in terras tranſit Hiberas.
Ut, cum ſæva fretis immiſit prœlia, Corus
Iſthmon curvata ſublime ſuberigit unda,
Et, ſpumante ruens per ſaxa gementia fluctu,
Ionium Ægæo miſcet mare. Celſus in arma
Emicat, ac prima ſtans Scipio puppe profatur:
Dive tridentipotens, cujus maria ire per alta
Ordimur, ſi juſta paro, decurrere claſſi
Da, pater, ac noſtros ne ſperne juvare labores.
Per pontum pia bella veho. Levis inde ſecunda
Adſpirans aura propellit carbaſa flatus:
Jamque agiles, Tyrrhena ſonant qua cærula, puppes
Auſonium evaſere latus, Ligurumque citatis
Litora tramittunt proris. Hinc gurgite ab alto
Tellurem procul irrumpentem in ſidera cernunt,
Aerias Alpes. Occurrunt mœnia Grajis

Condita, Maſſiliæ. Populis hæc cincta ſuperbis,
Barbarus immani cum terreret accola ritu,
Antiquæ morem patriæ cultumque habitumque
Phocaïs armiferas inter tenet hoſpita gentes.
Hinc legit Auſonius ſinuatos gurgite ductor
Anfractus pelagi. Nemoroſo vertice celſus
Apparet collis, fugiuntque in nubila ſilvæ
Pyrenes: tunc Emporiæ, vetereſque per ortus
Grajorum vulgus, tunc hoſpita Tarraco Baccho.
Confidunt portu. Securæ gurgite clauſo
Stant puppes: poſituſque labor terrorque profundi.
Nox ſimiles morti dederat placidiſſima ſomnos:
Viſa viro ſtare effigies ante ora parentis,
Atque hac aſpectu turbatum voce monere:
Nate, ſalus quondam genitoris, nate, parentis
Et poſt fata decus, bellorum dira creatrix
Evaſtanda tibi tellus, & cæde ſuperbi
Ductores Libyæ tanta virtute domandi,
Qui ſua nunc trinis diducunt agmina caſtris.
Si conferre manum libeat, coeantque vocatæ
Hinc atque hinc acies, valeat quis ferre ruentes
Ter gemina cum mole viros? Abſiſte labore
Ancipiti, ſed nec ſegnis potiora capeſſe.
Urbs colitur, Teucro quondam fundata vetuſto,
Nomine Carthago. Tyrius tenet incola muros.
Ut Libyæ ſua, ſic terris memorabile Hiberis
Hæc caput eſt. Non ulla opibus certaverit auri,
Non portu, celſove ſitu, non dotibus arvi
Uberis, aut agili fabricanda ad tela vigore.
Invade averſis, nate, hanc ductoribus urbem.

Nulla acies famæ tantum prædæve pararit.
Talia monſtrabat genitor, propiuſque monebat;
Cum juvenem ſopor & dilapſa reliquit imago.
Surgit, & infernis habitantia numina lucis
Ac ſupplex patrios compellat nomine manes.
Eſte duces bello, & monſtratam ducite ad urbem:
Vobis ultor ego, &, Sarrano murice fulgens,
Inferias mittam fuſis inſignis Hiberis,
Et tumulis addam ſacros certamine ludos.
Progreditur, celeratque vias, & corripit agmen
Pernici rapidum curſu, campoſque fatigat.
Sic, ubi proſiluit Piſæo carcere præceps,
Non ſolum ante alios, ſed enim (mirabile dictu!)
Ante ſuos it victor equus; currumque per auras
Haud ulli durant viſus æquare volantem.
Iamque Hyperionia lux ſeptima lampade ſurgens
Senſim attollebat propius ſubeuntibus arces
Urbis, & admoto creſcebant culmina greſſu.
Ac pelago vectus ſervata Lælius hora,
Quam dederat ductor ſubigendæ ad mœnia claſſi,
A tergo affuſis cingebat tecta carinis.
Carthago, impenſo naturæ adjuta favore,
Excelſos tollit pelago circumflua muros.
Artatas ponti fauces modica inſula claudit,
Qua Titan ortu terras aſpergit Eoo.
At qua proſpectat Phœbi juga ſera cadentis,
Pigram in planiciem ſtagnantes egerit undas,
Quas auget veniens refluuſque reciprocat æſtus.
Sed gelidas a fronte ſedet ſublimis ad Arctos
Urbs impoſta jugo, pronumque excurrit in æquor,

Et tuta æterno defendit mœnia fluctu.
Audax, ceu plano gradiens victricia campo
Ferret ſigna, jugum certabat ſcandere miles.
Aris ductor erat. Qui contra, amplexus in artis
Auxilium atque excelſa loci, præſepſerat arcem.
Pugnabat natura ſoli: parvoque ſuperne
Bellantum niſu paſſim per prona voluti
Truncato inſtabiles fundebant corpore vitam.
Verum ubi conceſſit pelagi revolubilis unda,
Et fluctus rapido fugiebat in æquora lapſu,
Quaque modo excelſæ ſulcarant cærula puppes,
Hac impune dabat Néreus tranſcurrere planta:
Hinc tacite nitens informidatus adire
Ductor Dardanius, ſubitam trahit æquore pubem,
Perque undas muris pedes advolat. Inde citati
A tergo accelerant, qua fiſus fluctibus Aris
Incuſtoditam ſine milite liquerat urbem.
Tum proſtratus humi (miſerandum) victa catenis
Pœnus colla dedit, populumque addixit inermem.
Hanc oriens vidit Titan, cum ſurgeret, urbem
Vallari caſtris, captamque aſpexit eandem
Ocius, Heſperio quam gurgite tingeret axem.
Aurora ingrediens terris exegerat umbras:
Principio ſtatuunt aras. Cadit ardua taurus
Victima Neptuno pariter, pariterque Tonanti.
Tum merita æquantur donis, ac præmia virtus
Sanguine parta capit. Phaleris hic pectora fulget;
Hic torque aurato circumdat bellica colla;
Ille nitet celſus muralis honore coronæ.
Lælius ante omnes, cui dextera clara domuſque,

Ter dena bove & æquorei certaminis alto
Donatur titulo, Pœnique recentibus armis
Rectoris. Tunc haſta viris, tunc Martia cuique
Vexilla, ut meritum, & prædæ libamina dantur.
Poſtquam perfectæ laudes hominumque Deûmque,
Captivæ ſpectantur opes, digeſtaque præda.
Hoc aurum Patribus, bello hæc Martique talenta,
Hoc regum donis, Divûm hoc ante omnia templis:
Cetera bellantum dextræ pulchroque labori.
Quin etiam accitus populi regnator Hiberi,
Cui ſponſa & ſponſæ defixus in oſſibus ardor;
Hanc notam formæ conceſſit lætus ovanſque
Indelibata gaudenti virgine donum.
Tum vacui curis vicino litore menſas
Inſtituunt, feſtoque agitant convivia ludo.
Lælius affatur: Macte, o venerande, pudici,
Ductor, macte animi. Cedat tibi gloria lauſque
Magnorum heroum, celebrataque carmine virtus.
Mille Mycenæus qui traxit in æquora proras
Rector, & Inachiis qui Theſſala miſcuit arma,
Femineo ſociûm violarunt fœdus amore.
Nullaque tum Phrygio ſteterant tentoria campo,
Captivis non plena toris: tibi barbara ſoli
Sanctius Iliaca ſervata eſt Phœbade virgo.
Hæc, atque his paria, alterno ſermone ferebant;
Donec nox, atro circumdata corpus amictu,
Nigrantes invexit equos, ſuaſitque quietem.
Hemathio interea tellus Ætola tumultu
Fervebat, Macetûm ſubitis perculſa carinis.
Proximus hinc hoſti dextras jungebat Acarnan.

Cauſa novi motus, Pœnis regique Philippo
In bellum Auſonium ſociatæ fœdere vires.
Hic, gente egregius, veteriſque ab origine regni
Æacidum ſceptris proavoque tumebat Achille.
Ille & nocturnis conterruit Oricon armis:
Quaque per Illyricum Taulantius incola litus
Exiguos habitat non ullo nomine muros,
Turbidus inceſſit telis. Ille æquore vectus,
Nunc & Phæacum Teſprotiaque arva laceſſens,
Epirum caſſis luſtrabat futilis auſis.
Nunc & Anactoria ſigna oſtentavit in ora,
Ambracioſque ſinus Pellæaque litora bello
Perfudit rapido. Pepulit vada fervida remis
Leucatæ, & Phœbi vidit citus Actia templa.
Nec portus Ithacæ, Laertia regna, Samenque
Liquit inacceſſam, fluctuque ſonantia cano
Saxa Cephallenum, & ſcopuloſis Neriton arvis.
Ille etiam, Pelopis ſedes & Achaïa adire
Mœnia prægaudens, triſtem Calydona Dianæ,
Œneaſque domos, Curetica tecta, ſubibat,
Promittens contra Heſperiam ſua prœlia Grajis.
Tum luſtrata Ephyre, Patræque, & regia Pleuron,
Parnaſuſque biceps, Phœboque loquentia ſaxa.
Ac, ſæpe ad patrios bello revocante penates,
Cum modo Sarmaticus regna infeſtaret Oreſtes,
Aſpera nunc Dolopum vis exundaſſet in agros,
Incepto tamen haud facilis deſiſtere vano,
Belli per Grajas umbram circumtulit oras.
Donec, nunc pelago, nunc terra exutus, omiſit,
Spem poſitam in Tyriis, & ſupplex fœdera ſanxit

Dardanâ, nec legem regno accepiſſe refugit.
Tunc & Tyndarii Latias Fortuna Tarenti
Auxit opes laudemque ſimul. Nam perfida tandem
Urbs Fabio devicta ſeni, poſtremus in armis
Ductoris titulus cauti. Sollertia tutum
Tum quoque adepta decus, captis ſine ſanguine muris.
Namque ut compertum, qui Punica ſigna regebat,
Feminea exuri flamma, tacituſque quietæ
Exin virtuti placuit dolus: ire ſorori,
Nam caſtris erat in Rutulis, germanus amatæ
Cogitur, & magnis muliebria vincere corda
Pollicitis, ſi recluſas tramittere portas
Concedat Libycus rector. Votique potitus
Evicto Fabius Pœno circumdata telis
Incuſtodita penetravit mœnia nocte.
Sed quiſnam averſos Phœbum tunc jungere ab urbe
Romulea dubitaret equos, qui tempore eodem
Marcellum acciperet letum oppetiiſſe ſub armis?
Moles illa viri, calidoque habitata Gradivo
Pectora, & haud ullis unquam tremefacta periclis,
(Heu quantum Hannibalem clara fractura ruina!)
Procubuere. Jacet campis Carthaginis horror.
Forſan Scipiadæ confecti nomina belli
Rapturus, ſi quis paulum Deus adderet ævo.
Collis Agenoreum dirimebat ab aggere vallum
Auſonio: (Dauni Mavors conſederat arvis)
Curarum comes & ſummi Criſpinus honoris
Marcello ſocius communia bella ciebat.
Ad quem Marcellus: Geſtit luſtrare propinquas
Mens ſilvas, medioque viros imponere monti,

Ne Libys occultis tumulum prior occupet auſis.
Si cordi eſt, te participem, Criſpine, laboris
Eſſe velim. Nunquam deſunt conſulta duobus.
Hæc ubi ſedere, ardentes attollere ſeſe
Jam dudum certant in equos. Marcellus, ut arma
Aptantem natum aſpexit lætumque tumultu,
Vincis, ait, noſtros mirando ardore vigores.
Sit præmaturus felix labor. Urbe Sicana
Qualem te vidi, nondum permitteret ætas
Cum tibi bella, meo tractantem prœlia vultu.
Huc, decus, huc, noſtrum, lateri te junge paterno,
Et me diſce novum Martem tentare magiſtro.
Tum, pueri colla amplectens, ſic pauca precatur:
Summe Deûm, Libyco, ſaxis, de præſide nunc his,
His humeris tibi opima feram. Nec plura, ſereno
Sanguineos fudit cum Jupiter æthere rores,
Atque atris arma aſperſit non proſpera guttis.
Vixdum finitis intrarant vocibus artas
Letiferi collis fauces, cum turba volucris
Invadunt Nomades jaculis, nimboque feruntur
Æthereo ſimiles, cæca fundente latebra
Armatos in bella globos. Circumdata poſtquam
Nil reſtare videt virtus, quod debeat ultra
Jam Superis, magnum ſecum portare ſub umbras
Nomen mortis avet. Tortæ nunc eminus haſtæ
Altius inſurgit, nunc ſævit comminus enſe.
Forſan & enaſſet rapidi freta ſæva pericli,
Ni telum adverſos nati veniſſet in artus.
Tum patriæ tremuere manus, laxataque luctu
Fluxerunt rigidis arma infelicia palmis.

Obvia nudatum tramittit lancea pectus,
Labenſque impreſſo ſignavit gramina mento.
At poſtquam Tyrius ſæva inter prœlia ductor
Infixum adverſo vidit ſub pectore telum,
Immane exclamat: Latias, Carthago, timere
Deſine jam leges: jacet exitiabile nomen,
Auſonii columen regni. Sed dextera noſtræ
Tam ſimilis non obſcuras mittatur ad umbras.
Magnanima invidia virtus caret. Alta ſepulcri
Protinus exſtruitur, cœloque educitur, ara.
Convectant ſilvis ingentia robora. Credas
Sidonium cecidiſſe ducem. Tum tura dapeſque,
Et faſces, clypeuſque viri, pompa ultima, fertur.
Ipſe facem ſubdens, Laus, inquit, parta perennis.
Marcellum abſtulimus Latio. Deponere forſan
Gens Italûm tandem arma velit. Vos ite ſuperbæ
Exſequias animæ, & cinerem donate ſupremi
Muneris officio: nunquam hoc tibi, Roma, negabo,
[Quod virtute viri titulis decorare ſepulcrum
Ingentis bello liceat, nomenque futuros
Æternum in Rutulos poſſis mandare nepotes.]
Alterius par atque eadem fortuna laborum
Conſulis: exanimum ſonipes ad ſigna revexit.
Talia in Auſonia. Sed non & talis Hiberis
Armorum eventus campis. Carthaginis omnes
Per ſubitum raptæ pernix victoria late
Terruerat gentes. Ducibus ſpes una ſalutis,
Si ſocias jungant vires. Ingentibus orſum
Auſpiciis juvenem, ceu patria geſtet in armis
Fulmina, ſublimi vallatam vertice montis

Digitized by Google

Ex oculis urbem, cumulatam ſtrage virorum,
Non toto rapuiſſe die, qua Martius ille
Hannibal in terra conſumto verterit anno,
Nec pube æquandam nec opum ubertate, Saguntum.
Proximus, applicito ſaxoſis aggere ſilvis,
Tendebat, fratris ſpirans ingentia facta,
Haſdrubal. Hic robur, mixtuſque rebellibus Afris
Cantaber, hic volucri Mauro pernicior Aſtur:
Tantaque majeſtas terra rectoris Hibera,
Hannibalis quantus Laurenti terror in ora.
Forte dies priſcum Tyriis ſollemnis honorem
Retulerat, quo, primum orſi Carthaginis altæ
Fundamenta, novam cœpere mapalibus urbem.
Et lætus, repetens gentis primordia, ductor
Feſta coronatis agitabat gaudia ſignis,
Pacificans Divos. Fraternum læna nitebat
Demiſſa ex humeris donum, quam fœderis arti
Trinacrius Libyco rex inter munera pignus
Miſerat, Æoliis geſtatum inſigne tyrannis.
Aurata puerum rapiebat ad æthera penna
Per nubes aquila, intexto librata volatu.
Antrum ingens juxta, quod acus ſimulavit in oſtro,
Cyclopum domus. Hic recubans manantia tabo
Corpora letifero ſorbet Polyphemus hiatu.
Circa fracta jacent excuſſaque morſibus oſſa.
Ipſe manu extenta Laertia pocula poſcit,
Permiſcetque mero ructatos ore cruores.
Conſpicuus Siculi Tyrius ſubteminis arte
Gramineas pacem Superûm poſcebat ad aras:
Ecce inter medios hoſtilia nuntius arma,

Quadrupedante invectus equo, adventare ferebat.
Turbatæ mentes, imperfectuſque Deorum
Ceſſit honos. Ruptis linquunt altaria ſacris:
Clauduntur vallo. Tenuemque ut roſcida miſit
Lucem Aurora polo, rapiunt certamina Martis.
Audax Scipiadæ ſtridentem Sabbura cornum
Excepit; geminæque acies velut omine motæ.
Exclamat Latius ductor, Prima hoſtia vobis,
Sacrati manes, campo jacet. En age, miles,
In pugnam & cædes, qualis ſpirantibus ire
Aſſueras ducibus, talis rue. Dumque ea fatur,
Incumbunt. Myconum Lænas, Cirtamque Latinus,
Et Thysdrum Maro, & inceſtum Catilina Nealcen
Germanæ thalamo obtruncat. Cadit obvius acri
Carthalo Naſidio, Libycæ regnator arenæ.
Te quoque Pyrenes vidit conterrita tellus
Permixtum Pœnis, & vix credenda furentem,
Magnum Dardaniæ, Læli, decus; omnia felix
Cui natura dedit, nullo renuente Deorum.
Ille foro auditus, cum dulcia ſolverat ora,
Æquabat Pyliæ Neleïa mella ſenectæ.
Ille, ubi ſuſpenſi Patres, & curia vocem
Poſceret, ut cantu, ducebat corda Senatus.
Idem, cum ſubitum campo perſtrinxerat aures
Murmur triſte tubæ, tanto fervore ruebat
In pugnam atque acies, ut natum ad ſola liqueret
Bella: nihil vitæ peragi ſine laude placebat.
Tunc e furtiva tractantem prœlia luce
Dejecit Galam. Sacris Carthaginis illum
Suppoſito mater partu ſubduxerat olim.

Sed ſtant nulla diu deceptis gaudia Divis.
Tunc Alabim, Murrum, atque Dracen, demiſit ad umbras,
Femineo clamore Dracen extrema rogantem:
Hujus cervicem gladio inter verba preceſque
Amputat. Abſciſo durabant murmura collo.
At non ductori Libyco par ardor in armis.
Frondoſi collis latebras ac ſaxa capeſſit
Avia, nec cædes extremave damna movebant
Agminis. Italiam profugus ſpectabat & Alpes,
Præmia magna fugæ. Tacitum dat teſſera ſignum:
Dimiſſa in colles pugna ſilvaſque ferantur
Diſperſi, & ſummam, quicunque evaſerit, arcem
Pyrenes culmenque petat. Tum primus, honore
Armorum exuto, & parma celatus Hibera,
In montes abit, atque volens palantia linquit
Agmina. Deſertis Latius victricia ſigna
Immittit miles caſtris. Non urbe recepta
Plus ulla partum prædæ, tenuitque moratas
A cæde, ut Libycus ductor providerat, iras.
Fluminei veluti deprenſus gurgitis undis,
Avulſa parte inguinibus cauſaque pericli,
Enatat intento prædæ fiber avius hoſte.
Impiger occultis Pœnus poſtquam abditur umbris,
Saxoſæ fidens ſilvæ, majora petuntur
Rurſus bella retro, & ſuperari certior hoſtis.
Pyrenes tumulo clypeum cum carmine figunt,
HASDRUBALIS SPOLIUM GRADIVO SCIPIO VICTOR.
Terrore interea poſito trans ardua montis
Bebrycia populos armabat Pœnus in aula,
Mercandi dextras largus, belloque parata

Prodigere in bellum facilis. Præmiſſa feroces
Augebant animos argenti pondera & auri,
Paria metalliferis longo diſcrimine terris.
Hinc nova complerunt haud tardo milite caſtra
Venales animæ, Rhodani qui gurgite gaudent,
Quornm ſerpit Arar per rura pigerrimus undæ.
Jamque, hieme affecta, miteſcere cœperat annus.
Inde, iter ingrediens rapidum per Celtica rura,
Miratur domitas Alpes, ac pervia montis
Ardua, & Herculeæ quærit veſtigia plantæ,
Germanique vias divinis comparat auſis.
Ut vero ventum in culmen, caſtriſque reſedit
Hannibalis, Quos Roma, inquit, quos altius, oro,
Attollit muros, qui poſt hæc mœnia, fratri
Victa meo, ſtent incolumes? Sit gloria dextræ
Felix tanta precor: neve uſque ad ſidera adiſſe
Invideat lævus nobis Deus. Agmine celſo
Inde alacer, qua munitum declivis ab alto
Agger monſtrat iter, properatis devolat armis.
Non tanto ſtrepuere metu primordia belli:
Nunc geminum Hannibalem, nunc jactant bina coire
Hinc atque hinc caſtra, & paſtos per proſpera bella
Sanguine ductores Italo conjungere Martem,
Et duplicare acies; venturum ad mœnia curſu
Hoſtem præcipiti, & viſurum hærentia porta
Spicula, Eliſſæis nuper contorta lacertis.
His ſuper infrendens ſic ſecum Œnotria tellus:
Tantone, heu Superi! ſpernor contemta furore
Sidoniæ gentis, quæ quondam ſceptra timentem
Nati Saturnum noſtris conſidere in oris,

Et regnare dedi? Decima hæc jam vertitur æſtas,
Ex quo proterimur: juvenis, cui ſola ſuperſunt
In Superos bella, extremo de litore rapta
Intulit arma mihi, temeratiſque Alpibus ardens
In noſtros deſcendit agros. Quot corpora texi
Cæſorum, ſtratis toties deformis alumnis!
Nulla mihi floret baccis felicibus arbor;
Immatura ſeges rapido ſuccidirur enſe;
Culmina villarum noſtrum delapſa feruntur
In gremium, fœdantque ſuis mea regna ruinis.
Hunc etiam, vaſtis qui nunc ſeſe intulit oris,
Perpetiar, miſeras quærentem exurere belli
Reliquias? Tum me ſcindat vagus Afer aratro,
Et Libys Auſoniis commendet ſemina ſulcis,
Ni cuncta, exſultant quæ latis agmina campis,
Uno condiderim tumulo. Dum talia verſat,
Et thalamos clauſit nox atra hominumque Deûmque,
Tendit Amyclæi præceps ad caſtra nepotis.
Is tum, Lucanis cohibentem finibus arma,
Pœnum vicini ſervabat ceſpite valli.
Hic juvenem aggreditur Latiæ telluris imago:
Clauſorum decus, atque erepto maxima Romæ
Spes Nero Marcello, rumpe, atque expelle quietem.
Magnum aliquid tibi, ſi patriæ vis addere fatis,
Audendum eſt, quod, depulſo quoque mœnibus hoſte,
Victores feciſſe tremant. Fulgentibus armis
Pœnus inundavit campos, qua Sena relictum
Gallorum a populis ſervat per ſecula nomen.
Ni propere alipedes rapis ad certamina turmas,
Serus deletæ poſt auxiliabere Romæ.

Surge, age; fer greſſus. Patulos regione Metauri
Damnavi tumulis Pœnorum atque oſſibus agros.
His dictis abit, atque abſcedens viſa paventem
Attrahere, & fractis turmas propellere portis.
Rumpit flammato turbatus corde ſoporem,
Ac ſupplex, geminas tendens ad ſidera palmas,
Tellurem Noctemque, & cœlo ſparſa precatur
Aſtra, ducemque viæ tacito ſub lumine Phœben.
Inde legit dignas tanta ad conamina dextras.
Quaque jacet ſuperi Larinas accola ponti,
Qua duri bello gens Marrucina, fidemque
Exuere indocilis ſociis Frentanus in armis.
Tum, qua vitiferos domitat Prætutia pubes,
Læta laboris, agros, & penna, & fulmine, & undis
Hibernis, & Achæmenio velocior arcu
Evolat. Hortator ſibi quiſque: Age, perge, ſalutem
Auſoniæ ancipites Superi, &, ſtet Roma cadatne,
In pedibus poſuere tuis, clamantque, ruuntque.
Hortandi genus acer habet præcedere ductor.
Illum augent curſus anniſi æquare ſequendo,
Atque indefeſſi noctemque diemque feruntur.
At Roma adverſi tantum mala gliſcere belli
Accipiens, trepidare metu, nimiumque Neronem
Speraviſſe queri, atque uno ſibi vulnere poſſe
Auferri reſtantem animam. Non arma, nec aurum,
Nec pubem, nec, quem fundant, ſupereſſe cruorem.
Scilicet Hasdrubalem invadat, qui ad prœlia ſoli
Hannibali fatis eſſe nequit? Jam rurſus, ubi arma
Avertiſſe ſuo cognorit devia vallo,
Hæſurum portis Pœnum: veniſſe, ſuperbo

Qui fratri certet, cui maxima gloria cedat
Urbis deletæ: fremit amens corde ſub imo
Ordo Patrum, ac magno interea meditatur amore
Servandi decoris, quonam ſe fine minanti
Servitio eripiat, Divoſque evadat iniquos.
Hos inter gemitus obſcuro noctis opacæ
Succedit caſtris Nero, quæ conjuncta feroci
Livius Hasdrubali vallo cuſtode tenebat.
Belliger is quondam, ſcituſque accendere Martem
Floruerat primo clarus pugnator in ævo.
Mox falſo læſus non æqui crimine vulgi,
Secretis ruris triſtes abſconderat annos.
Sed, poſtquam gravior moles terrorque periclo
Poſcebat propiore virum, revocatus ad arma
Tot cæſis ducibus, patriæ donaverat iram.
At non Hasdrubalem fraudes latuere recentum
Armorum, quanquam tenebris nox texerat aſtus.
Pulveris in clypeis veſtigia viſa movebant,
Et properi ſignum accurſus, ſonipeſque, virique
Subſtricti corpus, bis clarum buccina ſignum.
Præterea gemino prodebant juncta magiſtro
Caſtra regi. Verum, fratri ſi vita ſuperſit,
Qui tandem licitum ſocias conjungere vires
Conſulibus? Sed enim ſolum (dum vera pateſcant)
Cunctandi reſtare dolum, Martemque trahendi.
Nec conſulta fugæ ſegni formidine differt.
Nox, ſomni genitrix, mortalia pectora curis
Purgarat, tenebræque horrenda ſilentia alebant:
Erepit, ſuſpenſa ferens veſtigia, caſtris,
Et muta elabi tacito jubet agmina paſſu.

Illunem nacti per rura tacentia noctem
Accelerant, vitantque ſonos: ſed percita falli
Sub tanto motu tellus nequit. Implicat actas
Cæco errore vias, umbriſque ferentibus arto
Circumagit ſpatio ſua per veſtigia ductos.
Nam, qua curvatas ſinuoſis flexibus amnis
Obliquat ripas, refluoque per aſpera lapſu
In ſeſe redit, hac, caſſo ducente labore,
Exiguum involvunt fruſtratis greſſibus orbem;
Inque errore viæ tenebrarum munus ademtum.
Lux urget, panditque fugam. Ruit acer apertis
Turbo equitum portis, atque omnis ferrea late
Tempeſtas operit campos. Nondum arma manuſque
Permixtæ, jam tela bibunt præmiſſa cruorem.
Hinc, juſſæ Pœnum fugientem ſiſtere, pennæ
Dictææ volitant; hinc lancea turbine nigro
Fert letum cuicunque viro, quem prenderit ictus.
Deponunt abitus curam, trepidique coactis
Conſtituunt acies, & ſpes ad prœlia vertunt.
Ipſe inter medios (nam rerum dura videbat)
Sidonius ductor, tergo ſublimis ab alto
Quadrupedantis eqni, tendens vocemque manuſque,
Per decora, extremo vobis quæſita ſub axe,
Per fratris laudes oro, veniſſe probemus
Germanum Hannibalis: Latio Fortuna laborat
Adverſis documenta dare, atque oſtendere, quantus
Verterit in Rutulos domitor telluris Hiberæ,
Suetus ad Herculeas miles bellare columnas.
Forſitan & pugnas veniet germanus in ipſas.
Digna viro, digna, obteſtor, ſpectacula pleno

A a 3

Corporibus properate ſolo. Quicunque timeri
Dux bello poterat, fratri jacet: unica nunc ſpes,
Et pœna & latebris infracto Livius ævo
Damnatum offertur vobis caput. Ite, agite, oro,
Sternite ductorem, cum quo concurrere fratri
Sit pudor, & turpi finem donate ſenectæ.
At contra Nero: Quid ceſſas cluſiſſe labores
Ingentis belli? Pedibus tibi gloria, miles,
Parta ingens. Nunc accumula cœpta ardua dextra.
Heu! temere abducto liquiſti robore caſtra,
Ni factum abſolvit victoria. Præcipe laudem.
Adventu cecidiſſe tuo memorabitur hoſtis.
Parte alia, inſignis nudatis caſſide canis,
Livius: Huc, juvenes, huc me ſpectate ruentem
In pugnas: quantumque meus patefecerit enſis,
Tantum intrate loci; & tandem præcludite ferro
Jam nimium patulas Pœnis graſſantibus Alpes.
Quod ni veloci proſternimus agmina Marte,
Et fulmen ſubitum Carthaginis Hannibal adſit,
Qui Deus infernis quenquam noſtrum eximat umbris?
Hinc, galea capite accepta, dicta horrida ferro
Sancit, &, objectus ſenium, fera prœlia miſcet.
Illum, per cuneos & per denſiſſima campi
Corpora tot dantem leto, quot ſpicula torſit,
Turbati fugere Macæ, fugere feroces
Autololes, Rhodanique comas intonſa juventus.
Fatidicis Nabis veniens Hammonis arenis
Improba miſcebat ſecurus prœlia fati,
Ceu tutante Deo; ac patriis ſpolia Itala templis
Fixurum vano tumidus promiſerat ore.

Ardebat gemma Garamantide cærula veſtis,
Ut cum ſparſa micant ſtellarum lumina cœlo,
Et gemmis galeam, clypeumque accenderat auro.
Caſſide cornigera dependens infula ſacros
Præ ſe terrores Divûmque ferebat honorem.
Arcus erat pharetræque viro, atque incocta ceraſtis
Spicula, & armatus peragebat bella veneno.
Nec non, cornipedis tergo de more repoſtus,
Suſtentata genu per campum pondera conti
Sarmatici prona adverſos urgebat in hoſtes.
Tum quoque transfixum telo per membra, per arma,
Conſulis ante oculos, magno clamore Sabellum
Aſportabat ovans, & ovans Hammona canebat.
Non tulit hanc iram tantoſque in corde tumores
Barbarico ſenior, telumque intorſit, & una
Prædam animamque ſimul victori victor ademit.
Aſſilit, audito triſtis clamore ruinæ,
Haſdrubal, & cœptantem Arabum raptare peremto
Gemmiferi ſpolium cultus, auroque rigentes
Exuvias, jaculum a tergo perlibrat ad oſſa.
Jam correpta miſer geminis velamina palmis
Carpebat propere, & tepidos nudaverat artus.
Concidit, & ſacras veſtes atque aurea fila.
Reddidit exanimo, ſpoliatum lapſus in hoſtem.
At Canthus Rutulum, Canthus poſſeſſor arenæ,
Qua celebre invicti nomen poſuere Philæni,
Ditem ovium Rutulum obtruncat, cui mille ſub aliis
Lanigeræ balant ſtabulis. Ipſe, otia molli
Exercens cura, gelido nunc flumine ſoles
Frangebat nimios pecori, nunc lætus in herba

Tondebat niveæ ſplendentia vellera lanæ,
Aut, pecus e paſtu cum ſeſe ad tecta referret,
Noſcentes matrem ſpectabat ovilibus agnos.
Occubuit clypei transfixo proditus ære,
Et fero ingemuit ſtabulis exire paternis.
Acrius hoc Italûm pubes incurrit, & urget:
Ut torrens, ut tempeſtas, ut flamma coruſci
Fulminis, ut Boream pontus fugit, ut cava currunt
Nubila, cum pelago cœlum permiſcuit Eurus.
Proceræ ſtabant, Celtarum ſigna, cohortes,
Prima acies; hos impulſu cuneoque feroci
Laxat vis ſubita, & feſſos errore viarum,
Nec ſoli faciles, longique laboris anhelos
Avertit patrius genti pavor. Addere tergo
Haſtas Auſonius, teloque inſtare ſequaci,
Nec donare fugam. Cadit uno vulnere Thyrmis,
Non uno Rhodanus; profligatumque ſagittæ
Lancea deturbat Morinum, & jam jamque cadentem
Cedentes urget, totas largitus habenas.
Livius acer equo, & turmis abeuntibus infert
Cornipedem. Tunc averſi turgentia colla
Diripit enſe Moſæ. Percuſſit pondere terram
Cum galea ex alto lapſum caput, ac reſidentem
Turbatus rapuit ſonipes in prœlia truncum.
Hic Cato (nam medio vibrabat & ipſe tumultu)
Si, primas, inquit, bello cum amiſimus Alpes,
Hic juveni oppoſitus Tyrio foret: hei mihi! quanta
Ceſſavit Latio dextra, & quot funera Pœnis
Donarunt pravi ſuffragia triſtia campi!
Jamque inclinabant acies, cunctiſque pavorem

Gallorum induerat pavor, & Fortuna ruebat
Sidonia: ad Rutulos Victoria verterat alas.
Celſus, ceu prima reflorescente juventa,
Ibat Conſul, ovans major majorque videri.
Ecce, trahens ſecum canentem pulvere turmam,
Ductor Agenoreus ſubit, intorquenſque lacertis
Tela, ſonat: Cohibete fugam. Cui cedimus hoſti?
Nonne pudet? Converſa ſenex marcentibus annis
Agmina agit: nunc, quæſo, mihi nunc dextera in armis
Degenerat, noſtrique piget? Mihi Belus avorum
Principium, mihi cognatum Sidonia Dido
Nomen, & ante omnes bello numerandus Hamilcar
Eſt genitor: mihi, cui cedunt monteſque, lacuſque,
Et campi, atque amnes, frater: me magna ſecundum
Carthago putat Hannibali: me Bætis in oris
Æquant germano paſſæ mea prœlia gentes.
Talia dum memorat, medios ablatus in hoſtes,
Ut nova conſpecti fulſerunt Conſulis arma,
Haſtam præpropero niſu jacit. Illa per oras
Ærati clypei & loricæ tegmina ſummo
Incidit haud felix humero, parceque petitum
Perſtrinxit corpus, nec multo tincta cruore:
Vana ſed optanti promiſit gaudia Pœno.
Turbati Rutuli, confuſaque pectora viſu
Terrifico. Tum increpitans conamina Conſul:
Femineis læſum vana inter cornua corpus
Unguibus, aut palmis credas puerilibus ictum.
Ite, docete, viri, Romanæ vulnera fuerint
Quanta afferre manus. Tum vero effunditur ingens
Telorum vis, & denſa ſol vincitur umbra.

Jamque per extentos alterna ſtrage virorum
Corpora fuſa jacent campos, demerſaque in undam
Junxerunt cumulo creſcente cadavera ripas.
Ut, cum venatu ſaltus exercet opacos
Dictynna, & lætæ præbet ſpectacula matri,
Aut Pindi nemora excutiens, aut Mænala luſtrans,
Omnis Naïadum plenis comitata pharetris
Turba ruit, ſtriduntque ſagittiferi coryti.
Tum per ſaxa feræ, perque ipſa cubilia fuſæ,
Per valles, fluvioſque, atque antra virentia muſco,
Multa ſtrage jacent. Exſultat vertice montis
Gratam perluſtrans oculis Latonia prædam.
Audito ante alios ſenioris vulnere, rumpit
Per medios Nero ſævus iter, viſaque virorum
Æquali pugna, Quid enim, quid deinde relictum eſt
Italiæ fatis? Hunc ſi non vincitis hoſtem,
Hannibalem vincetis, ait? Ruit ocius amens
In medios: Tyriumque ducem inter prima frementem
Agmina ut aſpexit, rabidi ceu belua ponti,
Per longum ſterili ad paſtus jactata profundo,
Cum procul in fluctu piſcem male ſaucia vidit,
Æſtuat, &, luſtrans nantem ſub gurgite prædam,
Abſorbet late permixtum piſcibus æquor.
Non telo mora, non dictis. Haud amplius, inquit,
Elabere mihi. Non hic nemora avia fallent
Pyrenes, nec promiſſis fruſtrabere vanis,
Ut quondam terra fallax deprenſus Hibera
Evaſti noſtram mentito fœdere dextram.
Hæc Nero, & intorquet jaculum: nec futilis ictus.
Nam latere extremo cuſpis librata reſedit.

Invadit ſtricto ſuper hæc interritus enſe,
Collapſique premens umbone trementia membra,
Si qua ſub extremo caſu mandata referri
Germano vis forte tuo, portabimus, inquit.
Contra Sidonius: Leto non terreor ullo.
Utere Marte tuo, dum noſtris manibus adſit
Aſtutum vindex. Mea ſi ſuprema referre
Fratri verba paras, mando, Capitolia victor
Exurat, cinerique Jovis permiſceat oſſa
Et cineres noſtros. Cupientem annectere plura
Ferventemque ira mortis tranſverberat enſe,
Et rapit infidum victor caput. Agmina fuſo
Sternuntur duce, non ultra fidentia Marti.
Jamque diem ſoliſque vias nox abſtulit atra,
Cum vires parco victu ſomnoque reducunt:
Ac, nondum remeante die, victricia ſigna,
Qua ventum, referunt clauſis formidine caſtris.
Tum Nero, procera ſublimia cuſpide portans
Ora ducis cæſi, Cannas penſavimus, inquit,
Hannibal, & Trebiam, & Thraſymeni litora tecum
Fraterno capite. I, duplica nunc perfida bella,
Et geminas arceſſe acies. Hæc præmia reſtant,
Qui tua tramiſſis optarint Alpibus arma.
Compreſſit lacrimas Pœnus, minuitque ferendo
Conſtanter mala, &, inferias in tempore dignas
Miſſurum fratri, clauſo commurmurat ore.
Tum, caſtris procul amotis, adverſa quiete
Diſſimulans, dubia excluſit certamina Martis.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER XVI.

BRUTTIA mærentem caſus patriæque ſuoſque
Hannibalem accepit tellus. Hic aggere ſeptus
In tempus poſita ad renovandum bella coquebat.
Abditus ut ſilva, ſtabulis cum ceſſet ademtis,
Amiſſo, taurus, regno gregis, avia clauſo
Molitur ſaltu certamina, jamque feroci
Mugitu nemora exterret, perque ardua curſu
Saxa ruit: ſternit ſilvas, rupeſque laceſſit
Irato rabidus cornu: tremit omnis ab alto
Proſpectans ſcopulo paſtor nova bella parantem.
Sed vigor, hauſurus Latium, ſi cetera Marti
Adjumenta forent, prava obtrectante ſuorum
Invidia revocare animos, ac ſtare negata
Cogebatur ope, & ſenio torpeſcere rerum.
Parta tamen formido manu, & tot cædibus olim
Quæſitus terror, velut inviolabile telis
Servabant ſacrumque caput: proque omnibus armis,
Et caſtrorum opibus, dextriſque recentibus unum

Hannibalis ſat nomen erat. Tot diſſona lingua
Agmina, barbarico tot diſcordantia ritu
Corda virûm manſere gradu, rebuſque retuſis
Fidas ductoris tenuit reverentia mentes.
Nec vero Auſonia tantum ſe lætus agebat
Dardanidis Mavors: jam terra cedit Hibera
Auriferis tandem Phœnix depulſus ab arvis.
Jam Mago, exutus caſtris, agitante pavore
In Libyam propero tramiſit cærula velo.
Ecce aliud decus, haud uno contenta favore,
Nutribat Fortuna duci. Nam concitus Hannon
Adventabat, agens crepitantibus agmina cætris
Barbara, & indigenas ferus raptabat Hiberos.
Non ars, aut aſtus belli, vel dextera deerat,
Si non Scipiadæ concurreret. Omnia ductor
Magna adeo Auſonius majori mole premebat.
Ut Phœbe ſtellas, ut fratris lumina Phœben
Exſuperant, monteſque Atlas, & flumina Nilus,
Ut pater Oceanus Neptunia cærula vincit.
Vallantem caſtra (obſcuro nam veſper Olympo
Fundere non æquam trepidanti cœperat umbram)
Aggreditur Latius rector, ſubitoque tumultu
Cæduntur paſſim cœpti munimina valli
Imperfecta. Supercontexere herbida lapſos
Pondera, & in tumuli conceſſit ceſpes honorem.
Vix uni mens digna viro, noviſſe minores
Quam deceat, pretiumque operis ſit tradere famæ.
Cantaber ingenio membrorum & mole timeri
Vel nudus telis poterat Larus. Hic fera gentis
More ſecurigera miſcebat prœlia dextra.

Et, quanquam fundi ſe circum pulſa videret
Agmina, deleta gentilis pube catervæ,
Cæſorum implebat ſolus loca: ſeu foret hoſtis
Comminus, expleri gaudebat vulnere frontis
Adverſæ: ſeu læva acies in bella vocaret,
Obliquo telum reflexum Marte rotabat.
At, cum pone ferox averſi in terga veniret
Victor, nil trepidans retro jactare bipennem
Callebat, nulla belli non parte timendus.
Huic ducis invicti germanus turbine vaſto
Scipio contorquens haſtam, cudone comantes
Disjecit crines. Namque altius acta cucurrit
Cuſpis, & elata procul eſt ejecta ſecuri.
At juvenis, cui telum ingens acceſſerat ira,
Barbaricam aſſiliens magno clamore bipennem
Incutit. Intremuere acies, ſonuitque per auras
Pondere belligero pulſati tegminis umbo.
Haud impune quidem. Remeans nam dextera ab ictu
Deciſa eſt gladio, ac dilecto immortua telo.
Qui poſtquam murus miſeris ruit, agmina concors
Avertit fuga confeſtim diſperſa per agros.
Nec pugnæ ſpecies, ſed pœnæ triſtis imago
Illa erat, hinc tantum cædentum, atque inde ruentum.
Per medios Hannon, palmas poſt terga revinctus,
Ecce trahebatur, lucemque (heu dulcia cœli
Lumina!) captivus lucem inter vincla petebat.
Cui rector Latius: Tanta, en, qui regna repoſcant
Quis cedat toga & armiferi gens ſacra Quirini!
Servitio ſi tam faciles, cur bella refertis?
Hæc inter celerare gradum, conjungat ut arma,

Haſdrubalem ignarum cladis prænuntius affert
Explorator eques. Raptat dux obvia ſigna.
At, poſtquam optatam lætus contingere pugnam
Vidit, & ad letum magno venientia curſu
Agmina, ſuſpiciens cœlum, Nihil amplius, inquit,
Vos hodie poſco, Superi. Protraxtis ad arma
Quod profugos, ſatis eſt. In dextra cetera nobis
Vota, viri: rapite, ite, precor. Vocat ecce furentes
Hinc pater, hinc patruus. Gemina o mihi numina belli,
Ducite, adeſte; ſequor. Dignas ſpectabitis, aut me
Præſcia mens fallit, veſtro jam nomine cædes.
Nam quis erit tandem campis telluris Hiberæ
Bellandi modus? En unquam lucebit in orbe
Ille dies, quo te armorum, Carthago, meorum
Aſpiciam ſonitus admotaque bella trementem?
Dixerat: & raucus ſtridenti murmure clangor
Increpuit. Tonuere feris clamoribus aſtra.
Concurrunt: quantumque rapit violentia ponti,
Et Notus, & Boreas, & inexorabilis Auſter,
Cum mergunt plenas tumefacta ſub æquora claſſes;
Aut cum letiferos accendens Sirius ignes,
Torret anhelantem ſævis ardoribus orbem;
Tantum acies hominumque ferox diſcordia ferro
Demetit. Haud ullus terrarum æquarit hiatus
Pugnarum damna: aut ſtrages per inhoſpita luſtra
Uuquam tot dederit rabies horrenda ferarum.
Jam campi valleſque madent, hebetataque tela.
Et Libys occubuere & amantes Martis Hiberi.
Stat tamen una loco perfoſſis debilis armis,
Luctaturque acies, qua concutit Haſdrubal haſtam.

Nec finem daret ille dies animoſaque virtus,
Ni perlapſa viro loricæ tegmine arundo,
Et parco ſummum violaſſet vulnere corpus,
Suaſiſſetque fugam. Rapido certamina linquit
In latebras evectus equo, noctiſque per umbram
Ad Tarteſſiacos tendit per litora portus.
Proximus in pugna ductori Marte manuque
Regnator Nomadum fuerat; mox fœdere longo
Cultuque Æneadum nomen Maſiniſſa ſuperbum.
Huic feſſo, quos dura fuga & nox ſuaſerat atra,
Carpenti ſomnos ſubitus rutilante coruſcum
Vertice fulſit apex, criſpamque involvere viſa eſt
Mitis flamma comam, atque hirta ſe ſpargere fronte.
Concurrunt famuli, & ſerpentes tempora circum
Feſtinant gelidis reſtinguere fontibus ignes.
At grandæva, Deûm prænoſcens omina, mater,
Sic, ſic, Cœlicolæ: portentaque veſtra ſecundi
Condite, ait. Duret capiti per ſecula lumen.
Ne vero, ne, nate, Deûm tu læta paveſce
Prodigia, aut ſacras metue inter tempora flammas.
Hic tibi Dardaniæ promittit fœdera gentis,
Hic tibi regna dabit, regnis majora paternis,
Ignis, & adjunget Latiis tua nomina fatis.
Sic vates, juveniſque animum tam clara movebant
Monſtra; nec a Pœnis ulli virtutis honores.
Hannibal ipſe etiam jam jamque modeſtior armis
[Ire videbatur, Martiſque liqueſcere fama.]
Aurora obſcuri tergebat nubila cœli,
Vixque Atlantiadum rubefecerat ora ſororum:
Tendit ad Auſonios, & adhuc hoſtilia caſtra.

Atque, ubi ſe vallo intulerat, ductorque benigno
Accepit Latius vultu, rex talibus infit:
Cœleſtum monita & ſacræ reſponſa parentis,
Diſque tua, o Rutulûm rector, gratiſſima virtus
Avulſum Tyriis huc me duxere volentem.
Si tibi non ſegnes tua contra fulmina ſæpe
Viſi ſtare ſumus, dignam te, nate Tonantis,
Afferimus dextram. Nec nos aut vana ſubegit
Incertæ mentis levitas, & mobile pectus;
Aut ſpes & læti ſectamur præmia Martis.
Perfidiam fugio & perjuram ab origine gentem.
Tu, quando Herculeis finiſti prœlia metis,
Nunc ipſam belli nobiſcum invade parentem.
Ille tibi, qui jam gemino Laurentia luſtro
Poſſedit regna, & ſcalas ad mœnia Romæ
Admovet, in Libyam flammis ferroque trahendus.
Sic Nomadum ductor. Tunc dextra Scipio dextram
Amplexus, Si pulchra tibi Mavorte videtur,
Pulchrior eſt gens noſtra fide. Dimitte bilingues
Ex animo ſocios. Magna hinc te præmia claræ
Virtutis, Maſiniſſa, manent: citiuſque vel armis,
Quam gratæ ſtudio, vincetur Scipio, mentis.
Cetera quæ in Libyam portari incendia ſuades,
Expediet tempus. Nec enim ſunt talia rerum
Non meditata mihi, & mentem Carthago fatigat.
Hinc juveni dona inſignem velamine picto
Dat chlamydem, ſtratumque oſtro (quem ceperat ipſe
Dejecto victor Magone, animique probarat)
Cornipedem: tum, qua Divûm libabat ad aras
Haſdrubal, ex auro pateram, galeamque comantem.

Exin, firmato ſociali fœdere regis,
Vertendas agitat jam nunc Carthaginis arces.
Maſſylis regnator erat ditiſſimus oris,
Nec nudus virtute, Syphax: quo jura petebant
Innumeræ gentes, extremaque litore Tethys.
Multa viro terra, ac ſonipes, & belua, terror
Bellorum, nec non Marti delecta juventus.
Nec foret, aut ebore, aut ſolido qui vinceret auro,
Gætulisve magis fucaret vellus ahenis.
Has adjungere opes avidus, reputanſque laborem,
Si vertat rex ad Pœnos, dare vela per altum
Imperat, atque animo jam tum Africa bella capeſſit.
Verum ubi perventum, & portus tenuere carinæ,
Jam, trepida fugiens per proxima litora puppe,
Haſdrubal afflictis aderat nova fœdera quærens
Rebus, & ad Tyrios Maſſylia ſigna trahebat.
Audito, pariter populorum in regna duorum
Adveniſſe duces, qui tota mole laborent,
Diſcepientque armis, terrarum uter imperet orbi,
Celſus mente Syphax acciri in tecta benigne
Imperat, & tanto regni ſe tollit honore.
Tum lætos volvens oculos adverſa per ora,
Sic Latium affatur juvenem, ac prior incipit ultro:
Quam te, Dardanida pulcherrime, mente ſerena
Accipio, intueorque libens! quamque ora recordor
Lætus Scipiadæ. Revocat tua forma parentem.
Nam repeto, Herculeas Erythia ad litora Gades
Cum ſtudio pelagi & ſpectandis æſtibus undæ
Veniſſem, magnos vicina ad flumina Bætis
Ductores miro quondam me cernere amore.

Tum mihi dona viri præda delecta tulere,
Arma ſimul, regnoque meo tum cognita primum
Cornipedum frena, atque arcus, quîs cedere noſtra
Non norunt jacula, & veteres tribuere magiſtros
Militiæ, qui diſperſas ſine lege catervas
Veſtro formarent ritu ad certamina Martis.
Aſt ego, cum veſtro (in noſtris quæ copia regnis)
Nunc auri ferrem, nivei nunc munera dentis,
Nil valui precibus. Solos ſibi cepit uterque,
Quos cohibebat ebur vaginæ ſectilis, enſes.
Quare, age, lætus habe noſtros intrare penates;
Ac, mea quando affert Libycum fortuna per undas
Ductorem, facili, quæ dicam, percipe mente.
Et vos, qui Tyriæ regitis Carthaginis arces,
Haſdrubal, huc aures, huc quæſo advertite ſenſus.
Quanta per Auſonios populos torrentibus armis
Tempeſtas ruat, & Latio ſuprema minetur,
Utque bibant Tyrium bis quinos ſæva per annos
Sicana nunc tellus, nunc litora Hibera cruorem,
Cui neſcire licet? Quin ergo triſtia tandem
Confidunt bella, & depoſitis arma volentes?
Tu Libya, tu te Auſonia cohibere memento.
Haud deformis erit vobis ad fœdera verſis
Pacator mediuſque Syphax. Subjungere plura
Non paſſus, gentis morem arbitriumque Senatus
Scipio demonſtrat, vanique abſiſtere cœpti
Spe jubet, & Patres docet hæc expendere ſolos.
Suadendi modus hic: quodque eſt de parte diei
Exacti ſuper, ad menſas & pocula vertunt.
Atque, epulis poſtquam finis, dant corpora ſomno,

Et dura in noctem curarum vincula ſolvunt.
Jamque novum terris pariebat limine primo
Egrediens Aurora diem, ſtabuliſque ſubibant
Ad juga ſolis equi, necdum ipſe aſcenderat axem,
Sed prorupturis rutilabant æquora flammis:
Exigit e ſtratis corpus, vultuque ſereno
Scipio contendit Maſſyli ad limina regis.
Illi mos patrius fetus nutrire leonum,
Et catulis rabiem atque iras expellere alendo.
Tum quoque fulva manu mulcebat colla jubaſque,
Et fera tractabat ludentum interritus ora.
Dardanium poſtquam ductorem accepit adeſſe,
Induitur chlamydem, regnique inſigne vetuſti
Geſtat læva decus: cinguntur tempora vitta
Albente, ac lateri de more adſtringitur enſis.
Hinc in tecta vocat, ſecretiſque ædibus hoſpes
Sceptrigero cum rege pari ſub honore reſidunt.
Tum prior his infit terræ pacator Iberæ:
Prima mihi, domitis Pyrenes gentibus, ire
Ad tua regna fuit properantem & maxima cura,
O ſceptri venerande Syphax. Nec me æquore ſævus
Tardavit medio pontus. Non ardua regnis
Quæſumus aut inhonora tuis: conjunge Latinis
Unanimum pectus, ſociuſque accede ſecundis.
Non tibi Maſſylæ gentes, extentaque tellus
Syrtibus, & latis proavita potentia campis
Amplius attulerint decoris, quam Romula virtus
Certa juncta fide, & populi Laurentis honores.
Cetera quid referam? Non ullus ſcilicet ulli
Æquus Cœlicolûm, qui Dardana læſerit arma.

Audivit læto Maſſylus & annuit ore,
Complexuſque virum, Firmemus proſpera, dixit,
Omina, nec votis Superi concordibus abſint,
Cornigerumque Jovem Tarpejumque ore vocemus.
Et ſimul exſtructis ceſpes ſurrexerat aris;
Victimaque admotæ ſtabat ſubjecta bipenni,
Cum ſubito abruptis fugiens altaria taurus
Exſiluit vinclis, mugituque excita late
Implevit tecta, &, fremitu ſuſpiria rauco
Congeminans, trepida terrorem ſparſit in aula.
Vittaque, majorum decoramen, fronte ſine ullo
Delapſa attactu, nudavit tempora regis.
Talia Cœlicolæ caſuro triſtia regno
Signa dabant, ſævique aderant gravia omina fati.
Hic fractum bello regem ſolioque revulſum,
Tempus erit, cum ducet agens ad templa Tonantis,
Qui tunc orabat ſocialia fœdera ſupplex.
His actis repetit portum, puppeſque ſecundo
Dat vento, & notis reddit ſe Scipio terris.
Concurrere avidæ gentes, varioſque ſubacta
Pyrene miſit populos. Mens omnibus una.
Concordes regem appellant, regemque ſalutant.
Scilicet hunc ſummum norunt virtutis honorem.
Sed, poſtquam miti rejecit munera vultu,
Auſonio non digna viro, patrioſque viciſſim
Edocuit ritus, & Romam nomina regum
Monſtravit neſcire pati, tum verſus in unam,
Quæ reſtat, curam, nullo ſuper hoſte relicto,
Et Latios ſimul, & vulgum Bætiſque Tagique
Convocat, ac medio in cœtu ſic deinde profatur:

Quando ita Cœlicolûm nobis propenſa voluntas
Annuit, extremo Libys ut dejectus ab orbe
Aut his occideret campis, aut, axe relicto
Heſperio, patrias exſul luſtraret arenas:
Jam veſtra tumulos terra celebrare meorum
Eſt animus, pacemque dare expoſcentibus umbris.
Mente favete pari, atque aures advertite veſtras.
Septima cum ſolis renovabitur orbita cœlo,
Quique armis ferroque valent, quique arte regendi
Quadrijugos pollent currus, quîs vincere planta
Spes eſt, & ſtudium jaculis impellere ventos,
Adſint, & pulchræ certent de laude coronæ.
Præmia digna dabo, e Tyria ſpolia inclita præda:
Nec quiſquam noſtri diſcedet muneris expers.
Sic donis vulgum laudumque cupidine flammat.
Jamque dies prædicta aderat, cœtuque ſonabat
Innumero campus, ſimulataſque ordine juſto
Exſequias rector lacrimis ducebat obortis.
Omnis Hiber, omnis Latio ſub nomine miles
Dona ferunt, tumuliſque ſuper flagrantibus addunt.
Ipſe, tenens nunc lacte, ſacro nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis aſpergit floribus aras.
Tum manes vocat excitos, laudeſque virorum
Cum fletu canit, & veneratur facta jacentum.
Inde refert ſeſe Circo, & certamina prima
Inchoat, & rapidos curſus proponit equorum.
Fluctuat æquoreo fremitu rabieque faventum,
Carceribus nondum reſeratis, mobile vulgus,
Atque fores oculis & limina ſervat equorum.
Jamque, ubi prolato ſonuere repagula ſigno,

Et toto prima emicuit vix ungula cornu,
Tollitur in cœlum ſuriali turbine clamor.
Pronique, ac ſimiles certantibus, ore ſequuntur
Quiſque ſuos currus, magnaque volantibus idem
Voce loquuntur equis. Quatitur certamine Circus
Certantum, ac nulli mentem non abſtulit ardor.
Inſtant præcipites, & equos clamore gubernant.
Fulvus, arenoſa ſurgens tellure, ſub auras
Erigitur globus, atque operit caligine denſa
Cornipedumque vias, aurigarumque labores.
Hic ſtudio ſurit acris equi, ſurit ille magiſtri.
Hos patriæ favor, hos accendit nobile nomen
Antiqui ſtabuli. Sunt, quos ſpes grata ſatiget,
Et nova ferre jugum cervix. Sunt, cruda ſenectus
Quos juvet, & longo ſonipes ſpectatus in ævo.
Evolat ante omnes, rapidoque per aera curſu
Callaïcus Lampon fugit, atque ingentia tranat
Exſultans ſpatia, & ventos poſt terga relinquit.
Conclamant, plauſuque fremunt, votique peractam
Majorem credunt præcepto limite partem.
At, quis interior cura, & prudentia Circi
Altior, effuſas primo certamine vires
Damnare, & caſſis longe increpitare querelis
Indiſpenſato laſſantem corpora niſu;
Quo nimius, quo, Cyrne, ruis? (nam Cyrnus agebat)
Verbera dimitte, & revoca moderatus habenas.
Heu ſurdas aures! Fertur ſecurus equorum,
Nec meminit, quantum campi decurrere reſtet.
Proximus, a primo diſtans, quantum æquore currus
Occupat ipſe, loci tantum: ſed proximus ibat

Aſtur Panchates, patrium frons alba nitebat
Inſigne, & patrio pes omnis concolor albo:
Ingentes animi, membra haud procera, decuſque
Corporis exiguum, ſed tum ſibi fecerat alas
Concitus, atque ibat campo indignatus habenas.
Creſcere ſublimem, atque augeri membra putares.
Cinyphio rector cocco radiabat Hiberus.
Tertius æquata currebat fronte Peloro
Caucaſus. Ipſe aſper, nec qui cervicis amaret
Applauſæ blandos ſonitus, clauſumque cruento
Spumeus admorſu gauderet mandere ferrum.
At, docilis freni & melior parere, Pelorus
Non unquam effuſum ſinuabat devius axem:
Sed lævo interior ſtringebat tramite metam.
Inſignis multa cervice, & plurimus idem
Ludentis per colla jubæ: (mirabile dictu)
Nullus erat pater. Ad Zephyri nova flamina campis
Vectonum eductum genetrix effuderat Harpe.
Nobilis hunc Durius ſtimulabat in æquore currum:
Caucaſus antiquo fidebat Atlante magiſtro.
Ipſum Ætola, vago Diomedi condita, Tyde
Miſerat: exceptum Troiana ab origine equorum
Tradebant, quos Æneæ Simoentis ad undas
Victor Tydides magnis abduxerat auſis.
Jamque, fere medium evecti certamine campum,
In ſpatio addebant: niſuſque apprendere primos
Panchates animoſus equos, ſuper altior ire,
Et præcedentem jam jamque aſcendere currum
Pone videbatur, curvatiſque ungula prima
Callaïcum quatiens pulſabat calcibus axem.

Át poſtremus Atlas; ſed non & ſegnior ibat
Poſtremo Durio: pacis de more putares
Æquata fronte & concordi currere freno.
Senſit ut exhauſtas, qui proximus ibat, Hiberus
Callaïcas Cyrni vires, nec, ut ante, ſalire
Præcipitem currum, & fumantes verbere cogi
Aſſiduo violenter equos, ceu monte procella
Cum ſubita ex alto ruit, uſque ad colla repente
Cornipedum protentus, & in capita ardua pendens,
Concitat ardentem, quod ferret lora ſecundus,
Panchaten, voceſque addit cum verbere mixtas:
Tene, Aſtur, certante feret quiſquam æquore palmam
Erepto? Conſurge, vola, perlabere campum
Aſſuetis velox pennis. Decreſcit anhelo
Pectore conſumtus Lampon: nec reſtat hianti,
Quem ferat ad metas, jam ſpiritus. Hæc ubi dicta,
Tollit ſe ſonipes, ceu tunc e carcere primo
Corriperet ſpatium, &, nitentem opponere curvos
Aut æquare gradus, Cyrnum poſt terga relinquit.
Confremit & cœlum, & percuſſus vocibus altis
Spectantum Circus. Fertur ſublime per auras.
Altius attollens cervicem victor ovantem
Panchates, ſocioſque trahit prior ipſe jugales.
At poſtremus Atlas, Durius poſtremus in orbem
Exercent artes, lævos nunc appetit ille
Conatus, nunc ille premit, certatque ſubire
Dexter, & alterni nequidquam fallere tentant:
Donec, confiſus primævæ flore juventæ,
Obliquum Durius converſis pronus habenis
Oppoſuit currum, atque everſum propulit axem

Atlantis ſenio invalidi, ſed juſta querentis:
Quo ruis? aut quinam hic rabidi certaminis eſt mos?
Et nobis & equis letum commune laboras.
Dumque ea proclamat, perfracto volvitur axe
Cernuus, ac pariter fuſi (miſerabile) campo
Diſcordes ſternuntur equi: quatit æquore aperto
Lora ſuis victor, mediaque Pelorus arena
Surgere nitentem fugiens Atlanta relinquit.
Nec longum Cyrni defeſſos prendere currus.
Hunc quoque, cunctantem & ſero moderamina equorum
Diſcentem, rapido prætervolat incitus axe:
Impellit currum clamor voceſque faventum.
Jamque etiam dorſo atque humeris trepidantis Hiberi
Ora ſuperpoſuit ſonipes, flatuſque vapore
Terga premi, & ſpumis auriga caleſcere ſentit.
Incubuit campo Durius, miſitque citatos
Verbere quadrupedes, nec fruſtra: æquare videtur,
Aut etiam æquavit juga præcedentia dexter.
Attonitus tum ſpe tanta, Genitore, Pelore,
Te Zephyro eductum nunc nunc oſtendere tempus.
Diſcant, qui pecudum ducunt ab origine nomen,
Quantum divini præcellat ſeminis ortus.
Victor dona dabis, ſtatueſque altaria patri.
Et, ni ſucceſſu nimio lætoque pavore
Proditus elapſo foret inter verba flagello,
Forſan ſacraſſet Zephyro, quas voverat, aras.
Tum vero infelix, veluti delapſa corona
Victoris capiti foret, in ſe verſus ab ira,
Auratam medio diſcindit pectore veſtem,
Ac lacrimæ ſimul & queſtus ad ſidera fuſi.

Nec jam ſubducto parebat verbere currus.
Pro ſtimulis dorſo quatiuntur inania lora.
Interea metis, certus jam laudis, agebat
Seſe Panchates, & præmia prima petebat
Arduus. Effuſas lenis per colla per armos
Ventilat aura jubas: tum, mollia crura ſuperbi
Attollens greſſus, magno clamore triumphat.
Par donum ſolido argento cælata bipennis
Omnibus, at vario diſtantia cetera honore.
Primus equum volucrem, Maſſyli munera regis
Haud ſpernenda, tulit: tulit huic virtute ſecundus
E Tyria, quæ multa jacet, duo pocula, præda,
Aurifero perfuſa Tago. Villoſa leonis
Terga feri, & criſtis horrens Sidonia caſſis
Tertius inde honor: & poſtremo munere Atlantis,
Quamvis perfracto ſenior ſubſederat axe,
Accium donat ductor, miſeratus & ævum
Et ſortem caſus. Famulus florente juventa
Huic datur, adjuncto gentilis honore galeri.
His actis ductor læta ad certamina plantæ
Invitat, poſitiſque accendit pectora donis:
Hanc primus galeam, hac acies terrebat Hiberas
Haſdrubal: hunc enſem, cui proxima gloria curſus,
Accipiet; cæſo pater hunc detraxit Hyempſæ.
Tertius extremam tauro ſolabere palmam.
Cetera contenti diſcedent turba duobus
Quiſque ferox jaculis, quæ dat gentile metallum.
Fulgentes pueri Tarteſſos & Heſperos ora
Oſtendere ſimul vulgi clamore ſecundo.
Hos Tyria miſere domo patria inclita Gades.

Mox ſubit, aſperſus prima lanugine malas,
Bæticus: hoc dederat puero cognomen ab amne
Corduba: & haud parvo certamina læta fovebat.
Inde, comam rutilus, ſed cum fulgore nivali
Corporis, implevit caveam clamoribus omnem
Eurytus: excelſo nutritum colle crearat
Sætabis, atque aderant trepidi pietate parentes.
Tum Lamus, & Sicoris, proles bellacis Ilerdæ,
Et Theron potator aquæ, ſub nomine Lethes
Quæ fluit, immemori perſtringens gurgite ripas.
Qui, poſtquam, arrecti plantis & pectora proni,
Pulſanteſque æſtu laudum exſultantia corda,
Accepere tuba ſpatium, exſiluere per auras
Ocius effuſis nervo exturbante ſagittis.
Diverſa & ſtudia & clamor, pendentque faventes
Unguibus; atque ſuos, ut cuique eſt gratia, anheli
Nomine quemque cient. Grex inclitus æquore fertur,
Nullaque tramiſſa veſtigia ſignat arena.
Omnes primævi, flaventiaque ora decori,
Omnes ire leves, atque omnes vincere digni.
Extulit, incumbens medio jam limite, greſſum
Eurytus, & primus brevibus, ſed primus, abibat
Præcedens ſpatiis. Inſtat non ſegnius acer
Heſperos, ac prima ſtringit veſtigia planta
Progreſſæ calcis. Satis eſt huic eſſe priori;
Huic ſperare ſat eſt, fieri ſe poſſe priorem.
Acrius hoc tendunt greſſus, animique vigore
Corpora agunt. Auget pueris labor ipſe decorem.
Ecce, levi niſu poſtremoque agmine currens,
Poſtquam ſat viſus ſibi concepiſſe vigoris,

Celſus inexhauſtas effundit turbine vires
Non exſpectato, ſubituſque erumpit, & auras
Prævehitur Theron. Credas Cyllenida plantam
Æthereo nexis curſu talaribus ire.
Jamque hos, jamque illos, populo mirante, relinquit:
Et, modo poſtremus, nunc ordine tertia palma,
Heſperon infeſtat ſua per veſtigia preſſum.
Nec jam quem ſequitur tantum, ſed prima coronæ
Spes trepidat tantis venientibus Eurytus alis.
Quartus forte loci, ſed, ſi tres ordine ſervent
Inceptos curſus, nequidquam vana laborans,
Tarteſſos fratrem medio Therone premebat.
Nec patiens ultra tollit ſeſe æquore Theron
Igneus, & plenum prætervolat Heſperon iræ.
Unus erat ſuper, & metæ propioribus ægros
Urebat finis ſtimulis: quacunque reliquit
Hinc labor, hinc penetrans pavor in præcordia vires;
Dum ſperare licet, brevia ad conamina uterque
Advocat. Æquatur curſus: pariterque ruebant.
Et forſan gemina meruiſſent præmia palma,
Pervecti ſimul ad metas, ni, terga ſecutus
Theronis, fuſam late per lactea colla
Heſperos ingenti tenuiſſet ſævus ab ira,
Traxiſſetque comam. Tardato lætus ovanſque
Eurytus evadit juvene, atque ad præmia victor,
Emicat, & galeæ fert donum inſigne coruſcæ.
Cetera promiſſo donata eſt munere pubes,
Intonſaſque comas viridi redimita corona
Bina tulit patrio quatiens haſtilia ferro.
Hinc graviora virûm certamina, comminus enſis

Deſtrictus, bellique feri ſimulacra cientur.
Nec, quos culpa tulit, quos crimina noxia vitæ,
Sed virtus animuſque ferox ad laudis amorem,
Hi crevere pares ferro; ſpectacula digna
Martigena vulgo, ſuetique laboris imago.
Hos inter gemini (quid jam non regibus auſum?
Aut quod jam regnis reſtat ſcelus?) impia Circo
Innumero fratres, cavea damnante furorem,
Pro ſceptro armatis inierunt prœlia dextris.
Is genti mos dirus erat: patriumque petebant
Orbati ſolium lucis diſcrimine fratres.
Concurrere animis, quantis confligere par eſt,
Quos regni furor exagitat: multoque cruore
Exſatiata ſimul portantes corda ſub umbras
Occubuere. Pari niſu per pectora adactus
Intima deſcendit mucro: ſuperaddita ſævis
Ultima vulneribus verba; &, convicia volvens,
Dirus in invitas effugit ſpiritus auras.
Nec manes pacem paſſi. Nam corpora junctus
Una cum raperet flamma rogus, impius ignis
Diſſiluit, cinereſque ſimul jacuiſſe negarunt.
Cetera diſtincto donata eſt munere turba,
Ut virtus & dextra fuit. Duxere juvencos,
Impreſſis dociles terram proſcindere aratris:
Duxere aſſuetos luſtra exagitare ferarum
Venatu juvenes, quos dat Mauruſia præda.
Nec non argenti, nec non inſignia veſtis
Captivæ pretia, & ſonipes, & criſta nitenti
Inſurgens cono, ſpolia exuviæque Libyſſæ.
Tum jaculo petiere decus, ſpectacula Circi

Poſtrema, & metæ certarunt vincere finem
Burrus avis pollens, quem miſit ripa metalli,
Qua Tagus auriferis pallet turbatus arenis,
Et Glagus, inſignis ventos anteire lacerto,
Et, cujus nunquam fugiſſe haſtilia cervi
Prærapida potuere fuga, venator Aconteus,
Indibiliſque, diu lætus bellare Latinis,
Jam ſocius, volucreſque vagas deprendere nube
Aſſuetus jaculis, idem & bellator, Ilerdes.
Laus Burri prima, infixit qui ſpicula metæ;
Eſt donum ſerva, albentes invertere lanas
Murice Gætulo docta. At, quem proxima honorant
Præmia, vicinam metæ qui propulit haſtam,
Accepto lætus puero diſceſſit Ilerdes,
Cui Indus, nullam curſu non tollere damam.
Tertia palma habuit geminos inſignis Aconteus
Nec timidos agitare canes latratibus aprum.
Quos poſtquam clamor plauſuſque probavit honores,
Germanus ducis atque effulgens Lælius oſtro
Nomina magna vocant læti maneſque jacentum,
Atque haſtas ſimul effundunt. Celebrare juvabat
Sacratos cineres, atque hoc decus addere ludis.
Ipſe etiam, mentis teſtatus gaudia vultu,
Ductor, ut æquavit meritis pia pectora donis,
Et frater thoraca tulit multiplicis auri,
Lælius Aſturica rapidos de gente jugales,
Contorquet magnis victricem viribus haſtam
Conſurgens, umbriſque dari teſtatur honorem.
Haſta volans (mirum dictu!) medio incita campo
Subſtitit ante oculos, & terræ infixa cohæſit.

Tum ſubitæ frondes, celſoque cacumine rami,
Et latam ſpargens quercus, dum naſcitur, umbram.
Ad majora jubent præſagi tendere vates.
Id monſtrare Deos, atque hoc portendere ſignis.
Quo ſuper augurio, pulſis de litore cunctis
Heſperio Pœnis, ultor patriæque domuſque
Auſoniam repetit, fama ducente triumphum.
Nec Latium curis ardet flagrantius ullis,
Quam juveni Libyam & ſummos permittere faſces.
Sed frigens animis, nec bello proſpera turba
Ancipiti ſenior temeraria cœpta vetabant,
Magnoſque horrebant cauta formidine caſus.
Ergo, ubi delato Conſul ſublimis honore
Ad Patres conſulta refert, deturque poteſtas,
Orat, delendæ Carthaginis, altius orſus
Hoc grandæva modo Fabius pater ora reſolvit:
Haud equidem metuiſſe queam, ſatiatus & ævi
Et decoris, cui tam ſupereſt & gloria & ætas,
Ne credat nos invidiæ certamine Conſul
Laudibus obtrectare ſuis. Satis inclita nomen
Geſtat fama meum, nec egent tam proſpera laude
Facta nova: verum & patriæ, dum vita manebit,
Deeſſe nefas, animumque nefas ſcelerare ſilendo.
Bella nova in Libyæ moliris ducere terras?
Hoſtis enim deeſt Auſoniæ: nec vincere nobis
Eſt ſatis Hannibalem. Petitur quæ gloria major
Litore Eliſſæo? Stimuli ſi laudis agunt nos,
Hanc ſegetem mete. Compoſuit propioribus auſis
Dignum te Fortuna parem. Vult Itala tellus
Ductoris ſævi, vult tandem, haurire cruorem.

Quo Martem, aut quo ſigna trahis? Reſtinguere primum eſt
Ardentem Italiam. Tu feſſos obvius hoſtes
Deſeris, ac ſeptem denudas proditor arces.
An, cum tu Syrtim ac ſteriles vaſtabis arenas,
Non dira illa lues notis jam mœnibus urbis
Affiliet? vacuumque Jovem ſine pube ſine armis
Invadet? Quanti, ut cedas, Romamque relinquas
Emerito, eſt? Tanto perculſi fulmine belli
Siccine te, ut nuper Capua eſt accitus ab alta
Fulvius, æquoreis Libyæ revocabimus oris?
Vince domi, & trinis mærentem funera luſtris
Auſoniam purga bello. Tum tende remotos
In Garamantas iter, Naſamoniacoſque triumphos
Molire. Anguſtæ prohibent nunc talia cœpta
Res Italæ. Pater ille tuus, qui nomina veſtræ
Addidit haud ſegnis genti, cum Conſul Hiberi
Tenderet ad ripas, revocato milite primus
Deſcendenti avide ſuperatis Alpibus ultro
Oppoſuit ſeſe Hannibali. Tu Conſul abire
A victore paras hoſte, atque avellere nobis
Scilicet hoc aſtu Pœnum? Si deinde ſedebit
Impavidus, nec te in Libyam tuaque arma ſequetur,
Capta damnabis conſulta improvida Roma.
Sed fac turbatum convertere ſigna, tuæque
Claſſis vela ſequi. Nempe idem erit Hannibal, idem,
Cujus tu vallum vidiſti e mœnibus urbis.
Hæc Fabius: ſeniorque manus paria ore fremebant.
Tum contra Conſul: Cæſis ductoribus olim
Magnanimis leto gemino, cum tota ſubiſſet
Sidonium poſſeſſa jugum Tarteſſia tellus,

Non Fabio, non, quis eadem eſt ſententia cordi,
Quoquam ad opem verſo, fateor, primoribus annis
Excepi nubem belli, ſoluſque ruenti
Objeci telo caput, atque in me omnia verti.
Tum grandæva manus, puero male credita bella,
Atque idem hic vates temeraria cœpta canebat.
Dis grates laudemque fero, ſub numine quorum
Gens Trojana ſumus. Puer ille, & futilis ætas,
Imbelleſque anni, necdum maturus ad arma
Scipio, reſtituit terras illæſus Hiberas
Trojugenis: pepulit Pœnos, ſoliſque ſecutus
Extremas ad Atlanta vias, exegit ab orbe
Heſperio nomen Libyæ, nec retulit auri
Signa prius, quam fumantes circa æquora vidit
Romano Phœbum ſolventem litore currus.
Aſcivit reges idem. Nunc ultimus actis
Reſtat Carthago noſtris labor. Hoc ſator ævi
Jupiter æterni monet. Hannibali ecce ſenectus
Intremit, aut ægros ſimulat mentita timores,
Ne finem longis tandem peperiſſe ruinis
Sit noſter titulus. Certe jam dextera nobis
Experta, & robur florentibus auximus annis.
Ne vero fabricate moras; ſed currere ſortem
Hanc finite ad veterum delenda opprobria cladum,
Quam mihi ſervavere Dei. Sat gloria cauto
Non vinci pulchra eſt Fabio, peperitque ſedendo
Omnia cunctator nobis: nec Mago, nec Hannon,
Nec Giſgone ſatus, nec Hamilcare, terga dediſſent,
Si ſegnes clauſo traheremus prœlia vallo.
Sidoniuſne puer, vix pubeſcente juventa,

Laurentes potuit populos & Troïa adire
Mœnia, flaventemque ſacro cum gurgite Thybrim?
Et potuit Latium longo depaſcere bello?
Nos Libyæ terris tramittere ſigna pigebit?
Et Tyrias agitare domos? Secura pericli
Litora lata patent, & opima pace quieta
Stat tellus. Timeat tandem Carthago, timeri
Aſſueta, & nobis, quamvis Œnotria nondum
Hannibale arva vacent, ſupereſſe intelligat arma.
Illum ego, quem voſmet cauti, conſultaque veſtra
In Latio fecere ſenem, cui tertia large
Fundenti noſtrum ducuntur luſtra cruorem,
Illum ego ad incenſas trepidantem & ſera paventem
Advertam patriæ ſedes. An Roma videbit
Turpia Agenoreæ muris veſtigia dextræ?
Carthago immunis noſtros ſecura labores
Audiet interea, & portis bellabit apertis?
Tum vero pulſet noſtras iterum improbus hoſtis
Ariete Sidonio turres, ſi templa ſuorum
Non ante audierit Rutulis crepitantia flammis.
Talibus accenſi Patres, fatoque vocante,
Conſulis annuerunt dictis, fauſtumque precati
Ut foret Auſoniæ, tramittere bella dederunt.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER XVII.

HOSTIS ut Auſoniis diſcederet advena terris,
Fatidicæ fuerant oracula priſca Sibyllæ,
Cœlicolûm Phrygia genetricem ſede petitam
Laomedonteæ ſacrandam mœnibus urbis:
Advectum exciperet numen, qui, lectus ab omni
Concilio Patrum, præſentis degeret ævi
Optimus. Heu nomen melius majuſque triumphis!
Jamque petita aderat, Latia portante Cybelen
Puppe, atque intrepidus, magno cedente Senatu,
Obvius accitis properabat Scipio ſacris,
Qui, genitus patruo ductoris ad Africa bella
Tunc lecti, multa fulgebat imagine avorum.
Iſque ubi longinquo venientia numina ponto
Accepit ſupplex palmis, Tuſcique ſonora
Thybridis adducit ſublimis ad oſtia puppim:
Femineæ tum deinde manus ſubiere, per amnem
Quæ traherent celſam religatis funibus alnum.
Circum arguta cavis tinnitibus æra, ſimulque

Digitized by Google

Certabant rauco reſonantia tympana pulſu ;
Semivirique chori, gemino qui Dindyma monte
Caſta colunt ; qui Dictæo bacchantur in antro ;
Quique Idæa juga & lucos novere ſilentes.
Hos inter fremitus ac læto vota tumultu,
Subſtitit adductis renuens procedere vinclis
Sacra ratis, ſubitiſque vadis immobilis hæſit.
Tum puppe e media magno clamore ſacerdos,
Parcite pollutis contingere vincula palmis,
Et procul hinc, moneo, procul hinc, quæcunque profanæ,
Ferte gradus, nec vos caſto miſcete labori;
Dum ſatis eſt monuiſſe Deæ. Quod ſi qua pudica
Mente valet, ſi qua illæſi ſibi corporis adſtat
Conſcia, vel ſola ſubeat pia munera dextra.
Hic, priſca ducens Clauſorum ab origine nomen,
Claudia, non æqua populi mala credita fama,
In puppim verſis palmiſque oculiſque profatur :
Cœlicolûm genetrix, numen, quod numina nobis
Cuncta creas, cujus proles, terramque, fretumque,
Sideraque, & manes regnorum ſorte gubernant,
Si noſtrum nullo violatum eſt crimine corpus,
Teſtis, Diva, veni, & facili me abſolve carina.
Tum ſecura capit funem : fremituſque leonum
Audiri viſus ſubito, & graviora per auras
Nulla pulſa manu ſonuerunt tympana Divæ.
Fertur prona ratis, (ventos impellere credas)
Contraque adverſas ducentem prævenit undas.
Extemplo major cunctis ſpes pectora mulcet,
Finem armis tandem, finemque venire periclis.
Ipſe alacer Sicula diſcedens Scipio terra

Abſcondit late propulſis puppibus æquor,
Cui numen pelagi placaverat hoſtia taurus,
Jactaque cæruleis innabant fluctibus exta.
Tunc a ſede Deûm purumque per æthera lapſæ
Armigeræ Jovis ante oculos cœpere volucres
Æquoreas monſtrare vias, ac ducere claſſem.
Augurium clangor lætum dabat. Inde, ſecuti
Tantum progreſſos liquida ſub nube volatus,
Quantum non fruſtra ſpeculantum lumina ſervant,
Litora Agenoreæ tenuerunt perfida terræ.
Nec ſegnis, tanta in ſemet veniente procella,
Africa terribilem magno ſub nomine molem
Regis opes contra & Maſſyla paraverat arma.
Speſque Syphax Libycis una, & Laurentibus unus
Terror erat. Campos pariter valleſque refuſas
Litoraque impleret, nullo decorare tapete
Cornipedem Nomas aſſuetus, denſæque per auras
Condebant jaculis ſtridentibus æthera nubes.
Immemor is dextræque datæ junctique per aras
Fœderis, & menſas teſtes, atque hoſpita jura,
Faſque, fidemque ſimul, pravo mutatus amore,
Ruperat, atque toros regni mercede pararat.
Virgo erat eximia ſpecie claroque parente,
Haſdrubalis proles, thalamis quam cepit ut altis,
Ceu face ſuccenſus prima tædaque jugali,
Vertit opes gener ad Pœnos, Latiæque ſoluto
Fœdere amicitiæ, dotalia tranſtulit arma.
Sed non Auſonio curarum extrema Syphacem
Ductori monuiſſe fuit, ſit fidus, & ictum
Obſervet fœdus, neu pacis jura reſolvat,

Stet regno, reputet Superos, pacta hoſpita ſervet:
Longe conjugia, ac longe Tyrios Hymenæos
Inter Dardanias acies fore. Sanguine quippe,
Si renuat, blando nimium facilique marito
Statura obſequia & thalami flagrantis amores.
Sic Latius permixta minis & caſſa movebat
Ductor, nam ſurdas conjux obſtruxerat aures.
Ergo, aſper monitis fruſtra nitentibus, enſes
Advocat, &, caſtas polluti fœderis aras
Teſtatus, varia Martem movet impiger arte.
Caſtra, levi calamo cannaque intorta paluſtri,
Qualia Maurus amat diſperſa mapalia paſtor,
Aggreditur, furtum armorum tutantibus umbris,
Ac tacita ſpargit celata incendia nocte.
Inde, ubi collecti rapidam diffundere peſtem
Cœperunt ignes, & ſe per pinguia magno
Pabula ferre ſono, clare exſpatiantur in auras;
Et frenos volucri propellunt lumine flammæ.
It totis inimica lues cum turbine caſtris,
Atque alimenta vorat ſtrepitu Vulcanus anhelo
Arida, & ex omni manant incendia tecto.
Sentitur pleriſque prius, quam cernitur, ignis
Excitis ſomno, multorumque ora vocantum
Auxilium invadunt flammæ. Fluit undique victor
Mulciber; & rapidis amplexibus arma viroſque
Corripit: exundat peſtis, ſemuſtaque caſtra
Ardenti volitant per nubila ſumma favilla.
Ipſius ingenti regis tentoria ſaltu
Lugubre increpitans late circumvolat ardor:
Hauſiſſetque virum, trepidus ni clade ſatelles

E ſomno ac ſtratis rapuiſſet multa precantem.
Verum, ubi mox juncto ſociarant aggere vires
Maſſylus Tyriuſque duces, accitaque regno
Lenierat pubes infauſtæ vulnera noctis,
Ira, pudorque dabant, & conjux, tertius ignis,
Immanes animos; afflataque barbarus ora
Caſtrorum flammis, & ſe velamine nullo
Vix inter trepidas ereptum ex hoſte catervas
Frendebat minitans. Sed enim non luce Syphacem,
Nec claro potuiſſe die, nec ſole tuente,
A quoquam vinci. Jactarat talia vecors:
Sed jam claudebat flatus, nec plura ſinebat
Atropos; & tumidæ properantur ſtamina linguæ.
Namque, ubi proſiluit caſtris, ceu turbidus amnis,
Qui, ſilvas ac ſaxa trahens, per devia præceps
Volvitur, & ripas ſpumanti gurgite laxat,
Ante omnes prævectus equo, trahit agmina voce.
Contra ſana manus Rutuli, celſuſque ruebat
Viſo rege procul raptis exercitus armis.
Ac ſibi quiſque, Videſne? videſne, ut in agmine primo
Maſſylus volitet, depoſcens prœlia, rector?
Fac noſtrum hoc, mea dextra, decus. Violavit & aras
Cœlicolûm, & caſti ductoris fœdera rupit.
Sit ſatis hunc caſtris ſemel effugiſſe crematis.
Sic ſecum taciti, & certatim ſpicula fundunt.
Prima in cornipedis ſedit ſpirantibus ignem
Naribus haſta volans, erexitque ore cruento
Quadrupedem, elatis pulſantem calcibus auras.
Corruit aſper equus, confixaque cuſpide membra
Huc illuc jactans, rectorem prodidit hoſti.

Invadunt, vanamque fugam, atque attollere feſſos
Annitentem artus, revocato e vulnere telo,
Corripiunt: tum vincla viro manicæque pudenda
Addita, &, exemplum non unquam fidere lætis,
Sceptriferas arta palmas vinxere catena.
Ducitur ex alto dejectus culmine regni,
Qui modo ſub pedibus terras, & ſceptra, patenſque
Litora ad Oceani ſub nutu viderat æquor.
Proſtratis opibus regni Phœniſſa metuntur
Agmina, & inviſus Marti, notuſque fugarum
Vertit terga citus damnatis Haſdrubal auſis.
Stabat Carthago, truncatis undique membris
Uni nixa viro, tantoque fragore ruentem
Hannibal abſenti retinebat nomine molem.
Id reliquum feſſos opis auxiliique ciere
Rerum extrema jubent: huc confugere paventes,
Poſtquam ſe Superûm deſertos numine cernunt.
Nec mora: propulſa ſulcant vada ſalſa carina,
Qui revocent, patriæque ferant mandata monentis,
Ne lentus nullas videat Carthaginis arces.
Quarta Aurora ratem Dauni devexerat oras,
Et fera ductoris turbabant ſomnia mentem.
Namque gravis curis carpit dum nocte quietem,
Cernere Flaminium, Gracchumque, & cernere Paullum
Viſus erat ſimul adverſos mucronibus in ſe
Deſtrictis ruere, atque Itala depellere terra:
Omniſque a Cannis, Thraſymenique omnis ab undis
In pontum impellens umbrarum exercitus ibat.
Ipſe, fugam capiens, notas evadere ad Alpes
Quærebat, terræque ulnis amplexus utriſque

Hærebat Latiæ: donec vis ſæva profundo
Truderet, & rapidis daret aſportare procellis.
His ægrum viſis adeunt, mandata ferentes,
Legati, patriæque extrema pericula pandunt.
Maſſyla ut ruerint arma, ut cervice catenas
Regnator tulerit Libyæ, letoque negato,
Servetur nova pompa Jovi: Carthago laboret
Ut trepidi Haſdrubalis (qui rerum agitarit habenas)
Non una concuſſa fuga. Se, triſte profatu,
Vidiſſe, arderent cum bina in nocte ſilenti
Caſtra, & luceret ſceleratis Africa flammis.
Prærapidum juvenem minitari, Bruttia ſervet
Litora dum Pœnus, detracturum ignibus atris;
In quam ſe referat; patriam, ſuaque inclita facta.
Hæc poſtquam dicta, & caſus patuere metuſque,
Effundunt lacrimas, dextramque ut numen adorant.
Audivit torvo obtutu defixus, & ægra
Expendit tacite cura ſecum ipſe volutans,
An tanti Carthago foret: ſic deinde profatur:
O dirum exitium mortalibus! o nihil unquam
Creſcere, nec magnas patiens exſurgere laudes,
Invidia! Everſam jam pridem exſcindere Romam,
Atque æquaſſe ſolo potui, traducere captam
Servitum gentem, Latioque imponere leges.
Dum ſumtus, dumque arma duci, feſſoſque ſecundis
Submiſſo tirone negant recreare maniplos,
Dumque etiam Cerere & victu fraudaſſe cohortes
Hannoni placet, induitur tota Africa flammis:
Pulſat Agenoreas Rhœteïa lancea portas.
Nunc patriæ decus, & patriæ nunc Hannibal unus

Subſidium : nunc in noſtra ſpes ultima dextra.
Vertentur ſigna, ut Patres ſtatuere; ſimulque
Et patriæ muros, & te ſervabimus, Hannon.
Hæc ubi detonuit, celſas e litore puppes
Propellit, multumque gemens movet æquore claſſem.
Non terga eſt auſus cedentum invadere quiſquam,
Non revocare virum : cuncti præſtare videntur,
Quod ſponte abſcedat, Superi, tandemque reſolvat
Auſoniam. Ventos optant : & litora ab hoſte
Nuda videre ſat eſt. Ceu flamina cõprimit Auſter
Cum fera, & abſcedens reddit mare, navita parco
Interea voto non auras poſcit amicas,
Contentus caruiſſe Noto, pacemque quietam
Pro facili curſu reputat ſalis. Omnis in altum
Sidonius viſus converterat undique miles;
Ductor defixos Itala tellure tenebat
Intentus vultus, mananteſque ora rigabant
Per tacitum lacrimæ, & ſuſpiria crebra ciebat.
Haud ſecus ac patriam pulſus dulceſque penates
Linqueret, & triſtes exſul traheretur in oras.
Ut vero affuſis puppes procedere ventis,
Et ſenſim cœpere procul ſubſidere montes,
Nullaque jam Heſperia, & nuſquam jam Daunia tellus;
Hæc ſecum infrendens : Mentiſne ego compos, & hoc nunc
Indignus reditu, qui memet finibus unquam
Amorim Auſoniæ ? Flagraſſet ſubdita tædis
Carthago, & potius cecidiſſet nomen Eliſſæ.
Quid tunc ? Sat compos, qui non ardentia tela
A Cannis in templa tuli Tarpeja ? Jovemque
Detraxi ſolio ? Sparſiſſem incendia montes

Per ſeptem bello vacuos, gentique ſuperbæ
Iliacum exitium & proavorum fata dediſſem.
Cur porro hæc angant? Nunc, nunc invadere ferro
Quis prohibet? rurſumque ad mœnia tendere greſſus?
Ibo: &, caſtrorum relegens monumenta meorum,
Qua via nota mihi eſt, remeabo Anienis ad undas.
Flectite in Italiam proras, avertite claſſem.
Faxo, ut vallata revocetur Scipio Roma.
Talibus ardentem furiis Neptunus ut alto
Proſpexit, vertique rates ad litora vidit,
Quaſſans cæruleum genitor caput æquora fundo
Eruit, & tumidum movet ultra litora pontum.
Extemplo ventos, imbreſque, & rupe procellas
Concitat Æolias, ac nubibus æthera condit.
Tum, penitus telo molitus regna tridenti
Intima, ab occaſu Tethyn impellit & ortu,
Ac totum Oceani turbat caput. Æquora ſurgunt
Spumea, & illiſu ſcopulus tremit omnis aquarum.
Primus, ſe attollens Naſamonum ſedibus, Auſter
Nudavit Syrtim correpta nubilus unda.
Inſequitur ſublime ferens nigrantibus alis
Abruptum Boreas ponti latus: intonat acer
Diſcordi flatu, & partem rapit æquoris, Eurus.
Hinc rupti reboare poli, atque hinc crebra micare
Fulmina, & in claſſem ruere implacabile cœlum.
Conſenſere ignes, nimbique, & fluctus, & ira
Ventorum, noctemque freto impoſuere tenebræ.
Ecce, intorta Noto, venienſque a rupe procella
Antennæ immugit, ſtridorque immite rudentum
Sibilat, ac ſimilem monti, nigrante profundo,

Ductoris frangit ſuper ora trementia fluctum.
Exclamat, volvens oculos cœloque fretoque:
Felix, o frater, Diviſque æquate cadendo,
Haſdrubal! egregium fortis cui dextera in armis
Pugnanti peperit letum, & cui fata dedere,
Auſoniam extremo tellurem apprendere morſu.
At mihi Cannarum campis, ubi Paullus, & illæ
Egregiæ occubuere animæ, dimittere vitam
Non licitum: vel, cum ferrem in Capitolia flammas,
Tarpejo Jovis ad manes deſcendere telo.
Talia dum mæret, diverſis flatibus acta
In geminum ruit unda latus, puppimque ſub atris
Æquoris aggeribus tenuit, ceu turbine merſam.
Mox, nigris aliæ pulſa exundantis arenæ
Vorticibus, ratis ætherias remeavit ad auras,
Et fluctus ſupra, vento librante, pependit.
At geminas Notus in ſcopulos atque horrida ſaxa
Dura ſorte rapit (miſerandum & triſte!) biremes.
Increpuere ictu proræ. Tum murice acuto
Diſſiliens ſonuit, rupta compage, carina.
Hic varia ante oculos facies: natat æquore toto
Arma inter, galeaſque virûm, criſtaſque rubentes;
Florentis Capuæ gaza, & ſepoſta triumpho
Laurens præda ducis, tripodes, menſæque Deorum,
Cultaque nequidquam miſeris ſimulacra Latinis.
Cum Venus, emoti facie conterrita ponti,
Talibus alloquitur regem maris: Hoc ſatis iræ
Interea, genitor: ſatis ad majora minarum.
Cetera parce, precor, pelago: ne tollat acerba
Hoc Carthago decus, nullo ſuperabile bello

Progenuiſſe caput, noſtroſque in funera Pœni
Æneadas undis totoque egiſſe profundo.
Sic Venus: & tumidi confidunt gurgite fluctus;
Obviaque adverſis propellunt agmina caſtris.
Dux vetus armorum, ſcituſque accendere corda
Laudibus, ignifero mentes furiabat in iram
Hortatu, decoriſque urebat pectora flammis.
Tu mihi Flaminii portas rorantia cæſi
Ora ducis: noſco dextram. Tu primus in ictus
Ingentis Paulli ruis, ac defigis in oſſa
Mucronem. Tibi pugnacis geſtantur opima
Marcelli: Gracchuſque cadens tibi proluit enſem.
Ecce manus, quæ te pulſantem, belliger Appi,
Mœnia ſublimis Capuæ de culmine muri
Excelſo fuſa moribundum propulit haſta.
Ecce aliud fulmen dextræ, quo nobile nomen
Fulvius excepit non unum pectore vulnus.
Huc prima te ſiſte acie, cui Conſul in armis
Criſpinus cecidit. Me tu comitare per hoſtes,
Qui nobis (memini) ad Cannas lætiſſimus iræ
Servili fers ora ducis ſuffixa veruto.
Cerno flagrantes oculos, vultumque timendum
Non ipſo minus enſe tuum, fortiſſime Pœnûm
O juvenis: qualem vidi, cum flumine ſævo
Inſignis Trebiæ complexum ingentibus ulnis
Merſiſti fundo luctantem vana tribunum.
At tu, qui gelidas Ticini primus ad undas
Scipiadæ patris tinxiſti ſanguine ferrum,
Incepta exſequere, & nati mihi redde cruorem.
Horreſcamne ipſos, veniant ad prœlia, Divos,

Cum ſtetis prope me? Vidi, certantia cœlo
Cum juga calcaſtis, ſummas volitare per Alpes.
Cum videam, quorum ferro manibuſque capaces
Arſere Argyripæ campi, num ſegnior ibis
Nunc mihi, qui primus torques in mœnia telum
Dardana, nec noſtræ facilis concedere laudi?
Te vero, te, te exſtimulem, qui fulmina contra,
Et nimbos, tonitruſque, ac ſummi numinis iras
Cum ſtarem, perferre ferox ac vana jubebas
Nubila, & ante ducem Capitolia celſa petebas?
Quid vos, quîs claro deletum eſt Marte Saguntum,
Exhorter, quos nobilitant primordia belli?
Ut meque & vobis dignum, defendite, quæſo,
Præteritas dextræ laudes. Divûm ipſe favore,
Vincendoque ſenex patriam poſt trina labantem
Luſtra, & non viſos tam longa ætate penates,
Ac natum, & fidæ jam pridem conjugis ora,
Confiſus vobis, repeto. Non altera reſtat
Jam Libye; nec Dardaniis pugna altera reſtat.
Certatus nobis hodie dominum accipit orbis.
Hannibal hæc: ſed non patiens remorantia verba
Auſonius miles, quoties dux cœperat ora
Solvere ad affatus, ſignum pugnamque petebant.
Hæc procul aeria ſpeculantem nube ſororem
Ut vidit Divûm genitor, mæſtoſque ſub acri
Obtutu vultus, ſic ore effatus amico eſt:
Qui te mentis edunt morſus, da noſcere, conjux:
Num Pœni caſus ducis, & Carthaginis angit
Cura tuæ? Sed enim reputa tecum ipſa furores
Sidonios. Gentem contra & fatalia regna

Teucrorum quis erit, quæſo, germana, rebelli
Fractis fœderibus populo modus? Ipſa malorum
Non plus Carthago tulit, exhauſitque laboris,
Quam pro Cadmea tu exercita gente tuliſti.
Turbaſti maria ac terras, juvenemque ferocem
Immiſti Latio, tremuerunt mœnia Romæ,
Perque bis octonos primus fuit Hannibal annos
Humani generis. Tempus componere gentem.
Ad finem ventum: & claudenda eſt janua belli.
Tum ſupplex Juno, Neque ego, mutare laborans,
Quis eſt fixa dies, pendenti nube reſedi:
Nec revocare acies, bellumque extendere quæro:
Quæ donare potes, quoniam mihi gratia languet,
Et cecidit jam primus amor, nil fila ſororum
Adverſus poſco. Vertat terga Hannibal hoſti,
Ut placet, & cineres Trojæ Carthagine regnent.
Illud te gemini per mutua pignora amoris
Et ſoror & conjux oro, tranare pericla
Magnanimum patiare ducem, vitamque remittas,
Neve ſinas captum Auſonias perferre catenas.
Stent etiam contuſa malis mea mœnia, fracto
Nomine Sidonio, & noſtro ſerventur honori.
Sic Juno, & contra breviter ſic Jupiter orſus:
Do ſpatium muris (ut vis) Carthaginis altæ.
Stent lacrimis precibuſque tuis. Sed percipe, conjux,
Quatenus indulſiſſe vacet. Non longa ſuperſunt
Fata urbi, venietque pari ſub nomine ductor,
Qui nunc ſervatas evertat funditus arces.
Æthereas quoque (uti poſcis) trahat Hannibal auras,
Ereptus pugnæ. Miſcere hic ſidera ponto,

Et terras implere volet redeuntibus armis.
Novi feta viri bello præcordia: ſed lex
Muneris hæc eſto noſtri: Saturnia regna
Ne poſthac videat, repetat neve amplius unquam
Auſoniam. Nunc inſtanti raptum avehe leto:
Ne, ſi miſcebit latis fera prœlia campis,
Romulei nequeas juvenis ſubducere dextræ.
Dum ſtatuit fata omnipotens urbique ducique;
Invadunt acies pugnam, & clamore laceſſunt
Sidera. Non alio graviores tempore vidit
Aut populos tellus, aut, qui patria arma moverent;
Majores certare duces. Diſcriminis alta
In medio merces, quidquid tegit undique cœlum.
Ibat Agenoreus præfulgens ductor in oſtro,
Excelſumque caput penna nutante levabat
Criſta rubens. Sævus magno de nomine terror
Præcedit, Latioque micat bene cognitus enſis.
At contra ardenti radiabat Scipio cocco,
Terribilem oſtentans clypeum, quo patris & una
Cælarat patrui ſpirantes prœlia dira
Effigies: flammam ingentem frons alta vomebat.
Sub tanta cunctis vi telorumque virûmque,
In ducibus ſtabat ſpes & victoria ſolis.
Quin etiam, favor ut ſubigit pleroſque metuſve,
Scipio ſi Libycis eſſet generatus in oris,
Sceptra ad Agenoreos credunt ventura nepotes.
Hannibal Auſonia genitus ſi ſede fuiſſet,
Haud dubitant terras Itala in ditione futuras.
Contremuere auræ, rapido vibrantibus haſtis
Turbine, & horrificam traxere per æthera nubem.

Inde enſis, propiorque acies, & comminus ora
Admota, ac dira flagrantia lumina flamma.
Sternitur in medium contemtrix turba pericli,
Quæ primis ſe præcipitem tulit obvia telis,
Gentilemque bibit tellus invita cruorem.
Fervidus ingenii Maſiniſſa, & fervidus ævi;
In primas Macetûm turmas immania membra
Infert, & jaculo circumvolat alite campum.
Cærulus haud aliter, cum dimicat, incola Thules
Agmina falcifero circumvenit arta covinno.
Graja phalanx patrio denſarat more catervas,
Innixiſque adſtat nulli penetrabilis haſtis.
Immemor has pacti poſt fœdus in arma Philippus
Miſerat, & quaſſam refovebat Agenoris urbem.
Rareſcit multo laxatus vulnere miles,
Atque aperit patulas proſtrato corpore late
Inter tela vias. Irrumpit mole ruinæ
Auſonius globus, & perjuria Graja reſignat.
Archemorum Rullus, Teucrum Norbanus, & ambo
Mantua labenti genetrix dimiſerat ævo.
Obtruncat Samium bellacis dextra Caleni.
At Clytium Selius, Pellæum & vana tumentem
Ad nomen patriæ Clytium; ſed gloria Pellæ
Haud valuit miſero defendere Daunia tela.
Sævior his Latios vaſtabat Bruttia ſigna
Lælius increpitans: Adeone Œnotria tellus
Deteſtanda fuit, quam per maria aſpera, perque
Inſanos Tyrio fugeretis remige fluctus?
Sed fugiſſe fatis fuerit. Latione cruore
Inſuper externas petitis perfundere terras?

Hæc dicens Silarum, meditantem in prœlia, telo
Prævenit. Haſta volans imo ſub gutture ſedit,
Et vitæ vociſque vias ſimul incita clauſit.
Virgilio Caudinus, acerbo Sarris Amano
Sternitur. Accendunt iras vultuſque virorum,
Armorumque habitus noti, & vox conſona linguæ.
Quos ubi nudantes conſpexit Hamilcare cretus
Terga fugæ, State, ac noſtram ne prodite gentem,
Vociferans ſubit, & convertit prœlia dextra.
Qualis in æſtiferis Garamantum feta veneno
Attollit campis ferventi paſtus arena
Colla Paræthonius ſerpens, lateque per auras
Undantem torquet perfundens nubila tabem.
Continuo infeſta portantem cuſpide vulnus
Impedit antevolans Herium: cui nobile nomen
Marrucina domus, clarumque Teate ferebat.
Atque illi magnum nitenti, & laudibus hoſtis
Arrecto, capuli ad finem manus incita fodit.
Quærebatque miſer morienti lumine fratrem,
Cum juvenis ſubit, &, leto ſtimulatus acerbo,
Pleminius ſævum mucronem ante ora coruſcat,
Ac fratrem magno minitans clamore repoſcit.
Huic proles Barcæ: Germanum reddere vero
Si placet, haud renuo. Maneant modo fœdera noſtra,
Haſdrubalem revocare umbris. Egone aſpera ponam
Unquam in Romanos odia? aut manſueſcere corda
Noſtra ſinam? parcamque viro, quem terra crearit
Itala? Tum manes inimica ſede repellat
Æterna, ſocioque abigat me frater Averno.
Sic ait, & clypei propulſum pondere toto,

Lubrica qua tellus lapſantis ſanguine fratris
Fallebat niſus, proſternit, & occupat enſe.
Extendit labens palmas, Herinmque jacentem
Amplexus, juncta lenivit morte dolorem.
Tum Libys invadit mixtæ certamina turbæ,
Convertitque ruens per longum hoſtilia terga:
Ut cum ſulminibus permixta tonitrua mundum
Terrificant, ſummique labat domus alta parentis,
Omne hominum in terris trepidat genus: ipſaque ob ora
Lux atrox micat, & præſens adſtare viritim
Creditur intento perculſis Jupiter igne.
Parte alia, ceu ſola forent diſcrimina campo,
Qua miſcebat agens truculentus Scipio Martem,
Aſpera pugna novas varia ſub imagine leti
Dat formas. Hic enſe jacet proſtratus adacto;
Hic ſaxo perfracta gemit lacrimabilis oſſa;
Atque hos (turpe) pavor ſuſos dejecit in ora;
Horum adverſa dedit Gradivo pectora virtus.
Ipſe ſuper ſtrages ductor Rhœteïus inſtat.
Qualis apud gelidum currus quatit altior Hebrum,
Et Geticas ſolvit ferventi ſanguine Mavors
Lætus cæde nives, glaciemque Aquilonibus actam
Perrumpit ſtridens ſub pondere belliger axis.
Jamque ardore truci luſtrans fortiſſima quæque
Nomina obit ferro. Claris ſpectata per orbem
Stragibus occumbit late inter tela juventus.
Qui muros rapuere tuos, miſeraſque nefandi
Principium belli fecere, Sagunte, ruinas.
Qui ſacros, Thraſymene, lacus, Phaethontia quique
Polluerant tabo ſtagna; ac fiducia tanta

Quos tulit, ut Superûm regi ſoliumque domoſque
Ireni direptum, maſtantur comminus uno
Exitio; redduntque animas, temeraia ferebant
Qui ſecreta Deûm, & primo preſſere negatas
Greſſibus humanis Alpes. Formidinis hujus
Plena acies propere retro exanimata ruebat.
Haud ſecus, ac tectis urbis Vulcania peſtis
Cum ſeſe infudit, rapiduſque incendia flatus
Ventilat, & volucres ſpargit per culmina flammas:
Attonitum erumpit ſubita formidine vulgus,
Lateque ut capta paſſim trepidatur in urbe.
Verum ubi cunctari tædet diſperſa virorum
Prœlia ſectantem, & leviori Marte teneri:
Omnes in cauſam belli auctoremque malorum
Vertere jam vires tandem placet. Hannibal unus
Dum reſtet, non, ſi muris Carthaginis ignis
Subdatur, cæſique cadant exercitus omnis,
Profectum Latio: contra, ſi concidat unus,
Nequidquam fore Agenoreis cuncta arma viroſque.
Illum igitur luſtrans circumfert lumina campo,
Rimaturque ducem. Juvat in certamina ſumma
Ferre gradum, cuperetque viro concurrere, tota
Spectante Auſonia. Celſus clamore feroci
Provocat increpitans hoſtem, & nova prœlia poſcit.
Quas poſtquam audivit voces conterrita Juno,
Ne Libyci ducis impavidas ferrentur ad aures,
Effigiem informat Latiam, propereque coruſcis
Attollit criſtis: addit clypeumque jubaſque
Romulei ducis, atque humeris imponit honorem
Fulgentis ſaguli: dat greſſum habituſque cientis

Prœlia, & audaces adicit ſine corpore motus.
Tum par effigies fallacis imagine vana
Cornipedis moderanda cito per devia paſſu
Belligeræ datur ad ſpeciem certaminis umbræ.
Sic Pœni ducis ante oculos exſultat, & ultro
Scipio Junoni ſimulatus tela coruſcat.
At, viſo lætus rectore ante ora Latino,
Et tandem propius ſperans ingentia, Pœnus
Quadrupedi citus imponit velocia membra,
Et jacit adverſam properati turbinis haſtam.
Dat terga, &, campo fugiens, volat ales imago,
Tramittitque acies. Tum vero, ut victor, & alti
Jam compos voti, ferrata calce cruentat
Cornipedem, & largas Pœnus quatit aſper habenas.
Quo fugis, oblitus noſtris te cedere regnis?
Nulla tibi Libyca latebra eſt, o Scipio, terra.
Hæc ait, & ſtricto ſequitur mucrone volantem.
Donec longinquo fruſtratum duxit in arva
Diverſa ſpatio procul a certamine pugnæ.
Tum fallax ſubito ſimulacrum in nubila ceſſit.
Fulmineus ductor, Quiſnam ſe lumine cæco
Compoſuit nobis, inquit, Deus? aut latet idem
Cur monſtro? Tantumne obſtat mea gloria Divis?
Sed non avelles unquam, quicunque ſecundus
Cœlicolûm ſtas Auſoniæ, non artibus hoſtem
Eripies verum nobis. Frena inde citatis
Convertit furibundus equis, campumque petebat,
Cum ſubitæ occulto peſtis collapſa tremore
Cornipedis moles ruit, atque efflavit anhelo
Pectore, Junonis curis, in nubila vitam.

Tum vero impatiens, Veſtra eſt hæc altera, veſtra
Fraus, inquit, Superi: non fallitis. Æquore merſum
Texiſſent ſcopuli, pelaguſque hauſiſſet & undæ.
Anne huic ſervabar leto? Mea ſigna ſecuri,
Quis pugnæ auſpicium dedimus, cæduntur; & abſens
Accipio gemitus voceſque & verba vocantum
Hannibalem. Quis noſtra ſatis delicta piabit
Tartareus torrens? Simul hæc fundebat, & una
Spectabat dextram, ac leti fervebat amore.
Tum Juno, miſerata virum, paſtoris in ora
Vertitur, ac ſilvis ſubito procedit opacis,
Atque his alloquitur verſantem ingloria fata:
Quænam te ſilvis accedere cauſa ſubegit
Armatum noſtris? Num dura ad prœlia tendis,
Magnus ubi Auſoniæ reliquos domat Hannibal armis?
Si velox gaudes ire, & compendia grata
Sunt tibi, vicino in medios te tramite ducam.
Annuit, atque onerat promiſſis pectora largis
Paſtoris, Patreſque docet Carthaginis altæ
Magna repenſuros, nec ſe leviora daturum.
Præcipitem & vaſto ſuperantem proxima ſaltu
Circumagit Juno, &, fallens regione viarum,
Non gratam invito ſervat celata ſalutem.
Interea Cadmea manus, deſerta pavenſque,
Non ullum Hannibalem, nuſquam certamina cernit
Sævi nota ducis. Pars ferro occumbere credunt,
Pars damnaſſe aciem, & Superis ceſſiſſe ſiniſtris.
Ingruit Auſonius, verſoſque agit æquore toto
Rector, jamque ipſæ trepidant Carthaginis arces.
Impletur terrore vago cuncta Africa pulſis

Agminibus, volucrique fuga ſine Marte ruentes
Tendunt attonitos extrema ad litora curſus,
Ac Tarteſſiacas profugi ſparguntur in oras.
Pars Batti petiere domos, pars flumina Lagi.
Sic ubi, vi cæca tandem devictus, ad aſtra
Evomuit paſtos per ſecula Veſbius ignes,
Et pelago & terris fuſa eſt Vulcania peſtis;
Videre Eoi (monſtrum admirabile!) Seres
Lanigeros cinere Auſonio caneſcere lucos.
At feſſum tumulo tandem regina propinquo
Siſtit Juno ducem, facies unde omnis, & atræ
Apparent admota oculis veſtigia pugnæ.
Qualem Gargani campum, Trebiæque paludem,
Et Tyrrhena vada, & Phaethontis viderat amnem
Strage virûm undantem; talis (miſerabile viſu!)
Proſtratis facies aperitur dira maniplis.
Tum ſuperas Juno ſedes turbata reviſit.
Jamque propinquabant hoſtes, tumuloque ſubibant,
Cum ſecum Pœnus: Cœlum licet omne ſoluta
In caput hoc compage ruat, terræque dehiſcant,
Non ullo Cannas abolebis, Jupiter, ævo.
Decedeſque prius regnis, quam nomina gentes
Aut facta Hannibalis ſileant. Nec deinde relinquo
Securam te, Roma, mei: patriæque ſuperſtes
Ad ſpes armorum vivam tibi. Nam modo pugna
Præcellis, reſident hoſtes: mihi ſatque ſuperque,
Ut me Dardaniæ matres atque Itala tellus,
Dum vivam, exſpectent, nec pacem pectore norint.
Sic rapitur, paucis fugientum mixtus, & altos
Inde petit retro montes tutaſque latebras.

Hic finis bello. Referantur protinus arces
Auſonio jam ſponte duci. Jura improba ademta,
Armaque, & inciſæ leges, opibuſque ſuperbis
Vis fracta, & poſuit geſtatas belua turres.
Excelſæ tum ſæva rates ſpectacula Pœnis
Flammiferam accepere facem, ſubitaque procella
Arſerunt maria, atque expavit lumina Nereus.
Manſuri compos decoris per ſecula rector,
Devictæ referens primus cognomina terræ,
Securus ſceptri, repetit per cærula Romam,
Et patria invehitur ſublimi tecta triumpho.
Ante Syphax, feretro reſidens, captiva premebat
Lumina, & auratæ ſervabant colla catenæ.
Hic Hannon, clarique genus Phœniſſa juventa,
Et Macetûm primi, atque incocti corpora Mauri,
Tum Nomades, notuſque ſacro, cum luſtrat arenas,
Hammoni Garamas, & ſemper naufraga Syrtis.
Mox victas tendens Carthago ad ſidera palmas
Ibat, & effigies oræ jam lenis Hiberæ,
Terrarum finis Gades, ac laudibus olim
Terminus Herculeis Calpe, Bætiſque lavare
Solis equos dulci conſuetus fluminis unda.
Frondoſumque apicem ſubigens ad ſidera mater
Bellorum fera Pyrene, nec mitis Hiberus,
Cum ſimul illidit ponto, quos attulit, amnes.
Sed non ulla magis menteſque oculoſque tenebat,
Quam viſa Hannibalis campis fugientis imago.
Ipſe, adſtans curru, atque auro decoratus & oſtro,
Martia præbebat ſpectanda Quiritibus ora.
Qualis odoratis deſcendens Liber ab Indis

Egit pampineos frenata tigride currus.
Aut cum Phlegræis, confecta mole Gigantum,
Inceſſit campis tangens Tirynthius aſtra.
Salve. invicte parens, non conceſſure Quirino
Laudibus, ac meritis non conceſſure Camillo.
Nec vero, cum te memorat de ſtirpe Deorum,
Prolem Tarpeji mentitur Roma Tonantis.

VARIÆ LECTIONES.

Digitized by Google

Digitized by Google

VARIÆ LECTIONES

EDITIONIS PARISINÆ

Jo. Bapt. Lefebure de Villebrune.

IN LIBRUM I.

37. Terras) *terra.*
40. Tum læta) *quæ læta.*
63. Ac laudum) *& cladum.*
71. Quondam) *tandem.*
113. Dictu) *dicta.*
134. Quænam) *quianam.*
147. Duci) *ducis.*
149. Et metui) *en, metui.*
156. Ululatus) *ululatur.*
174. Lucentes) *luctantes.*
178. Liquefactis) *liqueſcentis.*
194.. Torretur) *torquetur.*
240. Utque) *atque.*
259. Humenti jactuiſſe) *inventa latuiſſe.*
264. Socios) *populos.*
268. Et rumpere) *erumpere.*
355. Fumant) *fumat.*
362. Cum) *ceu.*
374. Ne) *ni.*
425. Geminum — torquet) *geminat — dentem.*
455. Prædas) *prædam.*
503. Inſtanti) *urgenti.*
525. Direptumque) *dereptumque.*
561. Invalidique ſenes) *invalidusque ſenex.*
569. Martis) *Marti.*
613. Hirtæque comæ) *hirtæque togæ.*
636. Emenſos) *emenſum.*
647. Veſtras effringet in urbes) *veſtra ſe franget in urbe.*
667. Nimium) *nimiam* ſc. *pubem.*
671. Veſterque — cur) *noſterque — ſua.*

IN LIBRUM II.

52. Imperet æternum &) *æternum imperitet.*
69. Defenderat) *dependerat.*
78. Dono crinem) *crinem nodo.*
86. Propinquo) *propinquum.*
92. Dirigit) *derigit.*
96. Diviſit) *demiſit.*

99. Incauto) *incautus.*
121. Caſu) *caſum.*
159. Et ſectis) *exſectis.*
189. Diſtringi) *deſtringi.*
208. Iramque) *iraſque.*
224. Fata) *fato.*
247. Et fruſtrato) *fruſtrato.*
275. Cœptantis) *captantis.*
279. Cuncta quidem) *cuncti equidem.*
299. Annuit. Ille) *haud nunc ille.*
341. Succinctus) *evinctus.*
375. Patrum) *patribus.*
377. Addi) *addit.*
392. Accitis) *acciſis.*
400. Unum) *una.*
421. Petebat) *premebat.*
528. Ab ævo) *in ævo.*
459. Vano) *vani.*
461. Et) *en.*
467. Venis) *nervis.*
481. Forte) *forte.*
507. Secura) *ſi cura.*
531. Palmas) *palmam.*
550. Circumſtant) *circumdant.*
592. Excuſſæ mentes) *excuſſi mentem.*
605. Captis) *carptim.*
614. Parentem) *parentûm.*
620. Perpeſſæque) *perpeſſuſque.*
631. Fumum) *fumans.*
645. Quinam) *quianam.*
647. Revocabat) *renovabat.*
662. Soliti ſpectare) *ſolita inſpectare.*
668. Erecta) *arrecta.*
700. Neu) *ne.*

IN LIBRUM III.

8. Adytis) *adyti.*
20. Templis) *templo.*
39. Cervæ) *cervi.*
49. Nam) *jam.*
146. Nec tamen) *ne tamen.*
273. Infamare) *inflammare.*
278. Ab arte) *in harpen.*
319. Celebratum) *librandum.*
320 & 322. Hinc) *huc.*
335. Notus) *natus.*
338. Cydnus) *Erdus.*
342. Tale nefas) *tale, nefas.*
380. Perſtat) *proſtat.*
395. Arcano) *Orthane.*
439. Reſonant) *reboant.*
440. Intercidit) *intercidet.*
469. Vaſtavit) *vexavit.*
495. Pelio) *Phlegeo.*
504. Mæſtus) *monſtris.*
522. Humenti) *undanti.*
529. Erexere gradum) *erepſere gradu.*
534. Permittere) *promittere.*
556. Præruptis) *proruptis.*
560. Et quando) *ecquando.*
570. Et contra) *at contra.*
571. Neu) *ne.*
591. Repulſum) *revulſum.*
595. Efferet) *exſeret.*
635. Obvia) *avia.*
659. Spargens — aera) *ſurgens — æquora.*
682. Niveis) *nigris.*

IN LIBRUM IV.

40. Gradum) *gradu.*
86. Certamine) *certamina.*
179. Anhela) *nuda.*
188. Meditatus) *meditatum.*
266. Martemque minorem) *Martique minore.*
310. Tanto) *toto.*
346. Vitreo) *viridi.*
365. Innare) *juvat ire.*
381. Feris) *feri.*
404. Dum) *quam.*
409. Quo) *qua.*
424. Cædum Siſte) *cædum. ſiſte* &c.
438. Curſu) *curru.*
455. Conjectum) *trajectum.*
528. Fundere) *rumpere.*
534. Anxur) *Axur.*
535. Sacra) *Sarra.*
542. Directo) *directo.*
644. Violentius) *violentior.*
698. Vires & voce) *voces & vota.*
724. Noſcenda) *naſcenda.*
741. Lætam) *lætus.*
750. Mulcetque) *mulcetve.*
805. Hominumque) *hominiſque.*

IN LIBRUM V.

4. Læva) *dextra.*
7. Auno) *Arno.*
23. Thraſymenus) *Thraſymenis.*
66. Affuſa) *effuſa.*
76. Certaſſe) *certare.*
95. Læva) *lævam.*
100. Dextræ) *dextra.*
102. Diviſus) *diverſus.*
103. Ne Flaminio) *de Flam.*
137. Gargeni) *Gargævi.*
142. Capit) *quatit.*
165. Atras) *Afro.*
178. Lætum) *læto.*
182. Factis) *fatis.*
183. Vulneribuſque) *muneribuſque.*
202. Timet) *ſtupet.*
220. Flavam) *furvam.*
238. Agglomerant) *inglomerant.*
251. Vulnere) *pondere.*
310. Subſidens) *ſubſidit.*
319. Tunc) *cuncta.*
330. Corpuſque) *tortuſqne.*
361. Monſtravit) *monſtrarat.*
385. Altas) *alto.* mox *fulmina.*
410. Datum atque) *datur ne.*
424. Pectore) *pectora.*
450. Irrupit) *irrumpit.*
454. Vulnere) *pondere.*
494. Moxque) *mox.*
510. Cædis) *cædi.*
526. Appetit) *oppetit.*
599. At) *Sic.* & mox *minuat.*
633. Ablatis) *ablatus.*
646. Fuſiſque) *fuſiſque.*
654. Victos) *vinctos.*

IN LIBRUM VI.

4. Repetebant) *pectebant.*
5. Et) *en.*
7. In vulnere cæſi) *in funere cæſæ.*
14. Fuerat fracta) *ruerat tota.*
41. Meritæ) *merito.*
109. Auni) *Arni.*
119. Quidquid adeſt duri &) *quidquid id eſt duri en.*
152. Viderat) *viderit.*
158. Tractæ) *tactæ.*
185. Disjecta) *disjuncta.*
194. Ingentibus artæ) *cingentibus arte.*
234. Nutat) *mittit.*
251. Feræ) *feri.*
256. Rapidi) *rabidi.*
260. Læva) *lævam.*
276. Specus) *ſpes.* & mox *ingentis caudæ.*
278. Laſſoque) *lapſoque.*
283. Erupit) *erumpit.*
299. Tunc) *tum.*
314. Et — exutos) *at — exutus.*
319. Iniqua) *tela.*
348. Vinctam) *victam.*
435. Magni) *Magno.*
455. Senatus) *Senatu.*
480. E nobis) *en vobis.*
540. Denſumque) *denſuſque.*
548. Poſt *nomen* interpungit Lef. ut ſubintelligatur *erit*; dein refert *vivet* ad Regulum.
558. Hinc) *hic.*
563. Ululantque) *ululante.*
568. Hic) *hinc.*
571. Redeuntia) *redeuntum.*
592. Timor) *dolor.*
600. Tunc) *tum.*
601. Dederit — tranſcendere) *dederim — tranſcindere.*
605. Muriſque) *muriſve.*
610. Mentem) *tandem.*
611. Tandem) *gentem.*
644. Summi) *ſummum.*
649. Dives) *dites.*
686. Effuſos) *adfuſos.*
689. Religatus) *legatus.*
695. Horrebat Libys ac ſubmiſſis) *horrebant Libyes, ſubmiſſiſque.*

IN LIBRUM VII.

18. Regna) *tecta.*
86. Proprio) *propero.*
114. Et tamen) *at tamen.*
137. Tum) *nunc.*
148. Nulla eſſent) *nulli amnem.*
152. Genus eſt. Quoties) *genus. En quoties.*
158. Notus) *motus.*
184. Decerpſit) *deterſit.*
208. Lucentes) *liventes.*
212. Dum) *tum.*
269. Ægre) *agri.*
305. Cum) *cui.*
310. Quoniam) *quando.*
344. Detergunt) *detergent.*

400. Tibi) *ſat.*
411. Intrarat) *intrabat.*
418. Teleboï) *Teleboum.*
428. Cymodoce) *Cymothoe.*
437. Ida) *Ide.*
446. Capillos; purpureos—— amictus) *capillos purpureos, —— amictum.*
487. E furto) *in furto.*
497. Pœno) *Pœnus.*
510. Et purget) *purget*, deleto *&.*
533. Quoniam) *quando.*
540. Dignum) *dignus.*
551. Nos) *non* interrogative, & *minorem*, pro vulg. *minori.*
606. Sedit cui) *conſedit.*
616. Campis) *campo.*
643. Exſcidere) *exſcindere.*
674. Viſcatos) *viſcata.*
723. Terris) *turmis.*
729. Agnoſcere) *cognoſcere.*

IN LIBRUM VIII.

11. Angebat) *angebant.*
19. Cruore) *cruoris.*
33. Illa) *ille.*
41. Sit fas, ſit tantum) *ſi fas, ſit cautum.*
51. Abrupta e medio, in penetralibus) *abruptæ, mediis penetralibus.*
107. Dilecti invitus) *dilectum mitis.*
115. Labiiſque) *labriſque.*
121. Namque aſper ſomno) *nam ſomno adſperſam.*
133. Cuncta) *juncta.*
172. Ac) *at.*
210. Voce) *nocte.*
218. Ex inconſulto) *exin conſulto.*
223. Hunc verſum, ut ſpurium, delet Lef.
232. Marmoreis) *marmoream.*
240. Marte excluſus) *Marti cluſus.*
249. Et) *at.*
266. Et ovantia) *adovantia.*
313. Tu protinus arma? Tu) *tum protinus arva, tum.*
315. Quantum hoſti victus. Tu non) *ritus hoſtis; tum vero.* Mox. *locis.*
318. In devia) *indevia* conjunctim.
322. Laxa) *laſſa.*
339. *ſq.* Incedere noctis Quæ tardent curſum, tenebras dolet) *inſidere (noctis Quæ tardent curſum tenebræ) dolet.*
379. Incelebri) *e celebri.*
390. Ruere acri in bella magiſtro. Cernitur &c.) *finire, hoc, bella, magiſtro. Cernitur* &c.
413. Eloquii) *eloquio.*
447. Aſilos) *Aſiſos.*
455. Clanis) *Claſis.*
472. Inviſaque) *illuſaque.*
505. Phrygios—Marſya Cre-

nos) *Phrygias — Martia crenas.*

520. Avellæ) *Aviæ.*

523. In pugna fertur) *in pugnam offertur.*

534. Acta) *aptus*, eum majori interpunctione.

617. Non—ſed lectos cingere) *Næ — & lætos gignere.*

635. Immenſis) *immerſus.*

IN LIBRUM IX.

6. Segnitiæ) *ſegnitie.*

29. Dextras) *dextris.*

33. Primis) *primus.*

77. Ac(*at.*

111. *ſq.* Sim — fatearque) *ſum — fateorque.*

145. Attonito & nitens) *attonitoque timens.*

185. Iapygis) *Iapygas.*

196. In) *&.*

199. Victor) *ductor.*

212. Garganus) *Gargani.*

230. Auxere) *hauſere.*

242. Vagoſque) *citoſque.*

287. Sævo in turbine) *ſævo turbine.*

305. Effundit) *effudit.*

314. Acrius — qua) *ac prius — quam.*

362. Acri) *acer.*

438. Deliluere) *diffiluere.*

459. Pugnas) *pugnam.*

476. Ægide) *ægida.*

497 — 520. Hos verſus ſic ordinat & emendat Lef.

Ecce caput flavum caligine conditus atra
Vulturnus, multaque comam perfuſus arena,
Qui poſtquam ſe Ætnæ merſit candente barathro,
Conceptuque ignes, & flammea protulit ora,
Evolat horrendo ſtridore, ac Daunia regna
Perſlat, agens cæcam glomerato pulvere nubem.
Nunc verſos agit a tergo ſtridentibus alis,
Nunc mediam in frontem veniens clamante procella,
Obvius arma quatit, patuloque inſibilat ore.
Eripuere oculos auræ vocemque manuſque.
Vortice arenoſo candentes, flebile dictu,
Torquet in ora globos Italum, & bellare maniplis
Juſſa lætatur rabie. Tum mole ruinæ
Sternuntur tellure & miles, & arma, jubæque,
Atque omnis retro flatu occurſante refertur
Lancea, & in tergum Rutulis cadit irritus ictus.
Interdum intentos pugnæ, & jam jamque ferentes
Hoſtili jugulo ferrum, conamine ducto
Avertit, dextramque ipſo de vulnere vellit:

Atque idem flatus Pœnorum tela ſecundat;
Et, velut amento contorta, haſtilia turbo
Adjuvat, ac Tyrias impellit ſtridulus haſtas.
Tum denſo fauces præcluſus pulvere miles
Ignavam mortem compreſſo mæret hiatu.

523. Libavit) *vibravit.*
538. Disjice) *diſcute.*
603. Paſtuſque) *raptuſque.*
637. Dura) *dira.*

IN LIBRUM X.

58. Huc) *hanc.*
67. Furit) *finit.*
70. Virûm) *viro.*
77. Belgicus) *Bellicus.*
114. Quæ—raptim) *En—haſta.*
125. Libycam) *Libyca.*
141. Tranſadigit) *tranſegit.*
177. Hinc) *hunc.*
193. Viros) *viro.*
201. Accurrentis) *occurrentis.*
244. Patiens—tremebundus) *impatiens—fremebundus.*
257. Rediviva) *recidiva.*
267. Et totum) *Ætoli.*
287. Quantine) *quantive.*
298. Ictibus) *rictibus.*
303. Certantem) *cedentem.*
312. Fremit) *furit.*
333. Nondum) *nudi.*
354. Aſt) *atque.*
384. Quonam) *quænam.*
385. Patriamque moraris) *patriamne moreris.*
407. Præſentia) *præſagia.*
408. Mentem) *menti.*
415. Stilus) *ſilus.*
421. Exſilio) *ex illo.*
435. Iliacis) *Italicis.*
437. Inter—noſtra) *en, per—veſtra.*
457. Munere) *murmure.*
463. Mulctata) *mulcata.*
470. Projectus) *porrectus.*
502. Hinc) *huic.*
503. Virgine) *a virgine.*
513. Tum) *unum.*
514. Quæ — geminatus) *quem geminans, en.*
532. Alta) *alma.*
570. Decoris) *decori.*
583. Auſoniæ) *Auſoniam.*
597. Armatos—muros) *armatis—muris.*
618. Frangi) *ferri.*
639. Muto) *nullo.*
642. Juventa) *juventus.*

IN LIBRUM XI.

11. Quieti) *quietis.*
41. Manibus) *maribus.*

44 — 50. Poſt verſum nobis 50 leguntur apud Lef.
56. Quia) *quæ.*
57. Hunc verſum ante verſum nobis 55 refert Lef.
87. Rabidum) *rapidum.*
94. Alios) *alias.*
100. Quam) *tam.*
112. Ipſa) *acta.*
118. Agis) *agas.*
135. Ruperit) *vicerit.*
154. Fugiat) *fugit.*
163. Magnum utique in magnis rebus) *magnam atque in magnis poſitam.*
164. Adverſis ſervare) *adverſam oſtentare.*
190. Jungebant) *jungebat.*
231. Poſt hunc verſum Lef. tranſponit verſus nobis 245 — 248, deletis verſſ. 243 & 244.
248. Pendens) *prendens.*
257. Umbras) *umbris.*
264. Sator) *auctor.*
265. Quotque auri pateant bello argentique) *quot bello pateant argenti æriſque.*
275. Præcipuis) *præcipuus.*
288. Fronti) *frontis.*
325. Laſſo) *lapſo.*
326. At tu ſecuris concede) *en, tu ſecurus confide.*
396. Et) *it.*
406. Jactator) *jactatus.*
445. Muros) *muris.*
452. Nam) *jam.*
475. Venit) *vidit.*
480. Utrinque) *utraque.*
514. Latia) *Latio.*
521. Intremit & tellus, & pulſus mugit) *intremit en tellus, pulſuſque immugit.*
542. Ut) *&.*
547. Ductoris) *ductori.*
561. Quin) *qui.*

IN LIBRUM XII.

9. Splendente) *ſpondente.*
51. Incepta primus) *incepti prima.*
53. Fluebant) *pluebant.*
61. Defeſſus ſubigit) *defeſſum ſubiit.*
75. Tene) *tenet.*
77. Non) *nunc.*
106. Tecta) *cœpta.*
180. Tentabant rumpere) *tentare irrumpere.*
184. Undique) *incita.*
185. Flumine) *turbine.*
189. Viſo) *niſu.*
197. A cæde) *cæde*, deleto *a.*
208. Sævo) *lævo.*
220. Aonios) *Aonio.*
267. Furens) *ferens.*
285. Tam triſti) *jam turpi.*
335. Violenter) *violentus.*
348. Paci) *pacis.*
356. Caſtigatur) *faſtigatur.*
384. Expertos) *exſertos.*
464. Periclis) *pericli.*
480. Adſtabat) *ſat ſtabat.*
573. Spectata) *ſpectanda.*

609. Cuncta) *nutu.*
658. Quo) *quod.*
669. Crebroque diem) *cœli rabiem.*
710. Tenet &) *tumet*, *en.*

IN LIBRUM XIII.

5. Turia) *Tutia.*
50. Mala) *male.*
94. Lætus) *lentus.*
136. Hæc) *hanc.*
148. Et) *en.*
149. Huic) *huc.* Sic & v. 151.
163. Et omni) *in omni.*
166. Tranſiit) *tranſigit.*
168. Detegit) *deripit.*
171. Prendere) *perdere.*
188. *ſq.* Et ſupereſſe Fortunæ) *&*, *ſuper*, *eſſe*, *Fortunam.*
202. Pugna) *pugnam.*
235. Effudit) *effundit.*
255. Rapido) *rabido.*
273. Victus) *vinctus.*
283. Aures) *auras.*
287. Tenues) *tenui.*
292. Et abdita) *ut abdita.*
333. Imoque) *ſimoque.*
337. In qua) *in quam.*
385. Dum) *tum.*
432. Huc revocat Lect. verſum nobis 434.
508. Marti) *Martem.*
532. Creatos) *crematos.*
546. Humentes) *liventes.*
640. Coruſca) *coruſcum.*
705. Multa) *muta.*
739. Aut) *atque.*
779. Caſtam) *caſtæ.*
782. Sequuntur) *frequentant.*
783. Frequentant) *ſequuntur.*
792. Perluſtrans) *perſultans.*
798. Gratantum) *graſſantum.*
800. Inde) *ecce.*
827. Vulnere) *funere.*
847. Polluto) *pollutam.*
852. Enumeraſſe) *enumerare.*
865. Hac) *hanc.*
894. Reddidit) *retulit.*

IN LIBRUM XIV.

17. Convulſas) *convulſis.*
39. Actos) *actum.*
97. Conjungit) *nam jungit.*
187. Frontem) *fronte.*
203. Et vertice) *e vertice.*
207. Agathyrna) *Agyrena.*
296. Quia) *quæ.*
307. Adjuto) *adjutus.*
320. Trabs fabre teres, atque eraſis) *trabs trabe juncta teres deraſis.*
334. Confundere) *clam fundere.*
351. Una fides) *vana fides.*
387. Sed) *nam.*
410. Puppis) *puppi.*

429. Impulerat) *intulerat.*
466. Paſtorem) *paſtores.*
475. Lætus) *lentus.*
505—509. Qualis—decuere) *qualem—decuere*, poſita parentheſi poſt *qualem*, & ante *decuere.*
521. Et gladio) *at gladio.*
523. Vaſtas & mole) *vaſta ſed mole.*
539. Denſantur) *denſentur.*
567. Pennataque). *pinnataque.*
570. Piſcem) *priſtim.*
654. Illo) *ullo.*
655. Juvabant) *juvabat.*
656. Quæ ſcirent Ephyren, fulvo certaret ut auro) *Quæſiſſe ex Ephyre : fulvo haud certaverit auro.*

IN LIBRUM XV.

7. Patrum) *patres.*
20. Dextra lævaque) *dextram lævamque.*
42. Hunc verſum ſequenti poſtponit Leſ.
46. Limite) *tramite.*
74. Minore) *minores.*
147. Ac iret) *atque iret.*
151. Eſſe ſub) *iſſe ſub.*
155. Iſthmon curvata) *Iſthmo incurvatam.*
241. Nitens) *innitens.*
339. Quantum—clara fractura) *quanta—clarum facturа.*
441. Ceſſit) *ceſſat.*
580. Mala) *en, mala.*
608. Subſtricti—clarum buccina) *Stricti—clarum quoque buccina.*
647. Veniet) *veniat.*
659. Præcipe) *præripe.*
683. Divûmque) *divique.*
708. Lætus) *lentus.*
713. Exire) *exiſſe.*
721. Soli) *ſolis.*
725. Sagittæ) *ſagitta.*
730. Diripit) *deripit.*
750. Bello numerandus) *Bello adnumerandus.*
760. Perſtrinxit) *præſtrinxit.*
810. Fuſo) *cæſo.*

IN LIBRUM XVI.

27. Poſt hunc verſum Leſ. verſus 34 ſqq. ex Petrarchæ carmine Africa inſerit: de quibus cf. quæ diximus in Ind. noſtro edd.

Sed, poſtquam medio juvenis ſtetit æquore pronus,
Vulneris increſcens dolor, & vicinia diræ
Mortis agens, ſtimulis ardentibus urget anhelum.

Ille, videns propius ſupremi temporis horam,
Incipit, heu! qualis fortunæ terminus altæ!
Quàm lætis mens cæca bonis! furor ecce Potentum
Præcipiti gaudere loco: ſtatus ille procellis
Subjacet innumeris; ſed finis ad alta levatis
En, ruere. Heu! tremulum magnorum culmen honorum,
Speſque hominum fallax, & inanis gloria fictis
Illita blanditiis. Heu! vita incauta, labori
Dìdita perpetuo; ſemperque incerta, nec unquam
Sat mortis prævisa dies. Heu! ſortis iniquæ
Natus homo in terris! Animantia cuncta quieſcunt:
Irrequietus homo, perque omnes anxius annos,
Ad mortem feſtinat iter! mors, optima rerum,
Tu retegis ſola errores, & ſomnia vitæ
Diſcutis exactæ. Video nunc quanta paravi,
Ah! miſer, incaſſum: ſubii quot ſponte labores
Quos licuit tranſire mihi! moriturus ad aſtra
Scandere quærit homo; ſed mors docet omnia quo ſint
Noſtra loco. Latio, quid profuit, arma potenti
Et tectis inferre faces? quid fœdera mundo
Turbare, atque urbes triſti miſcere tumultu?
Aurea marmoreis quidve alta palatia muris
Erexiſſe juvat, poſtquam ſic ſidere lævo
Sic diro periturus eram! cariſſime frater,
Quanta paras animis! heu! fati ignarus acerbi,
Ignaruſque mei. Dixit: tum liber in auras
Spiritus egreditur, ſpatiis unde altior æquis
Deſpiceret Romam ſimul & Carthaginis urbem:
Ante diem felix abiens, ne ſumma videret
Excidia, & claris quod reſtat dedecus annis,
Fraternoſque, ſuoſque ſimul, patriæque dolores.

54. Reflexum) *reflexus.*
60. Disjecit) *decuſſit.*
61. Ejecta) *dejecta.*
88. Aut me) *haud me.*
103. Aut ſtrages) *haud ſtrages.*
111. Et) *en.*
113. Evectus) *avectus.*
125. Sic, ſic) *ſic ſit.*
201. *ſq.* Quis — noſtra — norunt jacula, &) *qui noſtris norint jaculis:* deleto *&.*
205. Aſt ego) *atque ego.*
291. Occideret) *excideret.*
311. Vocat) *vocare.*
312. Canit & veneratur) *canere & venerari.*
334. Rapidoque) *raptoque.*
338. Præcepto) *prærepto.*

394. Quem) *qui.*
453. Honor : &) *Honor eſt.* mox *Atlanta*, pro *Atlantis.*
493. Progreſſæ) *prægreſſæ.*
522. Tardato — juvene) *tardatum — juvenem.*
560. Burrus) *Burnus.*
570. At — honorant) *ad — honore.*
590. Et — ſpargens) *en — ſpargunt.*
620. Hoſtes) *hoſti.*
625. Quanti, ut cedas) *quanti eſt cedas.*
626. Emerito, eſt? Tanto perculſi) *emerito ! aſt tanto percuſſi.*
652. Telo) *cælo.*
661. Auri) *ante.*
681. Depaſcere) *depoſcere.*
692. Advertam) *avertam.*
695. Audiet — bellabit) *audiat — bellarit.*

IN LIBRUM XVII.

8. Cybelen) *Cybele.*
9. Intrepidus — cedente) *innocuus — cenſente.*
38. Gubernant) *gubernat.*
77. Sit fidus, & ictum) *miſſique minantur*, deleto verſu proxime ſequenti.
84. Sic — &) *hac — ſed.*
89. Intorta) *intexta.*
93. Collecti) *conjecti.*
105. Ardenti) *albenti.*
121. Properantur) *properabat.*
126. Sana) *nava.*
139. Vanamque fugam) *vanumque fugæ.*
140. E vulnere) *a vulnere.*
185. Ægra — cura) *ægram — curam.*
226. Quid) *quin.*
256. Rupe) *puppe.*
265. Et illæ) *ubi illæ.*
296. Rorantia) *te in ovantia.*
319. Prope me) *turmæ.*
320. Cum juga calcaſtis) *quas juga calcantes.*
327. Ac vana) *hæc vana.*
329. Deletum — Saguntum) *deleta — Saguntos.*
352. Tu exercita gente tuliſti) *toleraſti exercita gente.*
357. Ventum : &) *&* delet Lef.
361. Quoniam) *quando.*
413. Invita) *inviſa.*
420. Innixiſque) *intentiſque.*
456. Fodit) *ſedit.*
461. Vero) *Averno.*
467. Æterna) *æternum.*
485. Atque — dejecit) *aſt — projecit.*
502. Primo preſſere) *primum reſeraſſe.*
549. Lumine) *numine.*
554. *ſq.* Citatis — equis) *citati — equi.*
556. Subitæ occulto) *ſubito occultæ.*
577. Paſtoris) *paſtori.*
589. Sine Marte) *ſine more.*
591. Ac) *hi.*

9056536417
Digitized by Google